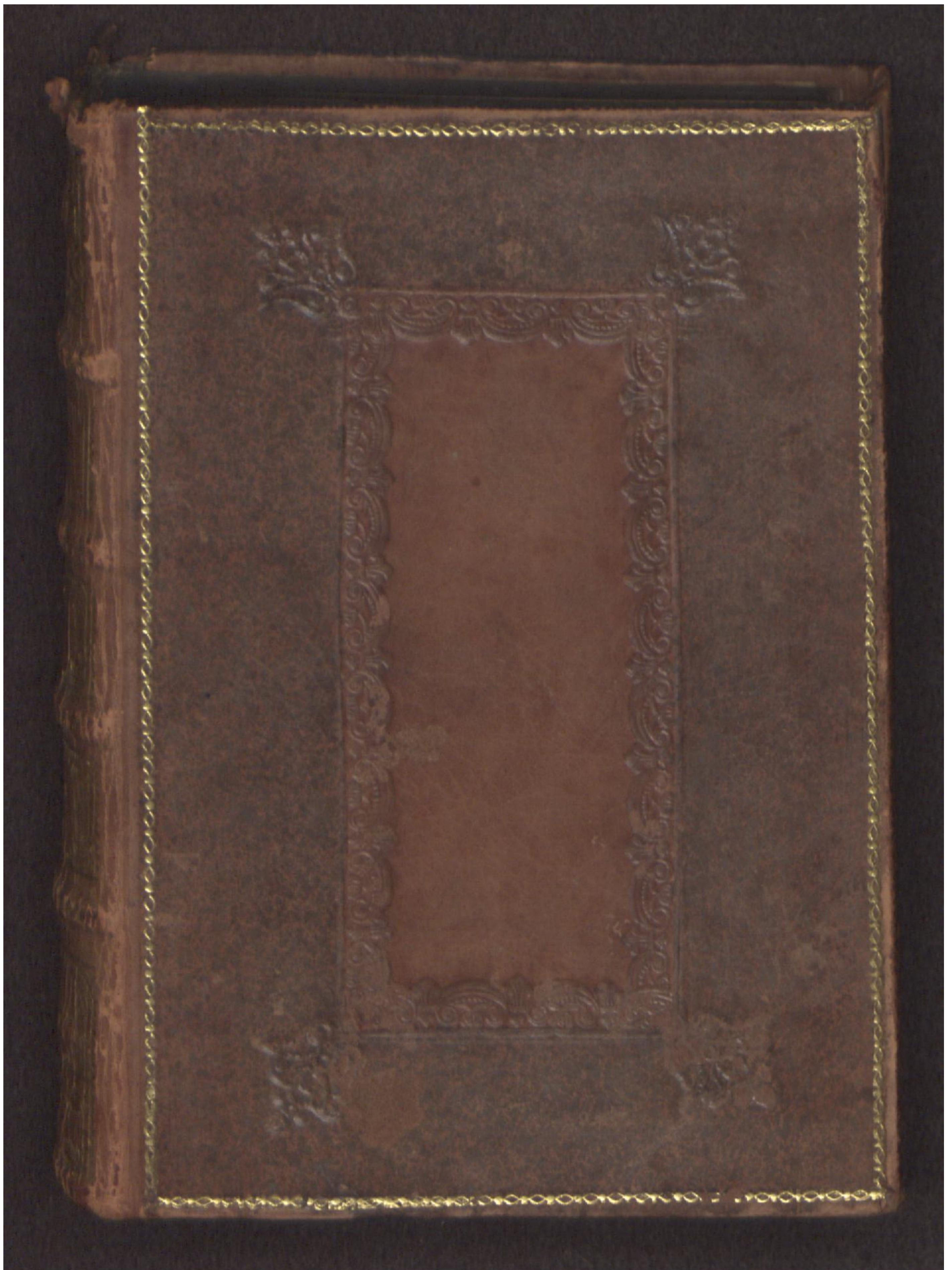
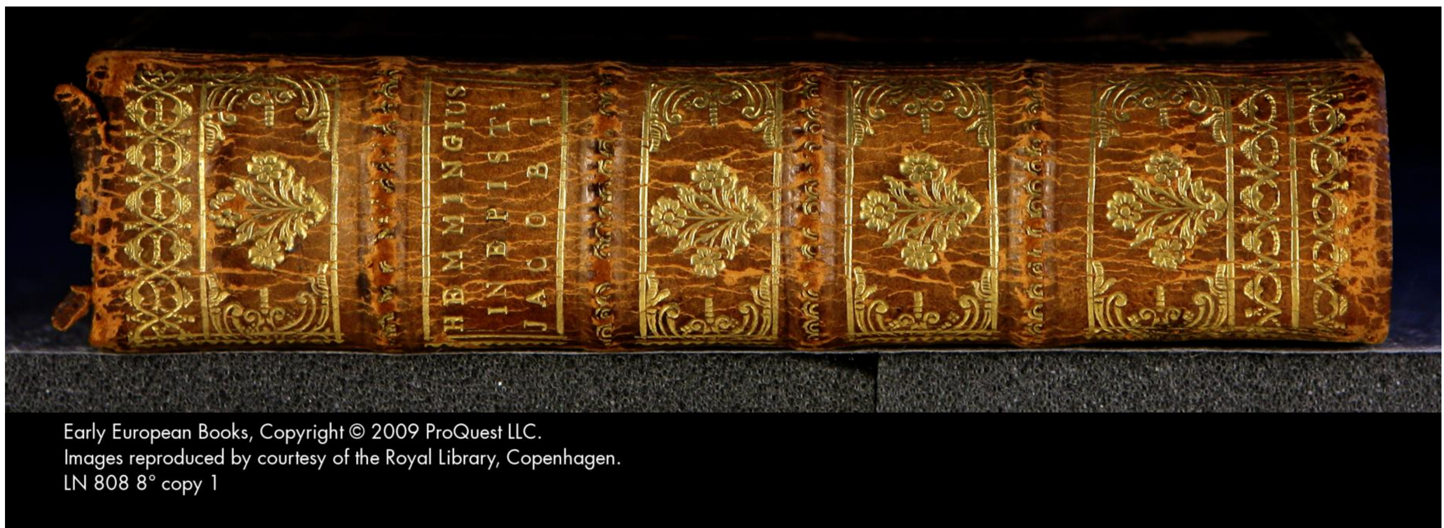
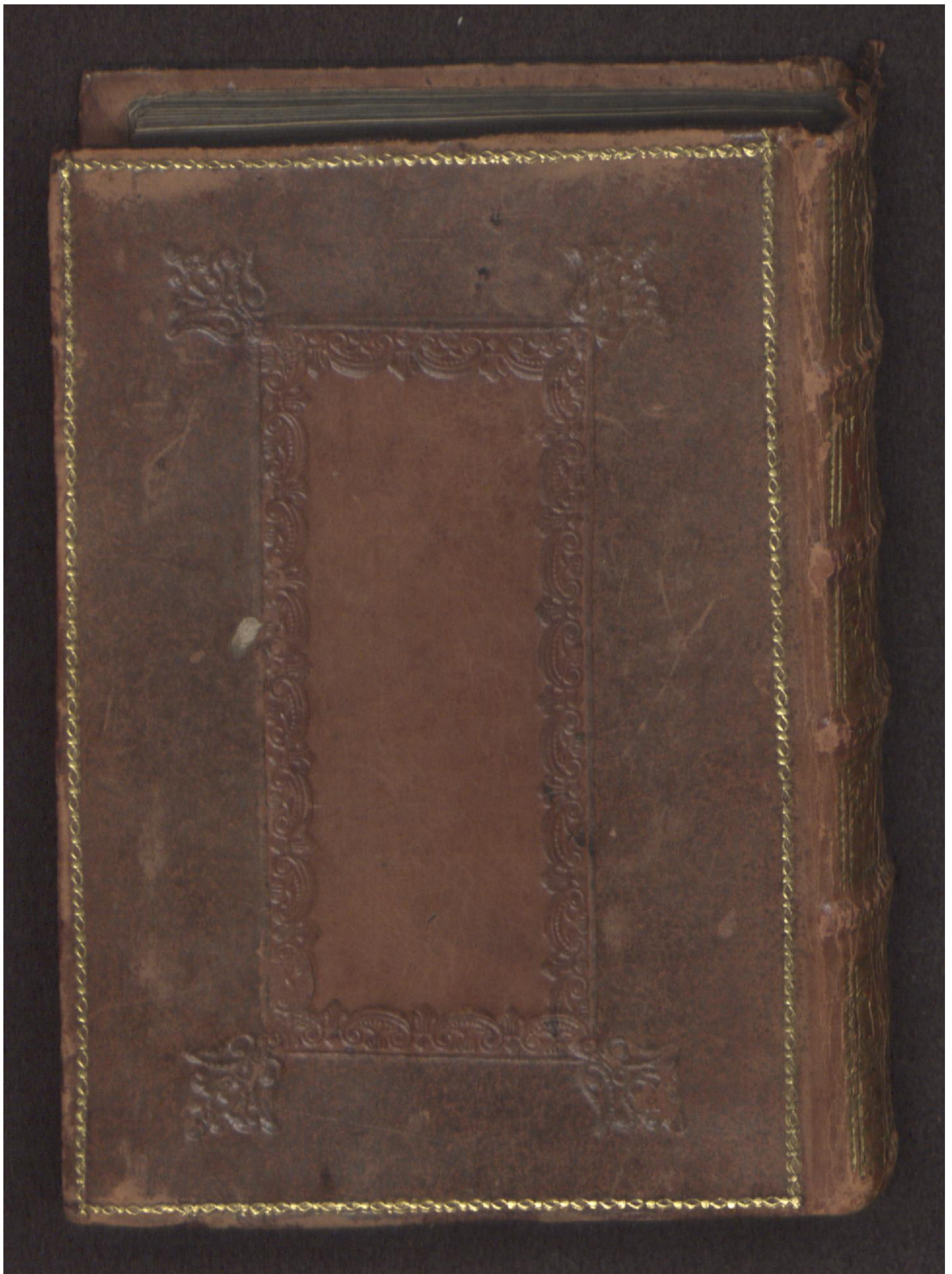
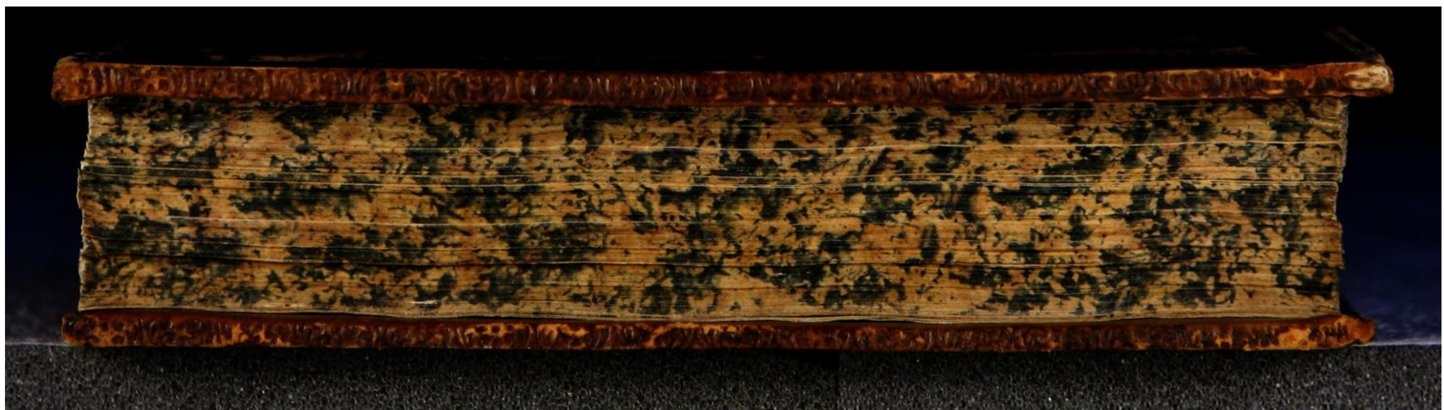



HEMMINGIUS
IN EPISTI.
JACOBI.














BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

IN EPISTOLAM DIVI IACOBI APOSTOLI COMMENTARIVS

ſcriptus

à

NICOLAO HEMMINGIO.

Lectori:

Habes, lector, in hoc commentario præter multos alios locos, explicatas quæſtiones de Vſuris & bonis Eccleſiaſticis.

Huc

Eſt & additus libellus de Regeneratione ante quadriennium primùm ęditus, eodem autore.



Cum gratia & Priuilegio Regiæ Maieſtatis, ad ſexennium.

HAFNIAE,

Anno M. D. LXIII.



ORNA
NOBILIT
PRAESTAN
HVS, Domi
regni Dan
ac pa

PTolemeu
Rex hoſ
quænam
hoſpes reſpon
idque non tan
mi puritate &
non ſolùm r
rumetiam Ph
eſſe ſolebant
tione prædic
natura ipſa
eſſe, & ſumm
Dei cultu eſſe
tiſsimi Philo
uerterunt, u
ſuis ſectatori
hominis glor
ximam ſapie

ORNATISSIMO VIRO NOBILITATE AC SAPIENTIA PRAESTANTI FRANCISCO BROCKENHVS, Domino de Egeſkou ac Senatori regni Daniæ prudentiſsimo, Domino ac patrono ſuo, NICOLAVS HEMMINGIVS.

S. D.

PTolemeus Philadelphus Ægyptiorum Rex hoſpitem conuiuam interrogat, quænam ſit maxima hominis gloria: cui hoſpes reſpondens, Deum, inquit, honorare, idque non tam donis & uictimis, quàm animi puritate & pio propoſito. Hoc reſponſum non ſolùm rex ſapientiſsimus approbat, uerumetiam Philoſophi, qui frequentes illi adeſſe ſolebant, magna conſtantia & aſſeueratione prædicant. Omnes enim homines uel natura ipſa magiſtra, intelligunt & Deum eſſe, & ſummam hominis felicitatem in puro Dei cultu eſſe poſitam. Quamobrem ſapientiſsimi Philoſophi omnia ſua ſtudia eò conuerterunt, ut rectum colendi Deum modum ſuis ſectatoribus traderent. Nam ut ſummam hominis gloriam in eo poſuerunt. ita maximam ſapientiam definiuerunt eſſe, rectam

colendi Deum ſcientiam. Hoc pulcerrimè in oraculo quodam, quod recitatur apud Iuſtinum Martyrem, indicatur:

μοῦνοι Χαλδαῖοι σοφίην λάχον ἠδ' ἄρ' Ἑβραῖοι
αὐτογένητον ἄνακτα σεβαζόμενοι θεὸν ἁγνῶς

hoc eſt (ut rudius & apertius reddamus)

Chaldęis ſolis ſapientia nota & Hebręis,
Soli nanq; Deũ regem purè uenerantur.

Eſt profectò procul omni dubio fatendũ, ſummã gloriam, ſummã ſapientiam ac ſummã felicitatem hominis eſſe Deum purè colere. Quare in hac re nec hoſpes Ptolemei, nec Philoſophi hallucinati ſunt. Verùm poſtquã Philoſophi hanc ſuam ſapientiam ad uſum & praxin transferre uolunt, quantæ quæſo ſunt tenebræ? quanta ignorantia? Non ſolũ ignoratur, in qua re ſit puritas mentis collocata, uerumetiam ab ipſo Deo turpiter aberratur ad creaturas & ad creaturarum idola.

Cicero quidem uerè pronunciat Deũ colendum eſſe, non ſuperſtitione ſed pietate: ſed quô ruit miſer? pro uero Deo idola colit Romana: antiquiſsimam religionẽ quæ ſola Deũ autorem habet, barbaram ſuperſtitionem ſacrilegè nominat: ueram religionem ſplendore imperij, grauitate nominis Romani, maiorum inſtitutis & fortunæ ſucceſsibus metitur. Hæc

ſunt

ſunt enim eius uerba: Sua cuiqꝫ ciuitati reli-
gio Leli eſt: noſtra nobis. Stantibus Hiero-
ſolymis pacatiſqꝫ Iudæis, tamen iſtorū religio
ſacrorū à ſplendore huius imperij, grauitate
nominis noſtri, maiorū inſtitutis abhorrebat:
nunc uerò hoc magis, quòd illa gens quid de
imperio noſtro ſentiret, oſtendit armis: quàm
chara Dijs immortalibus eſſet docuit, quòd
eſt uicta, quòd elocata, quòd ſeruata.

Socrates apud Xenophontem rectiſsimè
etiam dicit, Deū eò cultu uelle coli, quem ipſe
inſtituit, ſed mox ipſe tanquam oblitus ſui,
definit cultū Dei eſſe, quem ciuitas recipit &
approbat. In quo fœdiſsimo errore multi ſunt
hodie, qui putant Regum & Principum pla-
cita, normas eſſe religionis.

Philoſophi ſaniores decalogū aliquo mo-
do intellexerunt, & in eius obedientia cultum
diuinū poſitum eſſe tradiderunt: quemadmo-
dū Syracuſanus Philemō, qui floruit tempore
Alexandri Magni, teſtatur. Ita enim ait: Si
quis hoſtiam offerens, ô Pamphile, taurorum
multitudinem, aut ceruorum, aut per Iouem,
alia eius generis, aut ſi fecerit ornamenta, ut
aureas chlamydes ſiue purpureas, aut ſi fabri-
cauerit ex ebore, ſiue Smaragdo imagūculas,
exiſtimat ſe Deū ſibi reddere beneuolū, errat

ille omnino & leuem mentem habet. Oportet enim uirum bonum esse, ut qui uirgines non corrumpat, non mœchetur, non furetur, non occidat, nõ aliena uideat & concupiscat, siue uxorẽ, siue domũ, siue possesionẽ, siue seruũ, siue ancillã, aut quicq̃ omnino, & addit

μηδὲ βελόνης ἕμμ᾽ ἅμμα ἐπιθυμήσῃς πάμφιλε.

hoc est, neq; unius acus funiculum concupiueris Pamphile. Et paulò post:

θεῷ δὲ θῦε διὰ τέλους δίκαιος ὤν.

hoc est, Deo sacrifica perennem iustitiam.

Habemus quousq; ascendere potuerint summi Philosophi, habuerunt aliquam legis noticiam, cui satisfieri putabant qualicunq; externa obedientia: etsi haud rarò arcano conscientiæ iudicio damnati, suam quodammodo agnouerunt impuritatem & miseriã.

Quid quæso magnis istis Philosophis defuit? id profectò quod ipsi potissimum prædicant & in quo uno cultum numinis situm esse disputant, hoc est, puritas mẽtis: quæ sanè non est externa simulationis larua, quẽadmodum Philosophus ille putabat, cui utinam uerecundius reddenti Aristoteles obijcit:

χεῖρες μὲν ἁγναί, φρὴν δ᾽ ἔχει μιάσματα.

hoc est, manus quidem puræ sunt, at mens contami-

contaminata eſt: ſed eſt lõgè alia res quàm ut Philoſophi eam ſua perſpicacia & acumine deprehendere potuerint. Nam illi nec originem impuritatis, qua contaminatum eſt totũ genus humanum perſpexerunt, nec remedium aduerſus ignotum morbum tenuerunt, neq; ueræ puritatis ſcaturiginẽ quæſiuerunt, imò quo magis purgari ſe ſua externa puritatis lacuna arbitrabantur, eò impuriores ſunt effecti, atq; omnino illis accidit quod porcis, qui cùm cœno ſe abluere uolunt, immundiores multo prodeunt, ſiquidem qui inter illos uidebantur optimi, hoſtes Dei maximi fuere. Quando enim Deus illorum uotis non reſpondit, ſtatim iraſcebantur Deo, tanquam ingrato, qua ſanè animi macula nullum cœnum turpius, nullum peſtilentius. Huius rei exemplum uidere eſt in Agamemnone Græcorum Rege, qui Ioui hecatombas, quas obtulerat, exprobrat, atq; ei ingratitudinem tragica uoce obijcit, propterea quòd ipſius petitioni non ſatisfecerit. Hecuba dicit, inuoco ignauos Deos. Cæterum Eccleſia Dei ſola magiſterio Prophetarum & Apoſtolorum edocta, nouit & unde impuritas illa in genus humanum irrepſerit, & quo remedio ablui poſsit, & quæ ſit uera

ſcaturigo , unde aqua puriſsima purgandis mentibus hauritur, qua aqua mens purgatur, ut in ea ſit puritas illa qua Deus ab homine uult coli: qui ſane cultus, ut rectè reſponſum eſt Ptolemeo, ſumma hominis gloria, maximũ decus, adeoq; felicitas ipſa, ad quam primùm genus humanũ conditũ eſt. Nam ut ſine hac puritate nemo eius felicitatis particeps fieri poteſt, quam Deus colentibus ſe ut coronam certaminis proponit: ita ea parta tanta ſit hominis gloria, ut filius Dei cenſeatur, cœleſtiũq; bonorum ſcribatur hæres.

Eccleſia nouit hominem aſtu & fraude Satanæ deceptum, ruiſſe contra Deũ & amiſiſſe imaginem Dei, in cuius locũ ſucceſsit imago Satanæ fœdiſsima & impuriſsima, qua humanum genus adeò conſpurcatum eſt & deformatum, ut nihil ſit eo impurius, nihil deformius. Nam qui inter homines ſanctiſsimi uideri uolunt (loquor autem de nõ renatis) ſimiles ſunt pomis Indicis, quæ ferunt foris quidem pulcerrima eſſe, ſed intus latere uenenum mortiferum.

Eccleſia nouit contra Satanæ uenenum, adeoq; aduerſus totum imperium eius, promiſſum fuiſſe ſemen mulieris contriturum aliquando caput ſerpentis, ut ſerpens ille, hoc

eſt,

eſt, Diabolus non amplius ſuo ueneno noce-
ret ijs, qui in fide ſeminis reperirentur.

Eccleſia nouit filium uirginis Mariæ IE-
SVM, ſemen illud promiſſum eſſe, qui iuxta
promiſsionem protoplaſtis noſtris datam &
ſæpe deinde repetitam, uicit Satanam.

Eccleſia nouit ſanguinem huius IESV fi-
lij Dei & uirginis, efficax eſſe antidoton ad-
uerſus ſerpentis uenenũ, eoq; ablui & abſtergi
impuritatem, quam ab Adam propagati
contraximus.

Eccleſia nouit hoc remedium & ſalutare
antidoton omnibus per prædicationē Euan-
gelij gratis offerri, & oblatum accipi fide in
hunc medicum Ieſum Chriſtum, iuxta illud:
Fide purificantur corda. Itē: Sanguis Chriſti
purgabit conſcientiam noſtram à mortuis
operibus, ut colamus Deum uiuentem.

Eccleſia nouit quòd Deus ab ijs ſolis, qui
hoc pacto purgati ſunt & emundati ſanguine
Chriſti, coli uelit, idq; non gentili ſuperſtitio-
ne, ſed in Spiritu & ueritate, quemadmodum
ipſe Dominus teſtatur, cùm inquit: Veri ado-
ratores adorabunt Patrem in Spiritu & ueri-
tate, hoc eſt, homines quorũ corda ſunt pur-
gata in ſanguine Chriſti per fidem, uerum
cultum & ſpiritualem Deo præſtabunt. Nam

Spiritus Sanctus in eis excitabit pios motus, fidem, dilectionē, timorem, patientiā, precandi studiū, gratiarū actionem & alias uirtutes cum lege & uoluntate Dei congruentes.

Quanquam autem obedientia nostra in hac uita, nequaquam normæ legis diuinæ respondet: tamen placet quia in filio dilecti sumus, & quia obedientia ipsa à purificato corde proficiscitur. Fatendum quidem est plurimas maculas reliquas manere in nobis, donec circūferimus hoc mortale corpus: tamen hæc nostra firmissima consolatio esse debet, quòd sciamus eas lamina aurea in arca fœderis tegi, hoc est, per Christi expiationē ita purgari, ut amplius nobis nō imputētur, modò nō secundū carnē uixerimus, sed secundū spiritū.

Cæterùm hîc duo mala pijs in primis sunt cauenda: Pharisaicus error & Epicurea securitas. Hæc duo mala omnibus temporibus plurimū damni Ecclesiæ Dei attulerunt. Sunt enim ueluti scopuli quidā, ad quos impingentes naufragium circa fidem faciunt.

PHARISAICVS ERROR partim ex opinione iustitiæ Philosophicæ, partim à legis Dei ignoratione oritur. Philosophorum opinio fuit, quam suprà attigi, quòd iustitia sit externa officia mediocriter facere, & aliq̄s

purita-

puritatē externā ſimulare. Deinde nō intelligebant legē Dei requirere ſpiritualē obedientiā, ſed tantū in externos ritus intuebantur, in quibus collocārunt iuſtitiam, q̄ iuſtitiam opponebant iudicio Dei & putabant ſe ea iuſtos eſſe coram Deo, ut Phariſæus ille Euāgelicus.

Hoc errore decepti Monachi ſuis traditionibus partim ſtultis, partim impijs, partim hiſtrionicis, uim iuſtificandi & merēdi uitam æternam tribuerūt: quo ſcelere nihil grauius cogitari poteſt. Quid enim quæſo aduerſus Deū magis contumelioſum eſſe potuit? quid magis ſacrilegū? quid magis impiū aduerſus ſanguinē Chriſti, in quo ſolo uirtus eſt expiandi peccata? quid deniq; magis ſtultū, quàm tribuere meritūm ſalutis & uitæ æternæ obeentiæ erga regulam, quam homo hypocrita ſuis ſectatoribus præſcripſit?

Hunc Phariſaicū errorē hodie defendunt Papiſtæ, ac non ſecus quàm pro aris & focis pro eo defendendo ſunt ſoliciti, nō quòd ipſi non uideant errorē prophanū eſſe damnatum uerbo Dei: uerùm ne eo ſubuerſo, de fundamento Papiſtici regni actum ſit.

Hunc igitur errorē omnes quibus ſalus curæ eſt, fugiant tanq̄ peſtem, atq; eius propugnatores anathemata à Chriſto ſciant eſſe,

iuxta

iuxta hoc Pauli dictum: Qui aliud Euangelium prædicauerit, anathema sit, etiamsi fuerit angelus de cœlo. Cùm autem Spiritus Sanctus hîc pronunciat anathemata, eos qui prædicant aliud Euangelium, non est cogitandum leue & uulgare maledictũ esse. Nam primùm significat Deum eiecisse de Ecclesia corruptores Euangelij. Deinde mandat eos fugiendos esse, tanquam diras pestes, quas Deus execratur. Tum indicat pollui bonos eorum societate & consuetudine. Præterea minatur graues pœnas ijs, qui cum illis amicitia coniuncti sunt.

De hoc maledicti genere loquitur etiam Psalmus: Induit maledictionẽ sicut uestimentum, & intrauit sicut aqua in interiora eius, Et sicut oleũ in ossa eius. Nequaquam igitur existimetur parui momenti esse hoc maledictum: Si quis aliud Euangelium docuerit, anathema sit.

Fugiant itaqꝫ pij, tanquam rẽ à Deo maledictam, errorem istum Pharisaicum, qui fingit hominem coram Deo iustificari operibus, siue legis, siue humanarum traditionum. Nam immota stat conclusio Pauli: Si iustitia est ex lege, Christus frustra mortuus est. Item: Non iustificatur homo ex operibus legis, sed per

fidem

fidem Ieſu Chriſti. Cùm igitur hoc Euangelium Pauli eſt, manifeſta anathemata ſunt Phariſæi omnium temporum, qui operibus iuſtitiam, qua conſiſtimus coram Dei tribunali, tribuunt.

EPICVREA SECVRITAS naſcitur ex doctrina gratuitæ iuſtificationis prauè intellecta. Nam cùm homines carnales audiunt gratuitam eſſe iuſtificationem, ſalutemq́ contingere non ex operibus ſed ex fide, fiunt remiſsiores et abijciunt bene operandi ſtudium. Hæc Epicurea ſecuritas non eſt minus pernicioſa, quàm error Phariſaicus, quæ locum nõ habet in ijs qui verè credunt Euangelio, ſed tantum in mortuis Eccleſiæ membris, hoc eſt, in ijs, qui uel palam flagitioſi ſunt, uel hypocritæ.

Hanc ſecuritatem non ſolum uox Euangelij damnat, uerumetiam omnes Propheticæ & Apoſtolicæ conciones execrantur, ſimul enim teſtantur nos renaſci, ut ſancti ſimus corpore & animo. Paulus cùm Phariſaicum errorem, tum Epicuream ſecuritatem impugnans, in hunc modum ſcribit Epheſiis: Gratia ſaluati eſtis per fidem, non ex uobis, Dei donum eſt, non ex operibus, ne quis glorietur. Dei enim factura ſumus, creati in Chriſto

Ieſu

Ieſu ad bona opera, quæ præparauit Deus, ut in eis ambulemus. Hîc Paulus docet apertè gratuitam eſſe ſalutem, eamq; cõtingere credentibus ſine operibus. Deinde addit finem regenerationis in Chriſto. Nam dicit nos creatos in Chriſto Ieſu, ut faciamus opera quæ Deus nobis mandauit, quod cùm fit non tantum ſumus imputatione puri: uerumetiam incoatione ſancti.

Sed quid quæſo hic fit? ſalutem gratuitam eſſe libenter audimus, at cùm ad gratitudinem inuitamur, pigri ſumus. Videmus ſcopum, ſed iter intermedium conficere nolumus, atq; omnino nobis iuxta prouerbium contingit:

σῦκα φίλ᾽ ὀρνίθεσσι, φιτεύειν δ᾽ οὐκ ἐθέλουσι.

Hoc eſt, aues ficus amant, ſed plantare recuſant. Aduerſus hanc Epicuream ſecuritatem acerrimè cùm Prophetæ, tum Apoſtoli pugnauerunt. Inter quos diuus Iacobus non ſolum uita, uerumetiam ſcripto ualidiſsimè eandem oppugnat, ſpolians eam omni gloria, ſtatuenſq; nudam coram tribuuali Dei.

De hiſce rebus clariſsime uir, ac patrone colende, diſſeruimus cùm proximè apud te randerem: errorem Phariſaicum cordatè improbaſti, ſecuritatē Epicuream piè damnaſti,

naſti, & cùm quidam ex conuiuis diceret, magis frigere bene operandi ſtudium, poſtquam miniſtri Euangelij operum merita oppugnare cœperunt: ſapienter dixiſti nulla merita noſtrorum operum eſſe, ſi æſtimentur è ſua dignitate, ſed benefaciendi ſtudium ex eo pendere, quòd filij Dei, patri obedientiam debeant & quòd fides non poſsit eſſe ſine naturalibus proprietatibus. Hac occaſione incidimus in mentionem Epiſtolę Iacobi, quam cùm dicerem me ante paucos annos in hac ſchola enarraſſe, petijſti ut meam commentationem pluribus communicarem, quod & me facturum promiſi.

Nunc itaq; uotis tuis ſatisfacturus, in publicum ædo commentariolum in ſanctiſſimam Iacobi Epiſtolam, quę ut æqui boniq; conſulas, etiam atq; etiam oro. Spero quòd gratior hic noſter labor ſit futurus multis, quòd ſub tuo nomine in lucem prodeat.

In quinto capite ubi Iacobus diuites obiurgat, quæſtiones de diuitijs, contractibus, uſura & bonis Eccleſiaſticis prolixius quàm inſtitueram tracto, idq; hac occaſione: Clariſsimus uir D. Iohannes Frijs, Cancellarius Regis, & Academiæ noſtræ conſeruator primarius, petijt à me ut

com-

commonefactionem de usura scriberem, idq; in hunc finem, ut uera usura & damnata uerbo Dei discerni posit ab alijs contractibus, qui prætextu usuræ à nonnullis iniustè damnantur.

Hanc cõmonefactionem, sicut me & omnia mea, iudicio piorum & doctorũ subijcio. Spero autem me ita temperare omnia, ut nec à uerbo Dei discedam, nec uim faciam legibus politicis, sine quibus humana societas conseruari nequit. Bene uale cum uxore castissima & liberis.

Hafniæ 21. Martij, anno Domini 1563.

ARGVMENTVM IN EPISTOLAM IACOBI APOSTOLI.

QVatuor in initio enarrationis cuiusq; ſacri ſcripti diligenter ſpectanda & examinanda iudico, videlicet, quis ſcripti ſit autor: Quæ ſcribendi occaſio: Quis ſcripti ſtatus: & quæ ſit tractationis via ſeu method9, hoc eſt, ordo. Hæc enim quatuor dextrè ac rectè explicata, in cuiuslibet ſacri ſcripti adytum tanquam luce quadam prætenſa lectorem introducunt. De his ergo ordine dicam, quò explicatius teneatur huius Epiſtolæ argumentum.

Autor huius Epiſtolæ fuit Iacobus Apoſtolus, qui dicitur frater Domini. Hic vnà cum reliquis Apoſtolis non ſolum trienniũ voce Domini & ſpiritu eſt inſtitutus, verumetiam poſt reſurrectionem Chriſti accepit cum alijs Apoſtolis Spiritum ſanctum & mandatum prædicandi Euangelium omnibus gentibus,

 & dic

& die pentecostes uisibili Sacramento iterũ inauguratus est Apostolatui. Hinc patet quid de hac Epistola sit iudicandũ: nimirum quòd illi non minus sit credendũ, quàm uoci Dei. Est enim eius autor Apostolus Iesu Christi, qui ad extremũ sanguine suo Euangelium Christi obsignauit. Nam cum Christum doceret uictorem esse mortis, & sedere ad dextram Dei in cœlis, à Iudæis lapidibus petitus est, ac tandem genibus innixus & precatus pro persecutorib⁹ suis, fullonis fuste est interemtus, idq; paulo ante oppugnationem Vespasiani. Siue ergo huius uiri Dei ministeriũ, siue uitã, siue confessionẽ, siue exitũ spectes, testimoniũ de infallibili ueritate doctrinæ ipsius habes.

Occasio scribendi Iacobo duplex uidetur fuisse, una persecutio Ecclesiæ, altera hypocrisis in multis. Quanta fuerit Ecclesiæ persecutio tempore Iacobi, historia Ecclesiastica prolixè docet. Nam non solum Iudæi dispersionis per orbem malo affligebantur, uerumetiam uarijs tentatio-

tentationibus Hęreticorum & Diabolorum ferè obruebantur. Vt enim intus à falsis fratribus molestabantur, ita foris à Tyrannis ad defectionem sollicitabãtur, nunc minis, nunc pollicitationibus. Hypocrisis etiam non parũ offendebat, multi enim Christum profitebantur, quem agnoscentes saluatorem, eius quidem beneficia deprędicabant, sed sine uiua fide & pœnitentia uiuebant. His procellis tum iactabatur Ecclesia, his malis affligebatur sponsa Christi, quod cùm uideret Iacobus sumsit inde scribendi occasionẽ, ut istis malis aliquo modo mederetur.

Ex occasione, scopus Iacobi in hac Epistola & consilium facile intelligi potest. Eò enim tota eius oratio pertinet, ut nõ solum Christianos, seu uerè pios aduersus crucis scandalũ muniat, quos hortatur ad patientiã, ne tentationibus fracti confessionem abijciant, sed potius finem & euentũ crucis intueantur: uerumetiã ut hypocritas à suo errore reuocet, quos ut docet quàm uana sit gloriatio de fi-

de, ſine uiua fiducia & germanis fidei fru-ctibus, ita hortatur ad mores Chriſtiana profeſsione dignos, & dehortatur à contrarijs vitijs, niſi malint ſuæ contumaciæ iuſtas pœnas luere.

Via tractationis ſeu methodus eſt liberior, vt in exhortationibus & obiurgationibus eſſe ſolet. Hanc viam in explicatione ſingulorum capitum diligenter indicabo.

Cæterum quàm neceſsaria ſit hodie hæc Epiſtola in Eccleſijs noſtris, facile intelliget is, qui pleroſq; qui Chriſtiani dici volunt, de fide inani & mortua gloriari animaduertit: quam ſtulticiam noſter Apoſtolus retegit & iuſtiſsimè damnat. Deinde qui quotidie intuetur, quàm varijs ſceleribus (magis magisq; diſciplina collabente) Chriſtianus populus polluatur: procul dubio fatebitur opus eſſe aliquo Iacobo, qui iſta graſſantia ſcelera liberiore lingua taxet & damnet. Præter hæc omnia, ipſe Epiſtolæ autor Speculū pietatis dici meretur: ſiue enim officium

officium spectes, siue vitam contemple-
ris, siue in confessione constantiam co-
gites, siue vitæ exitum perpendas, habes
quod & admireris maximê, & quod imi-
tari cupias, modò Christianus verè cen-
seri velis. Hæc de argumento & Episto-
læ utilitate & usu sint dicta. Iam cur CA-
THOLICA dicatur dicendum restat. Epi-
stolæ Apostolorum Petri duæ, Iohannis
prima, Iudæ vna, & hæc Iacobi Catholi-
cæ dicuntur, propterea quòd non certis
ciuitatibus aut personis, (vt Pauli om-
nes, Iohannis secũda & tertia) sint desti-
natæ & scriptæ, sed omnibus promiscuè
pijs, varijs in locis per orbem dispersis
datæ sunt. Catholicũ enim hoc loco pri-
uato opponitur. Quidam has Epistolas
Canonicas ad differentiam Epistolarum
Pauli vocant manifesto errore. Nam nõ
minus Epistolæ Pauli sunt canonicæ
quàm Iacobi, aut Petri, aut Iohannis.
Quicquid enim legimus in Apostolo-
rum Epistolis, tanquam canonem veri-
tatis amplecti decet.

Catholica quare

SVMMA CAPITIS PRIMI.

Ne Christiani sub tentationum mole succumbāt, hortatur, idq; proposito præmio superatæ tētationis. Et ne quis Deo imputet tentationis originem, docet & unde proueniat tentatio, & quòd à Deo, qui nos suo uerbo regenuit, sint omnia bona.

ORDO ET PARTES CAPITIS PRIMI.

Prima pars Capitis huius est Epigrapha. Secunda, propositio suasoria, ne uidelicet Christiani tentationibus frangantur. Tertia, quia fieri potest interdū, ut aliquis errore seductus succumbat tētationi, monet petendā esse sapientiam à Deo ex fide, sine hæsitatione. Quarta, ne qui fracti paupertate & contemtu, tentationibus succūbant, hortatur tū̄ diuites, tū̄ pauperes ad ueram humilitatē. Quintò, tentationis superatæ prœmium proponitur, & mōstratur eius origo, ut magis ipsius insidiæ caueātur. Sextò, admonitio

nitio est à contrarijs, quòd Deus non sit autor tentationis, sed omnis boni poti⁹, proposito regenerationis beneficio, quòd tanquã bonitatis Dei testimonio confirmat. Atq; ita unus scopus est huius capitis, ne uidelicet sinamus nos tentationũ mole obrui. Huic scopo reliqua deseruiunt.

EXEGESIS CAPITIS PRIMI CVM OBSERVATIONE doctrinarum.

Iacobus Dei & Domini nostri Iesu Christi seruus duodecim tribubus dispersis: SALVTEM.

HÆc Epigrapha tria continet. Primũ enim autoris huius Epistolæ nomẽ, cum eiusdem descriptione & officio habet. Deinde eorum mentionẽ facit, quibus scribit Apostolus. Postremò imprecationem salutis addit.

Autor Epistolæ est Iacobus, qui professione quidẽ seruus Dei est, officio uerò seruus Iesu Christi, hoc est, Apostolus. Hic scripsit duodecim tribubus Israel

latè quidem, vt & Petrus meminit, per orbem diſperſis. Fit autem in Hiſtorijs mentio multiplicis diſperſionis Iudæorum. Primum enim decem tribus per regnum Babylonicũ ſunt diſperſæ. Deinde duæ reliquæ in captiuitatem Babylonicã abductæ ſunt, nec redijt ſoluta captiuitate, niſi minima pars tribus Iuda & Beniamin. His ergo Iudæis ita ſparſim habitantibus & conuerſis ad fidem Chriſti ſcribit Iacobus, ac ijs in initio precatur ſalutem, vel ut græcè loquitur χαίρειν, id eſt, gaudere eos iubet, ſignificans tutiſsimam ad uerum gaudium uiam, eſſe fidem in Chriſtum. Diſperſio Iudæorum ſignificat longè maximum diſcrimen eſſe inter regnum Chriſti & regna mundi. Regnum Chriſti non clauditur certis terminis in hoc mundo, ſed in conſcientia bona, iuſtitia & gaudio ſpiritus, ut Paulus ait, ſitum eſt. In hoc regno ſunt omnes, quotquot in Chriſtum verè credunt, ſiue prope, ſiue procul ſunt. Deinde monet hęc diſperſio, quòd Eccleſia Chri-

ſti in hoc mundo, non ſit alligata (vt Papa putat) certo loco & ſucceſsioni, ſed verbo potius Dei, Sacramentis, & obedientiæ erga Euangelium.

Omne gaudium exiſtimate fratres mei, cum in varias tentationes incideritis.

Propoſitio primæ exhortationis, ne uidelicet Iudæi credentes, tentationibus ſuccumbant. Hæc exhortatio merito primum locum occupat apud eos, qui expulſi ſedibus, uarijs uicinorum obruebantur iniurijs. Quòd autem non ſimpliciter dicat: Nolite frangi tentationibus, vel tale aliquid, ſed exiſtimate OMNE, id eſt, plenum gaudium eſſe, cùm in varias tentationes incideritis: diſcernit inter effectus tentationis piorum & impiorum. Vt enim euentus tentationis impiorum eſt triſtitia & deſperatio: ita tentationis piorum euentus eſt gaudium & victoria tentationis. Cum VARIAS dicit, ſignificat non uno genere tentationum explorari

credentes, ſed multis & uarijs. Quare excubias agere Chriſtianos decet, ne circũuenti tentationum uarietate, in manus incidant aduerſarij.

Scientes quod probatio fidei ueſtræ, patientiam operatur.

Ratio propoſitionis eſt, ab effectibus tentationum piorum. Primum enim tentatio eſt ueluti lydius lapis, ad quem fides Chriſtianorũ exploratur. Exemplũ habemus in Abrahã. Quorum enim fides uera non eſt, in tempore tentationis diſcedunt, iuxta parabolam Euangelicã, Mat. 15. Contrà, quorum fides firmior eſt, redduntur confirmatiores per tentationes. Spiritu enim Dei ſuſtentantur. Porrò fides probatior facta, patientiã operatur, hoc eſt, efficit ut æquo animo crucem feramus, propter ſpem liberationis. Vnde Paulus, probatio ſpem operatur, ſpes autem non pudefacit, id eſt, non fruſtratur nos, ut aliquãdo pudefiamus in conſpectu filij Dei.

Pati-

Patientia uero opus perfectum habeat.

Hæc hortatio est, ad perseuerantiam in tolerando. Vult enim Apostolus, ut pius perduret constans in patientia, usq; ad finem. Beatus enim qui perseuerauerit usq; ad finē. Perfectionis enim uocabulum hoc loco constantiam & perseuerantiam in patientia declarat. Veræ ergo patientiæ effectus, est perseuerantia constans.

Vt sitis perfecti & integri, in nullo deficientes.

Finis & effectus crucis piorum signatur, q̃ est nostri cōsummatio in Christo. Toto enim uitæ tēpore ad hanc consummatam perfectionem tendere oportet, quæ cruce, ueluti instrumento Dei, quotidie perpolitur, donec omnibus suis gradibus absoluatur. Hic locus monet, ut nonnulla de perfectione Christiana dicamus, quam Iacobus hîc definire uidetur integritatem.

Quoniam autem Monachi inſulſè nugantur de perfectione Chriſtiana, neceſſarium eſt pios rectè inſtitui, ut intelligant quid de ea piè ſentiendum ſit. Sciendum eſt itaq;, duplicē perfectionem nobis in diuinis literis commendari, quarum una Abſoluta eſt, & eſt imputatio perfectæ iuſticiæ & obedientiæ Domini noſtri Ieſu Chriſti. Vt enim Chriſtus obedientia crucis culpam expiat: ſic obedientia legis iuſticiam imputat, ita ut omnis qui credit, perfectus & iuſtus perfectione & Chriſti iuſticia appareat in conſpectu Dei. Hac perfectione freti, expectamus immortalitatis gloriam. Altera perfectio in renatis eſt, quam omnibus pijs commendat uerbum Dei. Ambula, inquit Dominus ad patrem noſtrū Abrahamum, coram me, & eſto perfectus. Chriſtus: Eſtote perfecti quia pater ueſter perfectus eſt. De præcepto, inquies, non eſt dubium, ſed in quo ſita ſit illa perfectio quæritur. Sciendum eſt quòd Paulus Philip. 3. uocabulo perfectionis dupli-

dupliciter utatur. Ita enim ait: Non quod apprehenderim, aut iam perfectus sim, sed sector si etiã apprehendam, quatenus apprehensus sum à Christo Iesu. Fratres ego meipsum nondum arbitror assecutum esse, unum autem illud ago, ea quidem quæ à tergo sunt obliuiscens, ad ea verò quæ à frõte sunt enitens, iuxta præfixum signũ insequor ad palmam supernæ uocationis Dei per Christum Iesum. Quotquot igitur perfecti sum⁹, hoc sentiamus. In his Pauli uerbis apertissima est contradictio, nisi recipiamus plures esse perfectionis modos quàm unicum. Primũ dicit se nõ perfectum esse. Deinde se inter perfectos numerat. Est itaq; duplex huius uocabuli usus. Aliàs enim perfectus dicitur substantia, vt puerum dicimus perfectum hominẽ, hoc est, substantia. Aliâs perfectus dicitur quantitate seu gradibus, vt cũ dicimus: nemo habet perfectam obedientiam iuxta legẽ Dei. Priori ergo perfectionis modo perfectus fuit Abraham, Dauid, Paulus,

Latro

Latro in cruce, &c. Poſteriori autem, nullus in hac uita perfectus inuentus eſt, præter unum Ieſum Chriſtum, ſed eam perfectionem cõſequemur in æterna uita, ubi conformes Chriſto erimus.

Quôd autem ſit perfectio aliqua ratione ſtatus gratiæ in hac uita, partim deſcriptionibus, partim exemplis doceri poteſt. Ex uerbis Pauli quæ aſcripſimus, hæc definitio colligi poteſt. Quôd perfectio chriſtiana ſit, ualedicere peccatis, fide in Chriſtum recumbere & eniti iuxta præfixum ſignũ, ad palmã ſupernę uocationis Dei, per Ieſum Chriſtum. Seu ut Paulus ad Timotheum definit: Chriſtiana perfectio eſt militare honeſtã militiam & retinere fidem & bonam conſcientiam. Quiſquis igitur ualedicit peccato, renunciat prauis deſiderijs, fiducia mediatoris ſe ſuſtentat, ac Deo omnem uitam approbare conatur, ut non uaſtetur conſcientia: uſu ſcripturæ perfectus dicitur, idq; ſubſtãtia non gradibus. Solus enim Chriſtus perfectus & ſubſtantia & gradibus fuit. Hoc antè clarius in exemplis cõſpicere licebit.

Abrahamo Gene: 17. dictum eſt: Ambula coram me, & eſto perfectus. Huic præcepto quomodo obediuerit Abrahã, quomodoq; ambulauerit coram Deo & fuerit perfectus, Gen: 22, apertê declaratur præcepto Dei & obedientia Abrahã.

Vt autem hoc intelligatur melius, aſcribamus Moſis uerba. Ecce ego (ait Dominus ad Abrahamũ) cape nunc filiũ tuum, unicum illum tuum, quem diligis Iſaac, & uade ad terram Moriah & offer eum illic in holocauſtum ſuper unum è montibus, quem dixero tibi. Habes præceptũ, ſequitur obedientia. Surrexit itaq; Abraham ſummo mane & ſtrauit aſinum ſuum, accepitq; duos pueros ſuos ſecum, & Iſaac filium ſuum: cumq; concidiſſet ligna holocauſti, ſurrexit & perrexit ad locũ quem dixit illi Deus. Et Paulo poſt. Accepit itaq; Abraham ligna holocauſti & poſuit illa ſuper Iſaac filium ſuum. Et poſtea ſequitur. Et ligauit filium ſuum, & ipſum impoſuit in altari ſuper ligna, miſitq; Abrahã manũ ſuam & accepit gladiũ, ut iugularet filiũ ſuum.

In

praeceptum Dei

obedientia Abraham



In hoc Abrahami exemplo luculenter apparet, quid sit perfectio, quam Dominus à suis seruis requirit in hac vita. Deus mandat vt Abraham iam antè fide iustificatus, mactet filium suum. Abraham nihil habuit hoc filio charius, nihil dulcius. Fuit enim unicum uitæ solatium seni Abrahamo & sanctissimæ matronæ Saræ. Quid hic facit Abraham? duo intuetur. Deum mandantem, & filium quo nihil charius ipsi in uita fuit. Sed mandatum Dei præfert uitæ filij. Hinc ergo concluditur, quòd perfectio sanctorum in hac uita sit, ex fide ita obedire Deo, ut obedientiam erga Deum omnibus rebus mundi præferant. Qui ita sunt affecti, iure perfecti habentur. Verum illi qui ne affectum quidem vnicum ad mandatum Dei uolunt iugulare, quomodo de hac perfectione gloriari possunt?

Aliud exemplũ proponamus ex nouo Testamẽto. Christus Mat. 19. Iuueni, à quo interrogatus erat de vita æterna conse-

conſequenda, dicit: Si uis perfectus eſſe, uade, uende tuas poſſeſsiones, & da pauperibus, & habebis theſaurum in cœlo, & huc me ſequere. Chriſtus ſciuit hunc diuitem iuuenem nimium fuiſſe addictũ diuitijs, nec poſse facilè animum ab ijs auertere. Vt ergò Iuuenis intelligat, quãtum abſit à uera perfectione obedientiæ erga legem, Dominus iubet ut renunciet diuitijs & ſe ſequatur.

Duas hîc partes facere uidetur Dominus perfectionis, ſcilicet renũciare diuitijs, & ſequi Chriſtum. Verùm ſciendũ eſt, quòd ut perſonale præceptum fuit, quo Abraham iuſsus eſt mactare filium: ita perſonale eſt, quod hic datur iuueni. Quare neutrum in ſpecie transferendũ eſt ad definitionẽ generalem perfectionis, ſed in genere tantum. Alioqui nec Nohe, nec Dauid, nec Paulus fuiſſet perfectus.

Quare exempla hæc ad generalem definitionẽ accommodabimus hoc modo. Vt Abraham, quia ex fide prætulit

obedientiam erga Deum uitæ charissimi & unici filij, perfectus dicitur, & si iuuenis secutus Christum prætulisset paupertatem & liberalitatem erga pauperes suis diuitijs, fuisset perfectus Christi sententia: ita omnis qui ex uera fide præfert obedientiam erga Deum omnibus rebus mundi, perfectus in scriptura dicitur. Et contrà. Qui res mundi, suos affectus, honorem, gloriam, uoluptates, technas uarias, anteponunt obedientiæ erga Deũ, imperfecti sunt, imo de Christiano nomine frustra gloriantur.

Hæc congruunt cum ijs quæ suprà adduximus ex Paulo, ex quibus simul concluditur hæc perfectionis Christianę definitio.

PERFECTIO CHRISTIANA est agnita imperfectione ex fide Christi obedientiã erga Deũ præferre omnibus rebus mundi, atq; Deo totam uitã approbare.

Huius perfectionis Christus duas partes facit, scilicet, se sequi, quod fit per uerã conuersionẽ: & obedientiã erga se, rebus

rebus uel nobis charissimis præponere.

Atq; hactenus de perfectione Christiana quoad substantiã attinet. Gradib' autem tum demum perfecti erimus, ubi apparuerit Filius Dei, cui similes erimus: quia uidebimus eum sicuti est, & omnis qui habet hanc spem in eo, purificat se sicuti ille purus est.

Porro si quis uestrum destituitur sapientia, postulet a Deo, qui dat omnibus simpliciter, nec exprobrat, & dabitur ei.

Ne quis ignorantiam prętexat, quò minus persistat in tentatione, iubet Apostolus ut qui sapientiam non habet, eam à Deo postulet: idq; in hunc finem, ut intelligat non solum, quomodo se gerat in tentationibus, ne tentationũ mole pressus succumbat, uerumetiam ut sciat quo consilio & quo fine Deus sinat suos cruce examinari, ne eius fructu priuetur. Deus, inquit, dat simpliciter, id est, benignè. Deus enim non quærit ullum πλεονέκτημα, sed tantum

bonitate & benignitate mera liberalis est, & non more hominum exprobrat cuiquam benignè collata beneficia, modò gratus esse perrexerit.

Si quæris, quænam sit illa sapientia, qua erudimur ad ferendas æquo animo tentationes: Respondeo, eam sitam esse in cognitione & sensu. COGNITIO est intelligere ex uerbo Dei spectandum esse in quauis tentatione & cruce, cùm iudicium, tum misericordiam Dei. Iudicium quidem est, ut intelligamus nos propter peccata nostra tentari, ac uarijs ærumnis premi. Propter peccata, inquit, corripis filios hominum. Misericordia uerò est ut intelligamus, consilium Dei esse, ut tentationibus & cruce uexemur, ut agamus peccatorum pœnitentiam & non cum impio mundo pereamus. Ita enim loquitur Apostolus, 1. Cor. 11. Cùm iudicamur, à Domino corripimur, ne cũ hoc mundo damnemur.

SENSVS sapientię est sentire in animo consolationem per Spiritũ sanctũ, qui in

cruce nos ſuſtinet, ne labamur, & ſpe fu-
turæ liberationis nos fulcit, ſicuti in Iob
uidemus qui cum cruce premeretur, hac
fiducia ſe conſolatur: Scio quòd redem-
tor meus uiuit & in nouiſsimo die reſur-
recturus ſum. Hinc eſt quòd Paulus ſcri-
bit Timotheo: Memento Ieſum Chri-
ſtum reſurrexiſſe ex mortuis.

Poſtulet autem in fide nihil diiudicans.

Quomodo ſit poſtulanda ſapientia à Deo, præſcribit, nimirum in fide & abſq; hæſitatione. Hic locus multas doctrinas continet.

Primum enim docet, quòd Deus ſit omnis ſapientiæ, adeoq; omnis boni fons.

Deinde oſtendit, quòd idem ſit liberalis ad communicandum petentibus de fonte ſuæ bonitatis.

Tum monſtrat ordinarium medium eſſe, per quod bona è manu Dei accipere & impetrare poſſumus, orationem ex fide manantem.

Adhæc indicat quòd in oratione requiratur fides, quæ nititur benignitate mediatoris.

Præterea ex hoc loco concluditur, quòd ab oratione procul remouenda sit dubitatio. Qui enim inter orandum hæsitat, uerba tantum profundit inutiliter, non autem efficaciter orat. Ex quo & hoc sequitur: Si non hæsitandum est in oratione, frustrà statui plures mediatores. Qui enim plures mediatores quærunt, non putant se exaudiri per unicum mediatotem Christum.

Insuper cum hoc Iacobi pronunciato, pugnat dogma Papistarum, qui fidem cum dubitatione conciliare conantur.

His accedit, omnia quę ad salutē animæ nostræ spectant, sine conditione petenda esse.

Postremò confutatur hîc Stoica opinio de necessitate euentuū. Vt enim hic petenti ex fide, promittitur sapientia, ita non petenti, sapientia (cuius hic fit mentio) non confertur.

Qui

Qui uerò hæsitat, similis est fluctui maris, qui uẽtis agitur & iactatur. Neque enim existimet homo ille, quod accepturus sit quicquam a Domino.

Ratio cur fidem absque hæsitatione in oratione requirat. Nam qui hæsitat, inquit, fluctui maris confertur, hoc est, inconstans est. Nam ut fluctus maris, nunc in hanc, nunc in illam plagam pellitur, pro uenti & æstus maris ratione: ita homo dubitans, nunc hoc opinatur, mox mutata sententia aliud putat, prout erronea doctrina & cæcis affectibus impellitur. Talis frustrà inuocat, proptereà quòd uera destituitur fide. Hæc nos admoneant constantiæ, cùm in doctrina, tũ in pietatis exercitijs.

Sed fortè obijciet aliquis. In omni homine est dubitatio. Ergo in nullo est firma fides sine hæsitatione. Respondeo, secundum diuersa principia, utrunque esse posse, & firmam fidem & dubitationem. Nam si spiritum in regeneratis

reſpicis, fides eſt firmus aſſenſus nihil hæſitans, ſi uero carnem, ſubinde oriuntur dubitationes, quæ ſunt opera carnis, contra quæ ſpiritus pugnat. Exemplum utriuſq; habemus in Abrahamo Rom. 4.

Vir duplex animo, inconſtans eſt in omnibus uiis ſuis.

VIR DVPLEX animo hic dicitur, qui de doctrina aut uoluntate Dei ambigit. Talis quia in omnibus factis ſuis eſt inconſtans, nullam in oratione conſtantiā habere poteſt. Notemus ergo hoc loco fundamentum omnium piarum actionū, adeoq; ſummi illius operis inuocationis, eſſe conſtantiam in doctrina & de uoluntate Dei, & in fide.

Glorietur autem frater abiectus in ſublimitate ſua. Diues autem in humilitate ſua, quoniam ſicut flos herbæ peribit.

Quia tentationis materiam miniſtrare poteſt, cùm paupertas, qua omne calamita

mitatis genus, tanquàm ſpecie ſeu exemplo notatur, tum diuitiæ, quarum nomine intelligitur omnis proſper in hac uita ſucceſsus: oportunè obiectioni occurrit, docetq; utrunq;, hoc eſt, pauperem & diuitem. Pauperem quidem, ut non oculos defigat in præſentis uitæ calamitatem, ſed potius eam ſublimitatem reſpiciat, qua filius Dei olim effectus, in gloriã immortalitatis ſubuehetur. Diuitẽ verò ut cogitet, quàm ſint caducæ & fallaces huius mundi diuitiæ, quæ ut poſsidentem beatum non reddunt, ita citò euaneſcunt, non ſecus atq; flos herbæ.

Quid? an non Paulus dicit, qui gloriatur in Domino glorietur? cur ergo Iacobus iubet gloriari pauperem in ſublimitate ſua, & diuitem in humilitate ſua?

Nequaquam pugnant inter ſe Apoſtoli. Nã uterq; fundamentũ ueræ GLORIATIONIS in Domino collocat. Quarè hę tenendæ ſunt exceptiones. Primũ acceptũ feramus Deo, quicquid habemus boni, nobis nihil arrogãtes. Deinde reti-

neamus illud fundamentum, in sola Dei misericordia sitam esse nobis salutis fiduciam. Postremò in solo bonorum omniũ autore acquiescamus. Cum his exceptionibus, pia erit in omni bonorum genere gloriatio.

Et exarescit herba & flos eius cecidit, & decor aspectus eius periit: Sic & diues in suis uiis marcescit.

Amplificat comparationẽ, in qua cõparat splendorem diuitiarum caduco flori, qui solis æstu ingrauescente flaccessit, decidit & perit. Vt ergo stultum est, in diuitijs uanis gloriari: Ita pius præposterè fecerit, si suæ paupertatis incommodo fractus, tentationibus succumbat.

Beatus uir, qui suffert tentationem, quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam uitæ, quam promisit Deus diligentibus se.

Suprà iussit, ut Christiani gaudeant, cùm in uarias tentationes inciderint, nũc refutatis, quæ obstare uidebantur, rationem suæ exhortationis reddit. Conclu-

ditur

ditur autem argumentum hoc pacto. Beatus qui ſuffert tentationem, (id eſt, qui tentationum oneri non ſuccumbit) Ergo merito gaudendum eſt pijs, cùm in uarias tentationes inciderint. Antecedens probat à fine ſuperatæ tentationis, hoc modo. Cum probatus fuerit is qui tentatur, accipiet coronam uitæ. Ergo iure dicendus eſt beatus. Antecedens nititur promiſsionib⁹ diuinis, quam, inquit, coronã Deus promiſit diligentibus ipſum.

Hoc loco abutũtur Papiſtę, ad ſtabiliendũ dogma ſuũ de meritis operũ. Verũ periſtaſis loci eos confutat. Nã Apoſtolus hoc loco agit cum conuerſis, qui iam antea fide iuſtificati, per tentationes uarias tendunt ad beatitudinis portum.

Deinde aliud eſt loqui de cauſa ſalutis, aliud de uia per quam ad gratuitam ſalutem perueniendum eſt. Neq; corona uitæ eſt præmium certaminis debitum, ſed compenſatio laboris gratuita. Non enim pugnando meremur coronam, ſed eam filijs largitur ex mera bonitate pater,

qui

qui non tam quid mereantur filij, quàm quod ipſe ex paterna ſtorga promiſerit, conſiderat.

Si quis prætereà obijcit: Corona uitæ promittitur diligentibus. Ergo dilectio eſt meritum coronæ. Reſpondendũ eſt, committi fallaciam nõ cauſæ, ut cauſæ. Antecedens enim non cauſam coronæ, ſed qualitatem coronandi continet.

Et quia ſunt duo rerum principia. Vnum, ut ſint res. Alterum, ut cognoſcantur res quæ ſunt: ſciendũ eſt, quod quantum quidem ad Deum attinet, eius mera ἐυδοκία, & filij λύτρον, quantum uero ad nos, fides ipſa ſint principia, quæ faciunt ut ſimus iuſti & ſalui.

Verùm ſi cognitionem ſpectes iuſtitiæ & ſalutis, eius principia rectè dicuntur tolerantia ſub cruce, dilectio, miſericordia erga pauperes, & aliæ uirtutes. Hæ enim ut cognoſcaris iuſtus & ſaluus, faciunt. Vnde Dominus: Eſuriui & dediſtis mihi cibum, nudus fui & cooperuiſtis me. &c. Ex his enim fru-

ctibus

ctibus fidei, angeli Dei & homines arborem in extremo die iudicabunt, & inde iustitiam & salutem electorum ratiocinabuntur. Verum de hac re plura in secundo capite, ubi de uiua & mortua fide agetur.

Nemo cum tentatur, dicat, a Deo tentor: Deus enim nec tentari malis potest, nec quenquam tentat ipse.

De causis tentationis acturus, primum errorem eorum qui Deum tentationis autorem putauerunt, amouet: ac prohibet, ne quisquam cum tentatur (id est, cùm ad malè agendum sollicitatur) dicat se à Deo tentari. Deus enim non uult peccatum, Ergò non sollicitat ad peccandum, nec delectatur perditione hominum. Quare ut ipse Deus expers est omnis tentationis: ita neminem tentat, hoc est, ad peccandum instigat. Locus hic apertè militat aduersus eos qui Deum autorem peccati faciunt.

Sed vnusquisque tentatur, dum a sua concupiscentia abstrahitur & inescatur.

Ten-

Tentationis, hoc eſt, ſollicitationis ad male agendum, cauſam & fontem indicat. Hunc fontem propriam cuiuſq; concupiſcentiam facit, cui duplicem effectum tribuit. Primum enim hominis cogitationẽ à bono abſtrahit. Deinde ineſcat hominis affectus & incautum obruit. Primis proinde motibus reluctandũ, ne ineſcati concupiſcentia ruamus in peccatum.

DE TENTATIONE ET REMEdio aduerſus illam.

TENTATIO hominis eſt eius impulſio ſeu inductio ad aliquid audendum, hoc eſt, committendum uel omittendum. Huius plura ſunt genera quæ à finibus differentias capiũt. Eſt enĩ alia tẽtatio ſeductionis, alia præſumtionis, alia probationis. De his tribus generib' ordine dicã. & remedia aduerſus ſingula indicabo.

TENTATIO SEDVCTIONIS eſt, cuius finis eſt ſeductio. Hac homo ſollicitatur ad aliquid audendũ aduerſus legem Dei, quo facto ſeductus miſerè à familia

Dei

Dei excluditur, excidit gratia, & fit reus æternæ mortis, donec resipiscat. Fides enim consistere non potest, ubi homo cedit huiusmodi tentationi, ac sciens uolensque contumaciter mandatum Dei contemnit.

Est autem hæc seductionis tentatio, si causas eius spectes, duplex. Aut enim est interna, aut externa. INTERNAM uoco cuius principium & causa in ipso homine est, uidelicet, mala concupiscentia: quæ tyranno domestico, hoc est, peccato originali militat, atque hominem impellit ad peccandum, ut hac ratione regnum in hominem obtineat uetus homo, hoc est, peccatum originis.

Est autem in omni homine CONCVPISCENTIA duplex, una naturalis, altera carnis.

NATVRALIS est qua naturaliter expetimus, quæ uel honesta, uel utilia, uel suauia iudicamus, recto rationis iudicio. Hæc per se opus Dei est in homine, & nullo modo damnanda, donec manse-

manserit intra suos terminos, hoc est, donec sano rationis iudicio monstrata appetit, ea uidelicet, quæ reuera honesta, utilia & suauia sunt: quibus non contaminatur, sed conseruatur natura.

Concupiscentia CARNIS est, cùm ex corruptinoe carnis, ea appetimus quę carni placent, & Deo displicent. Vt cum aliquid appetimus, quod lege Dei nobis interdictum est. Hæc meritò à Platone θηρίον πολυκέφαλον, hoc est, belua multiceps dicitur. De qua in prouerbiali uersiculo dicitur, πάντων γὰρ πρώτιστα κακῶν ἐπιθυμίη ἐστίν. Nam hæc concupiscentia perniciosarum prolium mater fœcundissima est.

Huic Marcus Eremita primum tribuit φιλαυτίαν, hoc est, amorem sui. Ex hac nascuntur, crapula, auaritia, inanis gloriæ sitis, quam Græci κενοδοξίαν nominant. Ex crapula libidines & omnis generis uoluptates perniciosæ proueniunt. Ex auaritia fraus, dolus, iniuria, mendacium, uiolentia, homicidium. Ex

siti

ſiti inanis gloriæ, ſuperbia, turpis ambi-
tio, technæ uariæ. Breuiter, contemtus Dei & proximi.

Vides quàm fœcunda mater omnium uitiorum exiſtit carnis concupiſcentia, quam non immeritò quidam πάσης κα-κίας πηγὴν appellauit, ut quæ non ſolum προκαταρκτικὸν eſt omnis iniquitatis & θεοστυγίας, uerum etiam à bono & hone-ſto auocat. Quando enim homines rebus cœleſtibus ſtudent & meditantur diuina: hæc accedit, ac ſuis illecebris tanquam funiculis quibuſdam eos retrahit. Quare non immeritò Iacobus affirmat, homi-nes propria ineſcari concupiſcentia.

Sed quomodo hanc carnis concupiſ-centiam ſuperabimus? Hæc beſtia arte liganda eſt ſingulari, & mortificanda. Li-gatur autem non humanis uiribus, ſed diuina uirtute, hoc eſt, ſpiritu fidei, qui in homine renato generat nouam quandã concupiſcentiã, quæ dicitur concupiſcẽ-tia ſpiritus. Hęc ubi primum ſpiritu fidei concepta fuerit, opponit ſe concupiſ-

centię carnis, unde in omnibus pijs lucta quędam acerrima carnis & spiritus oritur. Hinc est quod Paulus ait: Caro concupiscit aduersus spiritum & Spiritus aduersus carnem.

Sed unde illa spiritus concupiscentia? Hæc proficiscitur ex uirtute mortis sepulturæ & resurrectionis Domini, quæ olim figurata fuit in ueteribus sacrificijs, quę ligabantur primũ, deinde mortificabãtur: sed uis tota in ipsa cruce Christi est.

Ligare itaque concupiscentiam carnis, est eam cruci Christi affigere, ut in illa mortificetur, ne sit ad operandũ efficax. Ligata proinde est hæc belua, quando nõ facis quod illa imperat. Mortificata est prorsus, quando eius uis non sentitur, quod non fit priusquàm hanc uitam ea morte commutauerimus, quæ ad ueram uitam est transitus.

Huic bestiæ ligandæ & mortificandę, destinantur omnia pietatis exercitia: ut precatio, lectio, meditatio, sobrietas, diligentia in officio, fuga occasionum, cogitatio

tatio prouidentiæ Dei, æstimatio mali concupiscentiæ, uictoriȩ gloriosus euentus, turpitudo quæ comitatur eos, qui huic bestiæ colla submittunt. Hæc breuiter de tentatione seductionis interna & remedio contra ipsam.

Tẽtatio seductionis EXTERNA est, cuius principiũ & causa extra hominẽ est, & hæc prout uariant causæ, distingui potest. Cùm ergo huius causæ sint, nunc mundus, nunc Diabolus, nunc res nos circumstantes, fit ut huius externæ tentationis tres sint differentiæ.

MVNDVS itaq; tentat, quando sua uanitate & improbitate ad peccatum nos sollicitat. Hoc genere tentationis multi succùmbunt. Nam cum intuentur mores deprauatissimos hominum, & uident simul impunitatem, multi inuitantur exemplo. Vnde rectè dicitur, mala consuetudo malitiæ pabulum. Huic generi tentationis, opponendus est splendor regni Christi, cum quo uanitas mundi cõparata fumus est uanissimus. Deinde

cogitetur breuitas uitæ humanæ, quæ etiamsi saturari posset uanitate mundi: tamen perpetuæ illæ deliciæ in regno Dei infinitis modis prę ferendæ sunt illi. Deinde intueamur Christum Dominum & sanctos Dei multos, qui mundi uanitatem & improbitatem contemserunt, aspicientes ad brabium legitimè currentibus propositum.

DIABOLVS uarijs modis tentat homines, idq; hoc consilio, ut uel impediat eos, ne in ouile Christi aggregentur, uel aggregatos turbet, ac rursus eijciat, ne salui fiant. Nihil enī illi dulcius est, quàm omnium hominum interitus.

Et hanc ob causam, tribus potissimū machinis utitur, ad inuadendum ouile Christi. Aut enim doctrinam corrumpit, aut scandala excitat, aut occasiones infinitorum scelerum obijcit, ut interim taceam de hypocrisi ipsius, tyrannide, & sophistica: quibus perpetuò utitur ad oppugnandam Ecclesiam Christi. Hic cor ingreditur hominis, & rapit uerbum

Dei ex corde hominis, ut Epicureus contemtus Dei ſuccedat: ſicut in Rhapſace, aut odium & ira aduerſus Deum, ut in Saule: aut rabioſa propugnatio impij dogmatis, ut in Papiſtis.

Huiuſmodi fuere tentationes Cain, Saul, Iudę, Samoſateni, Arij & noſtro ſeculo Serueti, & aliorum plurimorum: ac multo magis hoc tempore ſæuit Satan, quàm unquàm aliâs. Nam finem ſuorum furorum inſtare, & breui adfuturũ filium Dei, qui ipſum cum omnibus ſuis membris, æternis pœnis adiudicaturus eſt.

Quid hic eſt remedij? potens eſt aduerſarius, magna eſt turba ſatellitum Satanæ, opus eſt igitur fortiſsimo præſidio. Quodnam quęſo illud? Hæc eſt uictoria, inquit Iohannes, quæ uicit mundum fides ueſtra, & Salomon: Turris fortiſsima nomen Domini, ad hanc confugiet iuſtus & ſaluabitur. Nam, cũ nulla alia ſit uia ſuperandi hanc Diabolicã tentationem, quam fiducia uiua in Chriſtum

uictorem Satanæ, & hæc uiua fides ardenti oratione accendatur: summo studio conseruemus puritatem doctrinæ, unde fides pendet.

Deinde aduersus scandala & alias technas Satanæ, muniamus nos exemplis sanctorum, & erigamus nos spe futuræ liberationis per Iesum Christum: quem expectamus breui adfuturum, ut iudicet uiuos & mortuos. Plura præsidia aduersus insultus Satanæ, Paulus Ephe. 6. enumerat, quæ inde peti debent.

RES CIRCVMSTANTES, etiam nos supra modum tentant. Ante nos, mors, iudicium Dei, infernus. Post nos, peccata præterita, commissiones & omissiones plurimæ. A dextris, potentia, diuitiæ, honor. A sinistris, pericula, persecutiones, scandala, tristissima in hoc mundo Ecclesię forma.

His malis solus Iesus Christus medetur, dum fide possidetur. Si enim ad

ad ea quæ ante nos ſunt reſpicis, mortem ſuperauit uita, iudicio Dei ſatisfecit luens pœnas peccatorum noſtrorum, infernum ſpoliauit. Si ad ea quæ poſt nos ſunt, ſolus peccatorum expiator eſt. Si in eo theſauros omnium bonorum eſſe ſtatueris, non facile potentia, diuitiæ, honor mundi, à Chriſto te abducent, nec ullis malis fractus ſuccumbes, modò ipſum uiua fide poſsideas, ac ipſius opem aduerſus omnia te infeſtantia implores.

Tentatio PRAESVMTIONIS, eſt cùm homo ſollicitatur ad tentandum Deum, abutendo eius longanimitate, iuſtitia, miſericordia, liberalitate, aliisq; pluribus beneficijs. Periculoſa ſanè hæc tentatió eſt. Si quis enim ea ſuperatus fuerit, peccat licentius, quia ſtatuit Deum bonum & miſericordem eſſe & lentum ad iram, ut inquit Pſalmus. Huic tentationi medentur potiſſimum hæc.

Primum, cogitatio breuitatis uitæ.

Deinde consideratio tragicorum exemplorum. Nam multi securè peccantes subitò sunt preuenti ira Dei & sine pœnitentia hinc abrepti sunt.

Tum indignitas ipsa. Quid enim indignius est, quàm filium patrem contemnere, quia est sibi benignus & erga se misericors? Sollicitè ergo unusquisq; ambulet in conspectu Domini, sciatq; furorem Satanicum esse deliberato animo peccare, uel differre pœnitentiam proptereà quòd Deus prædicetur longanimis, clemens, & misericors. Nam predicatur etiam iustus iudex, qui irascitur peccatis & seuerè decreuit punire impœnitentes.

Tentatio PROBATIONIS est, qua exploratur fides hominis erga Deum, uidelicet cùm uel opus aliquod homini commendatur, carni graue & molestum, uel crux aliqua diuinitus contingit explorationis gratia, uel permittitur hæresis aliqua oriri contra articulos fidei.

Abraham accipit mandatum à Deo, quo iubetur filium suum Isaac, unicum hære-

hæredem, quem genuit ei Sara libera & nobilis matrona, mactare in holocauſtũ. Hoc mandatum graue & moleſtum carni, haud dubiè fuit: ſed quid hic facit Abraham? obedientiam erga Deum præfert huic ſuo dulciſsimo filio, quo nihil in mundo ei precioſius fuit, & accingit ſe ad exequendum mandatũ Dei. Gen: 22.

Iob cruce in corpore & alijs multis malis premitur, ſed in patientia obedientiam Dei anteponit propriæ uitæ ac omnibus rebus alijs: Scio, inquit, quod redemtor meus uiuit, & in nouiſsimo die reſurrecturus ſum. Item, ſi bona ſuſcepimus, cur non mala ſuſtineamus?

Eccleſia primitiua multis tentata eſt hæreſibus, & uarijs, ſicuti & nos hodie tentamur, ſed uelut illi, ita & nos fontem ſaluatoris opponamus omnibus hæreticorum ciſternis plenis fœtore Satanico. De hoc genere loquitur Moſes Deuter: 5. Tentauit te Deus, ut ſciretur quid eſſet in corde tuo, an am-

bulares, in mandatis eius, nec ne. Aduersus hoc tentationis genus, muniamus nos duabus rebus, conseruatione puritatis Euangelij, & constanti obedientia erga Deum, cùm in prosperis, tum in aduersis.

Deinde concupiscentia postquam conceperit, parit peccatum: peccatum uero cum consummatum fuerit, generat mortem.

In superiori uersiculo comparat Apostolus concupiscentiam escæ, qua piscator hamum tegit, ut pisces fallat & capiat: hîc confert eandem puerperæ, ut eam significet matrem esse & fontem omnium peccatorum, atque adeo omnis mali. Dicitur autem CONCVPISCENTIA concepisse, quando affectum & uoluntatẽ occupat: quod cùm fit, mox parit peccatum scilicet actuale, cuius ueluti proles quędam ipsa mors existit & damnatio.

Fit ergo hîc mentio duplicis peccati, uidelicet, originalis & actualis. Originale concupiscentię nomine, ab eius proprio

prio & proximo effectu significatur. Hoc etsi per se & sua natura est mortale peccatum: renatis tamen condonatum est, ut non inferat mortem, nisi regnare rursus cœperit, per sua mala desideria. Vnde Paulus ad Rom. 6. Ne igitur regnet peccatũ in mortali uestro corpore, ad obediendũ ipsi, in concupiscentijs eius. Actuale est cũ sponte nos subijcimus concupiscentię, ac ei obtemperamus, integrũq; in nobis regimẽ ei permittimus.

Ne erretis fratres mei dilecti.

Quia persuasum nonnullis erat, à Deo homines ad male agendum tentari: rursus monet eos & hortatur ne se isto errore inuolui sinant, significans multa absurda & Deo indigna istam opinionẽ sequi. Vt autem firmissimam rationem eius rei, attentius & benignius audiant, fraterna cõpellatione & dilectionis suæ, qua illos complectitur, significatione, eos uelut præparat. Libẽtius enĩ audim⁹ illos quorũ beneuolentiã erga nos sentimus, cum contra, eorum insidias metuimus,

quo-

quorum animos à nobis alienos esse perspeximus.

Omnis donatio bona, & omne donum perfectũ superne est descẽdens a Patre luminum, apud quem non est permutatio, aut conuersionis obumbratio, is quia uoluit, progenuit nos sermone ueritatis, ut essemus primitiæ quædam suarum creaturarum.

Hæc ratio firmissima est, qua Apostolus eorum errorem refellit, qui Deum homines ad malè agendum tentare, adeóq; peccati autorem esse contenderunt. Vt autem huius rationis membra melius conspiciantur, & beneficia Dei erga nos agnoscantur clarius, analysin huius pericopę instituam, & eam in sex partes retexam, ex quarum singulis propositionẽ Apostoli inferam, ut intelligatur quanta uis sit totius huius rationis, ad refellendũ aduersariorum errorem.

PRIMVM itaq; dicit: Omnis donatio bona & omne donum perfectum (id est, minimè

minimè fucatum) ſuperne eſt. Quo dicto ſignificat nequaquam eſſe ſupernè ſollicitationem ad male agendum. Quî enim congrueret, ex eodem fonte & bona & mala promanare. Verùm ſi quis excipit malum pœnæ ſupernè eſſe, is uiciſsim ſciat cauſam, id eſt, malum culpæ, in homine eſſe, quòd iuſtus Deus iuſtè punit. Quare ſi iuſtitiam Dei ſpectes, pœna non mala, ſed bona dicenda.

SECVNDO addit: *Deſcēdens a patre luminum*, ut pater hîc autorem & fontem ſignificat: ita LVMINVM uocabulo omnia bona ſignificantur: ueluti tenebrarum uoce, calamitates omnis generis ueniunt intelligendæ. Vnde hæc ratio conficitur. Deus eſt pater luminum, id eſt, autor omnium bonorum. Ergo non eſt tenebrarum autor, ut illi tentatio ad malum ſit aſcribenda. Notetur hoc Dei elogium, quod ipſi ſoli competit, nimirum, quòd ſit ſolus fons & autor omniũ bonorum. Vnde admoneamur & inuocationis, qua ab illo bonorum fonte bona

na petamus, & gratitudinis, qua nos gratos erga ipsum exhibeamus.

TERTIO addit, Apud quem non est permutatio. Hæc speciem occupationis habẽt, ne quis enim eundem & bonorum & malorum autorem diceret, eius constantiam qua in suis actionibus est immutabilis, opponit. Cùm ergo apud Deum permutatio locum non habeat, & fons bonorum esse conuincatur, quis ei sine blasphemia mala ascribet?

QVARTO addit, Aut conuersionis obumbratio. Habent & hæc occupationis speciem. Videmus uariam & multiplicem esse conuersionem cœlestium luminum, & permutationem. Sol enim nunc clarus & limpidus collucet, rursus ueluti obscurus delitescit. Ne quis huiusmodi obumbrationem Deo tribuat, eum à conuersionum obumbratione uendicat. Vnde colligatur, cùm semper sit sibi similis, non nisi bona ab eo proficisci.

QVINTO, Is (ait) quia uoluit, progenuit nos sermone ueritatis. Hoc exempli

causa

causa ponit. Deus, cùm essemus prima natiuitate nostra, filij irę & damnationis, ex mèra paterna sua beneuolentia fecit nos filios suos, per sermonem ueritatis, id est, per Euangelium. Qui enim Euangelio credit, filius Dei per Spiritum Christi efficitur. Cùm igitur tãto honore nos dignatos est Deus, quis credit ipsum ad male agendum sollicitare quenquàm?

Sexto, additur argumentum à fine regenerationis, cùm ait, ut simus primitiæ quædam suarum creaturarum, id est, ut simus sancti. Cùm igitur nos regenuit, ut simus sancti, absurdũ est cogitare ipsum nos pollutos efficere, sollicitatiõe ad malè agendũ. Cum primitias sanctos uocat, alludit ad ritum legis, quo primi fructus Deo consecrabantur. Vnde admonemur ut uerã sanctitatẽ perpetuò meditemur.

Deinde discernit inter Ecclesiam & reliquum mundum. Vt enim illa sancta & Deo dicata est: ita mundus reliquus suis pollutionibus inuolutus prophanus & impius existit. Porrò ex hac regene-

ratio-

rationis doctrina, ſequentes paræneſes extruit Apoſtolus.

Itaq; fratres mei, ſit omnis homo velox ad audiendum, tardus ad loquendum.

Exemplo Christi, Pauli, Petri atq; adeô Prophetarum & Apoſtolorum omnium ex regenerationis uirtute, extruit neceſsitatem piè ſanctèq; uiuendi. Eſt enim pietas & ſanctitas effectus proprius regenerationis. Et quia Deus requirit circumciſionem quandam aurium & labiorum: Iacobus eandem urget, & uult regeneratum uelocem eſſe ad audiendum, diſcendumq; ea, quæ ſalutaria ſunt, & tardum ad loquendum. Quo dicto uult, primum ut lingua non præcurrat mentem. Secundò, ut futiles & inanes obtrectatorios ſermones fugiamus. Tertiò, ut neceſſaria tantum, quæ faciunt ad ædificationem & honeſtatem loquamur. Huc optimè quadret Græcus uerſiculus:

ἢ λέγε τι σιγῆς κρεῖττον, ἢ σιγὴν ἔχε.

Hoc

hoc eſt, aut dic aliquid ſilentio melius, aut ſilentium habe.

Tardus ad iram: Ira enim uiri iuſtitiam Dei non operatur.

Quodnam iræ genus hîc prohibeatur, & ratione ſubiecta & concluſione, imò ex tota periſtaſi loci huius colligendum eſt. Ira uiri, inquit, iuſtitiam Dei nō operatur, id eſt, non exequitur, quod Deus loquitur & præſcribit, imò facit, ut fruſtra Deum loquentem audias. Quapropter IRA hoc loco accipitur pro ea ira, quę proficiſcit ex cōtendendi ſtudio, quo impeditur audiētia. Vult igitur Apoſtolus, ut ſedatis affectibus alij alios audiamus. Vbi enim tumultibus & contentionibus eſt locus, exulat iuſtitia Dei, id eſt, in nullo loco habentur, quæ Deus nobis præſcribit & à nobis exigit.

Quapropter depoſita omni malitia immunditiæ & redundantia malitiæ, cū manſuetudine recipite inſitū ſermonē, qui poteſt ſeruare animas ueſtras.

Conclusio est exhortationis, qua nos hortatur, ut simus ad audiendum ueloces sine ira. Hic locus eleganter docet, quales nam uerbum Dei requirat auditores. Primum immunditia & redundantia malitiæ abesse debet, hoc est, carnis affectus & ratio debent cedere uerbo Dei, ut non contentiones, unde ira nascitur, moueāt. Deinde adesse debet mansuetudo, quę in locum iræ succedit. Est autem hoc loco MANSVETVDO, modestia & facilitas ad discendum composita. Tertio ita composito animo, suscipiendus est sermo insitus, id est, recipiendus est fide sermo, qui inseritur uel implantatur opera ministrorum. Quarto, effectus recepti sermonis additur, ut eo ueluti stimulo ad diligentius audiendum excitemur. Qui, inquit, potest seruare animas uestras, idq; ideo, quia ex auditu uerbi Dei fides concipitur, quo homo iustificatus impellitur, ut nouitati uitæ studeat. Vnde sequitur.

Estote autem factores sermonis, & non

auditores ſolum, decipientes uoſipſos.

Qualem requirat auditorem, his uerbis etiam declarat Apoſtolus. Vult ut non tantum ſimus auditores ſermonis, ut maxima pars hominum eſt, ſed factores etiam, hoc eſt, tales in quibus ſermo, qui inſeritur, radices agat: quod fit dum fides ex uerbo concipitur, & obedientia noſtra teſtatur fidem. Hoc Chriſtus uocat cuſtodire ſermonem, cum inquit, Beati qui audiunt uerbũ Dei, & cuſtodiunt illud.

Porrò obſeruandũ eſt, quòd FACTOR SERMONIS dicatur dupliciter, nempe iuxta regulam Legis, & iuxta gratiam Euangelij.

Iuxta regulam legis dicitur is Factor legis, qui legem perfectè implet, quod Paulus Rom. 1. 2. & 3. nullum mortalium præſtare poſſe, quatuor euidentiſsimis demonſtrationibus oſtendit.

Secundum gratiam dicitur Factor ſermonis, qui fidem ex uerbo conceptam

uera pietate teſtatur, ac tota uita, quantũ in hac corrupta natura fieri poteſt, ueram pœnitentiam meditatur. Et ſi lapſus fuerit aliquando, ſiue ſciens, ſiue per ignorãtiam, mox redit uera pœnitentia ad Dominum, quemadmodum infinita Sanctorum exempla teſtantur.

Cur autem uelit factores ſermonis, & non auditores tantum, oſtendit cum addit, Decipientes uoſipſos, hoc eſt, fallacibus ratiocinationibus ſeipſos fallentes, ſeu propria Sophiſtica ſe ipſos decipientes, quemadmodum non ſolum hypocritæ faciunt, qui externis operibus nituntur, ſine uera pœnitentia; uerumetiã multi, qui ſub Chriſtiano nomine Turcicum gerunt animum. Hi ſemper in ore fidem habent, ſemper gloriantur de mediatoris beneficijs, etſi nunquam de uera reſipiſcentia cogitent.

Nam ſi quis auditor eſt ſermonis & non factor, hic ſimilis eſt hominis conſiderantis faciem natiuitatis ſuæ in ſpeculo, conſiderauit autem ſemetipſum

& abiit, & protinus oblitus est qualis sit.

Pulcerrima similitudine rationẽ reddit, cur non uelit auditorem tantum sermonis. Absoluitur autem similitudo hoc modo: Quemadmodum qui intuetur suam in speculo imaginem, labilem in mente cognitionem & debilem suæ formæ memoriã retinet, atq; ideo talis contemplatio nihil prodest: Ita auditor sermonis tantum, nullam firmam cognitionem retinet. Nam mox ubi audiuerit, euanescit, ideoq; talis cognitio inutilis est, & nihil prodest auditori.

Eleganter admodum HYPOCRISIS imagini in speculo relucenti comparatur. Nam ut in speculo, quamuis quædã similitudo appareat, eò tamen falsa est, quòd in speculo quæ læua sunt, dextera: quæ uerò dextera, læua referantur, atq; ita ueritati fucus fiat: Sic in operibus hypocritarum, etsi quidã splendor oculis hominum obuersatur, tamen falsus est, quòd quæ impia sunt sancta & uera habeantur.

Si quis interroget, quî fiat quod adeo labilis sit cognitio, & debilis memoria ex contemplatione speculi : sciat quòd modus, agendi secundum Philosophos, essendi modum sequatur. Nam cum imago in speculo habet, ut illi loquuntur, debile esse & intentionale potius quàm reale, facit debilem in mente impressionem, quemadmodum in quibusdam etiã insomnijs fieri animaduertimus.

Qui uerò introspexerit in legem perfectam, quæ est libertatis & permanserit: hic nõ auditor obliuiosus, sed factor operis, beatus in opere suo erit.

Exponit quis factor legis sit habendus, idq; ut ante admonui, iuxta gratiam & nõn secundum rigorem legis. Perfectam uocat legem, quia perfectam uiuendi regulam præscribit. Eandem libertatis dicit, quia quó magis illi quisquam fuerit addictus, modò in Christum credat, eo magis se liberum esse declarat. Seruire enim Deo, regnare est. Qui in hanc

hanc legem introſpexerit, ut eam penitus cognoſcat & uita exprimat, hic, inquit, non eſt obliuioſus auditor legis, ſed factor, qui etiam beatus in ſuo opere erit. Nam ex effectibus noſcitur fides ut arbor ex fructibus, quæ fides ſola Chriſtū apprehendit, qui ſolus factus eſt nobis à Deo ſapientia, iuſtitia, ſanctificatio & redemtio, ut qui gloriatur, in Domino glorietur.

Loquitur igitur hîc Iacobus, de qualitate iuſtificatorum, & præmijs obedientiæ illorum, non de cauſis iuſtificandorum. Bernhardus: Bona opera non ſunt cauſa regnandi, ſed uia regni.

Si quis uidetur religioſus inter uos eſſe, nec frenat linguam ſuam, ſed decipit cor ſuum: huius inanis eſt religio.

Hypocritas taxat, qui ſe religioſè legem obſeruare gloriabantur, & interim laborant obtrectandi libidine, quod uitiū omnibus hypocritis familiare eſt. Quēadmodum Euangelica hiſtoria in Phari-

ſeo oſtendit, qui de ſua religione gloria-batur, ac interim alios homines accuſa-bat maledica lingua. Vnde autem iſtud uitium proueniat, oſtendit cum addit, ſed decipit cor ſuum, hoc eſt, φίλαυτος eſt, & de ſeipſo non rectè iudicat. Iudicat enim ſe pium & religioſum eſſe, ſed eius inanis eſt religio, id quod ſequenti rati-one probatur.

Religio pura & impolluta apud Deum & patrem, hæc eſt: uiſitare pupillos & uiduas in afflictione ipſorum, in-contaminatũ ſeipſum ſeruare a mundo.

Probat à religionis quibuſdam pro-prietatibus, Hypocritas laborantes ob-trectandi ſtudio, non uerè religioſos eſſe. Concludit autem argumentum hoc pa-cto: Verè religioſi ſeruant ſe immacula-tos à mundo & miſericordiam afflictis præſtant. Hypocritæ qui uolunt uideri religioſi, non ſeruant ſe immaculatos à mundo, nec afflictis miſericordiam præ-ſtant. Quarè non ſunt religioſi, ſed uani potius iactatores religionis.

Non

Non fuit consilium Iacobi religionem integrè definire, sed tantum eius aliquas proprietates ponere, pugnantes cum Hypocritarum uanitate. Quarè non sunt audiendi quidam, qui hic Iacobum flagellant, tanquam hominem ignarum ueræ religionis. Aliud enim est rem definire, aliud eam notis quibusdam designare, id quod ignorare Iacobi flagellatores turpe est.

Cæterum hæc plena & perfecta religionis Christianæ definitio est. CHRISTIANA RELIGIO est uiua fiducia in Iesum Christum & eius confessio, cui coniunctum est & purum colendi Deum studium, & sincera erga homines charitas, unà cum spe immortalitatis promissæ.

Partes proinde substantiales religionis Christianę natura coniunctę sunt fides, cultus Dei, charitas proximi, & spes promissæ salutis per Christum.

CAPVT SECVNDVM.

SVMMA CAPITIS SECVNDI.

VT à contemtu pauperum & perso-
narum acceptione conuersos de-
hortatur: Ita inanem fidei iactantiam, quæ suis germanis fructibus destituitur, damnat.

ORDO ET PARTES.

Duæ sunt partes huius capitis, quarum prior est ἀποτρεπτική. Dehortatur enim Christianos à personarum acceptione. Hæc pars absoluitur propositione & confirmatione.

Posterior est διδακτική. Docet enim fidem inanem esse, quæ caret operibus. Absoluitur & hæc pars propositione & confirmatione.

EXEGESIS SECVNDI CApitis cum obseruatione doctrinarũ.

Fratres mei, ne in personarum acceptionibus habeatis fidem Domini nostri Iesu Christi gloriæ.

Hæc prima propoſitio huius capitis eſt, cui implicita eſt ratio quædam, quarè ita reſoluenda erit: Fratres nolite perſonas acceptare. Hæc propoſitio pura eſt. Ratio propoſitionis hæc eſt, quia fides Domini noſtri Ieſu Chriſti & perſonarū acceptio ita repugnant, ut ſimul ſtare nō poſsint. Quare? Quia Chriſti gloria requirit, ut omnes eos ueneremur, in quibus Chriſtus habitat. Ita non fruſtra glorię uocabulum additum eſt. Et eſt notus Hebraiſmus, quo genitiui appellatiuorū ponuntur ſæpe loco epithetorum.

Quid? an non Pſalmus: Inter habitatores tabernaculi Domini, hoc eſt, inter hæredes uitæ æternæ, collocat eum qui reprobos contemnit, & honorat timentes Dominum? Eſt ne illa perſonarum acceptio?

PERSONARVM ACCEPTIO propriè eſt, cùm cauſa uera, ex qua de perſona pronunciari oportet, neglecta, aliquid aliud extra cauſam in perſonis ſpectamus, propter quod uel pro perſona ſen-

ſententiam falſam pronunciamus, uel alioqui perſonam acceptamus & complectimur.

Quare hoc Apoſtoli præceptum nequaquam ſubuertit ordinationem diuinam, in quarto præcepto ſancitam, de honore ſuperiorum. Verùm ſi quis pauperem pium contemneret, & diuitem reprobum ei præferret, is uera cauſa omiſſa male iudicaret, ſicuti Iacobus oſtendit, cum ait:

Si enim ingreſſus fuerit in cœtum ueſtrum, uir aureos annulos geſtans, ueſte indutus ſplendida: ingreſſus fuerit & pauper in ſordida ueſte, & reſpexeritis in eum, qui ueſtem fert ſplendidam, ac ei dixeritis, tu ſede hic honeſtè, & pauperi dixeritis, tu ſta illic, uel ſede hic ſub ſcabello pedum meorum: nonne diſcrimen feciſtis apud uos, & facti eſtis iudices malarum cogitationum?

Hoc exemplo declarat, qualem προ-

σωπο

σωποληψίαμ damnet, nimirum eam, quæ falſum pro uero in iudicandis hominibus diſcrimen ſequatur. Qui enim id facit non ſolum proprio ſuæ conſcientiæ iudicio damnatur, uerumetiam peruerſum eſt eius iudicium, qui diuitias accipit pro diſcriminis regula.

Non ergo ſimpliciter prohibet honorare diuites, ſed per comparationem loquitur, & eum damnat, qui diuites improbos cum piorum pauperum contemtu honorat. Hîc proinde ea προσωποληψία damnatur, quæ falſum pro uero diſcrimen ſequitur, quæ modum non ſeruat, quæ à recto fine aberrat. Si quis ergo diuitem, quia diues eſt, pauperi anteponit, peruerſum eſt eius iudicium. Deinde ſi ita præponas diuitem pauperi, ut pauperem ignominioſè tractes, in modo peccatum eſt. Poſtremò ſi diuitem ineundæ gratiæ cauſa præponas pauperi, à recto fine aberraſti. Quid enim indignius eſt, quàm ſpreto pio, docto, egente, impium, indoctum, diuitem

ſplendidè excipere? Qui huiuſmodi diſcrimen apud ſe facit pauperis & diuitis factus eſt iudex malarum cogitationum, hoc eſt, non rectè affectus, peruerſè iudicat contra pietatis & charitatis regulam.

Audite fratres mei dilecti, nonne Deus elegit pauperes huius mundi, diuites in fide & hæredes regni, quod promiſit diligentibus ſe?

Exordiolo auditores excitat, ut argumentum quod ſubiungit, attendant. Deus pauperes huius mundi, qui in fide ſunt diuites, elegit, ut ſint hæredes regni, quod promiſit diligentibus ipſum. Ergo pauperes huius mundi, non ſunt contemnendi.

In hoc argumento obſerua ORDINEM REPARATIONIS noſtri.

PRIMO loco ponitur electio, quæ alibi non quærenda eſt, quàm in filio: ad Epheſ: 1.

SECVNDO ponitur fides, qua generalis electio accommodatur auditoribus

Euan-

Euangelij. Elegit enim Deus hac condi-tione, si homines filio inserantur fide, extra quem nulla est electio, sed mera reprobatio.

TERTIO ponitur hæreditas, qua significatur adoptio, qua credentes ius filiorum accipiunt.

QVARTO additur dilectio. Nam ea Germanus fructus fidei est, & filiorum Dei propria affectio. Non igitur mirum est, Deum promisisse diligentibus se regnum. Nam illi per fidem ius filiorum obtinuerunt, adeoq; regni cœlestis hæredes inscripti sunt. Nam dilectionem non esse causam regnandi, constat ex Paulo, qui ait: Vita æterna donum Dei, per Dominum nostrum Iesum Christū.

DE ELECTIONE.

Hic locus monet ut nonnihil de electione dicam: Video enim non paucos, ab huius electionis uera causa aberrare. Paulus dicit, 1. Corint: 1. Videte uocationem uestram fratres, quod non

multi

multi ſapientes ſecundum carnem , non multi potentes, non multi nobiles: uerũ quæ ſtulta ſunt in mundo , elegit Deus &c: Et hic Iacobus dicit pauperes huius mundi elegit Deus.

Hinc quidam haud rectè colligunt: Sapientes, potentes, nobiles, diuites reprobatos eſſe, & contrà, rudes, impotẽtes ignobiles & pauperes electos eſſe. Nam ſi ſapientia, potentia, nobilitas & diuitiæ, quæ omnia ſunt dona Dei, eſſent cauſa reprobationis, & contra, ſtultitia, impotentia, ignobilitas & paupertas eſſet electionis cauſa: ſequeretur & omnes diuites reprobatos eſſe & omnes pauperes electos. Sed utrunque falſum eſt. Nam & non pauci diuites & nobiles pij ſunt electi & ſaluati, & multi pauperes impij ſunt reprobati & damnati.

Cur ergo Paulus dicit non multi ſapientes , non multi potentes , non multi nobiles?

Paulus non loquitur de conſilio Dei, qui uult omnes homines ſaluos fieri & ad

ad agnitionem ueritatis uenire. 1. Tim. 2. Qui nõ uult ullos perire, ſed omnes ad pœnitentiam recipere. 2. Pet. 3. Sed accuſat hominum malitiam, qui donis abutuntur in ſui perniciem.

Euangelium quidem uocat omnes, ſed alij aliud prætendunt, iuxta parabolam Euangelicam, quò minus ueniant. Multi ſapientia mundi, multi potentia, multi nobilitate, multi diuitijs, multi etiã alijs rebus, ueluti ineſcati & inebriati, odorem bonum Euangelij auerſantur. Vnde fit ut non conſilio Dei, qui neminem creauit ad certam damnationem, ſed ſuo uitio non ſint electi. Deus enim ita demum uult omnes homines ſaluari, ſi ſalutis autorem fide fuerint amplexi. Qui hunc contemnunt, iure ſalute excidunt. Hos enim Deus abijcere uult & damnare, non ſecus atq; pater terrenus abijcit & exhæredat filium proteruum & contumacem, non hoc facturus ſi patri morem geſsiſſet.

Si igitur conſilium creationis & repa-

rationis per Christum consideremus: Deus uerè uult omnes homines saluos fieri, sed per salutem, hoc est, per Christum mediatorem. At si euentum, uult omnes damnare, qui sibi per Euangelium uocanti non obtemperarint.

Hoc confirmatur dicto Domini apud Matthæum. Multi sunt uocati, pauci uero electi. Huius dicti sunt duæ partes. Prior commendat nobis bonitatē Dei, qui multos per Euangelium uocat quo saluentur. Neq; enim cogitandum est, quòd Deus uocat quos saluare nolit. Posterior est querela ingratitudinis maximæ partis hominum, qui Euangelium contemnunt, ac nolunt dignè uiuere tam augusta uocatione. Quod Christus apud Matthæum conqueritur, ubi reprehenditur, qui non habuit uestem nuptialem: cui reprehensioni subiungitur hæc Christi querela: Pauci sunt electi.

Hanc querelam lachrimis etiam indicat,

dicat, Matth. 23. cùm inquit: Quoties uolui congregare filios tuos, ſicut congregat gallina pullos ſuos ſub alis & noluiſti. Ecce Chriſtus uult, Ieruſalem non uult.

Eſt ergo ſenſus dicti Domini, multi ſunt uocati, ſcilicet ad conſequendam ſalutem per Chriſtum, modo Euangelio credere uelint. Sed pauci ſunt electi, hoc eſt, pauci habent ueſtem nuptialem, hoc eſt, pauci credunt ac uerè pij ſunt.

Quod hæc ſit ſignificatio uocis electionis, patet ex Pſalmo, ubi electus & peruerſus opponuntur, ita enim ait: Cum electo electus eris, & cum peruerſo peruerteris. Ergo electus dicitur uerè pius & ſincerus Dei cultor, retinens fidem & bonam conſcientiam.

Quare non eſt quod quiſquam electionis cogitatione perturbetur, ac ſi Deus certos quoſdam homines deſtinaſſet

ſaluti, & maximam partem hominū certæ damnationi, ſed potius cogitet, hanc immotam eſſe uoluntatem Dei, quòd ut uelit pœnitentes omnes ſine diſcrimine ſaluare: ita contrà, omnes impœnitentes damnare. Atq; hi dicuntur non electi propter euentum : nam ipſi ſibi uiam ſalutis intercluſerunt.

Obtemperemus ergo Euangelio, uiuamus in uera pœnitentia, non ſinamus nos curis huius mundi abduci à Chriſto. Sed potius omnibus rebus mundi, anteponamus obedientiam erga Euangeliū, quò ſalutem promiſſam conſequamur per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtū, in quo Deus ante fundamenta mundi elegit credentes.

At uos contumelia affeciſtis pauperem.

Hac antitheſi acrocitatem ſceleris indicat. Deus pauperes credētes honorat, at uos contumelia afficitis pauperes. Scelus igitur ueſtrum graue & indignum hæredibus regni Dei eſt.

Nonne

Nonne diuites per tyrannidem opprimunt uos? & trahunt uos ad iudicia?
Nonne blaſphemant præclarum illud nomen, quod inuocatũ eſt ſupra uos?

Hæc duo argumenta plana ſunt. Stultum eſt ſuos carnifices honorare, & eos qui uera ſanctitate pollent contemnere. Id facitis, quando Tyrannos ueſtros diuites, cum contumelia pauperum honoratis. Diuites impñ præclarum illud nomen Christi, quo uos cenſeri uultis, & à quo Christiani appellamini, blaſphemãt: Ergo indignum eſt, ut eos honoretis cũ pauperum contemtu.

Si legem quidem regiam perficitis ſecundum ſcripturas: Diliges proximũ tuum ut teipſum. Sin uerò perſonam reſpicitis, peccatum committitis, & redarguimini a lege ueluti transgreſſores.

Anticipatio eſt. Anteuertit enim hypocritarum obiectionem, qua poterant

se excusare, ut qui honorando diuites bene facerent, cùm honor in dilectione includatur, quã lex requirit erga proximũ.

Respondet per conditionem duplicem, Si perficitis (id est, ex fide & uera animi integritate præstare conamini, absq; fuco & hypocrisi. Hic enim perfectionis uocabulum non ad gradus, sed obedientiæ substantiam, seu partes referendum est) legem regiam, (id est, legem quæ regia quædam uia, hoc est, recta & plana est, quæ uiatorem sine diuerticulis, ad locum destinatum ducit. Est autem illa regia uia, diligere proximum, & hoc tantum in eo spectare, quod proximus sit, & non alia in proximo respicere) bene facitis, id est, iusta est uestra defensio. At si personã respicitis, peccatũ cõmittitis. Quod autẽ personã respiciatis manifestũ est ex uestro facto. Diuites enĩ reprobos honoratis, & cõtumelia pios pauperes afficitis, quod sanè nõ est regia uia incidere ad dilectionẽ proximi.

Quisquis autem totam legẽ seruauerit, offendit

offendit autem in uno, factus est omniũ reus. Qui enim dixit nõ mœchaberis, dixit etiam non occides. Quòd si non fueris mœchatus, occideris autem, factus es transgressor legis.

Fortius hypocritas pungit, qui sibi blandiebantur cùm in uno capite legis, uiderentur sibi bene perfuncti esse suo officio; quorũ hypocrisin taxat hoc argumẽto. Qui uerũ aliq̃ caput legis uiolat, legis trãsgressor est, & iudicio legis reus. Nã totam legẽ uiolauit. Hoc proposito exẽplo quinti & sexti p̃cepti declaratur.

Ex hoc loco, qui uel peccata paria esse, uel reatum omnis transgressionis æqualem contendit, uim facit uerbis Apostoli, qui hoc loco tantum agit cum hypocritis, qui perfectionem legis ex parte iudicârunt, contra quos Apostolus transgressionem ex parte opponit.

Quòd autem peccata non sint paria, sicuti Stoici uoluerũt: PRIMVM ex causis patet, quis enĩ non intelliget grauius esse ex malitia peccare, quàm ex infirmitate & ignorantia?

 Dein-

Deinde euentus idem comprobat, qui ſciens & uolens peccat, excutit Spiritum ſanctum. Qui uerò ex imbecillitate labitur, non item.

TERTIO, inæqualitas pœnæ quam Deus iuſtus iudex infligit, inęqualitatem delictorum concludit. Seruus ſciens uoluntatem & non faciens, uapulabit plagis pluribus.

QVARTO, propria cuiusq; conſcientia peccatorum gradus naturaliter intelligit, ad alia enim magis ad alia minus cruciatur.

QVINTO, lex Dei, & omnes leges politicæ, gradus peccatorũ, ad quos moderantur pœnas agnoſcunt. Argumenta Stoicorum ſpecioſa quidem ſunt, ſed nituntur falſo fundamento, contra quę opponantur rationes quas aſcripſi.

Ita loquamini & ita faciatis, ſicut per legē libertatis iudicandi. Nam damnatio abſq; miſericordia, ei qui non præſtiterit miſericordiam & gloriatur miſericordia aduerſus iudicium.

Infert

Infert generalē exhortationem ad piè ſanctèq; uiuendum, ſumto argumento ab extremi iudicij ſententia, quæ Matt. 25. recitatur. Cùm enim dicit Apoſtolus, ſicut per legem libertatis iudicandi, reſpicit ad ſententiam Domini, qui iudicaturus orbem dicet ijs, qui à dextris ſunt: Venite benedicti patris mei, & hæreditate capite regnum uobis paratum â conſtitutione mundi. Eſuriui enim & dediſtis mihi cibum &c: Contrà, ijs qui à ſiniſtris ſunt, dicet: Ite uos maledicti in ignem æternum: Eſuriui & non dediſtis mihi cibum.

Huc illud Iohan. 5. Veniet hora in qua omnes, qui in monumento ſunt, audient uocem eius & prodibunt, qui bona fecerunt, in reſurrectionem uitæ, qui uerò mala egerunt, in reſurrectionem iudicij.

Et 2. Cor. 5. Omnes nos manifeſtari oportet corā tribunali Chriſti, ut reportet unuſquiſq;, quæ per corp' facta fuerunt, prout fecerit, ſiue bonū ſiue malum.

Quòd hæc dicta & similia intelligenda sint de qualitate saluandorum, & non de causis salutis: totius scripturę consensus, adeóque sanguis Christi preciosus, ostendit, sicuti paulò post distinctius declarabo.

Sed cur uocat LEGEM LIBERTATIS? ut eo Epitheto ostēdat merito requiri libertatis fructus à Christianis. Vt enī qui peccatū facit, seruus est peccati: ita liberatus per Christū, non amplius seruus erit, sed liber, quare seruitutis iugum nequaquàm in se recipiet. Ætiologiā subiungit Apostolus, cū ait. Nam damnatio erit absque misericordia, ei qui non pręstiterit misericordiā. At ei qui præstiterit misericordiā, tantū abest ut damnetur, quòd glorietur etiā aduersus damnationē, morti, peccato & Diabolo insultans.

Hæc docent quàm necessaria sit Christianis perpetua pœnitentia, perpetuum pietatis & iustitiæ studium, ne gratuitum beneficium salutis sua culpa amittant.

Cæterùm quia aduersarij gratuitæ salutis abutuntur hoc loco & similibus, & faciunt ex inditijs & qualitatibus saluandorum causas salutis: breuiter responsum colligam, quô pius lector habeat, quòd solidè & uerè ad istã calumniam respondere possit.

Cum igitur scriptura disertê dicat, Dominum redditurum unicuiq; secundum opera sua, seu, ut Paulus ad Cor. loquitur, prout quisq; fecerit siue bonũ siue malum: omnium primum hoc tenẽdum est, quod ista generalis sententia ipsissima uox Dei, duobus hominum generibus accommodari debeat, iuxta fidei analogiam, hoc est, impijs quidem Legaliter, pijs uero Euangelicè, hoc modo. Quando impijs reddit Dominus, secundum opera eorum, absq; dubio illis infernum reddit & damnationem. Ea enim sunt operũ impietatis merita. Verùm cum de pijs seu conuersis agitur, plura spectanda sunt. Primum enim ex uerbo Dei infallibili constat, quòd uita

æterna non sit seruorum stipendium, sed filiorum hæreditas & Dei gratuitum donũ, Rom. 4.5.6.8. Iohan. 1.3.5. Deinde analogia inter patrem terrenũ & patrem cœlestem consideranda est. Nam ut pater terrenus suis liberis reddit secundum eorum opera, hoc est, obedientibus hæreditatem & contumacibus exclusionem ab hæreditate: Ita Deus pater suis filijs hæreditatem pollicetur, sed eos, qui ex filijs contumaces & hostes fiunt, hæreditate excludit. Nunc autem manifestum est, quòd filij terreni patris nec filij sint, nec hæredes, suorum operum merito. Ad eundem modum filij Dei, nec filij facti sunt, nec hęredes propter opera, sed per adoptionis gratiam, quæ sola fide accipitur, nihilominus uterq; reddit suis filijs, secundum opera eorum.

Verum ut hoc clarius adhuc intelligatur, quomodo Deus redditurus sit unicuiq; secundum opera sua, quatuor nobis perpendendę sunt circũstantiæ. Quarum PRIMA est, quòd pijs rigor legis

ſit ſublatus, iuxta illud ad Galat. 3. Chriſtus nos redemit de maledictione legis. SECVNDA, quod perſona iam credens fide placeat, & ſit hæres uitæ æternæ, Iohan: 1. TERTIA, quod à perſona credente Deus non ſolum requirat obedientiam, ſed etiam ei promittat mercedem, idq; non ex debito propter dignitatem operis, ſed ex gratia propter paternam promiſsionem. QVARTA, opera ſic facta ex fide, ſunt teſtimonia fidei, ut proprij effectus ſuæ cauſæ certiſsima ſunt indicia. Atq; ideo dicitur, Dominus redditurus eſt ſecundum opera, cùm quia opera ſunt uera indicia timoris Dei & fidei, tum ut tota creatura teſtetur de iuſtitia Dei in iudicando. Hæc reſponſio ex ſcripturæ collatione deſumta eſt, quã firmiter tenere eſt neceſſe, ne uel cum Papiſtis operum meritis tribuamus ſalutem, uel cum Antinomis & Libertinis benefaciendi ſtudium abijciamus.

Illuſtratur hæc ſolutio inſigni paradigmate, Matth: 18. vbi Dominus ait:

Regnum

Regnum cœlorũ esse simile homini regi, hoc est, spiritualem Ecclesię conditionem eandẽ rationem habere, quæ est inter regem terrenũ & eius seruos in præsentis uitæ negocijs. Quemadmodum enim rex supplici seruo decies mille talentorum debitori, condonauit totum debitum gratis ex sua mera liberalitate: Ita Deus Pater confugientibus ad se fiducia Christi condonat gratis omnia debita, hoc est, peccata. Hinc patet gratuitam esse remissionem peccatorum. Verum sicuti rex seruum illum ingratum & durum erga conseruos, reuocauit ad pœnam, & quod antea supplicanti condonauit, iam à contumaci & duro in conseruos repetit: Ita Deus Pater postquam recepit gementes in gratiam, uult nos imitari suam exemplum benignitate erga proximum.

Hoc ipsum docet Dominus, Luc: 7. proposito paradigmate de duobus debitoribus, quorum alter debuit creditori quingentos denarios, alter uero quin-

quaginta, qui cùm non haberent quod redderent, utrisq; condonauit. Hîc Dominus interrogat Pharisæum, uter horũ creditorem plus diligat, cui cùm Pharisæus respondisset, is cui plus condonatum esset, ait Dominus, rectè iudicasti: significans Deũ requirere gratitudinem ab ijs, quos in gratiam gratis recepit.

Hinc duo colliguntur, uidelicet, quòd & remissio sit gratuita, & quòd consecuti remissionem debeant Deo gratitudinem.

Quæ utilitas fratres mei, si fidem dicat aliquis habere se, opera uero non habeat: num potest fides illa eũ seruare?

Quia fuerunt inter eos, quibus scripsit Apostolus, hypocritæ, qui cùm nulla uera pœnitentia tangerentur, gloriabantur tamen se fide seruari, quam uerã & uiuam non habuerunt, instituit istius erroneæ opinionis confutationem, ac docet fidem inanem esse, quæ suos germanos fructus non edat.

Eſt autem hæc propoſitio diligenter obſeruanda, fides quæ non habet opera eſt inefficax & inanis, ſeu ut Iacobus loquitur, ſeruare non poteſt. Hæc ſola propoſitio confirmatur uſq; ad finem capitis. Quare turpiter hallucinantur, qui Iacobum committunt cum Paulo, cùm ille tantum de inani Hypocritarum iactantia: hic de uiua fiducia diſſerat.

Proinde obſeruemus hoc loco diligenter quam nam FIDEM, appellet Apoſtolus INANEM nempe eam quæ nullam erga Deum habeat obedientiam comitem, ut quæ nec Deum colit nec proximo benefacit: ex quo manifeſtè ſequitur Iacobum nequaquam loqui de fide uiua & ſalutari, à qua ſpiritus Chriſti ſeparari non poteſt. Nam ubi ſpiritus eſt Chriſti, ibi nouæ ſunt noui hominis actiones, etſi non perfectæ, incoatæ tamen, ex quibus fidei uis agnoſcitur, & foras profertur.

Quid ergò illa inanis fides? eſtne omnino inefficax? ſalutares fructus nullos

los edit, destituitur enim salute, sed Gehennæ & mortis. Est enim uanitatis, superstitionis & hypocriseos mater fœcundissima, est gloriatio stulta, est ueræ fidei larua, est seductio hominis, est pœnitentiæ pestis, est bonorum operum inimica, est salutis interclusio, est dux mortis: breuiter partem suam cum hypocritis & diabolis habet.

Quod si frater aut soror nudi fuerint, & egẽtes quotidiano uictu, dicat autem eis aliquis uestrum, abite in pace, calescite & saturamini: nõ tamen dederitis eis apta corpori, quę utilitas? Sic & fides, si opera non habeat, mortua est per se.

Simili aptissimo illustrat propositionem: Quemadmodum inanis oratio est, qua dicitur egenis, calescite & saturamini, ubi manus auxiliatrices nõ simul porriguntur: Ita fides inanis est & mortua, quæ in ore est sine fructu operis.

Obserua & hic Epitheton fidei (quam

inanem uocat.) Nam cùm dicitur MORTVA, confertur cadaueri, quarè non rectius fides dici meretur, quàm cadauer animalis animal dicitur. Hæc Catachresis satis ostendit Iacobum disserere de opinione uana, quæ fides dicebatur ab hypocritis. Ex horum ergo hypothesi loquitur Apostolus, per concessionem rhetoricam.

Sed dicet aliquis, tu fidem habes & ego opera habeo, ostende mihi fidem ex operibus tuis, & ego ostendam tibi ex operibus meis fidem meam.

Alia ratio, quòd fides quæ suis fructibus destituitur, sit inanis, ac si dicat: aliquis pius tuam uanitatem, ô hypocrita, retundere posset, ita tibi obijciendo. Tu hypocrita fidem habes, ut tu dicis, (est enim ironica concessio) ego opera habeo, tu si potes, ostende mihi fidem tuam ex operibus tuis, quod sane non potes, quia nullam habes: ego ostendam tibi

tibi fidem meam ex operibus meis. Proinde manifeſtum eſt tuam fidem, mortui inſtar cadaueris eſſe: meam autem uiuã eſſe, quod ex fructibus & eius uiuis motibus apparet. Quemadmodum enim ſpiritus intus in animali uigens, ſe prodit per motum & ſenſum & externas actiones: Ita uiua fides ſe per opera bona oſtendit.

Eſt ergo ἀντανάκλασις in dictione FIDEI. Priori enim loco iactantiam fidei: Poſteriori autem uiuam fiduciam ſignificat. Quædam exemplaria græca, in priori membro ſic habent: oſtende mihi fidem tuam ſine operibus. Sed retineo uſitatam & receptam lectionem.

Tu credis quòd Deus eſt unus, rectè facis, & dæmonia credunt & exhorreſcunt.

Cùm qualis ſit hypocritarum fides, tum quàm ſit inanis, adeóq; quòd non ſeruet, docet. Eorum ergo fidem tantum

esse noticiam historiæ, asserit, Credunt enim quòd Deus sit. Hanc inanem esse, hac ratione conuincit: Fides Dęmoniorum non saluat. Nam Dæmonia non saluantur. Iactantia hypocritarum est fides Dæmoniorum: nihil enim in se habet, quód fides Dæmoniorum non habeat. Ergo iactantia hypocritarum, quam illi fidem falso esse dicunt, non saluat, proinde inanis est.

Cum autem Apostolus hoc loco, nō aliam fidē agnoscat in hypocritis, quàm in Diabolis, non mirum est, quod ei iustificationis uirtutem adimat.

Verum FIDES in disputationibus Pauli qualis sit, docetur ad Rom. 4. proposito illustri exemplo, nimirum, quòd sit non solum noticia promissæ misericordiæ, uerumetiam fiducia, qua quis statuit promisſionem ad se pertinere, cū qua coniuncta est, ut indiuiduus comes, gratitudo animi erga Deum, inuocatió, patientia, mortificatio ueteris hominis, excitatio noui spiritus & alij fructus iu-

stitiæ

ſtitiæ fidei, qui fructus etſi non iuſtificāt, tamen ea eſt iuſtificantis fidei natura, quód ſemper eos producat, aliàs minores, aliàs maiores, prout ipſa incrementa ceperit.

Vis noſſe, ô homo inanis, quòd fides ſine operibꝰ mortua ſit. Abraham pater noſter nonne ex operibus iuſtificatus eſt, oblato ſuo filio Iſaac ſuper altare? Vides quòd fides cooperata fuerit eius operibus, & ex operibus fides perfecta fuerit, atq; impleta fuerit ſcriptura, quæ dicit: Credidit Abraham Deo, & imputatum eſt ei ad iuſtitiam, & amicus Dei uocatus eſt. Videtis igitur quod ex operibus iuſtificetur homo, & non fide tantum?

Summa huius rationis hæc eſt: Qualis fuit fides Abrahæ, talis & aliorum credentium eſſe debet. (nam is pater credentium ideo dicitur, quia credentes eius fidem imitari debeant) Sed Abra-

hæ fides habuit adiuncta opera (quod ex eo probatur, quòd tanti fecerit obedientiam erga Deum, quòd potius uoluerit unicum mactare filium, quâm Deo non obedire) Ergo & aliorũ fides opera adiuncta habere debet, quæ si non habuerit, merito inanis & mortua censenda est.

Hæc argumenti summa est: nunc uerba Apostoli perpendantur, quę à Sophistis contra gratuitam iustificationem torquentur.

Primum occurrit uerbum IVSTIFICATVS EST, quod idem est, ac si dixisset, iustus declaratus est, seu compertus est iustificatus fuisse. Atq; hoc ita esse tribus demonstrationibus probo.

PRIMA SVMITVR A SCOPO PRAESENTIS DISPVTATIONIS. Non enim instituit Iacobus disputationem de causis iustificationis, sed tantum ostendit ex quibus effectis iustificatio colligi &

gi & hominum oculis, quaſi ſubijci poſſit.

Cùm igitur maximus ſit error, ex effectis cauſas facere reſpectu eiusdem, nullo modo ſunt ferendi, qui ſcopi diſputationis & propoſitionis probandæ obliti, in ſublime feruntur, & conantur Pauli doctrinam de gratuita iuſtificatione conuellere, cùm longè alius fuerit ſcopus Pauli, quàm Iacobi. Paulus enim cauſam iuſtificationis quærit: Iacobus eiusdem effecta. Paulus à cauſis ad effecta deſcendit: Iacobus contrà, ab effectis ad cauſas aſcendit. Paulus quærit quomodò iuſtificemur: Iacobus quomodo iuſtificati eſſe declaremur. Paulus excludit opera, tanquam iuſtificationis cauſas: Iacobus includit eadem, ut iuſtificationis effecta. Paulus negat opera præcedere iuſtificandos: Iacobus affirmat opera ſequi iuſtificatos. Cùm tantum ſit diſcriminis inter conſilium Pauli & Iacobi, quis non uidet Sophiſtarum uanitatem, qui A-

postolos sibi inuicem contrarios esse dicunt.

SECVNDA DEMONSTRATIO SVMITVR AB ORDINE CAVSARVM ET EFFECTVVM, Genesis. 15. pronunciatur Abraham fide iustificatus esse. Credidit Abraham Deo, & imputatum est ei ad iustitiam. Verùm hoc contigit triginta ad minimum annis, antequam mandatũ acciperet de offerendo filio suo Isaac, Gene. 22. Quomodo ergo fieri potest ut eo opere iustificatus esse diceretur, quod fecit 30. anno, postquam diuina uoce iustificatus esse diceretur. Necesse est igitur iustificari apud Iacobum significare iustificatum declarari.

TERTIA DEMONSTRATIO SVMITVR A VERBIS ANGELI, Gene. 22. Postq̃ mactare filium ad Dei mandatum proposuisset Abrahã & à proposito uoce angeli reuocatus esset, audit ab Angelo. Nũc cognoui, quod tu timeas Deũ, quia non pepercisti filio tuo unigenito propter me. Quid, quæso, hæc uerba aliud

uolunt,

uolunt, quàm ipſam ſpontaneam obedientiam Abrahæ fuiſſe timoris Dei teſtimonium, & iuſtificationis Abrahæ declarationem quandam. Atq; ita breuiter dictum ſit, quid ſignificet iuſtificationis uocabulum, in hac Iacobi diſputatione.

Deinde cùm dicit fidem fuiſſe cooperatam operibus, FIDEI VIVAE naturam exprimit, nimirum quòd ſit efficax & fœcunda bonorum operum. Hanc naturam cum non habeat hypocritarum fides, nequaquam uera & uiua iudicanda eſt. Hoc igitur dictum Iacobi nihil aliud docet, quàm quod bona opera proficiſcantur ex fide.

Quod ſubiungit Iacobus: Ex operibus fides perfecta fuerit, non aliud eſt, quàm quod ex operibus fides Abrahę ſit declarata, non fuiſſe fucata & hypocritica, ſed uera & ſincera. Nã ſi perfectum hîc ſuis gradibus abſolutum dicas, nullus unq; mortalium perfectam habuit fidem.

Porrò cum dicit completã eſſe ſcrip-

turam, quæ dicit: Credidit Abraham Deo & imputatum est ei ad iustitiam, id non ad causam, sed ad effectum referendum est. Nam eo facto declarauit Abraham, se uerè antea fide fuisse iustificatum. Istud ergo complere, ad experientiã hominum & non ad iudicium Dei referri debet.

Similiter autem & Rahab meretrix, an nõ ex operibus iustificata est, cum excepisset nuncios, & alia uia emisisset?

Alio exemplo probat fidem ueram & uiuam, non esse sine operibus. Rahab se fide iustificatam declarauit facto uel operibus, quando nuncios populi Dei, à quibus edocta fuit, cum periculo uitæ suę dimisit, ne uenirent in manus eorum, qui eos quæsiuerunt.

Nam ueluti corpus absq; Spiritu mortuum est, sic & fides sine operibus mortua est.

Aptissima similitudine proposita ostendit fidem hypocritarum uanam esse, ut quæ sit instar cadaueris, in quo nullus spiri-

ſpiritus uiget, atq; ideo nec ullus motus, aut ſenſus animalis in eo deprehenditur. Atq; ita ſex firmis rationibus obtinuit Iacobus, fidem ueram fœcundam eſſe bonorum operum, & fidem hypocritarum, quæ operibus deſtituitur, eſſe inanem iactantiam potius quàm fidem.

DECLARATIO DOCTRINAE DE POENITENTIA.

Cùm Chriſtus Euangelium definit prædicationem pœnitentiæ & remiſsionis peccatorum in nomine ſuo: duo nobis proponit, quorum unum eſt beneficium, quod Euangelium offert, Alterum, modus quo beneficium hominib⁹ applicatur. Beneficium quod offertur eſt remiſsio peccatorum. Modus eſt pœnitẽtia. Pœnitẽtes enĩ ſoli participes fiunt remiſsionis peccatorũ, cum qua coniuncta eſt iuſtificatio, ſalus & uita æterna.

Hinc facile patet, quòd nihil homini magis in hac uita neceſſarium ſit, quàm intelligere qua in re ſita ſit

ſaluta-

salutaris pœnitentia, sine qua nemini con-
tingit remissio peccatorum. De hac ergo salutari pœnitentia dicam, atque ita uerbo Dei & illustribus exemplis rem declarabo, ut nemo non agnoscat & ueritatem, & perspicuitatem.

FVNDAMENTVM itaque prædicationis pœnitentiæ, absque omni dubio est misericordia Dei & gratia, iuxta hæc dicta: Pœnitentiam agite, appropinquauit enim regnum Dei. Est autem REGNVM DEI, regnum gratiæ in quo Christus rex & pontifex dominatur, Iere. 36. Reuertatur unusquisque à uia sua pessima, & propitius ero iniquitati & peccatis eorum. Item. Nolo mortem peccatoris, reuertimini & uenite. Item Reuertimini filij auertentes & sanabo auersiones uestras. Et Christus dicit. Non ueni in mundum uocatum iustos, sed peccatores ad pœnitentiam.

Hæc testimonia satis conuincunt, quòd misericordia per Christum sit fundamentum prædicationis pœnitentiæ.

Eſt enim abſq; omni dubio hæc uox μετανοειτε, ſeu, ut Prophetæ loquuntur, Conuertimini, non legis damnantis, ſed Dei miſerentis & offerentis ſalutem, uitam & abſolutionem à damnatoria legis ſententia. Quare nullum dubium eſt quin prædicatio pœnitentiæ ſit pars concionis Euangelicæ, præſertim cùm conſtet legem prædicare peccatoribus pœnas æternas: & Chriſtus reſuſcitatus à mortuis affirmat pœnitentiam & remiſſionem peccatorum in SVO nomine prædicandam eſſe.

Verum quia duo ſunt in homine quæ ipſum impediunt, quò minus ſua mala uideat, & ad uocem Euangelij agat pœnitentiam & reſipiſcat: ignorantia & ſtupor. Vtriq; malo Dominus medetur. IGNORANTIAE enim noſtræ, per legem occurrit. Nam per legis prædicationem deducit nos in cognitionem peccati, cuius nos pœnitere iubet Euangelium, quo ſaluemur. Per legem, Vt inquit, Paulus eſt agnitio peccati. STVPOREM ſeu

ſeu ueternum excutit uarijs modis: proponit comminationes æternæ mortis, denunciat iram non reſipiſcentibus, pœnis corporalibus, morbis & alijs modis caſtigat impœnitentes, tragica exempla ſtatuit ob oculos, ut Cain, Iudæ, Saulis, Achitophel & aliorum, quæ exempla Chriſtus applicat ad omnes cum inquit: Niſi pœnitentiam egeritis, uos omnes ſimiliter peribitis. Iram ſuam non raró uarijs in cœlo, terra, mariqꝫ ſignis teſtatur, nunc peſte, nunc bellis nos ad obediendum uoci Euangelij excitat: proponit mortem filij, quæ teſtatur de ira Dei in peccatores niſi reſipiſcant, Acto: 2. Chriſtus, qui omnes oneratos & laborantes ad ſe uocat, ut conuerſi per pœnitentiam ab onere ſuo leuentur, Legiſperitũ non agnoſcentem ſuum malum, ad legem mittit.

Pictura huius rei pulcherrima habetur, Luc: 15. In filio prodigo. Hic primùm fame preſſus ſentit ſuum malum. Deinde ſpes melioris fortunæ, ſi ad pa-

trem

trem rediret, animum reſipiſcendi iuueni dedit. Nam paternæ clementiæ fiducia, ad quęrendam reconciliationem erigitur. Hoc paradigma docet clarè, pœnitentiæ initium eſſe agnitionem diuinę miſericordiæ, quæ nos ad bene ſperandum excitat, qui noſtra mala & pericula ſentimus. Vt enim hic iuuenis fiducia paternæ clementiæ fretus redit ad patrem, poſtquam fame edoctus, ſenſit ſua mala: Ita nos fiducia miſericordię in Chriſto redimus ad Deum, poſtquã legis prædicatione in cognitionem noſtri deuenimus, & ſenſu maledictionis & iræ Dei ſtuporem & ueternum excuſſimus.

Quæ autem ſit ſalutaris & uera pœnitentia, & quibus conſtet partibus ſcripturæ teſtimonijs & exemplis oſtẽdemus. Ieremias, inquit. Conuertimini ad me filij reuertentes & ſanabo auerſiones ueſtras. Item, Reuertatur unuſquiſq; à uia ſua peſſima & propitius ero iniquitati & peccatis ueſtris.



Hoc dictum duo continet, præceptũ

&

& promiſsionem. Præceptum eſt, ut reuertatur impius à uijs ſuis malis. Promiſsio eſt propitiationis & expiationis peccati. Hinc colligitur quòd POENITENTIA ſit conuerſio hominis ad Deum, in qua cõuerſione diſceditur â malo, creditur ꝓmſsioni propitiationis, & uitę nouę tranſigẽdæ, iuxta uoluntatẽ Dei fit meditatio. Manifeſtè proinde tres pœnitentię partes numerari debent, deſertio peccati ſeu contritio, fides, & noua uita.

Pœnitentiæ diffinitio

ADAM in peccatum lapſus tegit ſe folijs ex arbore deſumtis, & ſuum malũ non ſentit, nec adhuc promiſsionem de ſemine nouit. Verùm cum accuſatur uoce Dei comminantis ſibi mortem, agnoſcit quidem peccatum, quod illi etiam uehementer diſplicuit. Vnde in Adamo extitit quidem μεταμέλεια, id eſt, diſplicentia facti, non autem μετάνοια, hoc eſt, uera reſipiſcentia. Verùm cum audit promiſsionem de uenturo ſemine mulieris, contrituro caput ſerpentis & abolituro peccatum: conuertitur ad Deum

Displicentia in Adamo

uera

uera pœnitentia, dolet ob peccatum, fide promissionis se erigit, Deum inuocat, cauetq; ne rursus contra conscientiam Deum offendat.

DAVID lapsus in adulterium, ueluti quodam ueterno consopitus, securus uiuit. Verùm cùm à Propheta arguitur, incipit suum scelus deflere, & existunt in eo horrendi pauores, quales ipse in Psal: describit. Non est pax ossibus meis à conspectu peccatorum meorum: metuit enim æternas pœnas. Verùm audita hac Prophetæ uoce ex mandato Dei: Non morieris, Dominus abstulit peccatum tuum: conuertitur rursus ad Deum & resipiscit, odit peccatum, fide confugit ad misericordiam, dicens: Miserere mei Deus, secundum magnam misericordiam tuam, promittit obedientiam in posterum. Os, inquit, meum annunciabit laudem tuam. Item: Docebo iniquos uias tuas, & peccatores ad te conuertentur.

In hoc etiam exemplo clarè uidemus

& quid sit conuersio & quodnam eius sit fundamentum, & quæ partes, huius modi sunt Manasſis, Peccatricis, Latronis, Petri, Pauli exempla; quæ exempla cùm ad regulam accommodamus, clarissimè ueræ pœnitentiæ picturas nobis proponunt.

Verum quia doctrina pœnitentiæ est præcipua in Ecclesia, & ualde utile est de ea rectè erudiri homines, uolumus breuiter eius partes ut in nostris Ecclesiis ex uerbo Dei & illustribus exemplis docentur, definitionibus illustrare. Sunt autem partes ut supra dictum est, contritio, fides & noua obedientia.

CONTRITIO non est displicentia facti qualis in Iuda fuit, sed est ueræ resipiscentiæ initium. uidelicet, pauor conscientiæ ob peccatum, uerum peccati odium, & fuga peccati non sine spe ueniæ ut in prodigo filio apparet. Nam ueram resipiscentiam necesse est præcedere notitiam misericordiæ. Huc illud Ambrosij. Pœnitentiam nemo potest

agere, nisi qui sperat indulgentiã. Et illud Augustini. Non solum cùm agitur pœnitentia, uerumetiam ut agatur Dei misericordia necessaria est.

FIDES est noticia, assensus, & expetitio promissæ misericordiæ, & in Christum mediatorem firma fiducia.

Hanc definitionem etsi superiora exempla & quartũ cap: ad Rom: confirmant, tamen plures rationes de proprietate fidei subijciamus. Christus pronunciat credentes saluos, ergo necesse est fidem significare fiduciam promissionis, cùm nemo sola noticia saluetur. Deinde Paulus hanc fidem nunc hypostasin, hoc est, firmam fiduciam, nunc πεποίθησιν, hoc est, fiduciam, qua quis sibi certo persuadet quod Deus & uelit & posit præstare quod promisit.

Hæc est ergo illa fides, qua sola absq; operibus legis, Apostolus Paulus contendit hominẽ iustificari corã Deo. Nã fides sola, qualem descripsimus, Chrstũ,

 appre-

apprehendit atq; eum cum ſuis omnibus beneficijs poſsidet. De hac ergo iuſtificatione, quæ fit fide in Chriſtum claram & illuſtrem doctrinam proponam, & breuiter errores refellam, quibus hæc doctrina olim & noſtro ſeculo obſcurata eſt.

IVSTIFICATIO eſt hominis credentis in Chriſtum abſolutio à peccato, imputatio iuſtitiæ Chriſti, & acceptio iuſtificati ad uitam ęternam, gratis propter Chriſtum. In hac definitione quinq; ueluti elementa ſunt ſpectanda.

PRIMVM, fides qua recipitur oblata gratia, unde Paulus: Iuſtificamur fide. Eſt enim fides ueluti manus quędam, qua oblatum Chriſtum cum ſua obedientia recipimus, ut noſtra ſit iuſtitia.

SECVNDVM, emundatio ſeu abſolutio à peccato, per expiationem factam per Ieſum Chriſtum: iuxta illud Iohannis: Sanguis Ieſu Chriſti emundat nos ab omni iniquitate. Huc & illud Dauidis: Beati quorum remiſſę ſunt iniquitates.

tates. Item, Beatus cui Dominus non imputauit peccatum. Quid autem ſit ABSOLVTIO, ex peccati definitione colligendum. Nam ut peccatum eſt defectus à lege & uoluntate Dei, cum obligatione ad mortem æternam & damnationem: Ita abſolutio eſt liberatio hominis ab obligatione mortis & damnationis. Quod autem iſta abſolutio contingat credenti in Chriſtum, multa teſtantur teſtimonia. Qui credit in filium, habet uitam æternam.

TERTIVM, imputatio iuſtitię Chriſti. Huius enim obedientia, mors, paſsio, reſurrectio, materia & fundamentum eſt noſtræ iuſtificationis. 2. Cor. 5. Eum qui non nouit peccatum fecit peccatum, ut nos fieremus iuſtitia Dei in ipſo. Hanc iuſtitiam Dei, quam dicit nos fieri in ipſo, definit Apoſtolus Rom. 5. cum ait: Quemadmodum per inobedientiã unius hominis, peccatores conſtituti ſunt multi: Sic etiam per obedientiam unius iuſti conſtituentur multi.

Eſt igitur Chriſtiana iuſtitia obediē-tia Chriſti imputata credenti. Credenti enim in eum, qui iuſtificat impium, imputatur fides eius in iuſtitiam. Ex his ſequitur & hoc, iuſtitiæ qualitatem eſſe in Chriſto, ſed nobis imputari quod illi eſt proprium. Nam ad eum modum iuſti ſumus coram Deo, qualiter Chriſtus fuit peccator. Vt enim is perſonam noſtram quodãmodò ſuſcepit, quo reus noſtro nomine fieret, & tanquam peccator iudicaretur, non proprijs ſed alienis delictis, cum purus foret ipſe & mundus ab omni culpa, pœnamq; ſubiret nobis non ſibi debitam: Ita nos nunc iuſti ſumus in ipſo, non quia operibus noſtris ſatisfacimus iudicio Dei, ſed quoniã cenſemur iuſti Chriſti iuſtitia, quã fide ſola induimus ut noſtra fieret.

4 QVARTVM, acceptatio perſonæ ad uitam æternam. Nam hunc gradum ponit Paulus poſt iuſtificationem, Rom. 8. Quos iuſtificauit hos & glorificauit. huc dictum Domini. Qui credit in me,

nõ peribit, sed habebit uitam æternam.

QVINTVM, differentia GRATIS propter Christum, gratis quidem ut omnia humana merita excludantur: PROPTER CHRISTVM uero ut solum λύτρον unigeniti filij Dei meritum adeò ingentis thesauri agnoscatur.

Etsi autem hæc nostra Ecclesiarum doctrina solidissimo uerbo Dei nititur: tamen alij atq; alij errores contra illam passim sparguntur. Sunt enim qui hanc hominis iustificationem collocãt in operibus ab hominibus factis; alij eam constare ex fide & bonis operibus simul contendunt, nonnulli essentialem quandam iustitiam stabilire conantur. Horum errores etsi confutant quæ diximus, tamen sigillatim de illis nonnihil dicemus.

Qui operibus hominem iustificari contendunt facilius refutari possunt, cùm apertissima oracula Dei isti errori reclament. Dauid apertè clamat:

Domine ne intres in iudicium cum ſer-
uo tuo, quia non iuſtificabitur in conſpe-
ctu tuo omnis uiuens, & Paulus Rom.
3. propter hoc ex operibus legis, non iu-
ſtificabitur omnis caro. Et ad Gal. Quot-
quot ex operibus legis ſunt, ſunt ſub ma-
ledictione. Item, Si iuſtitia eſt ex lege,
Chriſtus fruſtra mortuus eſt. Eſt igitur
illorum dogma manifeſtè falſum, qui ho-
minem operibus iuſtificari, id eſt, iuſtos
fieri, contendunt.

Verum ad huius iuſtificationis decla-
rationem, agnoſcimus cum Iacobo ope-
ra bona requiri, ut arbor bona ex ſuis
fructibus cognoſcatur, nec eſt ulla con-
trouerſia inter Paulum & Iacobũ. Nam
cum Paulus dicit, hominem non iuſtifi-
cari operibus: ſignificat hominem non
iuſtum fieri & ἀνέγκλητον coram Deo
per opera. Verùm cum Iacobus dicit
homines ex operibus iuſtificari, ſignifi-
cat homines iuſtos declarari per opera.

At eorum, qui fide & operibus ſimul
conſtare dicunt iuſtitiã, qua coram Deo
iuſtifi-

iuſtificatur impius, ſpecioſa magis eſt oratio. Dicunt enim fidem iuſtitiæ initium eſſe, & opera complementum. Quorum errorem confutat Sanctus Paulus his rationibus, Rom. 10. Teſtificor enim illis quod zelum Dei habent, ſed non ſecundum ſcientiam, ignorantes enim Dei iuſtitiam, & propriam iuſtitiam quærentes ſtabilire, iuſtitię Dei non ſubiecti fuerunt. Finis enim legis Chriſtus, in iuſtitiam omni credenti. Hîc Paulus reiectionis Iudæorum cauſam facit, quòd uoluerunt ſuam iuſtitiam cum Dei iuſtitia coniungere, quæ eſt ex fide, ac ex utraque coniuncta unam iuſtitiæ formam conflare.

Deinde Rom. 11. ita ratiocinatur. Si gratia, non amplius ex operibus, alioqui gratia non amplius eſt gratia. Si autem ex operibus non amplius gratia, alioqui opus non amplius eſt opus. Paulus primum hic duas ponit propoſitiones immediatè contrarias. Si ex operibus eſt electio, & ſalus, non eſt ex gratia. Si ex

gratia non est ex operibus, cùm debitum & donum ita repugnent, ut neutrum de altero, nec ambo de tertio recte dici possint. Aut igitur fide sola iustificamur & saluamur, aut operibus, sed operibus nō iustificari quenquam probant superius adducta testimonia.

Deinde si iustitia Christiana constaret fide & operibus simul, inepta esset argumentatio Pauli, Rom. 4. Operanti merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum, at credenti in eum qui iustificat impium, imputatur fides eius in iustitiam.

Hic Paulus duplicem iustitiam ponit, quarum una ab altera est diuersa. Nā habent contrarias causas. Fidei enim iustitia, qua iustificatur, credens imputatur & gratis donatur, sed operum iustitia non est gratuita. Præterea, si una pars fidei, altera pars operibus tribuenda esset, in iustificatione hominis: duo sequerentur absurda. Vnum quod promissio fieret incerta, quæ debet

certa

certa esse. Alterum quòd Christi satisfactio non sufficeret nisi stabiliretur nostris operibus. Quare Augustini dictum complectimur, qui dicit. Gratia est nullo modo, nisi sit gratuita omni modo. Verum erroris Papistici occasio fuit imaginatio Philosophica, quæ non nouit iustitiam, nisi quæ in nobis sit qualitas quædam. Non intelligit hominem imputatione alienæ iustitiæ iustificari posse.

Iam ad ESSENTIALEM iustitiam ueniamus, de qua primùm sciendum est, quòd nullo pacto simus iusti coram Deo, iustitia Dei essentiali, nisi ratione efficientis causæ principalis. Nam formalis iustitia, qua nos coram Deo sumus iusti, non est aliud quam obedientia Christi, sicuti clarè docet Paulus Rom. 5. per obedientiam unius, iusti constituentur multi.

Est autem OBEDIENTIA CHRISTI duplex, crucis & legis. Obedientia crucis (qua humiliauit semetipsum

&

& factus est obediens usq; ad mortem crucis, Phil 3.) expiat Dominus peccatum nostrum. Obedientiam legis nobis imputat credentibus, ut ea iusti appareamus in conspectu Dei. Hanc Christi iustitiam seu obedientiam, dicit Paulus imputari credentibus: ergo non est in illis uel inhærens substantia, uel qualitas, qua formaliter homo fit iustus. Quare firmiter tenenda est hæc asseueratio, quòd iustitia Christiana est obedientia filij Dei imputata credenti.

Verùm intereà & hoc tenendum est, quòd scriptura meminit triplicis iustitię hominis. Quarum una est fidei, qua consistimus coram Deo & hæc est perfecta, ut Christi obedientia est perfecta, nec minuitur nec augetur decremento uel incremento fidei. Nam hanc & Publicanus plenam habuit & Petrus, tametsi Petri fides fuit multo illustrior.

Alia est incoatio obedientiæ, quæ & bonæ conscientiæ iustitia dicitur. Hæc non opponitur iræ Dei, quia non est perfe-

perfecta legis obedientia, eſt tamen neceſſaria, quia eſt fidei fructus proprius.

Alia eſt quæ expectatur adhuc, de qua ad Gala: 5. nos enim ſpiritu ex fide ſpem iuſtitiæ expectamus. & 1. Iohan: 3. Chariſsimi, filij Dei ſumus, & non dum apparuit quid erimus, quoniam uidebimus eum ſicuti eſt: & omnis qui habet hanc ſpem in eo, purificat ſe ſicuti ipſe eſt ſanctus. Hæc proinde iuſtitia erit conformitas noſtri cum Deo, habitatio Dei in nobis, plena fruitio Dei, abſoluta dilectio. Et quanquam fatendum eſt corda credentium eſſe templa ſpiritus ſancti, & Chriſtus dicit: Iohan: 14. Si quis diligit me ſermonem meum ſeruabit, & pater meus diliget eum, & ad eum ueniemus, & manſionem apud ipſum faciemus: tamen non ſequitur hanc habitationem Dei in nobis eſſe iuſtitiam, qua conſiſtimus coram Deo, ſed eſt præſentia diuina in nobis, per quam renouamur & conſolationem ſentimus, ac æternam uitam incoamus.

Præ-



Præterea si hic homines iustificarentur iustitia essentiali, non esset discrimen inter iustitiam, qua in hac uita sumus iusti & eam qua conformes erimus Deo in omni æternitate. Sed Paulus manifestè discernit hanc ab illa. Nam fidei iustitiam dicit nos nunc in hac uita habere, sed expectare aliam iustitiam quam Iohan: definit conformitatem, qua Deo erimus conformes, quæ conformitas inde emanabit quod uidebimus eum sicut est.

Noua obedientia necessariò cum fide coniuncta est, nam regeneratio quæ à fide iustificante abesse non potest, necessario suos producit fructus, qui in noua obedientia conspiciuntur. Postquam enim homo per regenerationis gratiam factus est noua arbor, debet nouos, id est, bonos fructus edere, quos Paulus Phil: uocat fructus iustitiæ fidei. Iacobus ijsdem sua peculiari phrasi homines iustificari, hoc est, iustos agnosci seu declarari pronunciat.

Hæc

Hæc noua obedientia, aliâs SANCTIFICATIO dicitur, quæ constat mortificatione & uiuificatione. Ita enim Paulus ait. Christus est nobis natus à Deo sapientia, iustitia, sanctificatio & redemtio. Sapientia nostra fit in prædicatione Euangelij, iustitia per expiationem peccati & imputationem iusticiæ, sanctificatio dum spiritum sanctum donat, qui naturam nostram quodãmodo conuertit, facitq; ut mortificato paulatim ueteri homine, spiritu uiuamus, hoc est, ut posthac pietati erga Deum, charitati erga proximum, sanctimoniȩ uitæ ac diligentiȩ in nostra uocatione studeamus, breuiter ut imperio spiritus nos totos committamus.

In quocunq; homine hæc regenerationis uis seu sanctificatio non sentitur, ibi nec fidẽ esse necesse est. Fides enĩ uera & salutaris spiritu feruet, & suos germanos fructus producere satagit, ac nihil magis in uotis habet, quàm spiritu Deũ colere, & abundare omni cognitione & sensu.

Cùm

Noua obedientia alias sanctificatio.

Cùm hæc reuerà iuſtificantis fidei & regenerationis proprietas eſt, quis poteſt ferre eorum uocem, qui totis uiribus, uoce & ſcriptis impugnant neceſſitatem bonorum operum, quæ ſane nos dicimus neceſſaria, non quidem ut merita & cauſas ſalutis, nam immotum eſt illud Pauli dictum, Ephe: 2. Gratia eſtis ſaluati per fidem (& hoc non ex uobis, Dei donum) non ex operibus, ne quis glorietur, ſed ut neceſſariò comitantia fidem iuſtificam, & ut effecta regenerantis ſpiritus.

Porrò ut magis intelligatur BONORVM OPERVM ratio, ſex quæſtiones de bonis operibus ordine explicabo. Sunt autem hæ quæſtiones.

1 Prima, quæ opera docenda ſint & facienda.

2 Secunda, Quomodo fieri poſsint.

3 Tertia, Quomodo placeant.

4 Quarta, Quæ cauſæ bonorũ operũ.

5 Quinta, Cur promiſsiones ſint additæ bonis operibus.

Sexta, Quoniam omnes homines ha- 6.
bent peccatum, merito quæritur, quorũ
obedientia placeat & quorum non.

Cùm quæritur quæ opera docenda
& facienda sint, duo perpendere opor-
tet, qui nos simus, & quis ille cui per
opera præstanda est obedientia.

Cùm nos intuemur considerata no-
stra corruptione, admonemur ne nos fin-
gamus opera quibus Deum colere sta- 1
amus. Per nos enim nequaquam intelli-
gimus, quid uel placeat, uel displiceat
Deo, & Dominus pronunciat se frustrà
coli mandatis hominũ. Certò itaq; statua- 2
mus opera quantũuis speciosa, excogita-
ta ab hominibus, nequaquam posse boni
rationem habere.

At si Deum intuemur, monemur
reuerentiæ erga illum, ex quo fit ut hoc
solum illi placere cogitemus, quod ipse
suo uerbo præscribit. Nam is solus est
legislator noster. Vtrunq; complectitur
Ezechiel, Cap. 20. In præceptis patrum
uestrorum nolite incedere, nec iudicia



eorum custodiatis, nec Idolis eorum polluamini, Ego Dominus Deus uester, in præceptis meis ambulate, & iudicia mea custodite & facite ea.

Et Ezechiel. 33. Speculatorem dedi te domui Israel, audiens ergo ex ore meo sermonem annunciabis eis ex me. Hinc ergo manifestè sequitur, nec alia opera docenda, nec facienda esse, quàm quę nobis uerbo Dei commendantur.

Postquam mens pij hominis nouit, quænam opera sint facienda, mox quærit quomodo fieri possint. Ad hanc quæstionem ex duobus scripturæ dictis, petenda est solutio: Apostolus dicit ad Heb: sine fide impossibile est placere Deo. Et Christus dicit: Sine me nihil potestis facere.

1 Quarè hæc ordine requiruntur, Pri-
2 mum cognitio Christi. Secundo fiducia
3 Christi. Tertiò uiuificatio, qua nos Christus per Euangelium uiuificat & effundit in nos Spiritum sanctum. Huc illud Esaiæ. 40. facit. Qui sperant in Domi-

no mutabunt fortitudinem, aſſument pennas ſicut aquila, current & non laborabunt, & ſi laborabunt non deficient. Nulla enim dilectio, nulla obedientia eſſe poteſt, niſi prius apprehenſa ſit miſericordia & reconciliatio propter mediatorem. In hac conſolatione diuinitas habitat in corde. Quia æternus pater per filium conſolantem uoce Euangelij, uerè eſt efficax, & datur à patre & filio Spiritus ſanctus, accendens læticiam & inuocationem iuxta dicta: Effundam Spiritum gratię & precũ. & in Iohan. Veniemus & manſionem apud eum faciemus.

2. Cor. 3. Intuentes gloriam Domini, transformamur ad eandem imaginem, hoc eſt, intuentes λόγον, qui eſt imago æterni patris & in conſolatione oſtẽdit præſentiam & bonitatem Dei, efficimur ſimiles eius imaginis, Spiritu ſancto accendente corda.

Poſtquam mens edocta eſt, quomodò fieri poſsint bona opera, quærit præterea quomodò placeant. Fruſtrà



enim fiunt nisi placeant. Pugnat pro patria Scipio, pugnat & Dauid, sed non utriusq; opus placet Deo. Quarè hic commodè quæritur, quomodo placeant bona opera. Ad quam quæstionem in genere respondemus, quòd placeant in conuersis. Scipionis opera non placuerunt, quia non fuit conuersus. At Dauidis militia placuit, quia fide erat acceptus Dauid.

Verùm hîc tria ordine sunt spectanda. Primum statuendum est de persona, quòd sit fide reconciliata & iusta propter Christum gratis. Deinde fatendum est quòd persona fide iustificata, non dum legi satisfacere posit. Nam hærent etiam in pijs multa interiora peccata.

Hæc immundicies deploranda est, & repugnandum dubitationibus & malis affectibus, & simul precandum ueris gemitibus cordis, ne Deus nobis has sordes quibus inuoluimur, imputet. Tertiò etsi has nostras sordes agnoscimus, nihilominus statuendum est, quod

& Deus poſtulet incoatam obedientiam, & quod placeat hæc incoata obedientia propter Chriſtum. Sic enim Petrus clarè docet; Offerte hoſtias ſpirituales acceptas Deo propter Chriſtum, qui & propitiator eſt & nunc pro nobis interpellat. Non ergo placet Deo obedientia noſtra, propter ſuam dignitatem aut perfectionem. Eſt enim per ſe indigna ut prodeat in conſpectum Dei, nec ſatisfacit legi, ut dictum eſt, ſed placet propter perſonam reconciliatam, quæ propter Chriſtum ut iuſta habetur; Ita etiã placet, etſi circumferat in carne peccatũ & magnam infirmitatem.

Cùm conſtet hominem nequaquàm iuſtificari operibus, commodè etiam quęri poteſt. Quænam ſint bonorum operũ cauſæ, quibus homines ad bene operandum accendi & impelli debent. Et numerantur tres cauſę grauiſsimę. Neceſsitas. Dignitas. Præmium.

NECESSITAS quintuplex ſtatui poteſt. Mandati. Cultus. Debiti. Fidei reti-

nendæ. Vitationis pœnarum, & conuersionis seu regenerationis.

Necessitas MANDATI est, quod Deus obedientiam erga suam legem serio & seuerè mandet. In pręceptis, inquit, meis ambulate, & Paulus: Hæc est uoluntas Dei, sanctificatio uestra.

Necessitas DEBITI OFFICII indicatur, Rom: 8. Debitores sumus non carni sed Spiritui, non enim sumus nostri iuris, sed eius qui redemit nos suo sanguine. 1. Cor. 6.

Necessitas FIDEI RETINENDAE commendatur nobis à Paulo: Si quis, inquit, suorum & maximè domesticorũ curam non habet, fidem abnegauit & est infideli deterior. Et rursus: Milita militiam honestam, habens Fidem & bonam conscientiam, quarum neutra retinetur dum peccatis indulgetur.

Necessitas uitationis POENARVM, cõfirmatur Dauidis testimonio: propter iniquitatẽ, inquit, corripis filios hominũ.

Necessitas CONVERSIONIS hoc di-

cto

cto astruitur: Viuo ego, dicit Dominus, nolo mortem peccatoris, sed ut conuertatur & uiuat. Cum igitur fit conuersio simul uiuificatur homo fide, per Spiritum sanctum. Præterea coniuncta est conuersioni regeneratio, quæ est incoatio nouæ uitæ, noua lux, sapientia, iustitia & renouatio imaginis Dei in nobis.

Secunda causa est DIGNITAS, quæ in hoc sita est, quòd homo cõuersus iã sit filius Dei, iuxta illud: Dedit potestatem ut filij Dei fierẽt, quotquot credunt in nomẽ eius. Quanta dignitas est, quòd credẽtes sint templũ Spiritus sancti uiuẽtis? quòd Christus in ipsis habitet per fidem? quòd Pater, Filius, & Spiritus sanctus ad illos uenire, & in eis mansionẽ facere uelint? ꝙ Christi sint membra? Econtrà, perpende quantũ scelus sit, filios Dei imaginẽ hostis referre: quãtũ periculũ sit templũ Dei Satanæ fœtore cõspurcare: quàm immane sit Deum è suo hospitio exturbare. Quare filios Dei decet imitari patrẽ cœlestẽ, ꝗ dicit: Sãcti estote, quia ego sanctꝰ



ſum. Hinc Paulus dicit nos uocatos ad ſanctificationem, non ad immundiciem.

Tertia cauſa eſt PRAEMIVM, hoc eſt, compenſatio patientiæ & obedientię credentium. Hoc quidem pręmium non datur propter operis in ſe dignitatem, ſed propter promiſsionem ex gratia.

Cum bona opera à pijs facta, ſint & debita ſeruorum officia & imperfecta atq; contaminata: quæri poteſt cur Deus promiſsiones bonis operibus adiecerit. Et numerari poſſunt quinq; cauſæ.

PRIMA, ut ſint teſtimonia prouidentiæ Dei. Vult enim ſciri Deus & bona corporalia res eſſe ab ipſo creatas & non caſu ſpargi, ſed ab ipſo Eccleſiæ dari & conſeruari iuxta dictum: Ipſe eſt uita tua & longitudo dierum tuorũ, in diebus famis ſaturabuntur, diuites eſurierunt, timenti autem Dominum non deerit ullum bonum.

SECVNDA, ut ſint teſtimonia, quòd Deus uelit etiam in hac uita ſeruare Ec-

clesi-

clesiam. Quarè Paulus 1. Timoth. 4. inquit. Pietas habet promissiones præsentis uitæ & futuræ. Quia enim uult Deus immensa sua bonitate colligere Ecclesiam propter filium mediatorem, seruat hunc ordinē naturæ, fœcundat terram, ut alat Ecclesiam etiam in hac uita & cum propter Ecclesiam cæteros pascat, nos præcipuè gratos esse decet.

TERTIA, Quia uult Deus & necessitatem corporalem esse commonefactionem de fide, inuocatione, spe, gratiarum actione: Ideò promissiones ædidit, & quidem uult hæc ipsa bona, fide peti & expectari, & in hac petitione & expectatione fidem, spem, patientiam crescere.

QVARTA, Vt sint commonefactiones de promissione gratiæ, quia fidem, quæ agnoscit filium & accipit reconciliationem, oportet semper prælucere in petitione corporalium rerum, & quidem propter filium cæteræ promissiones æditæ & ratæ sunt. Hæc omnia com-

prehenduntur in dicto: Quicquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit uobis.

QVINTA, Quia Deus utrunq; uult sciri, & subiectam esse Ecclesiam cruci, & tamen inter ipsa pericula mirabiliter seruari in hac uita, ut uniuersa admiranda conseruatio Ecclesiæ & omnes mirãdæ liberationes, sint testimonia præsentiæ Dei in Ecclesia, ut dicitur Num: 14. Vt sciant Ægyptij quòd tu Domine sis in hoc populo.

Iosuæ. 3. Scietis quòd Dominus Deus in medio uestri sit.

1. Reg. 17. Vt sciat omnis terra, quòd sit Deus in Israel.

Esaię, 37. Ecce nunc Dominus Deus, salua nos de manu Zenacherib, ut cognoscant omnia regna terræ, quòd tu solus sis Dominus.

Cum omnes homines habeant peccatum, rectè quæritur quorum obedientia placeat, quorum non.

Ad hanc quæstionem ita respondemus.

mus. PECCATA ſunt duplicia: quædam fiunt à ſcientibus & uolentibus contra conſcientiam, qualia in credentibus non ſunt. Nam ſi credens labitur contra conſcientiam, excutit Spiritum ſanctum, abijcit fidem & reus fit iræ Dei, & niſi agat pœnitentiam ruit in æternam pœnam. Præterea deficientes à fundamento, hoc eſt, aliquem articulum fidei abijcientes, ſiue eum intelligant, ſiue non intelligant decepti præſtigijs Diaboli: deſinunt eſſe ſancti & excutiunt Spiritum ſanctum & fiunt rei æternæ iræ, ut Cherinthus, Ebion, Arius, Fotin⁹ & ſimiles hęretici.

Quædam peccata fiunt non contra conſcientiam, ut caligo, dubitatio, multæ omiſsiones & uitioſi affectus, quibus malis ſancti repugnant & credunt ea deleri propter mediatorem. Etſi autem hæc immundicies eſt in Sanctis, tamen placent propter filiũ, fide accipientes remiſſionem peccatorũ, iuxta illud: Beati quorum tecta ſunt peccata, Et Paulus: Si actiones carnis Spiritu mortificetis, uiuetis.

Hæc

Hæc copiosius de salutari pœnitentia & eius partibus dicere uolui, ut clarè à quouis uerę pœnitentiæ seu cõuersionis ad Deũ ratio intelligatur, ut ordo partiũ pœnitentiæ consideretur, ut quod cuiq; proprium est illi tribuatur, ut non confundamus partium proprietates, ut intelligamus gratuitam esse iustificationem & salutem, ut non spoliemus fidem suis proprietatibus. Breuiter, ut fide gratis propter Christum iustificati, Deo suam tribuamus gloriam & cultum, & exerceamus nos in omni genere bonorum operum, donec in hac uita nobis peregrinandum erit, quam sequetur plena redemtio per Christum unicum saluatorem nostrum, cui honor in secula seculorum,

AMEN.

CAPVT TERTIVM.

SVMMA CAPITIS TERTII.

QVemadmodum ſuadet ne quis temerè magiſterij ius ſibi uendicet, ſed potius linguam ſuam refrenet: Ita ſapientiam per conuerſationem modeſtam probari poſtulat, potius quàm per contentionem & zelum, unde plurima mala proueniunt.

ORDO ET PARTES HVIVS CAPITIS.

Duæ ſunt partes huius capitis Prior de non temerè affectando magiſteriũ in alios, ſed potius refrenandã linguã eſſe.

Altera de uſu ſapientiæ & donorum ſine zelo & contentione. Vtraq; pars ſuis comprobatur rationibus.

EXEGESIS TERTII CAPITIS CVM OBSERVATIONE doctrinarum.

Nolite plures magiſtri fieri fratres mei.

Senſus

Senſus propoſitionis huius per ſe conſideratæ eſt ambiguus, uerùm ſi ad rationes, quibus cõfirmatur propoſitio, quemadmodum neceſſe eſt fieri, reſtringitur, facilis eſt ſenſus. Cum ergo rationes omnes, quæ ſubijciuntur, petulantis linguæ incommoda continent, neceſſe eſt hic MAGISTROS accipere pro ijs, qui ſibi ius cenſoriũ in alios ſumunt, ſeuereq; & rigidè aliorum facta ad examen reuocant, ac interim propria uitia non cernunt.

Non damnat igitur hîc correptionẽ fraternam, quæ ex fide & charitate proficiſcitur, quæ habet mandatum Chriſti & eſt fundamentũ diſciplinæ Eccleſiaſticæ, ſed leuitatẽ, ambitionem & ſuperbiã eorũ damnat, qui non tam ædificationem ſpectant, quàm calumniandi & obtrectandi ſtudiũ ſectantur. Chriſtus Mat: 23. Vos nolite uocari Rabbi, unus enim eſt Magiſter ueſter Chriſtus. Vos autem omnes fratres eſtis. Et patrem nolite uocare uobis in terra, unus enim eſt pater ueſter, qui in cœlis eſt &c. Si

Si quis contendit ex his, non licere, ut aliquis pius, magiſtri titulum aut doctoris ſibi uſurpet: ei obijcio appellationis paternæ prohibitionem. Nam non minus hîc prohibemur uocari patres, quàm magiſtri. Quare cū patres uocari non ſimpliciter prohibetur, ſed ſecundū quid: ita nec ſimpliciter prohibemur uocari magiſtri, aut doctores. Senſus ergo hîc ſpectandus eſt. Chriſtus non moratur quo titulo uocaris, modo ſub illius magiſterio maneas, ac alas fraternā concordiā ſine ambitione & aliorū contemtu.

Paulus ſe uocat magiſtrū & doctorem gentium, non tamen uiolauit hoc Chriſti mandatum, ſed potius obtemperauit illi. Nam eo pertinebat ipſius magiſteriū, ut omnes ſubijceret imperio Chriſti. Qui ergo uel ex Iacobi uerbis, uel ex Domini interdicto damnant promotiones ſcholaſticas, uim faciunt ſcripturæ, ac utilē reipub: literariæ adminiſtrationem labefactant. Abſit ambitio, omnes ſubijciamus nos magiſterio Chriſti, ac œconomiam ſcholaſticā reuerēter retineamus. Scie-

Scientes quod maius iudicium ſumturi ſimus.

PRIMA ratio à pœna ſumitur: Qui faciles ſunt ad alios damnandos, qui tamen ipſi ſimilibus uitijs laborant aut grauioribus, iram Dei in ſe prouocant. Nam cùm charitas operit peccatorum multitudinem, & ipſi libidine laborant peccata aliorum retegendi, ſatis declarant ſe charitate uacuos eſſe.

In multis enim labimur omnes.

SECVNDA ratio à communi imbecillitate ſumta. Debet enim communis infirmitas & facilitas in lapſum, monere nos, ne rigidiores ſimus in alios.

Sunt autem LAPSVVM CAVSAE hæ præcipuæ. 1. Inhabitans peccatũ. 2. Inſidiæ Diaboli multiplices. 3. Exempla maximæ partis mundi, eaq; peſsima. 4. Negligentia in gubernatoribus morum & diſciplinæ, ut in parentibus, miniſtris Euangelij & politicis rectoribus.

Si

Si quis in sermone non labitur, hic perfectus est uir, ut qui possit freno etiam moderari totum corpus.

Tertia ratio ab utilitate frenatæ linguæ. Qui linguam suam moderari potest, perfectus est uir, id est, integer est, alijsque multis uirtutibus præditus. Ergo qui linguæ suæ petulanter indulget, nequaquàm integer est, multis enim alijs uitijs est pollutus: proinde non temerè ius censendi aliorum mores captandum est.

Ecce equis frena in ora inijcimus, ut obediant nobis, & totum illorum corpus circumagimus. Ecce etiam naues cum tantæ sint, & à sæuis uentis pulsentur, circumaguntur a minimo gubernaculo, quocunque Affectus dirigentis uoluerit: Ita & lingua pusillum est membrum & magna iactat.

Quarta ratio similiter sumitur à cõtinentis linguæ utilitate & commodo.

Quemadmodum enim frenũ in os equi iniectum, totũ corpus equi circumagit, & ut gubernaculum nauis, nauem totam dirigit: Ita lingua continens magna iactat, id est, res magnas efficit, hominemq; totum quasi in perfectionis uiam deducit, cùm contrà, petulans lingua laxato freno & soluto gubernaculo persimilis est.

Ecce exiguus ignis quantam syluam incendit, & lingua ignis est & mundus iniquitatis. Sic, inquam, lingua cõstituta est in membris nostris, inquinans totũ corpus & inflammans rotam natiuitatis & inflammatur à gehenna.

QVINTA ratio ab incommodis linguæ effrenis & petulantis. Quemadmodum, inquit, ignis exiguus totam syluam incendio absumit: Ita exigua lingua multorum uitiorum ueluti incendium est, quæ tametsi est parua, mundus tamen est iniquitatis, hoc est, congeries & cumulus omnium scelerum. Vt itaq;

in exiguo igni, uis eſt inflammandi magnam ſyluam: ita in lingua parua, uis eſt inquinandi totum hominis corpus & inflammandi rotam natiuitatis, ubi ipſa prius inflammata fuerit à gehenna. Sed quid eſt rota natiuitatis & quid linguam inflammari à gehenna? Vt rota natiuitatis eſt ipſe orbis conditus: ita inflammari à gehenna, eſt ab ipſo Satana afflari linguam, quo fit idoneum flabellum omnibus malis in mundo excitandis. Huc illud Menandri:

ἡ γλῶσσα πολλῶν ἐστὶν αἰτία κακῶν.

Quâm uerum hoc ſit, lingua Machomet & aliorum hæreticorum teſtatur.

Omnis enim natura ferarum & uolucrum, ſerpentum & marinorum, a natura humana domatur & domita eſt: linguam autem nullus hominum domare poteſt, ut quæ malum incohercibile eſt.

Sexta ratio à comparatis sumta. Domari possunt feræ, uolucres & beluę marinæ: Lingua autem effrenis & consuetudini obtrectandi assueta, nullo modo domari potest: Maximum igitur malum est. Proinde summopere cauendum, ne frena linguæ nimium laxentur.

Plena ueneno mortifero, per illam benedicimus Deum & patrem & per ipsam execramur homines ad similitudinem Dei factos. Ex eodem ore procedit benedictio & maledictio.

Septima ratio sumta à uenenatæ linguæ prodigiosa inconstantia. Hæc enim simulat se Deū benedicere, sed mox eundem execratur in sua imagine, quo scelere quidnam potest esse maius?

Non oportet, fratres mei, hæc ita fieri.

Octavum argumentum ab inconuenienti sumtum, non decet Christianos ista petulantia, quare in primis fugienda est.

An fons ex eodem foramine manat dulce & amarum? nunquid potest fratres mei, ficus oleas proferre, aut uitis ficus? Sic nullus fons salsam & dulcem gignere aquam.

Nona ratio ab impossibili. Quemadmodum impossibile est fontem ex eodem foramine, posse eijcere dulcem & amaram aquam. Neq; enim id magis fieri potest, quàm si ficus oleas & uitis ficus proferre possit: Ita impossibile est, quòd ea lingua, quę maledicendi & obtrectandi morbo laborat, possit aliquid boni promere non uitiatum linguæ & cordis ueneno. Quarè cùm ita sit, lingua benedicendi tantum studio occupabitur, modo quis pius & inter filios censeri uelit. Proinde nemo temerè censendi ius sibi usurpet.

Quis sapiens & intelligens inter uos? ostendat ex honesta cõuersatione opera sua in mansuetudine sapientiæ.

Hactenus supercilium superborum censorum depressit, & firmis rationibus petulantiam linguæ refrenauit: Iam quia istud malum proueniebat ex sapientiæ opinione, ueram sapientiæ moderationẽ commendat, eiusq́ usum in uita & conuersatione tradit. Estq́ hæc propositio: Vera sapientia & scientia pollens, ostendat eam operibus honestæ & mansuetæ conuersationis, tanquam eius germanis & perpetuis fructibus.

Quòd si zelum amarum habeatis & cõtentionem in cordibus uestris, nolite gloriari & mendaces esse aduersus ueritatem.

PRIMA ratio propositionis à repugnantibus seu contrarijs effectis. Qui zelo amaro & contentionis libidine laborat, frustrà gloriatur se sapientem esse. Nam isti affectus praui cum natura sapientiæ ueræ, quæ honestatis & mansuetudinis amans est, pugnant.

Esse mendacem aduersus ueritatem

hoc

hoc loco, est falsò sibi sapientiæ nomen usurpare.

Non est hæc sapientia supernè descendens, sed terrena, animalis, dæmoniaca.

Secunda ratio à contrarijs causis. Sapientia cum qua amaritudo animi & contentionis libido sunt coniuncta, est terrena, animalis, Dęmoniaca: Ergo non est uera sapientia. Nam uera sapientia est cœlestis, spiritualis & diuina. Iacobus hoc loco non damnat Physicam sapientiam, quæ est bonum Dei donum per se, cuius nullam facit hic mentionem, sed prauos hominum affectus & inanem iactantiam diuinæ sapientiæ.

Vbi enim Zelus est & contentio, ibi seditio & omne opus prauum.

Tertia ratio ab incommodo zeli & contentionis, quæ inanem sapientiæ opinionem sectantur. Experientia satis conuincit, quod ubi homines zelo

amaro & contentionis libidine laborant, illis ad seditionem & omnia praua ianuã esse apertam, id quod plus satis afflicta Germania hodie experitur.

Quæ autem supernè est sapientia, primũ quidem pura est, deinde pacifica, moderata, tractabilis, plena misericordię & fructuum bonorũ absq; diiudicatione & sine hypocrisi.

QVARTA ratio ab adiacentibus, seu adiunctis ueræ & cœlestis sapientiæ. Hæc adiuncta antithesi declarabimus. Terrena sapientia est affectibus corrupta: cœlestis pura & casta affectibus non uitiata. Terrena sapientia contentionis libidine laborat: cœlestis est pacifica, id est, studiosa pacis conciliandæ inter homines. Terrena sapientia est rigida & dura. cœlestis est moderata, cedit rigori. Terrena sapientia nemini uult cedere: cœlestis tractabilis est, & facile imperanti recta obtemperat. Terrena sapientia immisericors est: cœlestis est plena miseri-

cordia & bonis fructibus. Terrena sapientia personas accipit omissa causa: cœlestis est ἀδιάκριτος, id est, ἀπροσωπολήπτης, ut quæ minimè personas respicit, sed causas: Illa enim hypocrisin habet adiunctam: hæc caret omni hypocrisi.

Fructus autem iustitiæ in pace seminatur facientibus pacem.

QVINTA ratio à fructu, qui ad eos uenit, qui sapientia, atque adeo alijs donis Dei pacificè ad ædificationem utuntur, & regulam catholicam de usu, non solũ sapientiæ, uerumetiam aliorum donorum tradit. Nam ut sapientia: ita & alijs donis, ueluti iustitiæ fructibus uult nos uti pacificè in ædificationem.

Quod si fecerimus, iustitiæ nostræ fructus aliquando læti metemus.

CAPVT QVARTVM.

SVMMA CAPITIS QVARTI.

VT concupiſcentijs, unde lites naſcuntur, & humanis deſiderijs excluſis Deo adhæreant, potiusq; in luctu, quàm inani mundi gaudio uiuant, hortatur: Ita ut abiecta mutua obtrectatione, nihil ſe temerè facturos præſumant, grauiter monet Apoſtolus.

ORDO ET PARTIS CAPITIS QVARTI.

Etſi unus ſcopus huius capitis eſt, ne quid auarè, fraudulenter & temerè agant fideles, ſuis indulgentes concupiſcentijs: tamen eius partes quatuor conſtitui, ut Prima ſit obiurgatoria dehortatio, à ſtudio priuatarum rerum per concupiſcentias, unde multa mala oriuntur, cui confirmatio adiungitur. Secunda, conſilium ſeu remedium aduerſus incendium concupiſcentiarum proponitur.

Tertia, dissuasio est ab obtrectandi & damnandi alios libidine. Quarta, temerariæ præsumtionis in consilijs & rebus agendis correctio est.

EXEGESIS QVARTI CAPITIS, CVM OBSERVATIONE DOCTRINARVM.

Vnde bella & lites inter uos? nonne hinc ex uoluptatibus uestris, quæ militant in membris uestris?

Fontem omnis contentionis & mali inter homines monstrat esse cupiditates animi, quibus homines feruntur ad ea appetenda, quæ sibi grata & suauia esse iudicant. Cū uoluptates dicit militare in membris, respicit ad regnū peccati originis, quod tum dicitur Paulo Apostolo regnare, cùm ei per suas cōcupiscentias, quæ ueluti milites eius quidam sunt, obtēperamus. Has dicit militare in membris, quia membra corporis instrumenta sunt, quibus opus suū peccatū inhabitās

peragit,

peragit, & quibus homines ad perpetranda scelera utuntur.

Res autem in summa sic se habet. CONCVPISCENTIAE FONS est peccatum originis. Concupiscentia passiua & inuoluntaria irritatur à peccato originis, idq; ministerio uel sensus uel complexionis, uel memoriæ. Voluntas in consensum commouetur, unde nascitur concupiscentia actiua & uoluntaria. Huic imperanti, iam membra corporis ad opus perpetrandum se accommodant & obsequium præstant, quod cùm fit, peccatum quidem originis regnare, Cõcupiscentię uero militare, dicuntur, tyranno peccato morem gerentes, & militia sua per membra corporis persungentes.

Ne autem hoc fiat, prohibet Paulus cum inquit. Ne igitur regnet peccatum in uestro mortali corpore, ut ei obediatis per concupiscentias suas.

Concupiscitis & non habetis, inuidetis
& æmulamini & non potestis obtinere, pugnatis & belligeramini, non

tamen obtinetis, propterea quod non petitis & non accipitis, propterea quod male petitis, ut in uoluptates ueſtras inſumatis.

Deſcribit graphicè prauos motus & ſtudia eorum, qui rei augendæ auarè dant operam, ut ſuis uoluptatibus proſpiciatur. Concupiſcunt enim res alienas, inuident habentibus, æmulantur, id eſt, ſtudioſè affectant & pleno impetu feruntur, contentiones ſectantur, ut per fas & nefas quæ cupiunt obtineant. Interdum etiam Deum precibus ſollicitant, ſed fruſtrà, quia malè petunt, quæ ſibi in perniciem cederent, ſi acciperent. Videmus hîc quàm apte auarorum ſollicitudinem pro rebus agendis deſcribit. Pro φονεύετε omninò legendum eſt φθονεῖτε, ex cognatione uocum irrepſit error.

Adulteri & adulteræ, an neſcitis quod amicitia huius mundi inimicitia eſt Dei. Quicunq; ergo uoluerit amicus eſſe mundi, inimicus Dei conſtituitur.

PRIMA

Prima propositionis ratio, qua cõfutat peruersam eorum opinionem, qui simul pij esse & sectari mundi uoluptates uoluerunt, id autem fieri posse, impossibile esse ostendit. Nam alia placent mundo, alia Deo & Deus & mundus contraria omnino imperant. Cum igitur unusquisqꝫ aut amicus mundi erit & inimicus Dei: aut amicus Dei & inimicus mundi, par est, ut qui Christianus esse cupit, renunciet mundi amicitiæ, id est, concupiscentijs mundi prauis, & Deo adhæreat, eiqꝫ obediat.

Locus hic congruit cum illo Christi: Nemo potest duobus dominis seruire. Hinc manifestum est, multos gloriari hodie de Christiano nomine, qui re ipsa sunt hostes Dei prophani, & abominabiles coram Deo. Ad Titũ 1. Deum profitentur se scire, sed factis negant, quia sunt abominabiles & contumaces, & ad omne opus bonum reprobi.

Postremò adulteros & adulteras hic uocat desertores Dei, ut qui Deo relicto,

cto, cui tanquàm marito prius adhærebant, aliis amatoribus adhæreant.

An putatis quod inaniter scriptura dicat? Ad inuidiam concupiscit Spiritus, qui habitat in uobis.

Probat inter mundum & Deum amicitiam non posse constare, idq; à scripturæ testimonio: quod testimonium etsi his uerbis non habetur in Bibliis, quoad sensum tamen attinet, sæpissimè occurrit. Congruit enim cum illo Genes. 6. Vidit Deus quòd figmentum cogitationum cordis hominis esset malum omni tempore. Et cum illo Genes. 8. Figmentum cor hominis malum à pueritia sua. His testimoniis significatur quòd homines non regenerati, toto impetu ferantur in malum, quod sanè cùm Deo optimo aduersetur, qui bona & uult & cogitat: non potest aliud fieri, quâm sit quædam mundi & Dei inimicitia.

Sed

Sed maiorem offert gratiam, propterea dicit: Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.

Secvnda ratio sumitur à præmio, Deus promisit humilibus, id est, pauperibus spiritu, & mundi uanas concupiscentias contemnentibus, gratiam, quæ potior est omnib⁹ mundi delitijs & diuitijs. Hanc ergo Christiani quærant potius, quàm illam mundi gratiã & mundi uoluptates, quas sectantur superbi. Verum ut illis gratiam largitur: Ita his resistit, ut acerrimus hostis.

Subijcite uos Deo, resistite Diabolo, & fugiet a uobis.

Iã tradit remedia contra malũ concupiscẽtię. Subijcere se Deo, est Dei uerbũ uitæ regulam sibi proponere, ac se iuxta uerbũ subijcere in omni obedientia. Resistere Diabolo est cõcupiscentijs reluctari, quæ sunt instrumentum Satanæ, per quod homines in exitium trahit. Huc ad-

dit

dit promissionem: Et fugiet a uobis, hoc est, uobis nihil nocebit, non euertet uos suis technis & dolis.

Appropinquate Deo, & appropinquabit uobis, emundate manus ô peccatores & purificate corda, duplices animo.

Mandat & promittit. Mandat ut Deo appropinquemus, scilicet, fide & uera obedientia. Vt enim à Deo recedere dicitur, qui mundi indulget concupiscentijs, per quas Diabolo appropinquat: Ita qui ab his recedit Deo appropinquare dicitur. Promittit cùm ait: Et appropinquabit uobis. Hæc promissio nititur perpetuo affectu Dei erga genus humanum, quo non uult mortem peccatoris. PECCATORES uocat hîc manifestam impietatem exercentes, & DVPLICES animo, qui uerbis se Deum colere dixerunt, & intereà suas concupiscentias sectati sunt.

Affligimini & lugete & flete, risus ue-

ſter in luctum conuertatur & gaudi-
um in mœrorem.

Hoc opponit uoluptatibus eorum, qui ſuis concupiſcentijs indulgent & in ijs rident & lætantur. Decet enim pios, ut potius lugeant & affligantur, atq; ita pudefiant propter commiſſa ſcelera, ut demittant præ pudore uultum in terram, id enim ſignificat græca uox κατήφεια, qua hic uſus eſt Apoſtolus.

Submittite uos in conſpectu Domini
& eriget uos.

Quia pij in mundo iacent contemti & ſpreti, animat eos Apoſtolus & iubet, ut maneant in ea ſubiectione, qua Deo ſubiecti ſunt in uero timore: & cõſolatur eos dum dicit fore, ut Deus aliquando ipſos erigat & abſtergat lacrymas à facie eorum. Erigendi enim uocabulo, ſignificatur conſolatio aduerſus præſentis uitę luctum & liberatio ab omnibus huius uitæ ærumnis.

Ne aliꝫ aduersus alios loquamini fratres. Qui loquitur contra fratrem & qui damnat fratrem suum, loquitur contra legem & damnat legem. Quod si damnas legem, non es factor legis, sed iudex.

Rursus linguæ petulantiam in accusandis & damnandis aliꝫs reprimit, addita ratione firmissima à facti grauitate. Nemo debet loqui contra legem & eam damnare, qui loquitur contra fratrem, eumqꝫ damnat, contra legem loquitur & eam damnat. Proinde nemo debet loqui contra fratrem suum, eumqꝫ damnare. Minorem probat, quia qui legem damnat, non est obseruator legis sed iudex.

Est autem LEGEM DAMNARE, eius autoritatem reiꝫcere, & sibi ius illud uendicare, quod est legis & ita rerum ordinem peruertere. Legis enim est normam uitæ præscribere & de factis iudicare. Hominis uero est se autoritati legis

ſubijcere, eamq́ obſeruare. Qui autem contrà facit, hoc eſt, qui ſumit ſibi cenſoriam poteſtatem in alios, quod legis eſt proprium, ſibi ſacrilegè arrogat.

Iacobus hoc loco loquitur contra eos tantum, qui ex peruerſo iudicio contra fratres loquuntur, ut eorum bonam famam obſcurent, & ſibi ſanctitatis opinionem concilient: non reprehendit eos, qui ex officio iudicant, modò legis autoritatem & regulam in iudicando ſequantur. Qui enim hoc facit, non tam iudicare ipſe, quàm Dei iudicium pronunciare dicendus eſt, id quod uidemus hic Iacobum aliquoties feciſſe.

Vnus eſt legiſlator & iudex qui poteſt ſeruare & perdere, tu quis es, qui iudicas alium?

Quod Dei proprium eſt, nemo ſine ſacrilegio ſibi uſurpare poteſt. Dei proprium eſt legiſlatorem & iudicem eſſe, quod ex eo patet, quod ſolus poteſtatem ſeruandi & perdendi habeat. Ergo nemo ſibi

ſibi hoc ius uſurpare poteſt, ſine ſacrilegio. Loquit̃ & hic Iacobus, ut ſuprà monui, de temerario iudicio ex libidine obtrectandi orto.

Age nunc quid dicitis: hodie & cras eamus in illam urbem, & transigamus Annum unum, & mercemur & lucremur (qui ignoratis quid cras futurum ſit: quæ eſt enim uitā ueſtra? uapor enim eſt, qui ad exiguum apparet & deinde euaneſcit) pro eo quōd dicere deberetis: Si Dominus uoluerit & uixerimus, faciemus hoc uel illud.

Hæc correctio eſt temerarię preſumtionis in conſilijs de rebus agendis, & pręſcribit duas conditiones, quas in omnibus deliberationibus requirit. Prima eſt, ut uoluntati Dei locum faciamus, nihilq; tentemus ſine ipſius imploratione. Huius cōditionis cauſa eſt quod uoluntas Dei pijs agendi regula eſſe debet. Altera conditio eſt, ut ſemper de uitę no-

ſtræ fragilitate cogitemus, quæ cum inſtar uaporis eſt, ad exiguum tempus durantis: ſtultus eſt qui futura & incerta ſibi promittit.

Admonemur proinde hoc loco, ut ita in omnibus actionibus nos geramus, quò poſsimus eſſe parati, cùm nobis hinc migrandum erit.

Nunc autem gloriamini de arrogantia ueſtra. Omnis huiuſmodi gloriatio mala eſt.

Vnde iſta in rebus agendis præſumtio naſcitur, indicat: nempe ex arroganti gloriatione, quæ cùm ſit mala ſemper & fugienda: meritò eius quoq; proles fugienda eſt.

Igitur qui nouerit & non facit, peccatum eſt ei.

Hæc concluſio directa eſſet: Nemo igitur ex uana gloriatione debet temerè aliquid agendum ſibi proponere, quaſi euentus in ſuis manibus poſitus eſſet.

Verùm in huius cõclusionis locum, substituit exagerationem eius peccati, quod reprehendit. Grauius peccat qui uolens & sciens peccat, quàm qui ex ignorantia delinquit. Quare excusari nõ potest, qui nouit quid faciendum sit & quomodo, non tamen facit.

CAPVT QVINTVM.

SVMMA CAPITIS QVINTI.

OBiurgatis diuitibus & pauperibus ad patientiam incitatis, ut temerarium iuramentum uetat & consilia laborantibus communicat: Ita mutuam erratorum ueniam, mutuas preces & diligentiam in reuocandis fratribus ab errore requirit.

ORDO ET PARTES CAPITIS QVINTI.

Huius capitis quinq; sunt partes. Prima, est obiurgatio diuitum. Secunda, exhortatio pauperũ ad patientiã. Tertia, temerarij iuramenti prohibitio. Quarta,

in uarijs casibus quid sit agendum, instructio. Quinta, mutuorum officiorum commendatio.

EXEGESIS QVINTI CAPITIS CVM OBSERVATIONE DOCTRINARVM.

Agite nunc diuites, flete ululantes super miserijs uestris, quæ superuenient.

Non omnes diuites compellat, sed eos tantũ, qui inhumani erant erga pauperes & suis diuitijs aut auarè abusi sunt, aut malè in delitias & uoluptates insumserunt. Cùm iubet illos flere, uult eos in memoriam reuocare miserias, quas olim suæ crudelitatis & auaritiæ causa luent. In his ergo uerbis hæc propositio continetur: Ne diuites abutantur suis diuitijs in proprium exitium.

Diuitiæ uestræ putrefactæ sunt, & uestimenta uestra tineis exesa sunt, au-

rum & argentum ueſtrum ærugine uitiatum eſt, & ærugo eorum in teſtimonium uobis erit, & comedat carnes ueſtras ſicut ignis, theſaurũ conieciſtis ultimis diebus.

Hæc Apoſtoli uerba tria continent. Primum, ex ſigno inexplebilem diuitum auaritiam Apoſtolus oſtendit, qui potius ſuos theſauros in arca perire uolunt, quàm inde aliquid conferre ad ſupplendam miſerorum inopiam. Secundò, crudelitatem eorum aduerſus pauperes indicat, quos ſuis facultatibus fouere & iuuare deberent. Tertiò, pœnam illis minatur, ut qui ſibi theſaurum iniquitatis auaritiæ & crudelitatis colligunt, in diem iræ qui olim igni infernali ita exedentur, id eſt, perpetuis flammis crucientur, quemadmodum nunc eorum theſaurus ęrugine exeditur.

Ecce merces operariorum, qui meſſuerunt regiones ueſtras, a uobis intercepta clamat, & clamores eorum, qui meſſuerant, in aures Domini Zebaoth introierunt.

Iniuſtitiam diuitum negantium operarijs debitam mercedem accuſat & minatur pœnam. Nam clamoris nomine ſignificat iniuriam iſtam uelut perſonare in auribus domini & uindictam expetere.

In delitijs uixiſtis ſuper terram & laſciuiſtis, enutriſtis corda ueſtra, ut in die mactationis.

Delitias, laſciuiam & indulgentiam, qua ſibi dilicatè indulſerunt diuites, reprehendit. Diem mactationis, diem dicatum largioribus & delicatioribus conuiuijs uocat.

Condemnaſtis & occidiſtis iuſtum, qui non reſtitit uobis.

Hoc cùm ad crudelitatem in egenos referri poteſt, quos diuites dicuntur condemnaſſe & occidiſſe, cùm eorum inopiam ſua non ſubleuauerunt copia, unde illud Auguſtini dictum: Si nõ pauiſti, occidiſti: Tum ad rigidã exactionẽ, qua in iudicijs à ſuis debitoribus exegerũt debita & non ſoluentes ſeruitute oppreſſerũt.

DE DIVITIIS ET CONTRACTIBVS.

Cùm Iacobus hoc loco duriuſculè uideatur aduerſus diuites huius ſeculi agere, uiſum eſt mihi operæpreciũ nonnulla de diuitijs & de contractibus, quæ facultatibus augẽdis ſeruiũt, huc adijcere, idq; in eũ finẽ ut pij admoneãtur, quatenus ipſis uti huiuſmodi uitæ adminiculis liceat.

Cum itaq; pij quidam ex benedictione Domini diuitias adipiſcũtur, & humana ſocietas contractibus carere non poſſit, ſatis liquet quòd nec diuitias habere, nec cõtrahere per ſe ſit peccatũ. Nequaq; enim putandũ eſt Euangeliũ, uel legitima humanę ſocietatis uincula rũpere, uel ſubſidia neceſſaria tollere. Verũ q̃a in acquiſitione diuitiarũ ſimiliter & in poſſeſsione & uſu ſæpe peccatur, & multa in contractibus incidũt uitia, neceſſe eſt ut pius animus rectè informetur, quò ſciat quatenus ſine offenſione Dei & diuitias acquirere acquiſitisq; uti, & quatenus cõtractus uſitatos excercere bona conſcientia poſsit.

Omni-

Omnium igitur primùm constantissimè teneatur hæc Christi regula: Quærite primum regnum Dei & iustitiam Dei & cætera adijcientur uobis. Matth. 7. Hæc regula duo continet, uidelicet mandatum Christi & promissionem cũ obedientia erga mandatum coniunctam.

Mandatum est: Quærite primùm regnum Dei & iustitiam Dei. Huic mandato qui non obtemperauerit, ut Christi gratiæ non est particeps: Ita hæret in regno peccati, & seruit Satanæ, cui stipendium mors æterna reseruatur. Principem igitur locum obedientia erga hoc mandatum Christi obtineat, hoc est, cura nostrę salutis sit prima & præcipua.

Promissio est. Et cætera adijcientur uobis. Hæc promissio & fidem requirit, uidelicet, ut certo statuamus Christum esse ueracem, ac nostri curam habiturũ, modò mandato obtemperauerimus: & tacitè postulat, ut quilibet ex fide, quæ sua uocatio requirit, gnauiter in timore Dei faciat, Ethnica & prophana sollicitudi-

tudine exclusa. Nequaquam enim existimandum est quòd Christi promissio cõmendet nobis ignauiam.

Qui igitur fide Christi præditus est, sciat partem pietatis esse, sine qua fides salua esse non potest, officium ad quod quisque uocatus est, haud segniter facere. Huc illud Apostoli: Qui suorum curam non habet, fidem abiecit & est infideli deterior. Promissio proinde Christi sanctam cuiusque in sua legitima uocatione diligentiam, ac serium requirit laborem.

Verùm ne quis hîc statim ueluti in limine impingat, dubitetque an sua uocatio sit legitima nec ne: Breuiter, attingam quid ad legitimam uocationem, seu functionem requiratur.

Duo in uniuersum spectanda sunt, uidelicet, genus officij & executio.

De genere tenenda est hæc regula. Omne officium faciens ad conseruandos & ornandos status à Deo ordinatos, ut sunt, politicus, œconomicus & ecclesiasticus, primo & quarto præcepto mandatur,

datur munus ministrorum uerbi, functio magistratuum, ministeria eorum qui magistratui suas operas locant, cura patrumfamilias, artificia eorum, quorum opera in his statibus ordinatis à Deo utilis & necessaria est, negotiationes mercatorum, qui merces utiles important, breuiter, omnia officia quæ uel Ecclesiæ Dei uel œconomico aut politico ordini seruiunt, legitima sunt in se, & sunt legitima etiam in personis, cùm ad ea legitimè assumuntur.

Etsi autem cuilibet liberum est, eligere quoduis uitæ genus, ad quod se aptum senserit: tamen discernendum est inter publicum & priuatum officium.

Ad PVBLICVM requiritur autoritas ordinaria. Nemo enim publicum munus uel in Ecclesia, uel politia sibi assummat, nisi ad id autoritate ordinaria fuerit designatus, qui contrà facit peccat, & in cruce nullam firmam consolationẽ habere potest. Quarè hîc pius in primis cauebit ne irrumpat in publicum

ali-

aliquod munus, sine uocatione legitima.

PRIVATVM quilibet potest sibi deligere, etsi hîc parentũ autoritas contemni non debet. Potest mercaturæ animum adijcere, cui hoc uitæ genus placet: potest agriculturam sectari, qui hoc sibi commodum senserit: potest artem aliquam & artificium deligere, qui hoc sibi utile fore statuerit. Ociosa uita non est hominis pij sed Epicurei potius, quare de ea nihil dicam.

In executione officij seu muneris plura spectanda sunt. Primum fides & charitas sint actionum regulæ. Fides cauet ne Deum offendat, referetq; omnia ad gloriam Dei. Charitas monet ne cui iniuria inferatur & ut proximi commodis seruiatur. Fides Deũ συνέργον implorat. Charitas proximũ in Deo complectitur. Fides continet operantẽ in timore Dei. Charitas eundẽ cõtinet in amore ꝓximi.

Hîc si laboranti in legitima uocatione diuitiæ accedũt ex benedictione Dñi, singularis ars adhibẽda est, ne nobis diuitiæ

nostræ

nostræ propria culpa spinæ & laquei fiant. Qui enim diuites sunt, habent instrumenta ad uirtutes & uitia, prout animi eorum sunt, qui eas possident, affecti. Ideo Plato rectè meo iudicio dixit: Diuitias cæcas esse sine prudentia, at acutum easdem uidere, quando ueram sequuntur prudentiam. Verus est enim uersiculus ille Græcus.

πλοῦτος τάχιστος τῶν κακῶν ὑπερέτης.

Item: πλοῦτος ὑβριστικόν.

Atque ea de causa Dominus dicit: Difficile esse diuitem intrare in regnum Dei. Plerique enim diuitijs utuntur malè, quibus bene uti possent, si piam prudentiam adhiberent in consilium. Primùm ergo omnium sciat pius, quomodò affectus esse debeat in diuitijs suis. Hoc pulchrè sciri potest cùm ex Dauidis, tum ex Pauli uerbis. Dauid inquit: Si affluunt diuitiæ, noli cor apponere. Paulus ait: pręcipe diuitibus in sęculo ne efferantur, neue sperent in diuitiarum incertitudine, sed in Deo uiuo.

Hæc

Hæc duo dicta, cùm de animo diuitis, tum de uſu concionantur. Animus non debet eſſe affixus diuitijs, aut cupiditati habendi, non debet pius metiri ſuã fœlicitatem fallaci diuitiarum menſura, ſed ijs debet uti rectè, ne ſibi ipſe laqueos ſtruat.

Nazanzenus pulcrè animum pij erga diuitias deſcribit, inquiens:

ῥανὶς φρενῶν μοι μᾶλλον ἢ βύθος τυχῆς,

Cùm contrà auarus & impius dicat:

θέλω τύχης σάλαγμον ἢ φρενῶν πίθον.

Pius præfert guttam prudentiæ fundo fortunæ: impius contrà fortunæ guttam dolio prudentiæ anteponit. Apud impios & auaros contemtores Dei, locum habet uerſiculus græcus.

τὰν ἀρετὰν καὶ τὰν σοφίαν νικᾶντι χελῶναι.

Illi enim ſapientiam & uirtutem poſtponunt numis. Quicunque ergo pius eſſe uelit, abijciat fiduciam diuitiarum, ne ſibi in laqueos uertantur, ne ſibi interclu-

dant aditum regni cœlorum. Sit ſpes firma in ſolo Deo ſiue augeantur ſiue minuantur, aut etiam omnino auferantur fortunæ, retineamus uerum theſaurum, qui eſt Chriſtus Ieſus. Qui enim hunc habet, uerè diues eſt, etiamſi cum Lazaro mendicet panem.

Porro cum ita affectus fuerit animus tuus erga diuitias, hęc cura animum ſubibit, ut rectè diſpenſes diuitias tibi collatas à Deo, utq; ſis fidelis œconomus earum. Quare huc pauca adijciam, de legitima earum uſu.

Iſchomachus apud Xenophontem interrogatus, de legitimo diuitiarum uſu, hiſce reſpondet uerbis: μέλει μοι καὶ θεοὺς μεγαλείως τιμᾶν, καὶ φίλους ἤν τινος δέωνται ἐποφελεῖν, καὶ τὴν πόλιν μηδὲν κατ᾽ ἐμὲ χρήμασι ἀκόσμητον εἶναι. Hic homo ignarus ueræ religionis, triplicē uſum diuitiarum facit. Primam partem tribuit cultui diuino. Secundam amicis indigentibus. Tertiam conſeruationi & ornamento reipub: in qua uiuit.

Etſi autem hæc prophani Philoſophi ſententia de uſu diuitiarum, laudanda eſt & digna eſt quæ pijs ſit commendanda: tamen deſtinctius paulo & clarius oſtendam pium & uerum facultatum & diuitiarum uſum, qui in quatuor poſitus eſt.

PRIMVS ET PRINCIPALIS DIuitiarum uſus eſſe debet, ut ſeruiant conſeruandæ religioni ac propagandę glorię Dei. Hic uſus confirmatur ex fine hominis. Homo primum conditus eſt & deinde regenitus per Spiritum ſanctum, ut Deum glorificet. Ergo quicquid donorum habemus, ad iſtũ conditionis noſtrę & reparationis finem referendum eſt. 1^mg verus diuitiarum vsus

Hic miſerè ineſcati multi peccant. Sunt enim qui nihil prorſus conferunt ad conſeruandum miniſterium, ſunt qui rapiunt ſceleratè, quæ cultui diuino deſtinata ſunt, à maioribus noſtris. Sunt qui diuitijs ſuis augent potentiam tyrannorum, ad opprimendam Eccleſiam & abolendam religionem, quibus præſtaret ſi nunquam nati fuiſſent. Nam

illorum portio erit cum Diabolo, cuius membra ſunt.

Pius ergo cui contigêre facultates in hoc mundo, intueatur finem conditionis ſuæ, & partem ſuarum facultatũ conferat in hunc uſum, ut Dei gloriam ornet ac religionem ueram tueatur.

Proponat ſibi exempla piorum hominum, ut Dauidis, Ioſiæ, Ezechiæ, Conſtantini, Theodoſij, Iohannis Frederici ducis Saxoniæ, Chriſtiani Tertij regis Daniæ, & aliorum principum & piorum hominum, qui nihil magis in uotis habuerunt, quàm pro ratione facultatum ornare gloriam Dei, iuuare docẽtes & diſcentes religionem, conſeruare ſcholas & ſcholarum honeſta priuilegia, defendere doctores pietatis contra ſæuitiã & iniuriam hominum neq̃, quibus nihil dulcius eſt, quàm uarias artes & uias excogitare, quibus opprimere poſsũt docentes & diſcentes, quorũ hominum uicẽ toto pectore doleo. Nã reproba ſua mẽte magis magisq̃ ſe immergũt in gehennã.

Secundus usus uerus et legitimus diuitiarum esse debet, ut eas respublicas in quibus uiuimus iuuemus & ornemus, pro nostrarum facultatum modulo. Hanc ob causam tributa imponuntur, ut illis tanquam neruis contineatur respublica, hoc est, ut sint ornamenta pacis, subsidia belli legitimi, præmia eorum qui rempub: administrant.

Verùm hîc non parum peccatur à duobus generibus hominum: Sunt enim qui tametsi abundant facultatibus, splendore & gloria, pacis tempore: tamen cùm aliquid erogandum est in usum reipub. hoc uafrè reijciunt in miseram plebeculam, quę cogitur ultra uires & facultates conferre quæ petuntur.

Hic etsi plebecula misera rectè obtemperat: tamen ἐφευρέται κακῶν (ita enī à Paulo uocantur) suo iudicio reseruantur. Sunt etiam forte, qui non contenti ordinarijs redditibus, nouas exactiones subditis imponunt, qui testimonio Iohannis Baptistæ damnantur, ut qui fru-

ctus pœnitentię non proferant. Christus dicit: Date Cæsari quæ Cæsaris, & quæ Dei Deo. Sed Cæsar sciat sibi regulã esse certam, quam leges illi præscribunt. Contra hanc si peccauerit reus fit iræ Dei.

At, inquies, nunquam ne ergo licet magistratui, præter ordinariam taxam aliquid à suis exigere? Discernendum est inter tempora pacis & belli. Tempore pacis sit contentus ordinario stipendio, ne in Deum peccet: tempore belli subditi non solum facultates, uerumetiam corpora debent gerenti iustum bellum, & potest pius magistratus & tributa insueta exigere, & operam ciuium aduersus hostes postulare. Possunt etiã necessitates illi incidere tẽpore pacis, ut magistratui non sufficiant ordinaria præmia. Hoc cùm fit, debent pij subditi necessitatibus præsentibus occurrere, & licet pio magistratui accessionem iustam petere. Verum qui inde paulatim consuetudinẽ introducunt opprimendi subditos, tanquam infideles sua expectabunt supplicia

à iusto iudice, qui nouit etiam ceruices superborum & tyrannorum incuruare.

TERTIVS VSVS RECTVS ET LEgitimus diuitiarum est, ut quilibet se pro suæ conditionis statu honestè alat, suam familiã conseruet. Sed cauenda sunt duo uitia, sordes & prodigalitas. Sordes sunt indignæ pio homine. Prodigalitas effundit temerè facultates, sæpe in splendorẽ minimè conuenientem statui.

Quarè hîc modus, qui in omni re laudatur, seruandus est. Honestus ergo ciuis potest τὸ πρέπον sui status tueri suis facultatibus, caueat ne in alienum splendorem irrumpat, relinquat nobilitati suum decus. Sic honestus nobilis tueatur suum statum, & relinquat principibus suam magnificentiam. Ad eundẽ modum Doctores pietatis in scholis & templis, tueantur modestè suum statum. Breuiter, quilibet cogitet quid suæ personæ & conditioni congruat.

QVARTVS ET POSTREMVS VSVS rectus & legitimus diuitiarũ esse debet,

 ut

ut afficiamur etiam calamitate egenorũ, ac certo certius hoc teneamus, quòd Deus permittat esse pauperes & egenos in medio nostri, ut exploret & qua simus erga ipsius mandatum obediendi promtitudine, ipse enim mandat ut porrigamus manum indigentibus: & qua simus misericordia erga filij Dei membra, quæ si contemnimus caput etiam spernimus: Feri enim non potest, ut caput diligat, qui corpus cruciat. Sed de hoc usu posteà plura.

DE CONTRACTIBVS.

Cum ita conditi sint homines, ut in societate eos uiuere necesse sit, atq; ea ipsorum sit conditio, ut sine mutuis operibus & officijs, suum statum tueri non possint: opus profectò habet humana uita contractibus, quibus operarum & officiorum fit comutatio quædam & uicissitudo. Nec magis contractuum subsidio carere potest hominum inter se societas, quàm aqua & igni. Quare cùm

pij & impij contractuum uti ſolent uiciſſitudine, & non parum in contrahentibus plerunq; uitio hominum peccatur: neceſſarium eſt erudiri pios, quò ſciant quatenus bona conſcientia & ſine offenſione Dei contrahere liceat, ne quid uel dubitante, uel errante, uel repugnante cõſcientia aggrediantur.

Etſi autem doctrina contractuũ plena & abſoluta pertinet ad iureconſultos, qui ex profeſſo de contractibus ſapientiſsimè docent: tamen quia ſæpe conſcientijs non ſatisfaciant politicæ regulæ, uolo breuem quandam commonefactionem colligere, quam tutò pius animus in contrahendo ſequi poterit. Primũ itaq; duo fundamenta iaciam, ex quibus quæ ſum dicturus, pendebunt omnia. Deinde genera præcipuorum contractuum declarabo, & oſtendam quomodo fundamentis congruant.

Fundamentum PRIMVM ſit hoc, ex lege naturæ petitum: QVOD TIBI NON VIS, ALTERI NE FECERIS. & contrà,

 quod

Primum fundamentum [illegible]

quod tibi rectè uis, alteri facere poteris. Nazanzenus hisce senarijs hoc fundamentum effert.

ὅια πρὸς ἄλλου μὴ παθεῖν, ὅλως θέλεις.
τοιαῦτα καὶ σὺ μήτε δρᾶν ἄλλῳ θέλε.

Super hoc fundamento Christus omnia officia inter homines, atq; adeo omnes actiones & contractus extrui uult. Ita enim Mat. 7. ait. Omnia quæcunq; uolueritis ut faciant uobis homines, sic & uos facite ipsis. Rationem huius fundamenti subijcit. Hæc, inquit, est lex & Prophetæ, id est, hic est scopus legis & Prophetarum, seu quicquid præcipiunt lex & Prophetæ, hoc communi capite continetur. & Paulus ait: Qui proximum diligit, legem impleuit. Itē, finis præcepti est charitas, significans omnia officia inter homines ad charitatē tanquam Lidium lapidem probanda & examinanda esse. Hæc charitas ut non facit alteri, quod sibi non uult: ita rectè facit cuilibet quod sibi factum uellet.

Hoc

Hoc fundamentum ut in omni contractu requirit candorem & excludit fraudem, ita postulat æqualitatem inter contrahentes, iuxta proportionem Arithmeticā: quę ęqualiter omnē commutationem mensurat, numerat, ponderat.

Contractus igitur qui hoc fundamēto nititur, æqualis & legitimus censendus est. Aequalis quidem, quia seruatur in eo Arithmetica proportio. Legitimus uero, quia legi naturali congruit, quam sapiens iurisconsultus in contractuum doctrina, sibi ob oculos ponit. Vnde fit ut Legitimum etiam dicatur, quod uel lege positiua uel sapientum uirorum decreto sancitum sit, non pugnans cum decalogo, qui legis naturæ est epitome.

SECVNDVM fundamentum sit hoc, ex natura Euangelij sumtum. Euangeliū approbat politicas ordinationes, quas prudens magistratus iudicat suæ reipub: utiles esse. Hoc ex eo patet, quod Apostoli Christi nunquam mutârint formam politi-

politicarum ordinationum, ubi docuerunt Euangelium: quòd sanè haud dubiè fecissent, si cum Euangelio stare non possent. Sciuerunt Apostoli discernendum inter regna mundi & regnum Christi. Illa quia sunt mundana, administrantur legibus & ordinationibus politicis, hoc, quia est spirituale, spiritualiter administratur.

Ex hoc fundamēto sequitur, quòd ut pius possit uti ordinationibus politicis eius reipub. in qua uiuit: ita magistratui sapienti liceat utiles suæ reipub: leges ferre, quibus gubernantur contractus, & uitæ ciuilis officia. Verùm hæc ita accipi uelim, ut à primo fundamento & decalogo non discedat legislator, hoc est, ut nullam legem ferat pugnantem cū dilectione Dei & charitate erga proximos.

Hæc duo fundamenta uolo omnibus contractibus applicari, tanquam consultationes, ex quibus pronunciabitur, quoties de ullo contractu fiat quæstio.

Gene-

Genera autem contractuũ ciuilium, de quibus nos constituimus hoc loco uerba facere, sunt hæc:

1. Permutatio rerum.
2. Emtio & uenditio.
3. Mutuatio.
4. Commodatio.
5. Locatio & conductio.
6. Contractus societatis.

Si qui sunt alij contractus, petantur ex sapientum Iurisconsultorũ scriptis, quos tutò sequi poterit pius animus, nisi animaduerterit eos esse contra dilectionem Dei & charitatem erga proximum.

Sunt qui duo contractuum genera summa faciunt: unum quo transfertur Dominium rei cum usu: alterum quo solus usus rei conceditur. Aristoteles tripertitam permutationem esse docuit: primã qua res rebus, secundam qua res pecunijs, tertiam qua pecuniæ pecunijs commutantur. Fateor utranque partitionem eruditam & plenam esse. Ego tamen hanc uulgarem quam posui antepono



alijs,

aliis, non quòd sit plenior aut doctior, sed quòd magis accedat ad popularem captum & sit usitatior. Quare iurisconsultis & Philosophis cùm illam bipertitam, tum Aristotelis tripertitam disputandam relinquo, dicturus ordine de sex illis formis quas proposui.

DE PERMVTATIONE RERVM.

Permutatio rerũ ante inuentam pecuniã usitatissima & utilissima fuit, sine qua humana societas conseruari non potuit. Sed inuento usu pecuniæ, non ita apud omnes est usitata. Fit autem permutatio rerum, cùm res non pecuniis, sed rebus permutantur. Vt cum uinum frumento, aut pelles butyro permutantur.

Hæc permutatio tum demum legitima est, quando non discedit ab illis duobus fundamentis, quæ omni honesto contractui substrauimus. Seruanda igitur est in permutatione rerum æqualitas sine fraude.

Poteſt autem hîc fraus committi multipliciter, ſed potiſsimum tribus modis, uidelicet, in ſubſtantia, in quantitate, & in qualitate. In ſubſtantia, ſi uinum dilutum pro mero uino, ſi frumentum zizanijs aut lolijs admixtis, pro bono datur. In quantitate, ſi ponderis, menſuræ & numeri non ſeruatur æqualitas. In qualitate, cùm res uitiatæ & corruptæ pro puris & integris obtruduntur. Quicunq; in his fraudem committit, ut fundamenta iuſtitiæ ſubruit: ita ſi ſciens ac uolens hoc faciat, peccat in Deum, charitatis regulam tranſgreditur, & uiolatæ humanæ ſocietatis fit reus.

Homines multi ſibi ipſis blandiuntur, ac ueluti ſe titillant, quando in rerum permutatione fraudem faciunt, ſed his uſu uenit, quod piſcibus, qui cum eſca hamum deuorant. Lucrum enim dulce eſt, ſed hamo Satanæ detenti, pœnam non effugient.

Quid autẽ belli homines contra hæc fortè dicent, non ignoro. Habent enim

uafri homines mille artes, quibus ſeipſos fallunt & non Deum, qui æquitatem charitate ſincera temperatam poſtulat.

DE EMTIONE ET VENDITIONE.

Emtio & uenditio propriè dicuntur, quoties res non rebus, ſed pecunijs permutantur. Hæc contrahendi ratio non antiquiſsima, nec uulgatiſsima. Nam & primis hominibus ignota fuit, & hodie multis gentibus non eſt in uſu. Sed eſt tantum neceſsitate humanæ uitæ inducta apud multos, unde & numus nomen habet, dicitur enim numus quaſi νόμος, nam hominum arbitrio, inſtituto ac lege uſum ſuum habet & ualorem ſæpe.

In hoc contractu, qui transfert rem in alterius dominium accepta pecunia, uendit: & res quæ transfertur eſt Merx. Contrà, qui data pecunia mercem accipit, Emere dicitur. Hîc non tam ſpectandum eſt, quid in ſe ualeat numus, ſed autoritas publica & uſus ſeu arbitrium.

Valet

Valet enim numus lege potius quàm natura. Proinde æqualitas non est hîc spectanda in substantia numi, sed in usu numi.

Hic contractus iuxta fundamenta suprà iacta, requirit inter ementem & uendentem æqualitatem sine fraude. Qui hîc sciens & uolens circumuenit in negotio fratrem, contra Pauli præceptum, iustitiæ commutatiuæ æqualitatem perturbauit. Quare magnopere cauendũ est pijs, ne uel in merce, uel in precio fraudem committant. Merx talis dicatur à uenditore qualis est, aut saltem qualis putatur esse, sine dolo malo. Deinde precium iustum respondeat, ut seruetur proportio Arithmetica.

Sed hîc non immeritò quæri potest, quodnam sit iustum precium. Ad hoc ita simpliciter respondeo. Non omne precium esse iustum, quod paciscuntur emtor & uenditor inter se priuato arbitrio: sed quod uel à rerum iustis & publicis à magistratu ordinatis æstimatoribus nomi-

natur, uel quod penditur iuxta communem rei æstimationem, eo tempore quo initur contractus. Qui ergo hodie emit frumenti modium, iuxta commune precium tribus solidis, is poterit postea interiecto tempore, eundem uendere sex solidis, si hoc tum fuerit commune precium. Contrà, si post menses aliquot uno solido emitur uulgò, peccat qui tres petit, etiamsi ipse tribus emerat. Nam hic temporis & loci habenda ratio est, & rerum quæ uenduntur copia & penuria consideranda.

Verùm hîc tria genera hominum grauissimè peccant, ut sunt protopolæ, monopolę, & propolæ, qui uulgò regratiarij dicuntur.

Protopolas uoco eos, qui primũ rebus suo priuato arbitrio imponunt preciũ, ut suæ auaritiæ satisfiat. In horum numero sunt, qui butyro, bobus, uino, frumento, aut alijs rebus ex prouentu reddituũ suorũ abundant. Ab his dũ alij opus habẽtes emturi sunt, coguntur uelint nolint, tantum

tum dare, quantũ petitur: unde sæpe contingit, ut uenditor frumenti, aut aliarũ rerũ, non dum precio publicè stabilitou, endat quàm carissimè. Huius exemplum cùm alij, qui etiã huiusmodi rebus abundãt, imitãtur, fit ut modius qui forte alioq emi posset duobus solidis, uẽdatur octo.

At dices, merx mea est, cur non licet uendere ut possũ? emtor liber est, potest emere uel non emere, quid ergo pecco? Peccatum tuũ maximum est. Pallies illud quouis uelis titulo, nam non tã in tuum emtorem peccas, quàm in totã rempublicam, quam peius uulneras, quã si latrocinio eã inuaderes. Tua enim auaritia fit, ut multi miseria ac fame tabescãt. Qui in unũ hominem iniuriosus est, pœnas meretur æternas, quid de te statuendum, qui tot familias fame enecas, aut saltem facis, ut in maiori miseria uiuant?

Poteris te excusare coram tribunali hominum, sed Deus non moratur astuta subterfugia, nec fallitur peruersa legis suæ interpretatione. Ipsius enim

tribunal iuſtum eſt, ut quod perſonam non reſpiciat. Peccant etiam ſępe hîc emtores, fit enim interdum ut carius emant, uel propter dilatam ſolutionem, uel ut magnorum hominum, à quibus emunt, fauorem aucupentur, ut lucrum, quod ex rebus emtis minimè ſperatur, aliunde reſarciatur.

Hîc plura dicenda eſſent, ſed hæc intelligentibus ſufficiant, parum enim ſpero me effecturum apud eos, qui cum Aiace pietatem colunt. Aiax uoluit pius in Deum uideri, donec nihil ſenſit poſtulari, quod pugnaret cum ſuis affectibus: at cùm Vlyſsi mandaretur parcere, reſpondit, χαίρειν ἀθάνα, τ' ἆλλ' ἐγώ σ' ἐφίεμαι. In alijs, inquit, tibi morem geram, non autem in hac re.

Huiuſmodi eſt hodie plerorunque religio, pietatis cultores eſſe uolunt, dummodò nihil deſcedat ſuis affectibus, quibus omninò uolunt ſatisfieri, uel Deo irato. Quid, quæſo, magis horrendum, quàm mandatum Dei ſuis affectibus

poſtpo-

postponere? Sed satis est, isti enim nos non sunt audituri.

Quæstio de pacto redimendi, soluitur ex Leuitico, ubi Dominus suo populo ius redimendi commendat. Verùm tum demum hunc contractum approbandũ iudico, quando cum fundamento suprà tradito non pugnat: Quod tibi non uis fieri, alteri ne feceris. Hoc solo fundamẽto conscientia pij hominis, ut in omnibus: ita in contractu, ubi interponitur pactum de redimendo, niti tutò poterit.

DE MVTVATIONE.

Mutuum ab eo dicitur, quod de meo fit tuum, uel quia res quæ redduntur mutantur, ut si sal pro sale, uinum pro uino, pecunia pro pecunia reddatur, hoc est, ubi eadem non numero, sed specie redduntur. Proinde mutuatio est contractus, quo transfertur rei dominium in alterum, nullo quidem precio interposito, sed cum pacto, ut eadem res reddatur in specie.

Sunt autem hîc pijs duo spectanda, æqualitas & obligatio. Aequalitas, si æquali numero, mensura & pondere reddideris, quod accepisti, sine fraude, fraus excludit uitiũ in substãtia, quantitate & qualitate rei. Huc pertinet pręceptũ Hesiodi.

εὖ μὲν μετρεῖσθαι παρὰ γείτονος, εὖ δ᾽ ἀποδοῦναι
αὐτῷ τῷ μέτρῳ, καὶ λώϊον αἴκε δύνηαι,

Hoc est,

Recta quidem mensura à uicino mutuum accipe, rectaq; redde eadem mensura, & amplius siquidem possis. Quod autem dicit, & amplius siquidem possis, ad gratitudinem pertinebit, etsi Poeta aliam causam facit, uidelicet hanc,

ὡς ἂν χρηΐζων ἐς ὕστερον ἄρκιον εὕρῃς.

Hoc est, ut inuenias promtum uicinum ad mutuandum, si alias indigeas.

Obligatio duplex obseruetur, naturalis & Christiana. NATVRALIS est qua lege naturæ obligamur, ad mutuò dandum ijs, qui nostra re indigēt. De hac obligatione intelligatur, præceptum Hesiodi. CHRISTIANA obligatio est qua

suos

ſuos obligat Dominus ad mutuum dandũ omnibus indigentibus, hoc eſt, nõ ſolũ ijs, à quibus ſperamus, τὰ ἴσα, id eſt, æqualia, ſed etiam à quibus ſimile officiũ minimè expectari poteſt. Date mutuò, inquit, nihil inde ſperantes.

Hic nequaquam loquitur Chriſtus, de liberali donatione aut Eleemoſyna, ſed de mutuatione, qua obligatur qui accepit mutuum, ut idem in genere ſeu ſpecie, ſine fraude reſtituat. Opponitur autẽ hoc Chriſti mandatum, uſitatæ malitiæ Iudæorum, & deprauationi legis Moſaicæ. Lex iubet mutuum dare, uerùm Iudæi dictum acceperunt cum exceptione hac. Date mutuum, non quidem promiſcuè omnibus indigentibus, ſed ijs ſolummodò á quibus ſimile officium expectari poteſt.

Hunc errorem, & corruptelam legis diuinæ corrigit Dominus, & præcipit ſuis, ut non ſolùm dent mutuò ijs, qui ſimile officium reddere poſſunt, Verumetiam alijs, nempe ijs à quibus

nunquam aliquod ſimile officium expe-ctamus.

Hoc illuſtremus aliquo exemplo: Piſcator aliquis abs te mutuum petit, tu autem cogitas, quòd is uiciſsim tibi uel in ſimili, uel alio officij genere, aliquando commodus eſſe poſsit. Huic ſi mutuum dederis, cum expectatione analogi offi-cij, nihil peccaſti. Quid enim peccat, qui pro beneficio expectat gratitudinem? Venit alius indigens, cuius conditio ta-lis eſt, ut ab eo nihil quicquam officij expectare poſsis. Huic ſi non dederis mutuum, regulam Chriſti tranſgreſſus es, ſecutus potius prauam Ethnicorum conſuetudinem, quàm Chriſti mandatũ, qua re te declaras Chriſti uocem con-temnere.

Non ergo Chriſtus hîc præcipit, ut quod dediſti non ſperes reddendum, ſi-cut quidam inſulſè hoc dictum interpre-tantur, nam tum nequaquam Mutuum diceretur, ſed eleemoſyna potius: ſed ad perſonas reſpicit, uidelicet, ut pij mutuò

etiam

etiam eos iuuent, à quibus nihil commodi aut officij uiciſsim expectant. Hanc meam interpretationem confirmant circumſtantiæ loci. Nam in eo loco, Dominus corruptelas Phariſaicas corrigit, quibus illi legem Dei malitioſè ſuis affectibus ſeruientes corruperant.

Præceptum de mutuo dando, interpretabantur, ſicut ſuprà etiam attigi, hoc pacto: Da mutuò, ſed ei qui uiciſsim tibi indigenti poterit mutuum dare, aut alio officio beneficium compenſare & gratitudinē oſtendere. Hanc reſtrictionem tollit Chriſtus hoc fundamento: Si benefeceritis ijs, qui uobis benefaciunt, qualis erit uobis gratia? & ſi mutuò dederitis, à quibus ſperatis uos recepturos, quæ gratia erit uobis? Nam & peccatores peccatoribus dant mutuum, ut recipiant paria, hoc eſt, ut ipſis aliâs paria officia præſtentur, idq; uel in ſpecie uel in genere.

Summa igitur pręcepti Chriſti eſt, ut non ſolum mutuū demus ijs qui poſſunt

uicem rependere, uerumetiam aliis, à quibus uidelicet, nullam expectamus beneficii præſtiti compenſationem.

Huc pertinet dictum Pſal: 112. Bene uiro qui miſeretur & mutuò dat. Hic Pſal: inter fructus timoris Domini, officium mutuandi numerat. Etſi autem impii quoq; dant interdum mutuò, tamen diligenter diſcernendum eſt, inter mutuationem impiorum & piorum.

Impii tantum reſpiciunt ſuum commodum, pii autem hæc ordine meditantur. Primum ad Dei mandatum reſpiciunt, quò ſe obligari nôrunt, atq; ideo hilari animo & promta uoluntate dant mutuô, quia Deus præcepit, & iudicant mutuationis officium, quo ſuccurritur egentibus eſſe opus neceſſarium, & cultum, quem Deus ſeriò à ſuis requirit.

Deinde fidem adhibent pii, qua intuentur promiſsionem Dei, qui promittit compenſationem huius obedientiæ,

tiæ, ſicut inquit Pſal: Beatus uir qui timet Dominum &c. Item, quis habitabit in tabernaculo tuo: qui operatur iuſtitiam.

Præterea pij conſiderant obiecta, perpendunt Chriſti membra eſſe, qui ſuum officium requirunt. Quare & illis dant mutuò, ut Chriſti membra refocillent.

His differentijs diſtinguitur mutuatio pij ab impij, qui tantum ſe ſpectat & ſua commoda.

DE VSVRA.

Mutuationem fieri duobus modis, uel ipſa teſtatur experientia. Aliàs enim fit cum pacto, ut tantundem ſeruato æquali pondere, menſura, numero, quantum acceptum eſt reddatur, & nihil ultra. De quo mutuationis genere, hactenus à nobis dictum eſt. Aliàs fit cum pacto, ut aliquid ultra ſortem, quam

quam uocant, pro mutuationis officio detur. Hic excessus in uitio est, præsertim cùm accedit propter officiū mutuationis, iure diuino & naturali, proximo debitū. Et usura uocatur ex eo, quòd propter usum rei cuiuslibet sorti accedat.

Neq; enim existimandum est, usuram solummodò locum habere in pecuniarū mutuatione. Nam in omnium rerū mutuatione, usura dicitur, quod ultra id quod acceptum est, datur pro debito mutuationis officio. Quemadmodum lex apertè indicat, & Ambrosius testatur cum inquit: Esca usura est, & uestis usura est, & quod uelis ei nomen imponas, usura est.

Debitum autem mutuationis officium dico, ad quod ita obligamur iure diuino & naturali, ut nisi mutuò dederimus petenti & reuerà indigenti, peccemus in Deum, & charitatem proximo debitam uiolemus.

Etsi autem ex ijs quę de mutuatione dicta sunt, utcūq; intelligi potest, quid de

usuris

uſuris ſit iudicandum: tamen clarioris inſtructionis gratia, nonnulla huc DE VSVRIS adijcere opræpreciũ uidetur. Vt autem iuſtus ſit huius tractationis ordo, hæc ordine perſequemur.

Primum, indicabimus quæ ſint uſuræ prohibitiones, & quæ prohibitionum cauſæ.

Deinde, uſurariorum pœnas notabimus, ut pœnarum cogitatio auaritiam uſurariorum nonnihil coherceat.

Tum inueſtigabimus, an ſit ullus contractus, uſuræ ex parte ſimilis, non interdictus lege Dei. Et ſi ſit talis aliquis, quatenus pius bona conſcientia & ſine offenſione Dei, illum exercere poſsit.

Adhæc, admonitiones quaſdam colligemus, ad quas tanquam ad conſultationes quaſdam & conſilij capiundi normas, utile fuerit in omni contractuum genere & negotiorum reſpicere.

Poſtremò, monebimus quomodò œconomi myſteriorum Dei, hoc eſt, præcones Euangelij, in re uſuraria ſe

gerant:

gerant; ut nec communicent alienis peccatis, nec aliquid quod in destructionem uergit attentent.

DE PRIMO.

Vsuræ prohibitiones sunt quatuor, quas si piè & seriò inspexerimus, luce clarius perspiciemus, quid de hoc uniuerso usurario negotio iudicandum sit. Quare illas distinctè & ordine recitabo.

Prima naturalis dicitur. Aristoteles enim, facile Philosophorū princeps, usuram contra naturam esse docet, hoc motus argumento. Pecunia natura non potest parere. Ergo usuram ex pecunia capere, pugnat cum natura. Atq; hac de causa usura Græcis dici putatur τόκος, à pariendo, quasi quidam pecuniæ partus, ut uel ipsa appellatione sit infamis. Aristophanes usurā beluam uocat, quæ temporis progressu argentum semper numerosiore fœtura progeneret.

Plato etiam usuram de sua eijcit repub:

pub: Ita enim ait in quinto de legibus: liceat, si qs in fœnus acceperit, nec τόκον nec κεφάλαιον, id est, nec usuram, nec sortẽ reddere. Hæc Platonis prohibitio nititur naturali principio, uidelicet, quod quicquid legi naturæ de mutua charitate aduersetur & causa existat ruinæ familiarum & politiarum, quas conseruare natura iubet, sit in ciuitate minimè ferendum.

Plutarchus ex hoc principio usuram contra naturam esse concludit: Ex nihilo nihil fit. Cicero usuram homicidio confert. Proinde, ut hoc, ita & illam cum natura pugnare manifestum est.

Adhæc, inæqualitas in contrahendo naturæ aduersatur. Nam eius opus est naturæ destructio. Lucrum igitur quod pro debito mutuationis officio soluitur, contra naturam erit. Nam manifestè inæqualitatem parit.

Postremò cum societas ciuilis maximè sit secundũ naturam, erit profectò usura

usura naturæ inimica, ut quæ humanam societatem labefactat.

Secvnda prohibitio diuina est. Moses enim, Prophetæ & Psalmi, usuram prohibent & damnant. Prohibitionis causa in plerisque locis disertè additur, uidelicet, ne usuris opprimatur proximus.

Exodi 22. Si pecuniam mutuò dederis populo meo pauperi, qui habitat tecum, non urgebis eum quasi exactor, nec usuris opprimes.

Leuit: 25. Pecuniam tuam non dabis ei ad usuram, & frugum superabundantiam non exiges. Præcepti causa præcedit, ut uiuere posit frater tuus apud te, uidelicet, non oppressus usuris.

Deut: 23. Non fœneraberis fratri tuo ad usuram pecuniam, nec fruges, nec quamlibet aliam rem, sed alieno: fratri autem tuo absque usura, id quo indiget commodabis, ut benedicat tibi Dominus Deus tuus, in omni opere tuo. Loquitur & hîc Moses de usura opprimente

mente proximum. Nam ex textu Hebraico ita potest reddi. Alienum mordebis usura, fratrem autem tuum non mordebis.

Ezechi: 18. Is qui ad usuram non dederit, & amplius non acceperit, hic iustus est & uita uiuet. Hinc ex contrario sensu sequitur, eum iniustum esse & moriturum, qui ad usuram dederit & amplius acceperit.

Psalmo 15. dicitur habitaturus in tabernaculo Domini, qui pecuniam suã non dederit ad usuram.

Quod etiã hic Psalmus loquatur de usura mordente & opprimente proximum, manifestum est. Nam Psalmus utitur uocabulo NESEC, quod à morsu nomen habet. Deinde non est dubium, quin hîc prohibeatur usura, quæ ante in Mose fuit interdicta, nempe mordens & opprimens proximum. Prophetæ enim nullam nouam doctrinam adferunt, sed tantum Mosis sunt interpretes.

TERTIA prohibitio est Politica.

Apud antiquissimos enim Romanos, nullus erat modus, nulla permissio, sed publica execratio & punitio usuræ. Sed procedente tempore, dum simul cum imperio & diuitijs cupiditas & luxus augerentur, cœperunt paulatim usuræ, & subinde auctiores factę sunt, donec in seditionem & discordiam res usuraria uenerit. Quã ob causam rerũpublicarũ moderatores, quia usuras nõ poterãt penitus abolere, legibus represserunt quantum potuerunt.

Ciuitas Atheniensis demãdauit Soloni, ut usuras quibus Athenienses ferè oppressi erant, moderaretur. Nã cum seditio propter fœneratorum crudelitatẽ orta esset, qui cogebant debitorum filios & filias sibi in seruitutẽ adduci, aut uendi, ut usuræ numerarentur: Solon petentibus ciuibus primã tulit legẽ, ne deinceps liceret ullum liberũ corpus propter debita aut usuras in seruitutem trahi. Et hunc modum usurarum instituit Solon, ne plus peteretur quàm centesima, id est,

tanta quæ centeſimo menſe æquat ſortē, hoc eſt, de centum aureis ſingulis menſibus aureus unus.

Verùm Imperatores uetuerunt recipi centeſimas uſuras, niſi in traiectitijs, in alijs autē licitis negociationibus beſſem centeſimæ permiſerunt, hoc eſt, de centū aureis in ſingulos annos, aureos octo. Illuſtribus autem quolibet contractu, nō ſupra trientem centeſimæ, hoc eſt, in ſingulos annos ex aureis centum, aureos quatuor, ſed uulgò ſemiſsis centeſimæ eſt permiſſa, hoc eſt, in annos ſingulos ex centum aureis aurei ſex.

Hæc moderatio imperatorum imprimis laudanda eſt, quę & uſurariorum iniuſtam exactionem repreſsit, & cauit ne immodicis uſuris exhaurirentur priuatorum facultates.

Qvarta prohibitio Eccleſiaſtica eſt. Voco autem Eccleſiaſticam prohibitionē non Papæ, quē nec caput, nec caudam Eccleſiæ agnoſcimus, ſed ſanctarum

Synodorum decreta, quibus usuræ grauiter sunt prohibitæ. Præterea etiam sanctorũ Patrũ pronunciata contra usurã.

In Decretis 47. fit mentio canonũ Apostolicorũ, in quibus usura damnatur.

Synodus Nicena, in qua fuerunt Patres 318. etiam damnauit usuras.

Et Gratianus, contra Clericorum usuram, hæc ex Decretis concilij Niceni asscripsit. Quoniam multi Clerici auaritiæ causa, turpia lucra sectantes, obliti sunt diuini præcepti quo dictum est: Qui pecuniam suam non dedit ad usuram, statuit hoc sanctum concilium, ut si quis inuentus fuerit post hanc definitionem usuras accipere, uel ex quolibet tali negocio turpia lucra sectari &c. deijciatur à Clero, & alienus habeatur ab Ecclesiastico gradu.

Hieronymus dicit: Vsuras quærere, uel fraudare, uel rapere, nihil interesse. Commoda fratri tuo & accipe quod dedisti & nihil superfluum quæras, quia superabundantia in usura computatur.

Augu-

Augustinus: Quid dicam de usuris, quas etiam ipsę leges & iudices reddi iubent? an crudelior est qui subtrahit aliquid, uel eripit diuiti, quàm qui trucidat pauperem fœnore? hæc utiq; atq; huiusmodi malè utiq; possidentur. Et uellem ut restituerentur. Sed non est quo iudice repetentur. Iam uerò prudenter intueamur, quid scriptum est: Fideli homini totus mundus diuitiæ sunt, infideli autē nec obulus. Nonne omnes qui sibi uidētur gaudere conquisitis, eisq; uti nesciūt, alienum possidere conuincimus? Hoc enim certè alienum non est, quod iure possidetur. Hoc autem iure possidetur, quod iustè. Et hoc iustè, quod bene. Omne igitur quod male possidetur, alienum est. Hæc August.

Ambrosius: Cur in fraudem conuertis naturæ industriam? cur affectas inopiam? cur optari facis pauperibus sterilitatem, fles publicam fertilitatem. Exploras quando sterilior prouentus. Hanc uocas industriam, quę est calliditatis uer-

sutia, & quod tu remedium uocas, est commentum nequitiæ. Latrocinium autẽ fœnus appellem, (captantur tanquàm Latrocinij tempora, quibus in uiscera hominum durus insidiator obrepas.) cui conditæ frugis multiplicatur usura: quid imprecaris mala omnibus? lucrum tuum damnum publicum est.

Idem alibi: Sine ferro dimicat, qui usuras exigit: sine gladio se de hoste ulciscitur, qui fuerit usurarius exactor.

Chrysostomus: Mutuò da, amplio-res cape usuras, mutuò da accepturus scilicet, ubi nulla inuidia, nulla accusatio, insidiatio, neq; terror. Mutua nulla indigenti, sed Christo & propter te necessitatem habenti, esurienti, & omnes nutrienti. Hæ enim usuræ regnum, illę gehennam præparant: hæ sunt pietatis & misericordiæ, illæ crudelitatis & auaritiæ.

Idem alibi: Nihil usuris turpius, nihil crudelius. Alienas hic negotiatur miserias & lucrum suum alterius aduersitatem facit. Talis est, quasi manum

num suscipiens & in naufragium impellens.

Idem alibi: Similis est pecunia usurarij morsui Aspidis. Percussus enim ab aspide quasi delectatus, uadit in somnum & per suauitatem soporis moritur, quia tum uenenum latenter per omnia membra decurrit. Sic qui sub usura accipit, sub tempore quasi beneficium sentit, sed usura per omnes suas facultates decurrit, & totum conuertit in debitum.

Lactantius: Pecuniam si quam crediderit, non accipiat usuram ut & beneficium incolume sit, quod succurrit necessitate & abstineat se prorsus alieno. In hoc enim genere officij, debet suo esse contentus, quem oporteat aliàs ne proprio quidem parcere, ut bonum faciat. Plus autem accipere, quàm dederit, iniustum est. Quod qui facit insidiatur quodammodò, ut ex alterius necessitate prædetur.

Bernhardus: Quid est usura? uenenū

patrimonij. Quid est usura legalis? latro prædicens quod intendit. (s: rapere)

Lutherus grauissimè in usurarios inuehitur, cuius scripta, quia in manibus sunt plerorunque, nolo huc quicquam ex illis asscribere.

Hactenus de prohibitionibus usuræ causis prohibitionum diximus, ex quibus omnibus hæc sententia concluditur: Quòd usuræ ideò prohibeantur, ne illis lædatur proximus, ne uioletur inter homines charitas, ne societas humana turbetur, ne exhauriantur priuatorũ facultates, in ruinam familiarũ & rerumpublicarum. Quoties igitur legimus usuras prohibitas esse, hos fines interdicti aspiciamus, ne temerè, aut nimis acerbè prætextu prohibitæ usuræ, iudicemus de contractibus quos approbant leges.

DE SECVNDO.

Pœnam usurariorum triplicem esse inuenio: nempe politicam, spiritualem & Ecclesiasticam.

Poli-

Politica poena iuxta uetera Romana iura, teste Catone fuit, ut fœneratores punirentur quadruplo, fures tantũ duplo. Hac sane sententia in usurarios, satis declarârunt ueteres, se fœneratores peiores iudicare & nocentiores, quàm uulgares fures. Atq; ob hanc causam à dignitatibus & muneribus publicis, tãquam indigni arcebantur.

Sed tanta hodie est, proh dolor, morum Christianorum corruptio, ut qui apud prophanas gentes infames & furibus deteriores habiti sunt, nunc summis honoribus, idq; apud Christianos, digni iudicentur. Memini puer, quando duo tantum in hoc regno erãt fœneratores uulgò noti: quorum unus plebeius in Chersoneso Cimbrica habitauit. Hic tametsi ex usuris ditissimus erat, tamen ad eam inopiam post eius fata, redacti sunt liberi quos reliquit, quòd filiam quandã eius, in hac urbe uiderimus non solum lacera & sordida ueste, eaq; uix tegente eas corporis partes, quas natura iubet

tegi: Verumetiam obeuntem, in multorum conspectu, sordidissimum ministerium, quo tamen se à mendicitate uindicare non potuit. Alter fuit ex familia meliori, cui non exiguę ex hæreditate facultates cesserant. Hic ad usuras, instigante auri sacra fame, animum applicat, ac paulatim ita cumulat usurarium lucrum, ut ditissimus pecuniarum reddatur. Sed quid hîc fit? iniustè cumulatæ opes partim cesserunt fisco Regio, nescio quas ob causas: partim adhuc seruiunt gulæ & luxui. Vnde facile est diuinare, qualis futurus sit exitus, nisi maturè, qui de illis adhuc opibus gaudent, resipiscant.

Sed, inquies, quid hæc ad politicam pœnam? maximè, per omnem modum. Est enim hic ordo iustitię Dei, quãdo magistratus politicus officio sibi commisso negligẽtius fungitur, solet Deus, ut summus monarcha, manum adhibere & punire etiam ciuilia scelera corporalibus pœnis, ut homines cogitent nõ propterea se euasuros debita supplicia, quia

uel magiſtratum politicum latent eorum facta, uel magiſtratus ipſe ſiue metu, ſiue ignauia, ſiue ignorantia, ſiue molli quadam indulgentia non facit officium, nec omnia flagitia ad ſerium examen reuocat.

Non itaq; ex eo homines ſibi polliceantur impunitatem, quòd uideantur facile manus magiſtratus politici effugere poſſe, neq; ex eo, quòd pœnæ non ſtatim comitentur facta, ipſo Deo non ſtatim puniente, ſed differente pœnam ſuo ſapienti conſilio. Neq; enim ideo aufertur pœna, quia differtur, quoniam tarditate uindictæ grauitatem ſupplicij Dominus compenſare ſolet. Mitigat haud raro Dominus pœnam, propter pœnitentiam, ita tamen, ut haud obſcura ſui iudicij teſtimonia relinquat.

Quapropter admonitos uolo omnes uſurarios ut maturè reſipiſcant, ac potius pœnitentem Zacheum imitentur, cuius pœnitentiã Euangeliũ nobis commẽdat, quàm Iudam, qui ſuo furto tandẽ ad

laqueum

laqueum adductus est. Etsi minus iudicium Dei timeant ipsi, misereantur saltem suorum liberorum, ne uenenum usuræ, quod contrahunt parentes, ipsis liberis sit mortiferum. Sciant uerissimum dictum esse.

Ex male quæsitis non gaudet tertius hæres.

Spiritvalis poena usurariorū tametsi est grauissima, non pauci tamen eam ut ridiculam contemnunt. Qui enim exercet usuram, is absq; omni dubio extra familiam Dei est, extra corpus Christi est. Quomodò enim membrum Christi esse potest is, qui Christum in suis membris usura trucidat? quomodo domesticus Dei censebitur, qui militat Satanæ? qui uerbum Dei, pro ludibrio habet?

Iam qui non sunt de corpore Christi, nihil habent commune cum sanctorum thesauro, qui omnibus huius mundi diuitijs longè est preciosior. Quis thesaurus maior esse poterit, quàm possidere Christum? quæ diuitiæ præstantiores,

quàm

quàm regni Dei hæreditas? Hos thesauros, has diuitias habet Lazarus ulcerosus, pauper, sed timēs Deū, quibus æternum carebit Diues Epulo, & cum illo, quotquot abiecto timore Dei iniustis lucris dant operam.

Quid quæso est, si uel Crœsi diuitias tua usura lucrari posses, ac interim iacturam animæ tuæ faceres? O peruersum iudicium. Temporis huius breui finiendi curam habes maximam, sed nulla de futuro, cuius nullus terminus erit, cogitatio animum subit.

Ego itaq; si quid mea ualeat admonitio, hortor omnes qui Deum esse uerè statuunt, qui Deū iustum iudicem agnoscunt, & qui uitam aliquam fore reliquam post hos cineres credunt, ut maturè resipiscant, ut cùm Dominus citius opinione aduenerit, deprehendat ipsos nuptiali uestitos tunica, & non infernali, quam suis sibi comparârunt usuris.

ECCLESIASTICA in usurarios pœna, olim huiusmodi fuit. Primum reijcie-

ciebantur à ſolenni oblationis ceremonia. Deindè arcebantur à ſacra Synaxi, hoc eſt, à communione corporis & ſanguinis Domini. Ad hæc à ſepultura Chriſtianorum excludebantur. Hęc pœna in uſurarios grauiſsima quidem fuit, iuſtiſsima tamen.

Nam primùm, quantum ad oblationis ceremoniam attinet, ſeu eleemoſinam in uſum miniſtrorum Euangelij & in pauperum refocillationem attinet, ſciendum eſt quod eleemoſyna ex uſuris erogata, Deo ſit abominabilis. Nulla n: ſacrificia (Eſt enim beneficentia erga pauperes rectè facta, ſacrificij quoddam genus) placere Deo poſſunt, niſi quæ iuſtè parta à puro animo & recta uoluntate pręlucente fide, proficiſcantur. Nam hoc ueriſsimum eſt: quòd nullius hominis opus placere Deo prius poſsit, quàm animus placeat. Hic autem placet minimè, niſi antea fidei Spiritu, ſe coram Deo proſtrauerit.

Vtrunq; confirmatur hoc Eſaię dicto, cap:

cap: 66. ad hunc (ait Dominus) respicio qui humilis est & contritus Spiritu, tremitq; ad sermonem meum. Qui mactat bouem (scilicet, sine humilitate spiritus) ac si hominem occidat. Qui sacrificat pecudem, ac si canem iugulet. His uerbis ut uno uerbo dicam Propheta significat omnia impuris impura esse, & nihil Deo placere, nisi quod à uero timore Dei profectum, iustè & ex iustis fiat.

Sed uideo quid contrà obijciatur: Vsurarij, inquiunt, unam nobiscum profitentur fidem Christianam: cur ergo non licebit illis in rebus externis duntaxat, cum pijs communicare? Fateor quidem usurarios nobiscũ fidem profiteri Christianã, uerùm id solummodò uerbis faciũt, atq; interĩ factis suis turpissimè negant. Vnde fit, ut & abominabilis sit eorũ professio corã Deo, & ipsi, quæ est ipsorum cõtumacia, ad omne opus bonũ reprobi.

Deinde quod à sacra Domini cœna arcebantur usurarij, iustissima ratio fuit. Quid enĩ suibus cũ corpore & sanguine

Christi

Christi commune est. Quid illis cum cibo filiorum, qui mancipia sunt Satanæ? Nolite, inquit Dominus, sanctum dare canibus, nolite margaritas proijcere ante porcos. Quid, quæso, illis cum mensa Domini conueniet, qui pabulo Diaboli, hoc est, usuris saginati luxuriant? Quapropter ministri Euangelij quicunque scientes & conscij, usurarijs sanctissimum corpus & sanguinem Domini porrigũt: non solum impiè alienis peccatis communicant, quarum & pœnas aliquando luent: Verumetiam quantum in se est, corpus & sanguinem Domini in turpissimã & fœdissimam Satanæ cloacam sacrilegè proijciunt, cuius flagitij pœnas nequaquam euadent.

Sed, inquies, multi æquè mali ac usurarij accedunt ad cœnam Domini. Credo hoc quidem, nam & Iudas etiam, frater usurariorum accessit ad mensam Domini, sed quid illi profuit? An non unà cum pane spiritum Satanæ hausit, idque non porrigentis, sed sua propria recipientis

entis culpa. Dominus quidem ſalutem porrexit, uerùm ille auaritiæ ueneno infectus, turpiter quod obtulit Dominus reſpuit, & totus quod Satan præbuit, exhauſit.

Quantum autem ad ſepulturæ pœnam pertinet, non caret ratione iuſtiſsima maiorum noſtrorum cenſura. Hoc autem optimè intelligit is, qui cauſam cur Sanctorũ funera honoramus pompa funebri & honeſta ſepultura perſpexerit.

Sed quænam eſt illa cauſa? Spes reſurrectionis glorioſæ. Digniſsimũ enim eſt, ut ea corpora honeſta ſepultura proſequamur, quæ ſperamus olim glorioſo corpori Chriſti fore conformia. Nam dum uidemus corpora ſanctorum pulueribus mandari, ſurſum leuamus mentē ad eum, qui olim, præcedente uoce archangeli, dicturus eſt: Surgite mortui. Et mortuos excitatos immortalitatis gloria eſt donaturus.

Iam autem cum impij, inter quos

sunt usurarij ueluti antesignani & stipendiarij Satanæ, primum locum occupantes resurgẽt, teste Daniele ad ignominiã & confusionem sempiternam, quis pius iudicabit eos dignos Christianæ sepulturæ honoribus? Psalmus, 15. cum inter pios numerat, qui reprobum in oculis suis contemtum habet, & timentes Dominum glorificat: quomodò igitur quẽ abominatur, gloriosa & honorifica sepultura ornabit & prosequetur? Ieremias Tyrannum sepultura asini, idq; iusto Dei iudicio, sepeliendum prædicit: quid statuendum ex eodem Dei iudicio de usurarijs, qui quibusuis Tyrannis crudeliores sunt.

Non moror, si Cyclops aliquis uaridicum spiritum sibi mentiatur, dicatq; fieri posse, ut multi qui hostes sunt usurariorum, sepultura asini sepeliantur ipsi, ac intereà usurarij magna cum pompa sonantibus campanis & prælucentibus tædis, ad sepulturam deducantur.

His nihil aliud responsum uolo, quàm quòd

quòd quemadmodum mors Sanctorum sit in conspectu Domini preciosa: ita & illorum sepultura coram Deo sit honorifica. Quare quòd nos testati sumus de honesta Sanctorũ sepultura, ad disciplinã Ecclesiasticam & non ad iudiciũ Dei, cuius uię sunt imperscrutabiles pertinet.

Quid hic futurum mihi est: quos nõ habebo huius iustissimæ censuræ Ecclesiasticæ oppugnatores: non deerunt profecto qui suis pigmentis & amuletis, usuræ malum mitigare uolent. Multi clamabunt, Serpente, qui primos nostros parentes decepit, præceptore: legem Mosis ante multos annos per Christi aduẽtum antiquatam, abrogatam & abolitam esse, & nihil pertinere ad Christianum populum, qui sua libertate gaudet, & non sinit se interdicto Mosaico constringi.

Oratio quidem hæc plausibilis est, sed conscientiæ testimonio arguitur. Nã qui hoc colore suam pingunt auaritiam, à domestica Eua, miserè per serpentem seducta, decepti, in propriam perni-

ciem ruunt, ac se sua fallunt Sophistica. Non enim rectè perpendunt isti Mosaicum interdictum, nec ad legem charitatis, ut deceret, reuocant usuræ interdictum, quod si facerent non obscurè uiderent, stabilita usura euerti charitatis normam, quam Deus æternam esse uult.

Cum igitur charitas, nec in hac uita, neq; in futura abolebitur, quantum quidem ad præceptum & uoluntatem Dei attinet & debitam perpetuò obedientiã, quis non uidet usurã quæ charitati ex diametro aduersatur, damnatam esse? Verum de hac re satis. Nam antea copiose à nobis ostensum est, cùm de causis prohibitæ usuræ ageremus, interdictum usuræ ex lege charitatis manare. Quapropter absq; omni dubio, nudi coram iudice Deo deprehendentur, qui istud perforatum folium, suæ tegendæ turpitudini adhibent.

Excipient fortè adhuc & dicent. Volenti non fit iniuria. Qui mutuò ab usurario pecuniam supplex petit, paciscitur

usuram, nõ quidem coactus, sed uolens, non igitur usurarius qui supplicem hominem iuuat, contra charitatem facere dicendus est.

Principium ex quo hæc ratio petitur, ambiguum est, ut quod in duas partes claudicet, quarum una uera, altera falsa est. Nam non omnis uoluntas est spontanea & ἀυτόματος, quod facile in exemplis cernere licet. Viator latroni, uolens quidem thesaurum tradit, non facturus nisi gladium latronis timeret. Nauta imminente naufragio iacturam mercium facit, idq́ uolens, sed unde quęso illa uoluntas? non sanè ex spontanea electione, sed ex naufragij imminentis metu proficiscitur. Nam ideò nauta merces uolens abijcit, ne ipse cum mercibus suis unà pereat. Duobus igitur malis propositis, id quod minus malum uidetur, uolens eligit. Ad eundem modum uoluntas accipientis mutuò ab usurario, ad stipulationem usuræ se habet, quam uolens quidem promittit, non facturus

nisi inopia cogeretur, ad maius malum uitandum.

Porrò quod quidam obijciunt, familias & respublicas stare non posse sine usuris. Hoc quidem uerum esse, in hac mundi corruptione & uirtutis masculæ, quæ in maioribus nostris fuit, exilio, fateor. Sed unde, quęso, illud commodum, quo seruari familias & respublicas clamitas? num ex usura? nequaquã. nihil enim boni per se ex usura esse potest, sed potius malorum pelagus. Verùm si quid fortuitò boni ex usuris prouenire uidetur, id nequaquam usuris, sed mutuationi tribuendũ est, quæ mutuatio si fieret sine usuris, magis familijs & rebusp: profutura esset.

Sed surdis, inquies, canis, qui usurarios, idololatras (colunt enim usurarij loco Dei Aristophanicum Plutum) in uiam reuocare conaris. Sit sane ita, siquidem illi tanquàm Aspides, ad uerbum Domini obsurdescunt. Nihil enim tanta cũ animi indignatione audiunt, atq; suas dam-

nari usuras. Dulcius illis est pessimũ illud lucellum, quod captant, quàm ut illo carere, uel quouis periculo proposito uelint. Atq; adeo hinc est quod non pauci, qui satis splendidè pro sui status ratione, ex rebus fundi proprij uiuere possent, uendant suam hæreditatem, ut pecuniaria aliqua summa corrasa, & ad usuram exposita, ociosis liceat suis indormire usuris, ac uarias excogitare technas, quibus suos debitores nõ sine usurarũ usuris retineãt, donec prorsus eos exhauserint, non sine maximo œconomiarum & politiarum incommodo.

Etsi autem hi forte nostrã sententiã nõ sunt approbaturi, tamẽ nostri officij est, eos admonere, saltẽ ut cogitẽt diẽ prẹter expectationẽ adfuturum, quo iusto iudici rationẽ reddituri sunt, qui ut nulla acceptione personarũ corrũpitur, ita nulla sophistica decipitur. Atq; tũ demũ sentiẽt usurarij & salutaria nos monuisse, & Hesiodũ Ethnicum illum sacerdotẽ, uerũ dixisse, qui in hunc modum uates minimè uanus canit.

μὴ κακὰ κερδαίνειν, κακὰ κέρδεα ἶσα ἄτῃσι.

Hoc eſt, noli ſectari malum lucrum, non enim differunt à damnis mala lucra. Vnde hoc habuit Heſiodus: num ex uerbo Dei, quod uſurarij contemnunt: nullo modo. Miſer enim ille, nec Prophetica nec Apoſtolica ſcripta uidit unquã. Vnde ergo: experientia & natura magiſtris, hoc uerisſimum ædidit oraculum, cum uoce Prophetica & Apoſtolica apprimè congruens.

Cum Heſiodo concinit antiquisſimus ille Thebanorum Poeta, quem propter ſingularem ſapientiam Alexander Magnus amplexus eſſe dicitur: ita enim ait.

ἐντὶ γὰρ θνατῶν φρένες ὠκύτεραι
κέρδος αἰνῆσαι πρὸ δίκης δόλιον,
τραχεῖαν ἑρπόντων πρὸς ἐπίβδαν δ' ὅμως.

Hoc eſt, mentes humanæ proniores ſunt ad laudandum fraudulentum lucrũ, quàm ad ſectandam iuſtitiam: tametſi repunt ad aſperum illum Diem, quo pœ-

nas suæ luent iniustitiæ. Vocat autem Pyndarus ἐπίβδαν, diem pœnis præstitutam, quæ delicias & uoluptates, quas impij ex suis iniustis lucris percipiunt, sequetur. Vt enim ἐπίβδα propriè est postridiana dies feriarum (in quibus se plerique liberius in omne uoluptatum genus & delitiarum præcipitant) qua homines in memoriam reuocare solent, quę licentius per ebrietatem peccauerunt: Ita dies mortis & iudicij extremi, erit usurarijs ἐπίβδα, in qua serò tandem suorum peccatorum pœnitentiam agant, sed frustra, nullo enim modo pœnitentiam ueram agere putandus est, qui inuitus à peccato abstinet.

Hæc paulò copiosius de pœnis usurariorum asscribere placuit, ut fœneratores iræ Dei & pœnæ suis ceruicibus imminentis admonerem: quam nullo modo effugient, nisi maturè resipiscant, & in testimonium resipiscentiæ, quod iniustè acceperunt, iustè reddant, modo poterunt. Verùm si non potuerint, faciant

saltem quod possint, deprecentur culpã apud Deum, deprecentur iniuriam apud eos quos sua læserunt usura, ac reconcilientur Ecclesiæ publica satisfactione, ne portio ipsorum cum Iuda fiat.

Cæterum si qui hæc nostra consilia & admonitiones contemserint & deriserint, id quod futurum esse non dubito, nihil mea refert. Salutem miserorum hominum quæro, ueritatem prædico, cui qui non paruerit, inueniet suo tempore iustum iudicem, qui & suum & suorum contemtum iustissimè puniet.

DE TERTIO.

Postquam iam dictum est de usurarũ prohibitionibus, earumq; causis, & de pœnis eorum, qui prohibitam usuram, spreto cùm diuino tum humano iure, exercent: locus postulat, ut uideamus num sit aliquis contractus usuræ ex parte similis, non tamen cum charitate proximi pugnans. Et si sit, quatenus pius eodem, bona conscientia & sine offensione Dei uti possit. Hoc

Hoc omnium primum certissimo certius tenendum est, quod usura damnata uerbo Dei, ideo sit illicita, prohibeatur, damnetur, quia pugnat cum fundamento ex lege charitatis manante: quod tibi non uis, alteri ne feceris. Quod autem hoc fundamentum nostrum sit immotũ, suprà declarauimus, ubi fundamenta contractuum iecimus. Ibi enim scopum officiorum omnium in hac humana societate, charitatem esse demonstrauimus.

Ex isto fundamento immota consequentia concluditur, nullum contractũ damnari, qui charitati proximi non aduersatur. Quapropter si talis aliquis mõstrari poterit, licitus absq; dubio censebitur, etiamsi magna ex parte usuræ similis apparebit. Nequaquam enim iustum est, ut omnes contractus utiles in republica, prætextu usuræ propter similitudinem damnemus.

Etsi autem multi huiusmodi contractus à Iurisconsultis sapienter commendantur, nos tamen de illis dicemus, de qui-

quibus maximè controuertitur, potissimum in hoc regno. Verũ ut de his contractibus sine errore iudicemus, & id inueniamus, quod bona conscientia, sine offensione Dei, sequi liceat: necesse erit de uarijs hominum ordinibus dicere, ut intelligatur quibus ex obligatione debeamus mutuum, & quibus non. Illic enim propriè cõmittitur usura, hîc leges magistratuum statuere possunt, quæ sapienter suæ reipub: salutaria esse nouerunt.

Nam hæc regula utilis in humana societate tenenda est. Contractus legibus & autoritate magistratus, hoc est, boni & sapientis iudicis seu Iurisconsulti approbatos, concessos esse Christiano homini. Licet enim Christiano uti politicis ordinationibus, & hæ ordinationes ualent non solum propter rationem, sed etiam propter autoritatem magistratus. Sic ergo Christianus conscientiam suam erudiat, ut intelligat hæc concessa esse, quia Deus approbat leges & magistratus, & uelit nos uti politicis ordinationibus,

nibus, & in contractibus sit cõtentus eo medio, ea æqualitate, quam constituunt leges & magistratus, modò aperte à decalogo & iure naturæ non discedatur.

Hæc regula primum monet, ut reuerenter iudicemus de legibus & ordinationibus boni magistratus. Deinde, ut non temerè, aut nimis acerbè de contractibus, quos approbant leges iudicemus. Iam ordines hominum, sicuti proposuimus uideamus.

In primo ordine, sint pauperes & mẽdici; ut qui impediti senio, aut morbo grauati, aut alioqui aliqua singulari calamitate affecti, sine aliorum eleemosyna uiuere non possint, nedum lucrum facere. His ex obligatione debemus charitatis officia & eleemosynam. Quare his dandum est, absq; omni compensationis aut officij expectatione, propter mandatum Dei & charitatem, quam natura nobis inuicem debemus.

Atq; hoc debitum adeò necessarium est, ut qui hoc soluere recusauerit, mãdatum

tum Dei contumaciter uiolet, Christi imperium impiè detrectet, membra Christi crudeliter opprimat, legem charitatis impiè repudiet, sibiq; ipsi certam accersat perniciem. Hinc itaq; facile constare potest, quàm sit necessarium officium eleemosynam dare, & uerè egentes suis facultatibus subleuare.

Quoniam autem multas uideo esse causas, quibus plerisq; impediantur, quò minus in hoc necessario & debito officio occupentur, ut sunt in multis auaritiæ studiũ, ignorantia prouidentiæ Dei, diffidentia Ethnica, luxus, abusus rerum ad uarias ineptias, multi inutiles sumtus, & crudelis, proh dolor, in plerisq; ἀστοργία, qua fit ut miserorum inopia minus afficiantur, uolo locum DE ELEEMOSYNA hîc copiosius tractare, idq; hoc consilio, ut & necessitas debiti, quo uere indigentibus obligamur intelligatur, & nos admoniti alacriores faciamus officium, & liberariores erga pauperes reddamur.

Pri-

Primum itaq; ostendam unde sit incoanda eleemosyna, & quæ sunt eius genera.

Deinde causas recitabo, quibus pios ad dandam eleemosynam excitari oporteat.

Tum affectum dantis eleemosynam signabo, & simul modum eleemosynarum præscribam.

Postremo de finibus piè præstitæ eleemosynæ, & de fructu qui ad eos redit, qui eleemosynam hilari animo iuxta mãdatum Christi largiuntur, agam.

Quicunq; eleemosynam dare decreuit, hoc ordine eleemosynam suam faciat. Omnium primum sibi ipsi sit misericors, hoc est, sibi ipsi primam exhibeat eleemosynam: quod tum demum fit, quando homo se a suis malis uijs auertens, ad Dominum per ueram pœnitentiam se conuertit. Nulla enim misericordia (hoc enim sonat uox eleemosynæ) ab eo præstari potest, qui adhuc sub Dei misericordia non est.

Qua

Quarè Syracides rectè monet, cùm inquit cap:30. Miserere animæ tuæ placens Deo, & cor tuũ consolare ac mœrorem abs te longè depelle. Cùm dicit, miserere animæ tuæ placens Deo, significat qua in re misericordia illa sita sit, quam nobis ipsi exhibere debeamus, nempe in conuersione ad Deum & in fide, sine qua impossibile est placere Deo. Hoc modo Abraham suam incepit eleemosynam: cuius exemplo & reliqui pij omnes, à se ipsis incoauerunt eleemosynas.

Huc pertinet illud Augustini. Si uis facere eleemosynam, incipe à te ipso. Quomodò enim potest esse misericors alteri, qui sibi crudelis est. Qui hoc modo suam incoauit eleemosynam, mox se ad proximum conuertet, eiq; misericordiam exhibebit.

Hinc prima eleemosynæ distinctio nascitur, ut sit VNA quam quisq; sibi ipsi pręstat, ALTERA quam quisq; alteri. Illa natura prior, hæc posterior.

Posterior

Posterior autem hæc, duplex rursus statui potest, ut una sit spiritualis, altera ciuilis. SPIRITVALIS ad spiritum pertinet, quam is præstat, qui errantem ab ouili Christi, in uiam reuocat, ac in ouile Christi introducit. Hac eleemosyna nulla diuinior, nulla utilior, nulla deniq; magis necessaria. Nam ut anima præstat corpori, ita eleemosyna, qua saginatur anima, multis modis præferenda est eleemosynæ, qua necessitatibus huius caduci corporis succurritur, & ut æterna bona anteponenda sunt omnibus huius uitæ commodis, ad breue tempus duraturis: ita eleemosyna quæ æternæ uitæ acquirendæ confert, anteferenda est eleemosynæ huic caducæ uitæ seruienti.

Huius magnum est encomium apud Iacobum Apostolum, qui ait. Fratres si quis inter uos aberrauerit à ueritate & conuerterit eum quispiam, sciat quòd qui auerterit peccatorem ab errore uiæ suæ seruabit animam eius à morte, & operiet multitudinem peccatorum.

CIVILIS eleemosyna pertinet ad hanc præsentem uitam, uidelicet, cùm misericordia tacti, pauperum cuiuis succurrimus inopiæ. Ad utranque misericordiam Christus nos exemplo Patris hortatur, cùm inquit: Estote misericordes, sicut pater uester cœlestis misericors est. Huius præcepti meminerit omnis, qui Christum præceptorem agnoscit.

Causæ quibus pij ad dandam eleemosynam excitari debent, sunt plurimæ, inter quas hæ sunt præcipuæ.

Prima, CHRISTIANISMVS ipse, seu professio religionis Christianæ. Hæc enim requirit ut in omni opere bono abũdemus, & ut nos inuicem tanquam membra unius corporis, cuius caput est Christus, complectamur foueamusque. Hoc cùm ex fide Christi fit, in timore Dei uerum meditamur Christianismũ, hoc est, uerè diuinam naturam imitamur. Nam cum Deus, quem imitari nos iubet Christianismus, diues est misericordia, nos misericordiam ipsius imitando, diuinæ

 quo-

quodammodo naturæ imitatores dicimur.

Cæterùm qui in hac imitatione non occupantur, ſibi Chriſtianum mentiuntur nomen. Præterea non legitimi Dei filij, ſed ſpurij potius habentur: nullum enim inter filios ſuos agnoſcit Dominus, niſi quem uiderit conari ſaltem paternas imitari uirtutes.

Huc pertinet illud dictum Domini, apud Prophetam: Si ego pater ueſter, ubi honor meus. Eſt autem præcipua honoris pars, qua filij ſuos parentes proſequi poſſunt, eorum uirtutes imitari. Hanc cauſam miſericordiæ proximo exhibendæ, proponat ſibi quisquis Chriſtianiſmi gloriam ſeriò expectat, nec ſinat ſe exemplis malis ab hoc neceſſario & debito cultu Dei abduci.

Secũda, MANDATVM DEI, cui omnes creaturas parêre oportet. Huius cauſæ meminit Syracides cap. 29. cùm inquit: Propter mandatum ſubueni pauperi, atq;

in eius egestate ne auertas eum. Et paulo post: Thesaurum tuum secundum mãdatũ altissimi colloca, & tibi magis quam aurum proderit. Thesaurus quidem noster qui nunquam deficit, deponendus atque asseruandus nobis est in cœlo, sed tamen in hac uita apud pauperes collocatur, in quos beneficia collata Dominus ita accipit, quasi in ipsum contulissemus.

Omnia testimonia scripturæ, quę nobis dilectionem proximi commendant, requirunt maximè beneficentiam erga egenos. Nam hæc dilectionis ueræ pręcipua pars est. Huc pertinet illud Domini Deut. 15: Præcipio tibi ut aperias fratri egenti manum. Hoc præceptum Dei qui contemnit quomodo Deum diligere potest? quomodo timere? ita enim Iohannes ait: Qui habet facultates huius mundi & non dat egenti, quomodo manet dilectio Dei in eo? Et Iob. 6. Qui tollit misericordiam à proximo, timorem Domini abiecit.

Quicunq; igitur constituit Deum diligere, eumq; ex animo timere, cogitet se Deo pręcipienti debere obedientiam. De qua re Micheas in hunc modum concionatur cap. 6. Indicabo tibi ô homo quid sit bonum, & quid Dominus requirit abs te, utiq; facere iudicium, & diligere misericordiam, & solicitè ambulare coràm Deo suo semper.

Tertia, EXEMPLORVM imitatio, Christi Domini primùm, ac deinde mẽbrorum ipsius. Christus pro nobis factus est pauper, ut nos ditaret. Quid ergo uicissim Christi membris debemus? præsertim cum sibi factum testatur, quicquid uel minimis eius membris fecerimus. Matth. 25.

Sanctis patribus nihil fuit magis in uotis, quàm pauperes sanctos refocillare. Abraham peregrinos obseruat, ut ipsis inuitatis beneficentiam præstet. Loth inuitat angelos quos peregrinos pauperes esse putabat. Cornelius aulicus uacasse perpetuæ orationi & eleemosynis

 scribi-

ſcribitur, quas aſcendiſſe coram Deo teſtatur ſcriptura.

Quarta, DIGNITAS æſtimatioq; eleemoſynæ piè præſtitæ coram Deo. Prouerb. 21. Facere miſericordiã & iudicium gratius eſt Domino, quàm uictima. Chriſtus Mat. 9. Miſericordiam uolo & non ſacrificium. Heb. 13. Beneficentiæ uerò & communicationis ne obliuiſcamini, talibus enim uictimis delectatur Deus.

Tanta dignitas, tanta æſtimatio eſt eleemoſynæ piè præſtitæ coram Deo. Pręfertur uictimis: Deus dicitur ea ſingulariter affici & delectari. Hæc dignitas meritò eos commonere deberet, qui huius mundi facultatibus abundant, ut ſtuderent diuites eſſe, iuxta conſilium Pauli in bonis operibus.

Quinta, PROXIMVS ipſe. Quòd autem omnis homo omni homini ſit proximus, parabola de Samaritano docet. Etſi cũ aliis maior eſt ea neceſsitas. Omnis homo cùm pius, tũ impius, proxim' mihi eſt; idq; primùm ratione creationis.

Deinde gratia similitudinis. Tũ respectu communis uitæ & humanæ societatis.

Etsi autem hoc triplex uinculum, quo inter se omnes homines deuincti sunt, magna causa est, quare homines hominibus bene facere debeant: tamen adhuc longe maior est copula, qua Christiani Christianis colligati sunt. Primum enim communis est Christianorum omnium uocatio, qua ad unitatem spiritus in uinculo pacis uocamur. Deinde per eundem Spiritum Christi in filios Dei regeneramur. Vnde fit, ut & unum habeamus patrem Deum, & ipsi inter nos fratres simus. Adhæc, eiusdem corporis mystici membra sumus, cuius caput est Christus. Postremò eandem spem futuræ gloriæ habemus, sumus enim æternæ uitæ hæredes, in Christo Iesu Domino nostro.

Si hanc quintam causam misericordiæ erga proximũ, seriò cogitamus, nemo non agnoscit, quàm necessariò egenis exhibenda sit beneficentia. Taceo uin-

culum, quo omnes homines in hoc mundo sint sibi inuicem debitores. Quis uult uideri contemtor unitatis spiritus? ad quam nos uocat Euangelium: quis spiritualis fraternitatis abnegator audire sustinet? quis Christi membra ita contẽnere audebit, ut ea frigore inedia & nuditate cruciari sinet? quis non meritò feret illum participem rerum huius mundi, quæ caducę sunt quem statuit secum cœlestium bonorum fore hæredem?

Si hæc beneficentiæ & misericordiæ causa pro sua dignitate æstimaretur à multis, minus fraudibus & iniustis lucris studerent, minus egena Christi mẽbra spoliarent, ac magis de fouenda carne sua cogitarent. Meminerimus quæso quoties uidemus aliquem miserũ nostram opem implorantem, dictum Esaiæ Prophetæ: Carnem tuam ne despexeris.

Sexta, POENA eaq; multiplex, eorũ qui duri sunt erga pauperes. Prima, ira Dei, Syracides 4. Ab inope ne auertas oculos

oculos tuos, propter irã. Secunda, maledictio. Idẽ, maledicentis tibi in amaritudine animæ, exauditur deprecatio eius, exaudiet autem eum qui fecit illum. Tertia, repulsa precationis tuæ in necessitate tua inuocantis, Prouerb. 21: Qui obdurat aures suas ad deprecationem pauperum, ipse clamabit & non exaudietur. Horrenda sane pœna, qua nulla grauior esse potest: neq; mirum est eum à Deo non exaudiri, qui filium Dei in suis membris clamantem, non exaudit. Quarta, Spoliatio donorum, scriptum est enim: non habenti auferetur ab eo, quod habet. Is autem NON HABERE dicitur, qui donis suis & facultatibus in gloriam Dei & subleuationem miserorum, non rectè utitur. Huc illud Prouerb. 3. Qui despicit deprecationem pauperis patietur inopiam. Sexta, mendicitas liberorũ, aut flagitiosissima eorum uita, quæ omni egestate multo grauior est.

Dixi de pœnis eorũ, qui sunt crudeles erga pauperes, idq; non ex Philosophia,

quæ errare poterit, ſed ex ipſis oraculis Dei, quæ fallere aut mentiri non poſſunt. Hæc qui contemſerit, breui iuſtum iudicem inueniet.

Iam dicemus de affectu, qualem requirimus in eo qui conſtituit eleemoſynam dare, & de modo eleemoſynę iuſto & congruo.

Duo uitia uult Chriſtus ab eleemoſyna excludi, Matt. 6. quæ ſunt, hypocriſis, & inanis gloria. Hæc enim duo, tanquam peſtifera uenena, inficiunt quicquid attingunt. Neq; id mirum eſt. Vbi enim hypocriſis, ibi nulla fides: ubi inanis gloria, ibi nulla Dei dilectio, nullus timor Dei. Abſint ergo ab eleemoſyna noſtra Phariſaica hypocriſis, & ſtulta gloriatio.

Quos igitur affectus requiris in eleemoſyna? amorem Dei, dilectionem proximi, candorem ſimplicem & hylaritatem. His enim affectibus tanq; ſale quodam diuino aſpergi debet eleemoſyna, quo gratum Deo ſacrificium, eſſe debet.

Præterea cum eleemosyna coniungenda est fides, qua nõ solũ statuimus eleemosynã nostrã placere Deo, sed etiã ipsi curæ esse totam nostram uitam, suppeditari ab ipso nobis necessariam defensionẽ & uictum. Et quia postulat, ut nos iuuemus alios, ac promisit pręmia, propter Deum præstabimus beneficia, & uicissim fide expectabimus auxilium Dei.

In modo eleemosynæ spectabimus, quantitatẽ, iuxta consiliũ Tobię qui ait: Si multum tibi fuerit, abundanter tribue, si parũ, libenter impartiri stude: ἰσότητα, hoc est, æqualitatẽ, ut ex debito officio tu conferas egenti eleemosynam, & ille uicissim grato animo accipiat, ac tibi benè precetur: Promtitudinem animi, iuxta illud Pauli. 2. Cor. 8. Si adsit promtus animus, is acceptus est, pro eo quod habet aliquis, non pro eo, quod non habet. Discrimen externorũ & domesticorũ fidei, iuxta Pauli consiliũ, Gal 6. Dum tempus habemus, simus benefici erga omnes, maximè autem erga domesticos fidei, id est,

eos qui per fidem ſunt in eadem atq; nos familia Domini: poſſeſsionem, ſecundum Salomonis dictum: Fontes tui deriuentur foras, ſed tu dominus eorum eſto.

Iam reliquum eſt, ut de finibus eleemoſynę piæ, & de fructu eius dicamus. Etſi autem cùm fines, tum fructus eleemoſynæ ſanctæ ex prioribus facile concludi poſſunt, tamen ut magis piũ lectorem ad hoc neceſſarium ſanctum & debitum officium excitem, nonnulla de finibus & fructibus eleemoſynæ piæ præſtitæ adijciam.

Fines ſunt quatuor: primus, ſubleuatio proximi indigentis & refocillatio membrorum Chriſti. Secundus, prouocatio aliorum ad beneficentiam erga pauperes, iuxta illud 2. Corint. 9. Et ex uobis ortus zelus prouocauit complures. Tertius, teſtificatio fidei noſtræ & timoris Dei, eò enim deſtinantur charitatis officia, ut illis teſtemur nos timere Deum, cuius mandato obſequimur.

Quartus, gloria Dei, fructus uarij & multiplices comitantur liberalitatem erga pauperes. Paulus testatur fore, ut qui liberales fuerint & benefici erga pauperes, abundent in omni opere bono. Ita enim placet Domino, obedientiam erga se nouis gratijs compensare.

Atq; hoc est quod Dominus dicit, Matth: 6. Dominus dabit mercedem in propatulo. Et Psal: Beatus qui intelligit super egenum & pauperem, in die mala liberabit eum Dominus. Solomon: Fœneratur Domino qui miseretur pauperis. Paulus ait: Qui seminat in benedictionib⁹, de benedictionibus & metet.

Isaiæ 58. Cùm effuderis esurienti animam tuam, & animam afflictam repleueris, orietur in tenebris lux tua, & tenebræ tuæ erunt ut meridies, & requiem tibi dabit Dominus Deus tuus semper.

Syrac: 29. In cellas tuas conclude beneficentiam, & ea te ex omni afflictione liberabit, magis quàm scutum ualidũ

robu-

robuſtaq; lancea aduerſus hoſtem pro te pugnabit. Hîc ſapiens neceſsitates proximorum cellas uocat, in quibus beneficia ſunt & reponenda & aſſeruanda, unde quidam ex ſanctis patribus eleganter & bene dixit: manus pauperis eſt gazophylacium Chriſti.

Deinde ſubiungit, Sapiens beneficentiæ in illis cellis collocatæ maximum fructum, liberationem à malis atq; aduerſus hoſtes firmiſsimam propugnationem ac defenſionem. Nulla enim re homo aduerſus omnia pericula magis poteſt eſſe munitus ac tectus, quàm beneficentia & miſericordia. Loquor autem de ea eleemoſyna, quæ ex fide proficiſcitur, ſicuti ſatis ex ſuperioribus patet, ne quis putet me cum Papiſtis ſentire, qui ſuis eleemoſynis precium imponunt, ſine Chriſto & ſine fide.

Hæc de liberali ac pia eleemoſyna, ideo adijcere uolui, ut ditiores potiſsimũ ſui admonerem officij, ut intelligant ſe diuino iure obligatos eſſe, ad conferendum m

dum aliquid egenis de ſuis facultatibus, idq; gratis propter mandatum Dei, & multas alias cauſas quas recenſui. Præterea ut, ſi mandato Dei obedire recuſauerint, ſciant ſe contumaciæ erga Deum reos eſſe. Ex his perſpicuè concluditur quod propoſui, uidelicet, quod nemo ex hoc primo hominum genere lucrũ captare poſsit, ſine grandi ſacrilegio.

SECVNDO ordine hominum colloco artifices, & qui labore manuum ſuarum uictum quæritant. His iuxta præceptũ Chriſti, mutuò dandum eſt, & nihil inde ſperandũ. Vt enim his dare gratis uetat Apoſtolus, cùm ait: Qui laborat manducet. Siquidem pietas nequaquã flagitat, ut robuſtis hominibus & laborare ualẽtibus, gratis noſtra demus: ita ſi urgẽte neceſsitate rem quampiã à te mutuò petierint, regulæ Chriſti obtempera & mutuum dato, ſine expectatione compenſationis, in ſimili aut alio officij genere.

Ratio regulæ eſt, quod qui in ſudore uultus & labore manuũ ſuarum, uictum

quæritant, parum ultra uictum & amictum lucrari soleant. Tales itaq; si grauarentur usuris, non sine rerumpub: & familiarum magno incommodo, plane opprimerentur, atq; ita fundamentum contractuum, quod suprà iecimus, penitus subrueretur.

Cæterum non possum silentio prę terire, quod iustissimè in hoc hominum genere accusandum iudico. Nam præterquam, quod pleriq; huius generis homines timorem Dei abiecisse uideantur, tria grauissima uitia in illis cohercenda iudico, quæ sunt: potatio plusquam barbarica, luxus uestium isti generi hominũ minimè conueniens, & fraus malaq; fides in ipsorum opificio & labore.

Artifices & operarij pleriq;, quicquid tota lucrantur hebdomada, hoc diebus festis potando insumunt, nulla habita uxorcularum, aut liberorum miserorum ratione. Ex quo fit, ut sæpius indigeant artifices & operarij, & sæpius mutuò cogantur accipere. Tales si cohercerentur

tur legibus et pœnis, rectius cõsuleretur, non solum ipsis, uerumetiam reipublicę.

Si quid è poculis superfuerit, hoc in luxum uestium conuertunt. Sæpe enim uidere est, pellificem aut calcearium, aut alium opificem elegantius uestitum esse, quàm me puero fuit eques auratus, cùm adhuc Heroica illa maiorum nostrorum uirtus, in aliquo precio erat. Non sunt contenti communi panno, qui apud maiores nostros in delicijs erat, sed nobiles & principes imitãtes, sericas uestes quęrunt. Et quorum facultates id non permittunt, illi oras manicarũ & fimbrias uestium holoserico cingunt, ut animi sui superbiam, tanquam symbolo quodã prodant. Hîc grauissimè magistratum peccare iudico, qui istam leuitatem legibus & pœnis non cohercet.

Hîc insurget forte aliquis locutuleius opifex, & hoc modo excipiet: Quid? an non licet mihi rebus meis uti, prout mihi placuerit? an non sum rerum mearum Dominus?

Decorum in omni uitæ genere ser-
uandum est, quare nequaquam licet tibi
contra decorum, rebus tuis abuti. Quod
si feceris, magistratus officium est, ut te
coerceat, doceatq; qualis ornatus calce-
arium aut pellificem deceat. Tu putas te
ornatiorem reddi & commendatiorem
hominibus, holosericis emblematis; sed
homines cordati longè aliter de te iudi-
cant. Nam ex uestium luxu, luxuriãtem
animum ratiocinantur.

Quid dicam de fraude & mala fide o-
pificum? quid de nouis fucis, quibus
pingunt sua opera? quis non de opificũ
& operariorum uersutia conqueritur? Li
ceat mihi paulò liberius dicere quod sen-
tiam. Singula opifica suos habent, si Dis
placet inspectores, more ueterũ Athe-
niensiũ. Sed quid, quæso, hi inspectores
faciunt? sunt fortè inter eos, qui ut partẽ
lucri percipiant, aut uiliori precio sibi ne-
cessaria ab illis comparent; ad multa
conniueant opificum errata (quæ cor-
rigere deberent, modò ritè inspectorum
officio

officio fungi uellent) parum de incolumitate corporis, hoc est, reipublicæ solliciti. Prudentum igitur gubernatorum officium est, ut & ipsos artifices & eorũ inspectores, seu assessores in ordinem redigant. Quod dixi de calcearijs & pellicibus, id de omnibus opificibus & operarijs, quorum usus in republica est necessarius, intelligi uolo.

IN TERTIO hominum ordine collocentur agricolæ, qui etiam laboribus manuum suarum uictum quæritant. Hi si in timore Dei officium facerent, terramq; haud ignauè colerent, minus profectò egerent: præsertim illi, qui mediocres agros habent. Terra enim quam laborant, reddit cum fœnore quod accepit, modò labor agricolæ timore Domini rigatus fuerit.

In hoc genere hominum, iniquissima exercetur usura, & talis quidem usura, quam Turcæ & aliæ prophanæ gentes, haud dubiè abominarentur: Accipit fortè quis tonnam frumenti mutuò, tempore

sationis, sed cum pacto, ut ei à quo accepit mutuum, aut duplum finito anno reddat: aut seminet suis sumtibus gratis, quantum mutuò accepit. Taceo pecuniarum usuram, quæ priori multo iniquior est.

Hanc iniustitiam cohercere, pium magistratum oportet, & piorum pastorũ est, inuitare agricolas ad mutua officia præstanda, sine omni usura, in timore Domini, & execrandam illam usuram suis coloribus depingere, ut eam tanquam pestem aliquam fugere discant.

Optarem etiam in hoc hominum ordine, & luxum uestium cohercerí, & inutiles sumtus in nuptijs & puerperijs prohiberi. Haud enim rarò fieri solet, ut necessarijs destituantur, qui obliti cõditionis status sui, modum non seruant.

In quartum hominum ordinem referantur iuuenes delicatuli, de quibus Horatius in hunc modum scribit:

Imberbis iuuenis tandem custode remoto,
Gaudet equis canibusq; & aprici gramine campi,

Cere-

Cereus in uitium flecti, monitoribus asper,
Vtilium tardus prouisor, prodigus æris,
Sublimis, cupidusq; & amata relinquere pernix,

Huic ergo ordini ascribo ditiores iuuenes, non dum coniuges, siue sint nobiles, siue ciuium filij, qui iam dimissi à gubernatoribus morum, liberius pro libidine animi feruntur. His sæpe contingit ut propter prodigam effusionem rerum (fieri enim plerunq; solet, ut illi quibus panis, iuxta prouerbium, in ore nascitur, suarum rerum magis sint prodigi) pecuniam ab alijs mutuò petant. Quomodo autem cum his agendum sit, dicam, ubi prius ostendero, quid in ipsis desiderem, & quid corrigi uellem. Quanquam autem uereor, ne idem mihi cõtingat, quod olim leporibus qui leonibus iura dicebant, ipsa tamen ueritas præferenda est omni periculo.

Primum, non pauci haud malæ indolis, praua educatione corrumpuntur, & ea a primis annis contrahunt uitia,

quæ tota postea ætate, ipsos plerunque comitantur. Nam cùm parentes, uel nimium indulgent liberis, uel domestico exemplo ad deteriora eos inuitant, uel disciplinam debitam negligũt: quid quæso aliud fieri potest, quàm quod uidemus in arboribus, quæ ab initio neglectæ, tortuosæ fiunt & sterilescunt. Contra quæ manu agricolæ & arte putantur, eriguntur, rigantur, rectæ, feroces & fructiferæ redduntur.



Quantum autem referat à teneris assuescere, Lycurgus suis Lacedemonijs, hoc ostendit paradigmate. Duos catulos ex ijsdem procreatos parentibus educandos suscepit, quorum alterũ gulæ permisit, alterum uenationi adhibuit. Hos ita educatos, in theatrum frequens Lacedemoniorum adduxit, & in medio collocauit: & simul in conspectu catulorum ollam carnium & leporem uiuum posuit. Hoc facto, utrunque, spectantibus Lacedemonijs soluit, quorum alter magno impetu in leporem fertur,

alter in ollam carnium caput inseruit. Cùm autem Lacedemonij, quid sibi hoc spectaculi uellet, mirarentur, respondit Lycurgus: ambo isti catuli, ex ijsdem parentibus sunt progeniti, sed uidetis alterum gulæ deditum, alterum uenatione delectari. Hoc diuersum studium educationi debetur. Magnum proinde, ô Lacedemonij, momentum, scitote ad uirtutem esse, uitæ rationem, educationem & assuefactionem.

Sapienter quoq; Crates antiquus, conscensa urbis editissima parte, exclamari iussit: quò quò ferimini ciues? num æquum est in opibus parandis totos uos occupari, & de liberis, quorum causa quæruntur opes, nihil esse solicitos: credite mihi, inquit, nulla potest liberis preciosior & melior relinqui hæreditas, quàm si benè à teneris educentur, ac ad uirtutē rectè à primis annis informētur. Hoc eis perpetuò manet patrimonium, fortunæ procellis minimè expositum.

Quod autē parentes quidā, negligen-

tius suos institui liberos curent, duas præcipuas causas esse animaduerto, indulgentiam nimiam, & tenacitatem.

INDVLGENTIA matres sæpius peccant, & præsertim illæ, quæ non admodũ numerosam sobolem habent. Hæ perinde faciunt, ac si agricola quispiam agrum recusaret colere, propterea quod unicum tantum habeat. Quis huius ineptias & iudicij peruersitatem ferret? an non multo magis colendus quia unicus? Ita sane est, ut multorum defectum, unius usura compensaret. Ad eundẽ modum iudico matrum officium esse, eò diligentius liberos educare, quò fuerint pauciores. Sed quid matres impediat uideo, suos liberos habent chariores, quàm ut eos è cõspectu ad horulam abesse patiantur. Sed amor crudelis est, sic amare liberos, ut ad omnem nequitiam, ueluti à matribus prostituantur. Cuius peruersi & crudelis amoris, non paucæ iustas luant pœnas, quæ cum ingenti animi mœrore & lacrymis, natorum effrenem petulantiam uidere

dere

dere coguntur: cui iam nimis serò medicinam parare meditantur.

TENACITAS ab altera parte, haud rarò maior est, quàm ut sumtus facere uelint parẽtes. Quicquid insumitur in equisones, moriones, cytharędos, canes, &c: id rectè collocatum putant: at si quid in liberorum institutionem insumi uident, id totum malè perire existimant, & multò maiori diligentia student, ut caballus bene ad saltus formetur, quam ut filius ad uirtutem bene instituatur.

Plutarchus perpulcram historiam huc facientem narrat: Aristippus, inquit, interrogatus à quodam stulto parente, quantam pro filij institutione mercedem postularet, respondet mille drachmas. Hoc responso audito, pater indignabundus exclamat: Dij boni, inquit, mancipium mille drachmis comparare possum. cui Aristippus: emito, inquit, mancipiũ, atq; ita duo habebis mancipia, & quem emeris seruum, & quem genuisti filium: significans liberorum animos, neglecta

honesta disciplina seruiles fieri & ad omnem nequitiam prostitui. Verè enim dicit poëta:

Neglectis urenda filix innascitur agris.

Ita enim omnino est, si agrum incultum reliqueris, inuenies ipsum filicis & tribuli feracem: ad eundem modum si puerorum ingenia inculta reliqueris, petulantiæ & nequitiæ frugem copiosissimam metes.

Habemus quæ sint effrenis & petulantis iuuentutis elementa, quibus posteà accedunt pessima eorum, qui simili edocti sunt ratione, exēpla. Quid hic quæso aliud expectari potest, quam quod de naphta ferunt, cui tanta (ait Plinius) cum igne cognatio est, ut flamma transiliat in eam undecunque uisam. Quicquid enim uitij in alijs est, quorum consuetudine utuntur, hoc in illos ueluti flamma quædam grassatur, & si quid uirtutis reliquū est, depascit.

Usque adeo consuetudo & conuersa-

tio malorum, pabulum est omnis nequitiæ & effrenis libidinis. In hoc sodalitio, exule uirtute, uoluptatis certamen initur. Hic pulcrum est poculis certare & uincere. Maior gloria putatur esse, in poculis minimè succumbere, quàm hostem fortiter repellere. Victores in hoc certamine non minus prædicantur, quàm Achilles olim, quia Hectorē singulari certamine superauit. Breuiter, iuxta Isaiæ dictum, uiros in ebrietate se prębent, atque ita Sarmacida spolia sine sanguine & sudore reportant.

Est & aliud certaminis genus, quo alius alium uanitate, nouitate, precio, luxuque uestium superare contendit. Hic cùm nemo uult esse postremus, Dij boni, quanti inutiles fiunt sumtus, ut hoc certamen mercatoribus est maximè Lucrosum, ita compendiosissima uia est ad euacuanda stultorum marsupia. Taceo alia certamina parum memoratu digna, ad quæ non exigui sumtus requiruntur. Quid tandē hic fiet? euacuatis marsupijs

curri-

curritur ad amicos, petitur mutuò pecunia, ut militibus Epicuri nihil desit. Hîc si quis neget, quod petitur, hostem sibi parat. Si numerat oleum igni addit.

Quid hic, quæso, pio homini faciendum est? gratis ne, an mutuò his pecunia dãda est? Nemo sanus gratis dederit, quia eleemosyna non luxui, non potationi, non aleæ &c: sed necessitati debetur. Parentes & cognati, qui hîc liberaliores uideri uolunt, & ministrant petentibus pecunias, instrumenta nequitiæ, perinde faciunt ac si furioso gladium porrigerent.

An mutuò his quicquam dandum erit? nequaquam, nullo enim iure nec diuino, nec naturali, nec humano obligaris ad pecuniam mutuò dandam ijs, qui ea in propriam perniciem abutuntur, imò non parum peccas, si hoc feceris. Nam qui occasionem damni dedit, damnum dedisse uidetur, quamobrem fit reus alieni peccati, ac si suum proprium onus sibi non satis esset. Quando enim delica-

culi isti, ad usuram pecuniam promtam inueniunt, profusius consumunt, donec exhaustis facultatibus, ad inopiam non sine familiæ, à qua originem ducunt, dedecore rediguntur.

Quocirca cùm interest etiam reipublicæ, honestas & præcipuè nobiles & antiquas conseruari familias, non parum in rempublicam peccat, qui mutuando, occasionem interitus honestarum familiarum præbet. Cordatus proinde, ac pius homo offensa istorum leuium hominum nequaquam moueatur, nec communicet alienis delictis, nec præbeat occasionem maioris profusionis, sed timeat Deum potius ac iuuet eos mutuo, quos Dominus iuuari iussit.

5 In quintum hominum ordinem referantur, qui uirilem ætatem iam ingressi sunt & mariti facti, quorum uitæ studiũ poëta describit his uersibus:

Conuersis studijs ætas animusq; uirilis,
Quærit opes & amicitias, inseruit honori.

Hi, relictis iuuentutis ineptijs, ut

poëta

poëta testatur, nouis occupãtur studijs: quærunt opes, amicitias expetũt, honoribus titillantur. Qui si iustam rationem uitæ inirent, & reuocarent ad calculum suas facultates, satis ad suum statũ tuendum haberent. Verùm non contenti sua mediocritate, sublimiora quærunt, & non habita suæ mediocritatis ratione, maiora moliuntur, quàm facultates ferunt.

Tales igitur cùm pennis destituuntur, nihilominus cum aquila uolatu certare contendunt: necesse habent aliunde pennas mutuare, quas ipsi domi non habent. Quid his quæso ineptius? quid temerarium magis? uident alios multò se ditiores, preciosas gestare uestes. Quid hîc nostri faciunt? ne uideantur minus, quàm illi nobiles, pecuniam mutuó ad usuram petunt, ut habeant quò suum splendorem foueant & augeant. Mirantur aliorum magnifica palatia, in qua re cùm cedere ditioribus nolint, quouis modo pecunia quærenda est, ut similia

palatia

palatia ipsi extruant. An non multò rectius facerent, si se suopte pede metientes, nidum sibi & suis pullis conuenientem pararent? an non ridiculum esset, si casita cernens oloris nidum, similem sibi parandum duceret?

Fertur dictum Francisci regis Gallorum, imprimis uenustum, de nobilis cuiusdam domo magnificè & regio apparatu instructa. Nam cùm in domum introductus esset Rex, & expectaret nobilis, regiam de magnificentia structuræ uocem: tandem Rex de domo interrogatus iudicium respondit, pulcra quidem omnia & magnifica esse, sed pro tam parua auicula, nimis magnum esse nidum. Pulcrè quidem Rex, & salse satis hominis ineptiam perstrinxit, & simul responso monuit, oportere quēlibet intra sui status & conditionis terminos manere, ultra quos citraue, nihil consistere rectè potest.

Contēplantur præterea alios magnas

ex auro gestare catenas, nobilitatis & autoritatis symbola, quibus nisi similes, etiam in hac re fiant, suo honori malè consultum putant. Quid hîc fieri necesse est? facultates tenuiores sunt, quàm ut tam preciosis & magnis catenis emendis sufficiant; quare aliunde aurum mutuò quærendum est, pro quo uel prædia oppignoranda sunt, uel pecunia ad usuram accipiēda. Nā nemo his gratis dat, nemo mutuū debet gratuitū. Nā indigētibus solis, teste Christo, gratuita mutuatio debetur. Syrac: 29. Proximo mutuū, tempore necessitatis eius, dato. Hîc apertè sapiens, restringit mutuationis debitū ad necessitatis tempus. Hinc fit, ut interdum reditus uix soluendæ usuræ sufficiant. Maritus primùm catenatus factus, uxoris amicū uultum frustrà expetit, priusquam & illa catenis & alijs ornamentis innumeris fuerit exculta. Deinde filiæ matris ornatum ambientes, non cessant stultum patrem precibus solicitare, donec & ipsæ catenatæ incedant.

Animaduertunt præterea in magnorum hominum familijs, ſplendidiorem apparatum, in qua re nec ipſi extremos ſe eſſe patiuntur. Hic comparanda ſunt pocula deaurata, uina precioſa, anathemata domorum & ornamenta magnifica. His ita paratis, conuiuia magna inſtruuntur, ut ſplendor hic etiam alijs innoteſcat.

Sunt etiam in hoc ordine hominum, qui ſuis prædijs & agris, unde poſſent ſatis pro ſua conditione honeſtè uiuere, non contenti, de agrorum aliorum & prædiorum emtione cogitant, ut ſuis liberis amplius patrimonium relinquant. Verùm cùm & hi deſtituuntur neruis, pecunia alicunde quęrenda eſt, ut habeāt quo ſuam expleant auaritiam. Quid hic faciet, qui pecuniam habet, qua illorum ſuccurrere cupiditati poteſt? negare fortè inciuile erit: at dare, uel gratis, uel mutuò, nec mandatū Dei, nec charitatis regula te cogit.

Quid igitur, inquies, faciam? Scit me

 habere

habere pecuniam, quam si non acceperit, clamabit se ab amico desertum, atque ita negando quod petitur, pro amico mihi hostem creo. Licebit ne ergo mihi, pro mutuationis officio usuram pacisci, præsertim cùm petenti nec diuino, nec naturali iure, quod petit debeam. Pauperi debeo diuino & naturali iure eleemosynam. Indigenti uero, sed robusto, qui rem facere potest accepto mutuo, diuino & naturrali iure mutuum debeo. Hîc si quod debeo non reddo, pecco, & si pro officio debito precium peto, uiolo regulam Christi & ius naturæ peruerto. Verùm hîc non obligor, nec diuino, nec naturali iure. Quare si quid hîc beneficij præstitero minus debitum, quid uetat gratiam pro beneficio pacisci? & iuxta receptam consuetudinem, de centum quinque in singulos annos accipere: dico usuram hîc propriè non committi, propterea quòd beneficium istud fuit liberum, ad quod nec diuino, nec naturali iure eras obligatus. Nam usura

damnata uerbò Dei propriè cõmittitur, cùm propter mutuũ, quòd diuino & naturali iure gratis debes aliquid ultra sortẽ, pro debito mutuationis officio petis.

Huc pertinet regula Gersonis: Omnis contractus qui ex suo genere, uel ex circumstantijs debet esse gratuitus, si interueniet pactum de recipiendo ultra sortem, efficitur usurarius, & propriè solus talis usura nominatur.

Ex hac Gersonis regula sequitur, non esse usurarium contractum, quem ex circumstantijs non oportet esse gratuitum. Quare si aliquid iuxta præfinitionẽ legũ accipio, pro non debito mutuationis officio, ut sit æqualitas, usurã non committo. Pauperi eleemosynam debeo, indigenti mutuũ debeo. Quare? quia lex Dei & ius naturę hoc postulat. At nõ indigenti, nulla lege mutuũ debeo. Si ergo cũ illo cõtraho, interposito pacto de recipiendo aliquid ultra sortẽ, non propriè cõmittitur usura, præsertim si seruatur æqualitas, quam magistratus statuit.

Quocirca probo in hoc contractu sententiam D. AEPINI, qui in psalmum 15. scribens, tres ordines hominum enumerat, uidelicet, mendicantium, reuera indigentium (qui tamen possunt pecunia mutuo accepta rem facere) & eorum qui sunt locupletes, habentq; unde honeste cum sua familia uiuerent, modo mediocritate sua essent contenti. De his tribus generibus erudite disputat AEPINVS, ac tandem concludit, in tertio ordine non committi usuram, modo alioqui ab ęqualitate non decedatur. Est autem naturalis æquitas, ut pro officio, quod iure nō debemus, reddatur officium, ut sit æqualitas. De hac æqualitate audienda est desinitio magistratus.

Rex laudatissimæ memoriæ CHRISTIANVS TERTIVS lege cauit, ne quis ultra quinq; in singulos annos ex centum accipiat. Hos ergo limites, qui transgreditur ab æqualitate discedit.

Huc libet asscribere regulam, quam Philippus Melanthon de hac æquali-

tate tradit: Sic Christianus, inquit, conscientiam suam erudiat, ut intelligat hæc concessa esse, quia Deus approbet leges & magistratus, hoc est, bonus & sapiens iudex, nec requirat punctum seu medium indiuisibile. Nam & ipsæ leges docent, medium sumendum esse ἐν πλάτει, id est, in aliqua latitudine, nec posse unam tantum formam in talibus negocijs, indiuisibiliter constitui.

Etsi autem non dubito hanc sententiam ueram esse: tamen uelim pios, certas quasdam admonitiones semper in conspectu habere, quas paulo post asscribam.

In sextum hominum ordinem, mercatores repono, eos uidelicet, qui tantas non habent facultates, unde possunt se honestè sustentare, sed ex mercatura uiuunt & ex rerum commutatione, exportatione, importatione rem faciunt: unde sæpe non parum lucrantur. His sæpenumero usu uenit, ut mutuò quærant pecuniam, sine qua suam mercaturam me- 6

diocrem exercere non poſſunt.

Hîc quæritur num creditori liceat paciſci uſuram: reſpondeo ſimpliciter nõ licere. Debes enim iure diuino & naturali fratri indigenti mutuationis officiũ. Nam cùm is reuera indiget, & tu potes ſine tuo certo damno iuuare, peccas niſi iuuas, & peccas ſi aliquid acceperis ultra ſortem, pro debito mutuationis officio.

Verùm hîc quatuor obſeruationes notandę ſunt. PRIMA, mercatores prędiuites non contentos mediocritate concernit. SECVNDA, ad ſocietatem pertinet. TERTIA ad pupillorum hęreditatẽ. Quarta, ad illud quod intereſt refertur.

Quantum autem ad PRIMAM obſeruationem attinet, ſciendum eſt quòd nemo prædiuiti mercatori, de cuius facultatibus amplis certò conſtat, iure diuino & naturali mutuum debeat. Mutuum enim debitum neceſsitati, & non auaritiæ inſatiabili ſeruire debet. Quare cum hoc genere hominum agere licet, ſe-

cundum

cundum regulam quàm cùm de quinto hominum ordine ageremus tradidimus.

SECVNDA obseruatio, quam ad societatem pertinere diximus, hoc pacto se habet. Petit mercator á te mutuò pecuniam & tu stipularis partem lucri in eum euentum, si quid lucri ex tua pecunia perceperit promissor.

Hîc quæritur num liceat tibi parte lucri pacisci. Respondeo, licet quidem, modò partem periculi in te receperis. Nam hoc cùm fit, in usuræ rationem non cadit. Poteris ergo in annum ex centum quinq; petere, tanquam partem lucri, modò tu uicissim quinque ex centum, si damnum patiatur, de sorte decidere patiaris. Nam qui paciscitur tantum cum conditione lucri, & damni uult esse expers, usuram reuerà committit. Quare diuini & naturalis sententia reus peragitur.

Quantũ aũt ad pupillos attinet, tutores

pupillorum, ne paulatim consumatur hæreditas illis concredita, mutuare possunt petentibus, præsertim ditioribus pecuniam pupillorum, & pro mutuationis officio & usu pecuniæ, quod æquum est, postulare, hoc est, iuxta præfinitionē magistratus, quinq; ex centum in singulos annos. Hic contractus nequaquam in rationem usuræ cadit. Nam nec tutores de alieno obligantur mutuare, nec qui mutuum accipiunt, ubi nulla, nec diuina, nec naturalis præcessit obligatio seu debitum, iustè gratitudinem pro accepto beneficio recusare possunt.

Obseruatio ad id quod interest pertinens, etiam usuræ rationem impedit. Nā si dilata solutione mutui, damnum patiatur creditor, æquitas postulat, ut debitor damnum resarciat. Atq; hoc uocant INTERESSE, quod dicunt oriri, aut propter damnum emergens, aut propter lucrum cessans. Nam si debitor non soluerit mutuū, tempore solutioni præstituto, naturalis requirit æquitas, ut damnū

quod

quod inde creditori acciderit, resarciat debitor. Simile est de lucro cessante.

Verùm hic caueat creditor, ne dolosis utatur lancibus. Quare adhibēda est charitas, omnium contractuum iustissima norma. Hæc si syncera fuerit, facile æqualitatem inueniet.

Cæterùm si alij præter enumeratos ordines hominum offeruntur, non erit difficile ex prioribus regulis iudicare, quid de illis statuendum sit. Nam aliqua similitudo in illis, facile deprehendetur, cum superioribus ordinibus, quæ quæstionem soluet.

DE QVARTO.

Sequitur ut de quarto partitionis nostræ membro, uerba faciamus, quod continebit admonitiones quasdam, quæ pijs tanquam consultationes quædam, non solum in hoc usurario contractu, de quo iam satis multa diximus, esse poterunt: uerumetiam in omni contractu, nos in officio continebunt, modò illis

pias aures adhibuerimus.

PRIMA, Paulus. 1. Timot. 1. ait: Finis præcepti est charitas ex corde puro, conscientia bona, & fide non simulata.

Diximus suprà ideo prohibitas esse usuras uerbo Dei, ne charitas inter homines lædatur. Hæc autem Pauli regula uult, ut charitas illa ex puro fonte cordis proficiscatur. Cauendum est itaq;, ne dum externè præ te fers charitatem proximi, cor immundum sit, cuius sordibus conspurcatur officium, quod proximo præstare uideris.

Conscientiam præterea bonam requirit charitas, uidelicet ut coram Deo uerè testari posſis, quòd in omnibus actionibus gloriam Dei & commodum proximi quæras sine fuco & simulatione. Vbi enim est fucus & simulatio, charitas exulat, conscientia uastatur, fides perijt. Ex quo sequitur, nihil rectè fieri. Sit ergo hæc Pauli regula nobis perpetuô in conspectu

ctu, ad quam noſtras actiones omnes, tanquam ad lydium lapidem reuocatas exploremus.

SECVNDA, ab omni ſpecie mali (ait Apoſtolus 1. Theſ. 5.) abſtinete. Hæc regula imprimis neceſſaria eſt. Monet enim ut non tantum quæ re-uera mala ſunt fugiamus: uerumetiam ut à ſpecie mali omninò abſtineamus, hoc eſt, ut quicquid uel ullam mali ſpeciem præ ſe fert fugiamus. Hæc regula admoneat pios, ut non ſolùm ab iſtis contractibus abſtineant, qui ſunt reuera mali & illiciti: Verumetiam ab illis qui aliquam mali ſpeciem præ ſe ferunt.

TERTIA. Paulus Heb. 13. ait: Sint mores alieni ab auaritia. Hoc præceptũ non ſolùm ad animum pertinet, uidelicet ne animus fœdiſsimo auaritię idolo pro-phanetur: Verumetiam ad mores exter-nos. Sic enim uult nos uiuere, ut nemo nobis notam auaritiæ inurere poſsit.

Nam ubi mores testantur de cordis auaritia, pietas & fides procul dubio exulant.

Quarè non temerè est, quod Dauid precetur, cùm inquit: Inclina cor meum Deus ad testimonia tua & non ad auaritiam. Hîc Dauid obedientiam erga Deum, & auaritiam inter se opponit, significans eam esse earum conditionem, ut ubi una sit, altera esse non posit. Si ergo cor auaritiæ labe infectum est, syncera erga Deum religio nequaquam illic esse potest. Si auarus interdum aliquam erga Deum obedientiam præ se fert, mera est hypocrisis. Contra autẽ, si cor Dei amore & eius religione ardet, auaritia illic locũ non habet. Quæ enim consensio est idolo auaritiæ, cum templo Dei?

Præterea quia sanctissimus Rex Dauid, à Domino cor suum inclinari ad testimonia Dei petit, & non ad auaritiam: apertè indicat, quod cor suapte sponte ad auaritiam feratur, & non posit seipsum ab auaritia uindicare, nisi Deus

manum

manſi adhibeat. Præceptum igitur Pauli: Sint mores alieni ab auaritia, pios perpetuò habere ob oculos uelim, & hanc orationem Dauidis: Inclina cor meum ad teſtimonia tua, & non ad auaritiam, ſerio precari. Quod ſi fieret, minus inter pios de uſuris decertaretur.

QVARTA, Paulus uult Chriſtianos ita uiuere, ne noſtrum bonum malè audiat inter gentes. Iam certum eſt quòd uſurarius cõtractus infamis ſit apud Turcas, & omnes prophanas gentes. Quid ergo de Chriſtianis dicturi ſunt, ſi nos audierint contendere cum prophaniſsimis gentibus, atq; eas iniuſtis contractibus ſuperare?

Hæc profectò merito omnes pios monere deberent, ut pòtius minus ſplendidè uiuerent, quàm nomen Dei, ac Euangelium Chriſti prophanorum hominum conuitijs exponerent. Deceret nos omnibus pietatis & honeſtatis exemplis inuitare eos, ut Chriſtum unà nobiſcum colerent ac ſaluârentur, ſed Dij

boni

boni quid sit? sub Christiano nomine in multis Turcicus animus latet.

QVINTA, Paulus iubet nos scandalum uitare, ne infirmi factis nostris offensi impingant. Neq; hoc uult tantum ut à malis per se abstineamus, uerumetiã à rebus licitis. Licuit Paulo per Christianam libertatem carnibus uesci, sed quid ait? priusquam offendam fratrem meum, non uescar carnibus in æternum. Vsq; adeò uerè piorum officium est, non solùm cauere, ne se ipsos inquinent ulla peccati labe, uerumetiam ne ulla occasione sint alijs lapsus causa, ut de nobis minus syncerè iudicent.

SEXTA, Nominis Christiani dignitas, nobis in mentem ueniat. Quod profectò nomen meritissimè inter Christianos sanctum esse oportet. Homini ex nobili & clara familia nato, turpe est seruilia & contemta obire ministeria, neq; labem aliquam nobilitati familiæ asper-
gat;

gat: multò minus decet, ut filij Dei aliqua labe se polluant, quæ postea in totam familiam Dei redundet.

Septima, Pœna in hæredibus metuenda est, si quis enim iniustis lucris, multa suis hæredibus congerit, pœnam non euadet. Deus enim, aut in conspectu illorum, hæredes quos sperabant è medio tollit, ut uideant suam uanitatem & resipiscant, aut hæredes punit desertione, sinens eos in uaria flagitia ruere, ut quæ iniustè fuerunt conquisita, turpissimè dissipentur & pereant, in certam hæredum perniciem.

Octava, cogitatio etiam hæc subeat animum: Sæpe pauperum & honestorum parentum liberos uenisse ad dignitates maximas, idq; non diuitiarum subsidio, quas nullas habuerunt, sed præclararum artium honestatis, sapientiæ & prudentiæ beneficio. Exempla nominare etiam domestica possem, sed ea

quia nota ſunt, prætermitto. Contrà autem, multos quibus ingentes opes à maioribus relictæ erant, uel ad extremã paupertatem ſuo uitio, redactos eſſe: uel inſtar pictarum tabularum, ad nihil utiles in republica fuiſſe, prorſus ſimiles procis Penelopæ & porcis Epicuri, fruges conſumere natis.

Hæc cogitatio pios admoneat, ut potius liberis uirtutem & bonum nomen relinquant, quàm multas diuitias ſine uirtute, quibus raro niſi in propriam perniciem liberi uti ſolent. Memorabile dictum eſt hoc Ciceronis: optima hæreditas quæ à patrib: traditur liberis, omni patrimonio præſtantior eſt, gloria uirtutis rerumq; geſtarum. Et rurſus: nullum monumentum pater clarius relinquere poteſt, quàm effigiem morum ſuorum, uirtutis, conſtantiæ, pietatis, ingenii, filium.

Has admonitiones, ſpero me utiliter diſputationi de uſuris addidiſſe, rogo autem pium lectorem ut eas piè examinet,

minet, ac eas in omnibus negocijs in consilium adhibeat.

DE QVINTO.

Restat, quod postremo loco proposuimus, de officio ministrorum uerbi, quorum est uice Dei, tanquam pręcones ab eo missos, exaltare uocem ut tubam, & peccata hominum accusare, nulla personarum habita ratione: non tamen sine spirituali prudentia, qua cauetur ne quid fiat minus decenter.

Primùm itaq; ministri Euangelij, omnem iniustum contractum, adeoq; ipsam uerbo Dei damnatam usuram, seriò & grauiter damnent, ac ostendant nullũ iniustum contractum cum uera pietate stare posse.

Deinde uideant diligenter, ne aut temerè, aut nimis acerbè iudicent de contractibus, quos magistratus approbat. Discernant inter eos contractns, quos Deus claro suo uerbo prohibuit, & eos quos leges propter conseruandam hu-

manam societatem sapienter ordināt, nec prætextu usurarum, eos contractus damnent, qui reuerà usurarij non sunt.

Præterea errores manifestos in contractibus, disciplina Ecclesiastica emendent, quantum possunt, idq; non priuato impetu, sed maturo & prudenti consilio, ne plus noceat intempestiua correctio, quàm prosit.

Ad hæc etiamsi omnia uitia in contractibus, præcones Dei corrigere nō possunt, non tamen turbent Ecclesiam, sed Deo rem commendent, ac orent ut ipse manum adhibeat. Diligenter quoq; caueant, ne imprudenter extremum Ecclesiæ remedium adhibeant. Nam ubi periculum est schismatis, lata in multos excommunicationis sententia, omnino ab excommunicatione abstinendum iudico. Eradicanda sunt quidem zizania (ut inquit Augustinus) modò triticum unà nō euellatur.

Quare in emendandis moribus, sequantur hanc moderationem: Grassantia

multorum ſcelera, non imperio, ſed conſilio corrigant, non minando ſed monendo ſanent. Contrà autem, paucorum ſcelera ſeueritate caſtigent, ne uires ſumãt, & multitudinem inuadant. Quod cùm fit difficilius corriguntur.

Poſtremò, diuites diligentiſsimè admoneant, ne ſuis ſe ſinant diuitijs inescari, caueantq; ne fallacibus ſtultæ carnis argumentis decepti, amittant fidem & in laqueos Satanæ incidant. Admoneant quoq; non fruſtrà Dominum dixiſſe: difficile eſſe diuitem intrare in regnum cœlorum. Subinde uerum diuitiarum uſum ipſis commendent: oſtendant Chriſtum ideò uoluiſſe in Eccleſia quædam corporis ſui membra egena & nuda eſſe, ut diuites tentaret, an ſe in ſuis membris ex uera fide diligerent nec ne.

Hæc ſimplicioribus miniſtris Euangelij conſilia dedimus, alij per ſe, præſertim qui in miniſterio exercitatiores ſunt, facile intelligunt, quomodò uerbum Dei ſit ſecandum ac applicandum.

DE COMMODATIONE.

COMMODATIO ſequitur, quæ non transfert rem in Dominium accipientis, ſicut in ſuperioribus contractibus fit, ſed tantum uſum rei transfert, idq; ad tempus, ut ſuo tempore res eadem numero reſtituatur. Habet hic contractus nomẽ ab uſu, quia res quas accipimus commodato, nobis commodum aliquod & utilitatem adferunt. Hic contractus careat fraude, cùm in commodante, tùm in accipiente, & ſe legi charitatis ſubijciat.

DE CONDVCTIONE ET LOCATIONE.

Contractus CONDVCTIONIS ET LOCATIONIS conſuetudini ac conditioni temporis & loci ſubijciantur, ita tamen ut à lege charitatis non diſcedatur. Qui igitur locat uſum rei ſuæ, aut operã ſuam, iuxta conſuetudinem regni & alias circumſtantias, precium à conductore petere poteſt. Qui ſi non ſoluerit, iniuſtus eſt.

Huc

Huc uidetur mihi pertinere contractus, quem ἐμφύτευσιν uocant Iurisconsulti, hoc est, implantationem, ex eo ita nominatã, quòd steriles agros olim conducentes, eos implantatione, hoc est, cultura meliores facerent, & Dominis pro usu agrorum, certum censum annuũ soluerent, iure tamen possessionis apud locatorem manente. Hæc species deinde ad genus translata est; hoc est, ad quorũlibet agrorum & domorum locationem: unde prædia dari in ἐμφύτευσιν dicuntur.

Consistit itaq; hic contractus ἐμφυτεύσεως, in rebus soli & fundi duntaxat, in quo fructus ex cultura conductori prouenit: sed locator manet uerus fundi Dominus, ideoq; iuxta leges & consuetudines regionum, partem fructus ex contractu iustè percipit.

DE CONTRACTV SOCIETATIS.

In contractu, quem uocant, societa-

tis, hoc est, ubi uel unus ponit pecuniam tantum, & alter tantum operam, uel unus ponit pecuniam & operam, alter tantum pecuniam aut operam, uel uterq; ponit pecuniam & operam, sed non æqualiter. Sequendum est fundamentum sine fraude: Quod tibi non uis, alteri ne feceris. Qui contra hoc fundamentum, socium deceperit, iniustus est & societatis fraternæ iura uiolauit.

Hæc de contractibus placuit adijcere, ut piorum conscientijs in hac re consulerem. Plena doctrina de contractibus, petatur ex Iurisconsultorum scriptis, qui ex professo de hisce rebus copiosissimè ut artifices scribũt, nec est quod quisquam putet sapientum gubernatorũ placita de contractibus, aut alijs officijs in uita utilibus, aduersari Euangelio. Nam, sicuti suprà testati sumus, Euangeliũ politicas ordinationes nequaquã abolet. Dominus enim dicit: Regnum meum non est mundanum. Relinquit ergo Euangelium cuilibet regioni suas leges, quæ non

discedentes à decalogo, faciũt ad conseruationem politiarum & familiarum.

Quapropter pij tutißimè sequi possunt hanc regulam: Omnes contractus approbati à legitimo magistratu, penes quem summa est gubernatio, liciti sunt Christianis, modò non apertè pugnent cũ lege naturæ, aut Decalogo. Atq; ideo pij liberè ijs bona conscientia sine offensione Dei uti poßunt, non secus atq; hisce elementis, quæ nobis communia sunt cum pijs & impijs.

QVAESTIO

DE BONIS ECCLESIASTICIS.

Num liceat hæredibus bona repetere, quæ ipsorum maiores contulerunt Ecclesiæ, pro celebrandis mißis: cessantibus iam, imò abolitis mißis?

Discernendũ est inter finem proximũ donationis, & finem ultimum. Finis proximus donationis fuit celebratio missæ,

qui cùm impius sit, rectè faciunt, qui missandi ritum abolent. Finis ultimus fuit conseruatio cultus Dei. Huic fini, quia bonus & sanctus est, destinari debent bona olim ad celebrationem missarum collata.

OBIECTIO.

Obijciunt, in plerisq; donationum diplomatis, expressam esse hanc clausulam: Si cessauerit talis missandi uel canendi ritus, habeant hæredes potestatem recipiendi ea bona, quæ ipsorum maiores contulere ad missas, &c.

RESPONSIO.

Qui ea bona contulerunt Ecclesiæ, errârunt in specie, nõ in genere. Species est, missæ celebratio. Genus est, cultus Dei. Hæredes proinde rectius edocti, deberent corrigere maiorum errata, & ad uerũ cultum Dei conuertere, quod prophanationi cœnæ Dominicæ destinatum fuit. Imò hoc potius pij magistra-

tus

tus officium esse statuo, ne priuatorum auaritiæ ista bona exponantur.

Flora meretrix Romana contulit suas facultates (quas habuit plurimas) ad conseruandum spectaculum annuũ Romæ. Hoc spectaculum cùm grauissimus censor Cato abolendũ censuerit propter turpitudinem & obscœnos meretricum gestus, hęredes Floræ abolitis ludis Floralibus, repetunt bona à Flora collata. Verùm Romanus Senatus sapientissimè iudicauit, non debere ista bona ad hæredes redire, sed spectandũ esse consilium Floræ legantis, cuius ultima uoluntas fuit, ut sua bona quę legârat, seruirent Romanæ reipublicæ. Flora etenim etsi in specie errauit, non tamen in genere. Proinde ut genus cõseruaretur, Senatus Romanus rectissimè iudicauit, Floræ legata non reddẽda esse hæredibus ea petẽtibus propterea quòd ludi florales essẽt aboliti.

Ad eundem modum legata ad conseruandas missas, non sunt restituenda hæredibus, cessantibus missis, sed con-

uertenda sunt ad genus, ut seruiant Ecclesiæ Dei, hoc est, attribuantur docentibus, discentibus, emeritis & Ecclesiæ custodibus & defensoribus. Non debent hominum uoluptatibus seruire, sed necessitatibus Ecclesiæ. Sic etiam iudicat Bartolus præstantissimus Iurecōsultus, qui hunc ipsum casum de missis attingit in commentarijs suis, in legem, De eo quod legatum est ciuitati.

Verba Bartoli hæc sunt: Si testator reliquit centum pro missis canendis, quæ missæ non possunt cantari propter interdictum: illud relictum debet conuerti in alium usum.

Thesin seu generalem sententiā paulo ante ponit idem Bartolus: Si, inquit, testator adijcit modum seu conditionem impossibilem (scilicet propter interdictum) ob aliquem finem licitum & honestum, tunc si non potest impleri eo modo, quo dixit, conuertitur in aliū usum licitū.

GRAVITAS PECCATI RAPIENTIVM BONA ECCLESIASTICA.

Vtranq; tabulam uiolant raptores bonorum Ecclesiasticorum. Sunt enim & impij contra Deum, & crudeles aduersus Ecclesiam & eius membra. Nam & quæ data sunt in cultum diuinum, sacrilegè sibi usurpãt, & egena Ecclesię membra uictu spoliant.

Cicero affirmat illum grauius delinquere, qui è publico ærario aliquid surripit, quàm qui priuati hominis thesaurum furto aufert. Proinde longè grauius eos peccare certum est, qui Ecclesiæ bona per iniuriã occupant. Dominus damnat eos, qui ex suo pauperibus nihil conferunt: quomodo putabimus eos iudiciũ Dei euasuros, qui aliena rapiunt? Damnatur uoce Dei, qui æquo animo iniuriã non fert; quomodo fieri potest, ut pœnas euadat qui mẽbra Christi iniuria afficiat? Deus non fallitur Sophistica, non recipit excusationes iniquas. Quocũq; se uertũt raptores bonorũ Ecclesiasticorũ, nõ possũt effugere, qn septimi pręcepti reatu obstringãtur. Nã cùm Dominus dicit: NON

FVR-

FVRTVM FACIES, prohibet ne ex alieno quicquàm iniustè nobis ullo iuris prætextu uendicemus.

Etsi autem multi hodie bonis Ecclesiasticis per iniuriã occupatis, suauiter uti uidentur, tamen testem conscientiam secum circumferunt, quæ tametsi ueluti cauterio usta, ad tempus securè conquiescit: tamen aliquando, idq; in mortis articulo, tanquam è graui somno excitata, instar mille testiũ erit, & grauius affliget cor, quàm ulla laceratio corporis corpus cruciare potest. Tũ uerè sentient, non de nihilo fuisse, quod olim ab Isaia dictũ est, cap. 33: Væh qui prædaris, nonne & ipse prædaberis? & qui spernis nonne & ipse sperneris? cum fatigatus desieris contemnere, contemneris?

Hæc Prophetæ uerba tandem sentiẽt non euanescere in äerẽ. Putant isti, nihil periculi esse, propterea quòd non sentiãt præsentem Dei manum, quos tamen historia populi Iudaici satis docet, sacrilegorum pœnã non auferri, etsi ad tempus differ-

differtur, propter eos quos Dominus sua bonitate inuitat ad pœnitentiam.

Prophetarum uocem contemsit populus Iudaicus, sed tandem impleta mẽsura peccatorum, prorsus interijt. Hodie sonat uox Dei in auribus nostris & securè dormimus in utranq; aurem sine pœnitentia, sed expletis peccatis nostris, etiam in nos iram suam Dominus effundet, atq; tum futurum est, quod prædixit Ieremias: Sicut fur deprehensus in furto confunderis. Quo uerbo significat spiritus Dei, fore ut iustas pœnas aliquando luant, qui uerbum Dei pro ludibrio habentes, omnia quæ suades animi libido sibi licere putant.

QVAESTIO

DE RECTO VSV BONORVM ECCLESIASTICORVM.

Quia bona Ecclesiastica longo tempore fuerunt in magno abusu, iustè quæritur quisnam sit uerus & legitimus usus

usus bonorum Ecclesiasticorum & quibus conferri debeant ista bona. Nõ enim propterea aliquis iure occupat Ecclesiæ bona, quia uel cucullum gerit, uel boat in templo, uel etiam linguam Latinam nouit, in quo errore hactenus fuerunt multi. Sed hîc audiendi sunt sancti Patres, qui sincero iudicio iudicare possunt. Gratianus Augustini sententiam referens, testatur stipendia Ecclesiæ, hoc est, annuos redditus & donationes, in quatuor debere distribui partes. Quarum PRIMA detur Episcopo & familiæ eius, propter officium & hospitalitatem, non ad luxũ, non ad alendam superbiam, nõ ad torques aureas, nõ ad aureos annulos, non ad caballos alendos, non ad aulicum strepitũ: sed ad necessariam & honestam sustentationem, ne diuitijs huius mundi inescatus, obliuiscatur officij. Quemadmodum olim factum esse in hoc regno satis notum est.

SECVNDA pars detur clero, cuius tres ordines facio. In primo sunt docentes

tes & discentes in Ecclesia, quibus sumtus debentur, ne paupetrate coacti abijciant officium. In secundo sunt, qui olim seruierunt Ecclesiæ, sed nunc uel morbo affecti, uel senio confecti, officium facere non ualent. His liberalis debetur ex bonis Ecclesiæ sustentatio. In tertio ordine sunt, qui suis laboribus in studijs Ecclesiæ utilibus hoc merentur. Hi uelutì milites in usum Ecclesiæ foueri debent.

Tertia pars conferatur pauperibus, qui uerè sunt tales, quorum transacta uita honesta fuit. Nam qui scortando & potando sua bona absumserunt, indigni sunt qui Ecclesiæ bonis alantur. Hi mendicitate uictum quærant.

Qvarta pars templis & domorum fabricæ reseruetur.

Hæc Augustini sententia, de partitione bonorum Ecclesiasticorum pia & uera est. Non uult sanctus ille uir bonis Ecclesiæ ali canes & meretrices, non uult ociosos uentres & ignauos fucos bonis Ecclesiæ inpinguescere, non uult agmina

Mona-

Monachorum, inutilißima terræ pondera, delicatè uiuere ex bonis Ecclesiæ, non uult fumos & boatus uendi pro Ecclesiæ thesauro, sed iustam dispensationẽ requirit iuxta proportionem Geometricam, quæ rationem officij & laboris habet in aßignandis stipendijs.

Etsi autem hanc sententiam Augustini, de partitione bonorum Ecclesiæ probo, tamen hoc iusta ratione addo. Primum quia Episcopis non congruunt politica imperia, licet pijs regibus & principibus imperia, ditiones, iurisdictionem ciuilem, exercitus Episcoporum ad se transferre, modò ea conuertant in Ecclesiæ Dei conseruationem, hoc est, pijs regibus & principibus licet se istis bonis munire, ut habeant quo tueantur Ecclesiam aduersus hostes, & quo munifici esse poßint erga pios exules & alios de Ecclesia & republica bene meritos.

Quòd autem rectè dicimus Episcopis non congruere politica imperia, id satis ostendunt dicta, quæ discernunt ministerium

ſterium Euangelij, & politica imperia. Sicut pater meus miſit me (ait Dominus) ita ego mitto uos. Regnum meum non eſt de hoc mundo. Reges gentium Dominantur, uos autem non ſic. Arma militiæ noſtræ non ſunt carnalia.

Sed Papiſtæ obijciunt donatas eſſe Romano Pontifici à Conſtantino certas prouincias. Si demus hoc uerum eſſe, etſi eſt falſiſsimum, tamen etiamſi delata eſſet potentia illa Syluestro, non licuiſſet eam ipſi accipere in ea functione, in qua erat, & ſucceſſoribus tradere. Quia unusquiſq; debet officia ſuę uocationis facere, iuxta dictum: In hoc ſitis ambitioſi, ut ſitis quieti & faciatis PROPRIA. Epiſcopus debet docere, Rex gubernare exercitus, ſtipendia, bella, pacem corporum. Non ſunt igitur hæc mandāda paſtori, ſed unusquiſq; ſuo loco memor ſuæ regulæ, PROPRIA FACITE. Item, Vnusquiſq; ſicut eum uocauit Deus, ita ambulet. Item, Quæ tibi Deus præcepit, ea ſanctè facito. Di-

ctum itaque, VOS AVTEM NON SIC: non tantum ita intelligatur, quod cum ministerio Euangelij, non tradit Christus politicam potestatem, sed etiam ne accipiatur & exerceatur à tenente ministerium.

Cùm Pontificij obijciunt responsum Domini, ad dictum, ecce duo gladij hîc, satis declarant se sophisticè agere. Nam cùm ille respōdet, satis est, significet querelam de duplici genere hostium. Satis est & Pontificũ & Pilati gladios aduersus uos stringi. Hinc extra omne dubiũ cōcluditur non congruere Episcopis & pastoribus imperia politica. Piè igitur & rectè CHRISTIANVS TERTIVS, Rex Daniæ fecit, cùm Episcoporum principatus ad se transtulit ad conseruanda Ecclesiæ studia necessaria & ad reprimendos hostes Euangelij.

Deinde ubicunque adhuc uberiores Ecclesiæ sunt redditus, & ubi bene prospectum est ijs, de quibus dictum est, debet pius Rex seu princeps tanquã æconomus & nutritor Ecclesiæ, bonorum

quæ

quæ ſuperſunt rationem habere, ac imprimis cauere, ne ab ociosis uentribus, qui nec ſeruierunt unquam, nec ſeruiunt, nec ſeruire poſſunt Eccleſiæ aut reipublicæ, bona Eccleſiæ occupentur. Nam ut ſuperior Dominus defenſor eſt aliorum publicorum bonorum: ſic eſt defenſor Eccleſiaſticorum bonorum.

Et ut Regis intereſt, ſi ciuitas bona fiſci malè adminiſtrat, curare ut diligentius & utilius collocentur. Ita de facultatibus Eccleſiaſticis intereſt Regum & principum curare, ut quæ hactenus ſeruierunt ſuperſtitioni, iam ueris uſibus applicentur.

Verùm interim caueat quiſque, ne prætextu pietatis ad luxum & prophanos uſus bona Eccleſiæ conuertat.

Patientes igitur eſtote fratres usque ad aduentum Domini.

Ex obiurgatione diuitū, infert adhortationē ad pios pauperes, ut cùm uideāt

qualis sit exitus futurus eorum, qui diuitijs suis in hac uita abutuntur: potius patienter ferant præsentes ærumnas, quàm ut uelint diuitias diuitum, cum salutis periculo expetere. Estq; hæc exhortationis propositio.

Ecce agricola expectat preciosum fructum terræ, cum patientia super eo, dum accipiat pluuiam matutinam & serotinam. Patientes igitur estote & uos confirmate corda uestra. Quoniam aduentus Domini appropinquat.

Prima propositionis ratio ab exemplo agricolarum sumitur. Quemadmodũ agricolæ laborantes in serendis agris & parandis, patienter expectant fructum: ita pij per patientiam expectare debent finem fidei, qui est salus animarum. Pluuia matutina dicitur, quæ in uere decidit iacto iam primùm semine in terram. Serotina quæ in autumno cadit plenis aristis, unde grana turgescunt & redduntur

maiora. Ratio appellationis eſt, quòd totum tempus quo ſemen in agris eſt, confertur diei uni. Huius principium eſt uer, & finis autumnus.

Ne ingemiſcatis alius aduerſus alium, fratres, ne condemnemini. Ecce iudex ante ianuam aſtat.

Secunda ratio à pœna impatientiæ. Gemitus nomine inteſtina quædam querimonia notatur, quę ex impatientia proficiſcitur. Ad ianuam aſtare, eſt in propinquo eſſe.

Sumite pro exemplári, fratres mei, afflictionis & patientiæ Prophetas, qui loquuti ſunt nomine Domini.

Tertia ratio ab exemplo Prophetarum, qui etſi uice Domini in annũciando uerbo functi ſunt, non tamen erant immunes ab afflictione, in qua ſummam patientiam declarârunt. Vide Hebr. 11.

Ecce beatos ducimus eos qui ſuſtinent.

Quarta ratio ab adiacentibus. Beati dicuntur qui patiuntur, Matt. 5. Igitur

patienter præsentes afflictiones ferre oportet. Sunt autem duobus modis BEATI, sensu & euentu. Sensu quidem quia reuera sub cruce sentiunt præsentiã Dei consolantis se. Euentu uerò quia uerè liberabuntur iuxta promissionem Christi, Matt. 5.

Tolerantiam Iob audistis & finem Domini uidistis.

Quinta ratio ab exitu præsentium ærumnarum, quem ostendit proposito illustri exemplo sancti Iob. Iob supra modũ afflictus erat, sed finis Domini, id est, exitus quem Dominus dedit, fuit lætissimus. Nam afflictionis tempore superato, consolationem accepit & gloriosè ab omnibus afflictionibus suis liberatus est. Atq; ita in præsentibus ærumnis, oculi nostri non tam in has miserias, quàm in earum lætum exitum defigendi sunt.

Nam ualde misericors est Dominus & commiserans.

Quintæ rationis confirmatio est, ab

affectu Domini erga eos, qui patienter in fide afflictiones sustinent.

Quia sæpe misericordiæ Dei idq; meritissimè fit mentio in scripturis, & Deus ipse prædicatur misericors & miserator. (Misericors quidem, quia uerè afficitur nostris miserijs & ueluti compatitur nobis. Miserator uerò, quia nobis miseris manum porrigit, nosq; è miseria liberat) uolo breuiter recitare, quæ nobis in mentem uenire debent, quoties misericordiæ Dei erga nos fit mentio.

Primum, obiectũ misericordiæ cogitandũ est, quod est miseria generis humani, qua totum genus humanũ est in se miserrimè perditum, subiectum Tyrannidi Diaboli, obnoxium omnibus calamitatibus, spiritualibus & corporalibus.

Secundo, huius miseriæ causa cogitanda est, quæ est peccatum, res omnium tristissima & turpissima, cuius iustissima pœna est animarum & corporum perpetuus cruciatus.

Tertio, cogitanda est immensa philan-

thropia Dei erga genus humanum, quòd Deus non abiecerit prorſus hominem, propter tantam turpitudinem & fœditatem.

Quarto, antilytron cogitetur, hoc eſt, uictima filij Dei, qua ſuccurritur miſeriæ noſtræ, & peccatum expiatur. Huius antilytri cogitatione, ſancti patres in ſuis ſacrificijs ſe conſolati ſunt. Ad hoc antilytron reſpicit Dauid, quoties in Pſalmis implorat miſericordiam Dei, id quod ſatis indicat Pſalmus, 50. ubi proponit precationẽ ſuam his uerbis: Miſerere mei Deus, ſecundum magnam miſericordiam tuam, ſecundum multitudinem miſerationum tuarum, dele iniquitates meas. Cùm dicit, dele, reſpicit ad ſanguinem mediatoris, ſicut apertius indicat in ſeptimo uerſu, ubi meminit expiationis, ita enim ait: expiabis me hyſſopo & mundabor.

Quinto, pœnitentia ſeu conuerſio hic requiritur, ſine qua iſtius ineffabilis precij, uictimæ filij Dei non reddimur partici-

participes. Huc pertinent multa Prophetarum dicta.

2. Paral. 30. Pius & clemens Dominus, Deus uester, & non auertet faciem suam à uobis, si conuersi fueritis ad eum.

Iere. 3. Conuertimini filij reuertentes, & sanabo auersiones uestras.

Idem. 18. Conuertimini & agite pœnitentiam ab omnibus iniquitatibus uestris, & non erit uobis in ruinam iniquitas.

Ad hanc conuersionẽ inuitat Euangelium: Pœnitentiam agite, appropinquat enim regnum cœlorum. Et Christus ipse ait: Non ueni uocatum iustos, sed peccatores ad pœnitentiam.

Sexto, perpetua gratitudo in tota uita cum prędicatione gloriæ Dei requiritur, & sancta quædam sollicitudo adhibenda est in regendis moribus, ut corde, ore, lingua & tota conuersatione Dei misericordiam prædicare uideamur.

Septimo. Quia ingens imbecillitas est nostra, quæ nunc particularitatis,

nunc indignitatis nostrę cogitatione augetur: cogitandum est quòd misericordia Dei non claudatur angustis limitibus, nec superetur magnitudine peccatorum nostrorum, sed quòd extendatur ad omnes fines orbis terrarum, & abundet infinitis modis supra peccatum. Beata uirgo in hunc modum canit: Misericordia Dei in generationes generationum timentibus eum. Et Petrus ait: Deus longanimis est erga uos, non uolens ullos perire, sed OMNES recipere ad pœnitentiam.

De hac ditissima Dei misericordia, Diuus Cyrillus in hunc modum scribit: Mons oliueti altitudinem & copiam diuinæ significat misericordiæ, per filij Dei in carnem aduentum nobis affluenter ostensæ. Nempe OLEI nomine in Scripturis, Dei misericordia sæpius exprimitur, quod illius natura, huius conditioni congruat. Superfertur enim oleum cæteris liquoribus, atq; supernatat: ita misericordia omnibus supereminet Dei

operibus,

operibus, & plus cæteris in homines elucescit. Misericordia enim superexaltat iudicium: & miserationes eius super omnia opera eius. Insuper oleum dolores uulnerum mitigat, & sanat tumores ac ulcera: Dei uerò misericordia plagas animæ nostræ curat, omnemq; depellit languorem peccati, ut canit Propheta: Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat omnes infirmitates tuas, qui replet in bonis desiderium tuum, qui coronat te in misericordia & miserationibus. Demum qui palestram subire debebant, aut luctam, oleo delibuti prodibant in medium, quò eorum corpora ad id genus certaminis essent accommodatiora. Sic in acie contra aëreas potestates certaturis, suam Deus misericordiam elargitur, ea nos præuenit, suggeritq; uires, quibus in tam difficili prælio ope sua muniti, tandem uictores euadamus. In te (dicit Propheta) eripiar à tentatione, & in Deo meo transgrediar murum. Et iterum: Dominus

illumi-

illuminatio mea & salus mea, quem timebo? Dominus protector uitæ meæ, à quo trepidabo? Si consistant aduersum me castra, non timebit cor meum. Si exurgat aduersum me prælium, in hoc ego sperabo. Demum alio loco: fortitudinē meam ad te custodiam, quia Deus susceptor meus es, Deus meus, misericordia eius præueniet me.

Augustinus in quodam sermone ita ait: Misericordia abundatissima est & larga eius beneuolentia, qui nos sanguine filij sui redemit, cùm propter peccata nostra nihil essemus. Nam ipse aliquod magnum fecit, cùm hominem ad imaginem & similitudinem suam creauit. Sed quia nos nihil fieri uoluimus peccando, & traducem mortalitatis de parentibus duximus, & massa peccati (massa iræ) facti sumus, placuit tamen illi per misericordiam suam redimere nos tanto precio, dedit pro nobis sanguinem unici sui innocenter nati, innocenter uiuentis, innocenter mortui, qui nos tanto precio

redemit.

redemit. Non uult perire quos emit, non emit, quos perdat, sed emit quos uiuificet.

Ante omnia, fratres mei, ne iuretis, neq; per cœlum, neq; per terram, neq; aliud ullum ius iurandum. Sit autem uestrum, est, est, & non, non, ut ne in iudicium incidatis.

Vt temerariam iurandi consuetudinem damnat proposita pœna: Ita modũ præscribit affirmationis & negationis, cûm inquit, sit uestrum ita, ita, & non, non, hoc est, quod affirmandum fuerit simpliciter & sine iureiurando affirmate, quod negandum simpliciter negate. Sequutus sum ea exemplaria græca quæ legũt ἵνα μὴ ὑπὸ κρίσιν πέσητε. Nam hæc lectio magis congruit, quàm & uetus interpres secutus est.

DE IVRAMENTO.

Quia hoc dicto abutuntur Anabaptistæ ad abolendum omne iusiurandum,

dum, iudico operæprecium esse totum hunc locum pluribus explicare, ut constet quatenus licitum sit iurare & quatenus non, & ut certa sit nobis tractationis ratio, hæc ordine dicam.

Primum, in genere ostendam interdum licitum esse iurare.

Deinde ea inquiram, quæ ad legitimũ iuramentũ requiruntur, ut constet quod licitum & quod illicitum sit.

Præterea, quibus iuratis sit credendum, nõ enim cuiuis iurato credendũ est.

Postremo loco argumenta Anabaptistarum refellam.

DE PRIMO.

Iuramenta interdum licita esse, docetur sequentibus sex argumentis.

Primum. Secundum præceptum decalogi manifestè requirit religionem iurisiurandi. Nam dum uetat abusum nominis diuini, requirit eius legitimũ usum, uidelicet inuocationem Dei, cuius pars est religiosa iuratio.

Secun-

Secundum. Præcepti ſecundi declaratio Deut: 6. Idem comprobat, ibi enim ait Moſes: Per nomen illius iurabis, hoc dictum & licitum eſſe iuramentum teſtatur, & modum iurationis oſtendit. Non enim uult, ut per nomina Dæmoniorum more gentium, ſed ut per ſuum nomen iurent Iſraelitæ.

Tertium. Exodi. 22. Præceptum Domini hoc eſt, cùm controuertitur de re depoſita, ſed ablata: præcepit Deus ut apud quem res depoſita erat ſe iuramento purget.

Quartum. Exempla ſanctorum plurima, ut Abraham, Iſaac, Iacob, & aliorum multorum qui nequaquam uel ipſi iuraſſent, nec ab alijs iuramenta poſtulaſſent, niſi ſtatuiſſent licitum fuiſſe iurare. Verùm ipſorum iuramenta regulã legitimi iuramenti conſtituunt, ut infrà dicam.

Quintum. Exemplum Chriſti & Apoſtolorum in nouo Teſtamẽto. Quoties Chriſtus utitur hac iurationis forma: amen

amen amen, &c. Quoties Paulus iurat, & alij Apostoli. Hæc nequaquam Apostoli & multo minus Christus fecisset, si omne iuramentum esset illicitum.

Sextum. Finis iurisiurādi, Heb. 6. Et omnis, inquit, ipsis controuersia finis in confirmationem iuramentum est.

Habemus firmas rationes, quibus clarè, ostenditur non omne iuramentum illicitum esse, ut Anabaptistæ uociferantur; nunc transeamus ad id quod secundo loco proposuimus.

DE SECVNDO.

In iuramento, quod est affirmatio uel negatio alicuius, cum attestatione nominis Dei, aut alterius rei quæ sacrosancta & inuiolabilis esse debet, quatuor requiruntur, quæ & diligenter in omni iuramento spectanda sunt: ut partes iurationis, causæ, affectus iurantis, & finis iurationis.

Partes sunt duæ, una est attestatio Dei super re quam affirmamus uel nega-

negamus. Iurans enim cùm alios testes non habet, ad Deum quem nihil latet prouocat, ac eius petit testimonium, illudq́ quod dicit tanquam à Deo teste profectum iureiurando confirmat. Hinc sequitur, quod non sit confugiendum ad Diuinum testimonium, nisi ubi & testes alij haberi non possunt, & res ita iuranti est nota, ut sciat se non temerè prouocasse ad tantum testem.

Altera est conditio uindictæ diuinę in eum qui iurat, si iurando fallit. Nam si is non euadit pœnam qui mentitur testimonium regis terreni, quid fiet ei qui Deum mendacem facit. Hæc conditio omnes reuocabit non solum à periurio, uerumetiam à iurandi leuitate.

Cavsae iurationis duæ sunt. Prior rei de qua agitur ignoratio. Posterior rei grauitas. Nam in rebus nugatorijs & nihili aut parui momenti, non est confugiendum ad iusiurandum: nomen enim Dei magis sacrosanctum nobis esse debet, quam ut ad illud confugiamus iu-

rando, nisi maxima urgente necessitate.

Affectus iurantis duplex esse debet, inã & odio mendacij & amore ueritatis impelli debet. Vbicunq; hic affectus non est, in uanum sumitur nomen Dei.

Finis iurationis duplex quoq; est, unus ut obtineatur ueritas, alter ut Deus honoretur per quem iuratur.

Ex his quatuor ritè collatis, facile patebit quando iurare licet & quando non. Quidam hanc distinctionem probant: quòd iuramentũ publicũ tantũ, hoc est, postulatũ à legitimo magistratu sit licitũ, non autẽ priuatum, hoc est, quod aliquis sponte fecit, uel in sua uel in aliena causa. Verùm quia exempla multa probant etiã priuata iuramenta, istam distinctionem non recipio. Sed definio LICITVM IVRAMENTVM, quod in timore Dei fit ad confirmandum ueritatem eius rei, cuius ignoratio uel gloriam Dei impediret, uel proximi saluti & famæ noceret.

DE TERTIO.

Iam quibus iuratis sit credendum exponendũ est. Nõ enim cuiuis, uel iurato credere oportet. Poëta Menander ait:

ἀνδρῶν δὲ φαύλων ὅρκον εἰς ὕδωρ γράφε:

hoc est,

Prauorum hominum iuramentũ in aquã scribito. Significat ergo hoc signo, uanum esse quod iurant homines praui. Qui enim apertè mandata alia Dei transgreditur, ut idololatria, iniustitia, tyrannide, ebrietate, adulterio, scortatione, iniuria, & huiusmodi alijs: is facile etiam Deum contemnet iurando. Quare huiusmodi hominibus iuratis, nec pius magistratus, nec alius quispiã facile receperit. Paulus iurans his uerbis, testis est mihi Deus, mox subiecit, cui seruio in spiritu: significans Deũ colẽtibus, si quid iurârint credendũ esse. Qui enim Deũ uacui fide, colere nõ possunt, quomodò putãdi sunt Deũ colere religione iurisiurãdi? quomodo tribues illi partem, cui totũ ademisti?

Iam uideamus quibus fundamentis nituntur Anabaptistæ. Primum adducũt dictũ Domini: Mat: 5. Ego dico ne omnino iuretis. Deinde uerba Iacobi urgẽt: Nolite iurare neq; per cœlũ, neq; per terrã, neq; aliud quodcunq; iuramentũ. Sit, inquit Dominus, sermo uester est, est, nõ, non, quod autẽ his additur à malo est.

His nituntur fundamentis Anabaptistæ, quibus cederem nisi superiores rationes me rectius instruerent. Vt autem intelligatur quid uelit prohibitio Domini, quæ uidetur uniuersalis esse, spectandum est consilium Christi in tota ista concione de operibus. Non est consiliũ Domini, ut corrigat legem patris sui, sed ut errorem interpretum legis patefaciat, & arguat. Lex patris est, per nomen meum iurabis. Hanc legem nõ abolet Dominus, sed tuetur potius, dum eius corruptelam reprehendit. Pharisæi ex lege hac ita concluserunt: Deus præcepit ut iuremus per nomen eius, ergo quauis de causa & quouis modo iurare

licet. Hanc erroneã consecutionem reprehendit Dominus, dum ait: Non peierabis, sed reddes Domino iuramenta tua. Ego uero dico uobis ne iuretis omnino, neq; per cœlum &c: omnino, ὅλως, uniuersalis particula referri debet ad morem iurandi tantum receptum, uidelicet, quauis de causa & quouis modo, more prophanorum hominum iurare.

Hîc ergo Christus prohibet ne discipuli sui & qui uerè Deum timent, temerè iurent quauis de causa & quouis modo. Vult enim nomẽ Dei religiosius coli, quàm ut in uanum usurpetur.

Iacobus similiter non abolet præceptum Dei de religione iurisiurandi, sed tantum corrigit temerè Iurandi & quouis modo consuetudinem. Nam legitimus iurandi modus inter promissiones Euangelij numeratur: Iere. 4. Iurabis, uiuit Dominus, in ueritate & iudicio & iustitia. Hoc dictum non pręcipientis, sed promittentis fore, ut uerus Israel sit uerus Dei cultor futurus, utq; gentes ue-

ram Dei religionem amplectātur. Cuius rei argumentum erit, quòd ſint iuraturi hac forma: uiuit Dominus, non aūt hac: uiuit Baal, Saturnus aut Iupiter.

Quòd autem Hoſeæ, 4. dicitur, Neq; iuraueritis, uiuit Dominus: comminantis eſt uox. Comminatur enim ingratis Iudæis, ut eorum terra propter contumaciam aduerſus Deum deſoletur, ut in locū ueri cultus Dei ſubſtituatur idolorū cultus, ex quo fiet, ut nō amplius iurēt dicētes: uiuit Dominus, ſed uiuit Baal, &c.

Anabaptiſtæ urgent formā à Domino præſcriptam: Sit ſermo ueſter eſt, eſt, nō, nō. Quid his uerbis uult Dominus? ut loco temerarij iuramenti utantur conſtanti oratione. Requirit ergo Dominus conſtantiam in dictis, ut noſtrum eſt ſit eſt: & noſtrum non ſit non. Non prohibet quin liceat nobis confugere ad religioſum iuſiurandum, ubi grauitas cauſæ id poſtulat: ſed urgent fortius ꝙ ſequitur.

Quod autem (inquit Chriſtus) his additur à malo eſt, hoc eſt, quod ultra

ſimpli-

simplicem affirmationem aut negationem temerè additur, nulla graui urgente causa; à malo est, id est, à malo animi affectione, seu à mala cõscientia, seu ab ipso Diabolo. Non dicit legitimũ iusiurandũ à malo esse, sed temerarium tantũ, quod fit leuitate quadam & mala cõsuetudine & quauis de causa. Deinde fieri interdũ potest, ut iuramentum sit à malo non iurantis, sed simplici asseuerantiam non credentis, quod cum fit non propterea malum erit iuramentum religiosum. Nõ enim omne malum est, quod à malo est, fit enim sæpe, ut malę sint occasiones bonorum: Vt cùm dicimus bonas leges à malis moribus esse, scilicet, per occasionem non effectiuè.

Affligitur aliquis inter uos? oret.

Paręneses speciales texuntur, ac primum, ut qui malis affligitur & persecutionem patitur, oret. Nullũ etiam pharmacum præsentius est aduersus huius mundi ęrũnas, quàm oratio ex fide. Omnia, inquit Dominus, quæcũq; petieritis

in oratione credentes, accipitis. Atq; eius ratio Iudic. 9. eleganter signatur, ubi sanctissima mulier ita orat in oratione sua: Humilium & afflictorum semper tibi placuit deprecatio. Et Psal: 49. Inuoca me in die tribulationis, & eruam te.

Aequo animo est quisq;? psallat.

Suadet ut, qui rebus utitur prosperis, psallat: Quo consilio tria docet Apostolus. Primum enim cum iubet psallere, uult ut agnoscamus autorem prosperitatis nostræ Deum esse. Secundo, uult ut ipsum prædicemus ac laudemus, gratitudinem ipsi referentes pro beneficijs suis. Tertio, ut non cum mundo in Dei contemtũ prosperitate nostra abutamur, sed ut in autore potius acquiescamus ei psallentes, & non nobis ipsis quicquam tribuentes. Mundus autẽ contrà facit: Nam nec Deum autorem suæ felicitatis agnoscit, nec illi gratus est, tantum abest ut Deo psallat, imò potius furenter prophano gaudio exultat.

Infirma-

Infirmatur quis inter uos, accerſat preſbyteros Eccleſiæ, & orent pro eo ungentes eum oleo in nomine Domini, & oratio fidei ſeruabit laborantem, erigetq; eum Dominus, quòd ſi peccata commiſerit, remittentur ei.

Suadet infirmo, quid illi faciendum ſit. Primum accerſet presbyteros tanquã animæ medicos. Deinde presbyteri aduocati, orent pro laborante, & eum oleo ungant, non ut moriatur, ſed ut miraculoſe ſanitati reſtituatur. Sicut apertè hîc Apoſtolus loquitur. Verùm cùm oleum ſymbolum doni ſanationis fuit, quod donum ad tempus durauit confirmandæ doctrinæ cauſa, in primitiua Eccleſia, & nunc illud donum Eccleſia non habet: Stultum eſt ſymbolum retinere, ſine re ſymbolo ſignificata. Vt interim taceam idololatricos exorciſmos & fiduciam unctionis (qua putabatur firmiſſimum præſidium aduerſus Diabolum eſſe) cuiuſmodi etiamnum in Papatu retinent.

Quare Papistis suum relinquamus pigmentum, quo mortuos suos in orcum mittendos commaculant.

Præterea hic locus apertissimè confutat Nouatianorum dogma, qui lapsis post agnitam ueritatem negârunt ad gratiam reditum. Quare imprimis hoc Iacobi testimonium obseruandum est, dicit enim apertè: Si peccata commiserint, hoc est, aliquid commiserint contra conscientiam, remittentur eis.

Confitemini alius alij offensas.

Alia hypothesis de mutua incidentium offensarum condonatione. Non enim aliud fieri potest, quàm ut in hac naturæ imbecillitate & in hac corruptissima & ueluti delirante mundi senecta, multæ incidant offensæ, quas Apostolus uult ut & agnoscamus & alij alijs condonemus. Papistæ hunc locum interpretãtur de confessione & enumeratione peccatorum, quæ fit sacrificulo: quod commentum non solũ pugnat cum Aposto-

licæ Ecclesiæ consuetudine (huiusmodi enim confessio ignota fuit Iacobo alijsque Apostolis) uerumetiam apertè refutatur uerbis Iacobi, qui ait: Confitemini alij alijs offensas. Nam si interpretatio Papistarum ualeret, tum non solū laicus sacerdoti, uerumetiam sacerdos laico sua peccata confiteretur, quod nequaquam fert sacerdotalis, si dijs placet, dignitas.

Et orate alij pro alijs ut sani sitis.

Alia hypothesis de mutuis precibus: Præcipit enim, ut pro nobis inuicem oremus, quò sani simus, hoc est, ut sit quàm minimum offensarum inter nos. Nam hoc ad mentium & affectuum sanitatem refero, quibus laborantibus nūquàm non ut pustulę quædam erumpunt offensæ.

Multum enim ualet deprecatio iusti efficax.

Ratio proximæ rationis ab effectu orationis piæ. Et nota quôd ut unum in

precan-

precante: ita alterum in ipsa oratione requirat. In precante requirit iustitiam: quare & Paulus iubet nos eleuare manus puras. Hæc iustitia in duobus sita est, nimirum, ut precaturus statuat sibi remissum esse peccatũ, & omne peccandi propositum abijciat. Qui enim hoc nõ facit, operam ludit. In oratione requirit efficaciam, hoc est, singularem ardorem, qui ex fide proficiscitur, qua homo statuit se exaudiri merito & intercessione Domini mediatoris.

Elias homo erat ijsdem, quibus nos, obnoxius, & precatione precatus est, ne plueret & non pluit super terram annos tres & menses sex & rursus precatus est, & cœlum pluuiam dedit, & terra protulit fructum suum.

Rationis proximæ confirmatio est ab exemplo. Elias orauit efficaciter, Elias fuit iustus, Ergo iusti deprecatio est efficax. Pro maiori ponitur eius confirmatio, de qua lege 17. cap. 3. lib. Regum.

Verùm ne quis excipiat & dicat id factum eſſe propter uiri ſingularem ſanctitatem & merita, anteuertit & dicit eum ὁμοιοπαθῆ fuiſſe nobis, ut qui ijſdem affectibus & infirmitatibus corruptæ naturæ nobiſcum fuerit obnoxius.

Fratres, ſi quis inter uos aberrauerit à ueritate, & cõuerterit eum quiſpiam, ſciat quòd qui auerterit peccatorem ab errore uiæ ſuæ, ſeruabit animam eius a morte, & operiet multitudinem peccatorum.

Commendatur pijs diligentia in procuranda fratrum ſalute, ut alter alterum ab errore uiæ ſuæ, id eſt, doctrinæ & uitæ, reuocet, quod qui facit, primum ſeruat animam eius, qui errauit: Deinde multitudinem peccatorum tegit, dum ſcilicet peccator eius admonitione conuerſus reconciliatur Deo, & peccata ipſius apud Deum teguntur, & in altam obliuionem ueniunt.

Sed

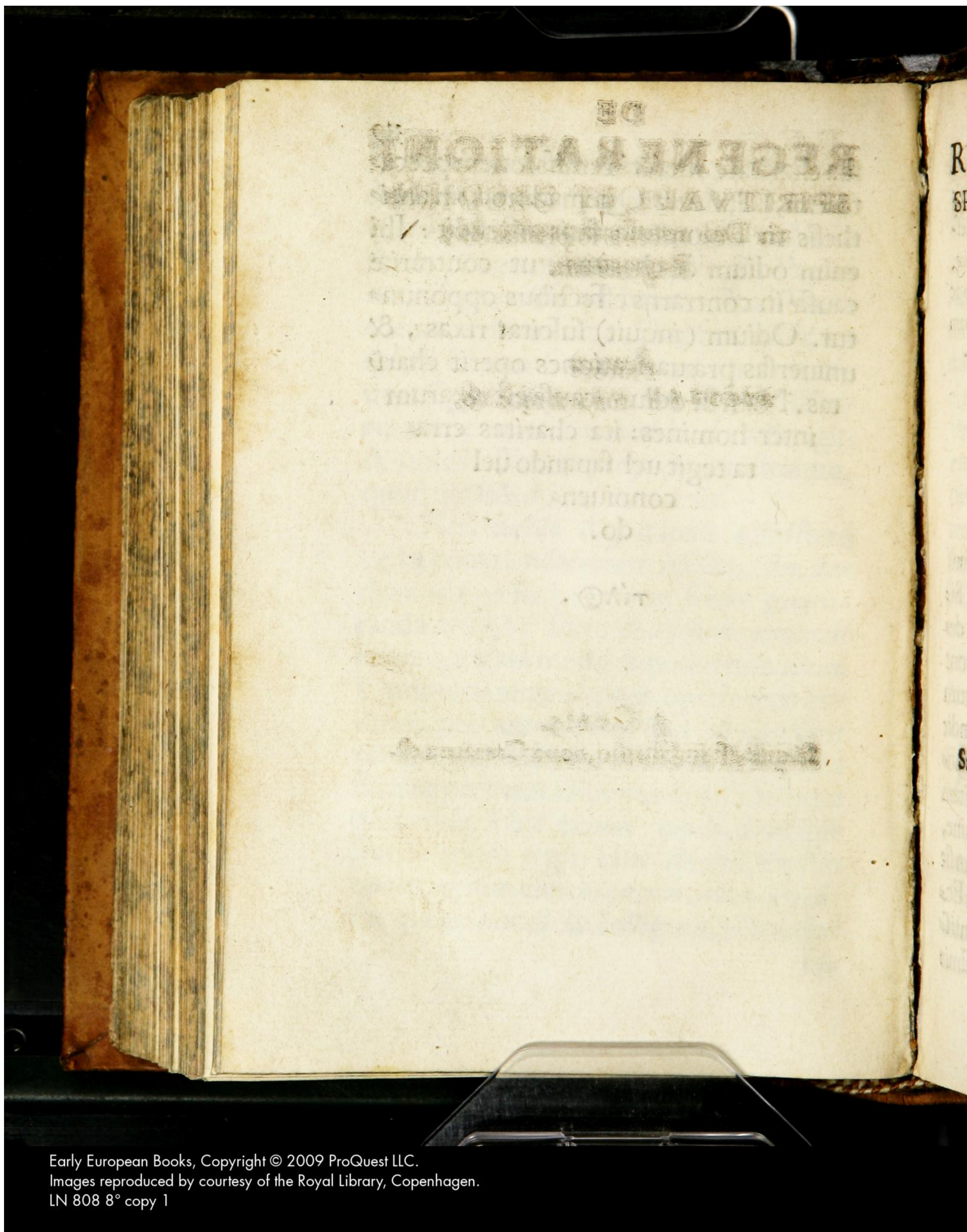
Sed quomodò homo hominis animā seruare à morte poterit? Et quomodò multitudinem peccatorū operiet? Ministerio & non uirtute propria. Sic Paulus dicit se genuisse Galatas. Et ad Timotheum scribens ait: Hoc faciens & teipsum saluum facies, & eos qui te audiunt. Quamuis autē solius Dei est saluare: tamen nos sibi ueluti socios adiungit, & nobis asscribit propter ministerium, quod sibi soli reuerà conuenit.

Hoc nobis dignitatem ministerij uerbi commendatiorem reddet, cùm audiamus nos in hominum salute procuranda συνέργȣς Dei esse, quibus impertit etiam quodam modo diuinum honorem. Quomodò autem homo operit multitudinem peccatorum iam dixi: id non facit uirtute, sed doctrina & uenia. Doctrina facit ut peccator cōuertat se ad Deū, qui peccatum solus expiat: uenia, dum ipse fratris errata tegit. Huc illud: Dilectio operit multitudinem peccatorum. Papistæ qui ex hoc dicto colligunt, hominem

sua

ſua charitate mereri remiſsionem peccatorum, falluntur. Quemadmodum antitheſis in Solomone ſatis oſtendit: Ibi enim odium & charitas, ut contrariæ cauſæ in contrarijs effectibus opponuntur. Odium (inquit) ſuſcitat rixas, & uniuerſas præuaricationes operit charitas. Nam ut odium cauſa eſt rixarum inter homines: ita charitas errata tegit uel ſanando uel conniuendo.

τέλος.



DE REGENERATIONE SPIRITVALI, ET OBEDIENtia Deo necessariò præstanda à Regeneratis.

Autore

NICOLAO HEMMINGIO.

2. COR: 5.

Si quis est in Christo, noua Creatura est.

ORNATISSIMO VIRO,

PIETATE, SAPIENTIA, AC GENERIS splendore præstanti D: Iohanni Friis de Hesselagger, Cancellario inclyti Regis Daniæ, Noruegiæ &c. prudentissimo, Domino ac patrono suo semper obseruando, perpetuam gratiam & pacem à Deo Patre per Dominum nostrum Iesum Christum,

NICOLAVS HEMMINGIVS optat.

*

ECce quàm bonum, & quàm iucundum, habitare fratres in unum. Sicut unguentum bonum super caput, defluens super barbam, barbam Aaron: quod defluit super oram uestimentorum eius. Sicut ros Hermon, & qui descendit super montes Zion. Quoniam illic mandauit Dominus benedictionem: uitam usq; in seculum. In hoc sacro carmine, Regius propheta Dauid, canit quàm sit res læta, bona & iucunda, sancta in Ecclesia & politijs concordia. Et elegantis-

 simis

ſimis imaginibus depingit, quod initi- um, qui progreſſus, & quis fructus ſit huius tam lætæ, bonæ & iucundæ con- cordiæ. Id quod ideô facit ſanctiſsimus Rex, ut omnes ſuos ſubditos ad con- cordiam amandam, admirandam, fouen- dam & colendam ſecum excitet. Cùm etenim optimo unguento, hoc eſt, bal- ſamo effuſo in caput Aaronis, & deflu- enti in barbam, & à barba in oras ueſtimentorum decurrenti, concordi- am comparat: ueræ concordiæ initium facit pium in religione conſenſum, ex balſamo Spiritus Sancti promanan- tem. Nam ut unguentum, Spiritum Sanctum: caput Aaronis, Chriſtum: & eiuſdem barba diuini uerbi præco- nes figurat: Ita ueſtimenta Aaronica Eccleſiam reliquam typicê notant. Vnguentum itaq; Spiritus Sancti in ca- put Sacerdotis Chriſti effuſum, dima- nat in Apoſtolos & reliquos pios uerbi diuini præcones, & inde in reliquam multitudinem, per ſanctiſsimum uer-

bi diuini ministerium decurrit. Cùm enim piè & concorditer prædicatur Euangelium, auditores qui se dociles præbent, donantur Spiritu Sancto, eoq; refecti tanquam iucundissimo balsamo, coalescunt inter se ueræ charitatis uinculo, ac ita perfusi sanctissimo oleo, mutuam in Christo fouent concordiam. En principium & progressus huius nunquã satis laudatæ concordiæ.

Eodem spectat & imago roris in montes Hermon & Zion descendentis. Nam sicut rore cœli omnia crescentia reficiuntur, ac ueluti exhilarantur, fructumq; ædunt iucundissimum: Ita sancta concordia & uitam iucundissimam reddit, & fructus longè gratissimos producit. Quare non abs re dixisse putandus est, qui ait: Concordia res paruæ crescunt, & discordia res magnæ dilabuntur. Sed quæ causa est? Quoniam illic, hoc est, inter concordes mandauit Dominus benedictionem, & uitam usq; in seculum. Promissio ergo diuina uber-

rimum ſanctæ concordiæ fructum adfert. Nam ubi uera eſt in Eccleſia & politijs concordia, illic ſe Dominus ſua benedictione gubernatoribus & ſubditis adeſſe, & perpetua eos beneficentia complecti ſtatuit.

Hoc concordiæ piæ encomion, dum lego apud Dauidem, cogito de noſtro regno, & gratias ago Filio Dei, qui ſuum ſanctiſsimum balſamum nobis quoq; impertiri dignatus eſt. Nam & Rex noſter clemētiſsimus, re & nomine CHRISTIANVS, balſami huius ſacri particeps, ueram religionis concordiam colit, ac uelut unguentum fragrantiſsimum in ſuos ſubditos, nobiles & alios in ſua aula, adeoq; in toto regno effundit; adeo ut nihil iucundius iudicent uerè pij, quàm ut eodem ſpiritus balſamo, cum illo ueluti imbuantur, ex quo longè iucundiſsimus percipitur fructus: ſanctus in religione conſenſus, ac in ſtatu politico, felix beataq; concordia, quæ bona ut ſint perpetua, donet nobis pacis & cōcordię prin

ceps, Dominus noster Iesus Christus.

Cyclopicæ naturæ, quæ solummodo uenantur gloriam mundi, & uoluptates sectantur, non intelligunt quam diuinus thesaurus sit pius in religione consensus, atq; ideo salse derident Euangelium, & omnia quæ de religione disputãtur susq; deq; habent, in hoc potius incumbentes, ut per fas & nefas, bona Ecclesiæ quæ adhuc reliqua sunt deprædentur, & in suum luxum sacrilegè conuertant. Verùm his, quia frustra surdis canitur, nihil aliud hoc tempore dictum uelim, quam illud Isaiæ: Væh qui prædaris, & non es prædam passus, præuaricaris & nulli sunt in te præuaricati, cùm consummaueris deprædationem, deprædaberis, cũ fatigatus desieris contemnere, contemnêris. Hunc sibi uerum uatem fuisse, non sine magno suo malo experientur olim.

Cæterum ut concordia in Ecclesia maneat stabilis & firma, necessarium erit ueræ concordię uinculum retinere, quod est sacrum Dei uerbum, traditum in scriptis

ſcriptis Propheticis & Apoſtolicis, ac ſummatim repetitum in Symbolis. Hoc uerbum retinendum eſt, & preferendum omnibus humanis ac Philoſophicis figmentis, nam illud ſolum ſalutis neceſſariam doctrinam continet. Vt autem hoc uerbum tenacius retineri poſsit, debent interpretes ſcripturę nequaquam imitari Nadab & Abihu, qui ſacrificiū facturi, alienū ignem ſuis impoſuerunt acerris, cuius temeritatis mox pœnas luerunt, nā igni cœleſti proſtrati & occiſi ſunt.

Hac imagine non dubium eſt ſignificari hæreticos, qui ſcripturam interpretantes, interpretationes petunt ex Philoſophia & humana ratione, quorum interitus caſu Nadab & Abihu ſignificatus eſt: Sed potius Aaronem, Eleazer, Sadoch & alios imitabuntur, qui ſacrificantes ignem ex perpetuo altaris Dei igni ſumſerunt, quò ſuas accenderunt uictimas, hoc eſt, debent obſcuras ſcripturæ ſententias, cum perſpicuis ſcripturæ locis conferre, & inde mutuari lucem, &

ueluti ignem quendam, quo illustria fiant obscuriora loca.

Multi cùm audiunt nos uerbũ Dei, tanquam uitæ atque actionum in Ecclesia regulam unicam prædicare: putant nos aspernari cùm Philosophiam totam, tum Ecclesiæ & sanctorum patrum interpretationes. Sed utrunque constanter pernegamus. Nam quantum ad uitam politicã, & œconomicam attinet, multa utilissima præcepta ex Xenophonte, Isocrate, Platone, Aristotele, Plutarcho, Cicerone & alijs multis Philosophis, & ex Iurisconsultorum monumentis peti possunt. Sed cûm uera colendi Deũ ratio agitur, nihil sani reperire est in Philosophorum monumentis. Hic enim solum uerbum Dei lucerna esse debet pedibus nostris, quã lucernam si sequamur, rectà nos ducet in thalamum sponsi nostri Iesu Christi.

De Ecclesia aũt & sanctorum Patrum interpretatione sic sentiendum est. Triplicia sunt scripturæ pronunciata, quædã ita clara & manifesta sunt, ut nulla luce

aliunde petita indigeant. Huius generis ſunt omnia, quæ omnino ad noſtram ſalutem ſunt neceſſaria: ut decalogi præcepta de diligendo Deo & proximo, ut promiſsiones Euangelij, ut doctrina pœnitentiæ, baptiſmi, cœnæ Domini, &c. Hîc nõ recipienda eſt ullius hominis interpretatio, pugnãs cũ manifeſtis dictis.

Quædã ſunt dubia, quorũ multa mediocri diligẽtia & collatione adhibita, diiudicari poſſunt, ordine rerũ obſeruato.

Quædam ſunt planè obſcura, quæ ex locorum collatione, & obſeruatione ordinis rerum percipi nõ poſſunt, ut aquæ quæ ſunt ſuper cœlos, hæc alij de aquis quæ in nubibus uehuntur, interpretantur, alij de aquis ex quibus undecimum cœlum conſtare dicunt, accipiunt. Talis eſt diſputatio de ortu animarum, quas alij immediatè creari dicunt, & infundi corporibus, iã in utero materno formatis: alij eas, ut quædã quæ putant abſurda diuitent, fingunt ex traduce oriri.

In huiuſmodi obſcuris quæſtionibus,

non reiiciendum est testimonium uete-
rum, quorum interpretationem, si non
pugnat cum fundamento, recipiendam
iudico. Verum hoc interim sciendum,
non ita extollendam esse Ecclesiæ autori-
tatem, ut sinamus nobis obtrudi huma-
na somnia, & excuti è manibus manife-
sta oracula spiritus Sancti, quasi pulueri
& cineri liceret suam autoritatem diuinę
comparare, quod tamen in Papatu fieri
manifestũ est, non sine mediatoris nostri
Iesu Christi magna contumelia, & infir-
marum animarum deplorando interitu.

Papistæ hodie quatuor potissimum
monstra (quibus reliqua nugarum & su-
perstitionum colluuies deseruit) defen-
dunt: Missam, purgatoriũ, inuocationem
sanctorum & operum iustitiam, quę om-
nia, cum pugnant cum manifestis oracu-
lis Dei, Cyclopico furore scripturam
abiiciunt Papistæ, ac prouocant ad Ec-
clesiæ (quam ipsi fingunt sine uerbo Dei)
autoritatem, quasi Ecclesia Dei censeri
posset turba sacrificulorum, & Mona-
chorum

chorum, quæ uocem Dei rabiosè contemnit, atq; in eius locum doctrinas Dæmoniorum euexit. Hos Papisticos errores clarissimis demonstrationibus refutat Philippus Melanthon, uir optime de Ecclesia Christi meritus.

Hæc ideo commemoro, ut cogitetur quam sit necessaria doctrinæ cœlestis in Ecclesia defensio, & quod in miserrimam carnificinam incidant homines, postquam uel paululum cesserint Diabolo, & locum doctrinis Dæmoniorum fecerint. Hoc itaq; ne fiat requiritur pia gubernatorũ cura, quæ cauet, ne sint qui priuatis affectibus morem gerentes, scindant Ecclesiæ unitatem, ac ita Turcis & Papistis, nõ dico fenestras, sed integra regna & prouincias aperiant.

Tota hæc Dania nouit, quanta solicitudine caues, prudentissime Domine Cancellarie, ne sint qui uel in politico regimine, uel in Ecclesia moliantur discordiã. Huc enim omnes tuę curæ, huc uigiliæ, huc nocturna diurnaq; cõsilia tua, huc

actiones tuæ omnes referuntur, ut bene composito Ecclesiæ & reipublicæ statu, paci diuturnæ & tranquillitati sanctæ consulatur. Idẽ tecum faciunt multi heroes, ac sapientissimi Regis & regni Cõsiliarij, quorum merita à me satis laudari nequeunt. Sed ad te te reuertar, qui patronus singularis es & Mecœnas omniũ literatorum hominum. Totus enim in hoc es, ut quàm plurima beneficia in docentes & discentes conferas, & nemini eorum noceas, id quod uiri boni proprium esse officium, olim pronunciauit M. Cicero.

Cæterum quoniam ego quoq; inter alios quàm plurimos, maxima tuæ dignitatis beneficia sum expertus, uolui hoc literario & scholastico munusculo, animi mei erga tuam dignitatem declarare gratitudinem, quod ut æqui boniq; consulas, etiam atq; etiam rogo. Tametsi autem haud ignoro hoc munusculum uilius uideri posse, quàm ut tuæ dignitati offerri debeat: Tamen quia quæstio, quã hic

hic mediocri, ut ſpero, diligentia tracto, ad concordiam in Eccleſia ſeruandam, utilis eſſe uidetur: ſperaui hunc meum laborem tuę dignitati haud ingratum fore. Præſertim cùm ab amicis tuis ſæpe audiuerim, optare te ut aliqua inueniretur ratio rudem populum de bonis operibus docendi, ne nimis laxarentur habenæ imperitæ multitudini, quæ alioqui (ut eſt ignauia noſtra) ſatis ſegnis eſt ad præſtandum officium. Hoc autem fieri poſſe admodum commodè exiſtimo, Si uera illa neceſsitas ſanctè uiuendi proponatur, & ueræ cauſæ, quas expono in his paucis pagellis, fideliter & prudenter populo inculcentur.

Quamuis autem doctrina perpetua Eccleſiæ Dei, de gratuita iuſtificatione per ſolam fidem, ſtat immota, ut quę fundamentum habet ueritatem Dei infallibilem: Tamen diligenter docendi ſunt homines, quòd debitores ſint Dei, quòd uocati ſint non ad turpitudinem, ſed ad ſanctificationẽ, quòd fides quemadmodum

dum Iacobus docet, mortua sit sine operibus, hoc est, quod non sit uera & germana filiorum Dei fides, quam iactant homines qui uiuunt sine pœnitentia, & obedientia erga Deum. Quare rectissime dixisse Nazanzenum censeo, qui ait: Sicut fides sine operibus est mortua: Ita quoque opus sine fide mortuum est. Præluceat ergo fides, qua sola iusti sumus coram Deo, donati iustitia Christi, & habeat coniunctum suum germanum fructum, pietatem erga Deum, innocentiã uitæ, beneficentiam erga proximos, & sanctam quandã solicitudinem in eo uitæ genere, ad quod quisque est uocatus. Vale uir clarissime, Mecœnas docentium & discentium pietatem, & honestas disciplinas in his Regnis.

Hafniæ 24. Decembris.

Anno à Christo

nato,

1 5 5 8.

DE SPIRITVALI RE-GENERATIONE.

CVm Paulus Rom. 6. & Petrus primæ primo, ex ui & natura spiritualis regenerationis, necessitatem sanctè uiuendi colligant, & Christus Iohan: 3. testetur neminem posse introire regnum Dei nisi sit regenitus, significans regenerationem initium esse Christianismi: operæprecium esse duxi, claram & perspicuam regenerationis doctrinam ex uarijs scripturæ locis collectam proponere, quo ea cognita, in Christo indies adolescere studeamus, & extincto paulatim ueteri homine, cum suis concupiscentijs & prauis desiderijs, iustè, piè & modestè, in hoc seculo uiuamus, expectantes beatam spem, & manifestationem gloriæ magni Dei & seruatoris nostri Iesu Christi, qui dedit seipsum pro nobis, ut redimeret nos ab omni iniquitate, & purgaret sibi populum peculiarem sectatorem bonorum operum.

Vt autem certus tractandi modus nobis constet, hunc sequemur ordinem. Primum unde proficiscatur, quomodò applicetur nobis, & sentiatur regeneratio, dicendum est.

Deinde eius clara est statuenda definitio, ut quæ sint ueræ huius nouæ creaturæ notæ, intelligatur.

Tum partes eius constituendæ sunt. Quas sequetur causarum ad spiritualem hanc regenerationem concurrentium distinctio. Huc incrementa, usus, fines & consummatio regenerationis adijcientur. His addetur indicatio errorum circum bona opera, cum breui confutatione, in qua aspergentur ueræ causæ bonorum operum, ut constet quanta sit necessitas piè & sanctè uiuendi ijs qui uolunt uerè esse qui dicuntur, hoc est, Christiani.

Regeneratio igitur proficiscitur ex uirtute & efficacia mortis & resurrectionis Christi. Sicut Paulus ad Rom. 6. his uerbis probat: Num ignoratis quòd

qui-

quicunq; baptizati ſumus in Chriſtum Ieſum, in mortem eius baptizati ſumus? Conſepulti ergo ſumus ipſi per baptiſmum in mortem, ut quemadmodum ſuſcitatus eſt Chriſtus ex mortuis, per gloriam patris: Sic & nos in nouitate uitæ ambulemus. Hæc Pauli uerba primum docent quod mors Chriſti efficax ſit ad domandum & premendum ueterem hominem, hoc eſt, ad nequitiam carnis noſtræ extinguendã & profligandam. Nam ut illi baptizari dicuntur in Chriſtum Ieſum, qui per baptiſmum dicantur & conſecrantur Chriſto: Ita baptizantur in mortem eius omnes, in quibus per efficaciam mortis Chriſti peccatum moritur & aboletur, ut in unum corpus, in uno capite Chriſto coaleſcant. Proficiſcitur itaq; regenerationis initium (quod eſt mortificatio ueteris hominis) ab ipſa mortis Chriſti uirtute.

Deinde docent hæc Pauli uerba reſurrectionem Chriſti, uim eſſe unde noſtra nouitas fluat, quæ eſt regenerationis

 finis,

finis, atque adeo uita ipsa qua iam uiuit noua creatura.

Præterea huius regenerationis symbolum facit baptismum. Nam quod foris figurat signũ, hoc intus operatur mors, sepultura & resurrectio Christi, per Spiritus Sancti gratiam. Hoc ipsum docet Apostolus ad Colos. 3. ubi sic ait: Itaque si resurrexistis cum Christo quæ sursum sunt quærite, ubi Christus est in dextera Dei sedens, quæ sursum sunt cogitate, nõ quæ sunt super terram. Mortui enim estis & uita uestra abscondita est cũ Christo in Deo. Hîc Paulus exhortationem petit à ui regenerationis, quæ in morte Christi, & in eiusdẽ excitatione ex mortuis collocatur. Nam cohærent inter se mori, & resurgere cũ Christo. Vt enim participatione mortis Christi mortificamur peccato, mũdo, legis denique elemẽtis atque adeo toti legi: Ita resurrectionis participatione uiuificamur Deo, ut iam noua creatura effecti, uirtute mortui resuscitatique Christi, indies magis atque magis

gis ueterem hominem aboleamus.

Sed quomodo hæc uirtus mortis & resurrectionis Christi nobis applicatur? Id diuus Petrus docet in prioris primo his uerbis: Benedictus Deus & pater domini nostri Iesu Christi, qui secundum multam suam misericordiã regenuit nos in spem uitæ, per resurrectionem Iesu Christi ex mortuis, in hæreditatem incorruptibilem, & incontaminatã & immarcescibilem, repositam in cœlis erga uos, qui uirtute Dei custodimini per fidem in salutẽ. Et postea in eodem capite: Regeniti (ait) non ex semine corruptibili, sed incorruptibili, per sermonẽ uiuentis Dei, & manentis in æternum.

In hisce testimonijs disertè exprimũtur tres applicationis causæ, quarum Prima est misericordia Dei, quà motus Deus non uult hominem in sua prima natiuitate perire, modò propositum & oblatum beneficium nouæ regenerationis non recusauerit. Secunda, uerbum Euangelij, quod ex mera sua misericordia

promulgari toti mundo mandauit. Tertia est fides, uerbum recipiens. In uerbo enim uis spiritus latet, quæ in audientibus, iuxta ordinem diuinitus institutũ, fidem operatur. Est itaq; uerbum Euangelij fide receptum, semen nouæ creaturæ, quæ per gratiam regenerationis nascitur. Vnde Ioh: 1. dedit potestatem, ut filij Dei fierent, quotquot credunt in nomen eius. In quibus uerbis diligenter relatio obseruanda est: nam nomen prædicationem respicit. Quare is in Christi nomen uerè credit, qui talem ipsum statuit sibi esse, qualis nominatur & prædicatur in Euãgelio, hoc est, quòd sit agnus Dei qui tollit peccata mundi, quòd sit medicus, qui omnes ægrotos ad se uocat, quòd sit sacerdos qui placat iram patris, quiq; in se iram iusti iudicis deriuat. Breuiter, quòd sit saluator omnium in se credentium.

Vt ergo Petrus semen huius nouæ creaturæ uerbum Dei statuit: Ita Iohannes fidem requirit, qua recepto semine,

noua hæc natiuitas peragitur. Nam nisi accederet fides ui spiritus efficacis in uerbo, nulla unquam fieret regeneratio, quæ regeneratio, in hunc fit modum. Cùm spiritus sancti uirtute fides ad prædicationem uerbi infunditur cordi hominis, occultè & arcano quodam & nobis prorsus incognito modo regignitur homo, ac fide iam donatus, uiuo conscientię sensu non adoptionis modò gratiam, sed etiam uitæ nouitatem, timorem Dei, dilectionem proximi, & alia spiritus sancti dona apprehendit.

Hunc regenerationis modum cùm ignoraret Nicodemus, eum elegantissima similitudine instituit Dominus Ioh. 3. Vbi sic ait. Ventus quo uult spirat, & sonum eius audis, sed nescis unde ueniat, aut quò uadat: Ita est omnis qui genitus est è spiritu.

Horum uerborum sensus est, quemadmodum ignoratur unde ueniat, aut quò uadat uentus, sed tamen eius sonus sentitur dum spirat: Ita modus regene-

rationis noſtræ, per Spiritum Sanctum eſt nobis reconditus, ſed mox ubi regeniti ſumus, uis & effectus Spiritus Sãcti in nobis regenitis ſe profert. Nam huius Spiritus motus & flatus in cordibus regenitorum eſt fides qua ſola iuſtificamur, timor Dei, ardens amor, & deſiderium approbandi Deo omnem noſtram uitã, & aliæ uirtutes, cum his coniunctę, quas Paulus ad Gal: 5. enumerat, & Petrus ex uirtute regenerationis extruit in prioris ſecundo.

Cum his congruit diſtinctio Chryſoſtomi, qui ait duplicẽ eſſe regenerationẽ. Alteram quam ex condonatione peccatorum, dum in Chriſtũ credimus & eius donamur iuſtitia, Alterã quam poſt iuſtificationem obtinemus ſanctè & innocẽter uiuendo. Prior dono Dei contingit, in altera requiritur noſtra quoq; diligentia. Prioris principia ſunt uerbum Dei & Spiritus Sanctus, qui fidẽ operatur. Poſterior cauſas habet eaſdem unà cum noſtra diligentia & exercitijs pijs.

Hinc Beatus Lutherus in commentarijs super Epistolam ad Galat: pijssimè scribit, in hunc modum. NOVA CREATVRA est renouatio mentis per Spiritũ Sanctum, quam sequitur posteà etiã mutatio membrorum & sensuum corporis. Nam ubi cor nouam lucem, nouum iudicium & nouos motus per Euangelium concipit, fit ut externi quoq; sensus innouentur. Aures enim uerbum Dei, non amplius traditiones & somnia humana gestiunt audire, os & lingua non sua opera, iustitias & regulam iactant: sed solam misericordiam Dei in Christo exhibitam cum gaudio prædicant. Hæ sunt mutationes, ut sic dicam, non uerbales, sed reales, quæ afferunt nouam mentem, uoluntatem nouam, nouos sensus & actiones etiam carnis, ut oculi, aures, os & lingua aliter quàm antea uideant, audiãt, loquãtur: sed ut ipsa mens etiã aliud probet & sequatur. Hactenus Lutherus.

Ex his manifestum est, unde proficiscatur, quomodo fiat & sentiatur tan-

dem ſpiritualis illa natiuitas, qua in filios Dei renaſcimur. Nunc quod ſecũdo loco propoſui aggrediar, & definitionẽ huius natiuitatis ſpiritualis perſpicuã tradam.

Eſt itaq; SPIRITVALIS NATIVITAS, qua naſcuntur filij Dei, quotquot credunt in nomen Ieſu Chriſti.

Hæc definitio ſumta eſt ex primo capite Iohannis, & conſtat cauſis, efficiente, materiali & inſtrumentali. Efficiens Deus pater eſt, qui ſecundum magnam ſuam miſericordiam regenuit nos, 1. Pet: 1. Materia Chriſtus eſt: cuius mortis & reſurrectionis ui renaſcimur, ut ſuprà explicatum eſt. Inſtrumentalis cauſa eſt, fides donum ſpiritus ſancti, quo uirtus & efficacia mortis & reſurrectionis Chriſti, adeoq; totus Chriſtus, cum omnibus ſuis donis recipitur.

Verba autem Iohannis, unde definitio poſita eſt deſumta, ſunt hæc: Quotquot autem receperunt eum, dedit eis poteſtatem ſeu dignitatem, (Græca enim uox ἐξουσία dignitatem ac maieſtatem quan-

quandam etiam notat) ut filij Dei fierẽt: ijs, qui credunt in nomen eius, qui non ex ſanguinibus, neq; ex uoluntate carnis, neq; ex uoluntate uiri, ſed ex Deo nati ſunt.

In his uerbis Euangeliſtæ manifeſtè exprimuntur cauſæ, ex quibus definitio poſita eſt extructa. Sed quî fit, quòd credentes homines dicantur naſci à Deo, atq; ideo filij Dei ſint & appellentur?

NASCI A DEO eſt per fidem coniungi cum Chriſto uero filio Dei, in quo etiam credentes gratis habẽtur pro filijs eiuſdem regni hæredibus. Quarè ea de cauſa dicuntur credentes filij Dei, quia membra facti ſunt naturalis & unigeniti filij, qui eſt Chriſtus Ieſus, in quo charos nos habet, & adoptat pater cœleſtis. Vt igitur renaſci eſt, per uerbum Dei auditum & creditum, ui mortis & reſurrectionis Chriſti, filium & hæredem Dei fieri: Ita nouus homo is dicitur, qui uerbo & fide, per ſpiritum Dei, ui mortis & reſurrectionis Chriſti eſt renatus. Vnde &

illud efficitur, ueterem hominem esse eũ, qui fide caret, quantumuis eximijs corã mundo donis clarus sit.

Porro duo loci Pauli, quorum alter est ad Col: 3. Alter ad Ephe: 4. definitionem regenerationis exhibent formalẽ. Ad Col: quidem ait, Cùm exueritis ueterem hominem cum factis suis, & indueritis nouum illum, qui renouatur ad agnitionem, secundum imaginem eius qui condidit ipsum. Ad Ephe: uerò in hunc modum. Vos non ita didicistis Christum siquidem ipsum audistis, & in ipso estis docti, quemadmodum est ueritas in Iesu, ut deponatis secundum pristinam conuersationem, ueterem hominem, qui corrumpitur secundum concupiscentias mortis, renouemini autem spiritu mentis uestræ, & induatis nouum hominem, qui secundum Deum creatus est, in iustitia & sanctitate uera.

Ex his duobus locis colligitur definitio hæc, quod REGENERATIO sit reparatio imaginis Dei in homine, hoc est,

confor-

conformitas & similitudo hominis cum Deo, ad quam primus homo formatus erat. Hanc Dei imaginem Paulus collocat in iustitia & sanctitate uera.

Sed præter hanc definitionem, tria ex Pauli uerbis colligere promtum est: Primum, quôd hæc imago requirit depositionem ueteris hominis.

Secundum, quôd huius imaginis ueluti materia sit agnitio Christi, atque ea non inanis, sed efficax, de qua etiam Iohannes in primæ secundo ita ait. Per hoc scimus quod cognouimus eum, si mandata ipsius obseruamus. Qui dicit, noui eum, & mandata eius non seruat, mendax est, & in eo ueritas non est. Hæc ergo agnitio fidem complectitur usitata synechdoche. Nam ubi non est fides, ibi uera cognitio nullo pacto esse potest. Et ubi non est obedientia erga Deum, ex fide præstita, nequaquam illic fides esse potest, sed fictum duntaxat illius idolum & mortuum simulacrum. Verùm diligenter obseruandum

est, quod Iohannes non dicat, per hoc sumus in eo, uel eum agnoscimus, quia mandata eius obseruamus: sed per hoc scimus (ait,) nos illum agnouisse, si mandata eius obseruamus. Ascēditur autem hîc ab effectu ad causam, non contrà. Nam bona opera nequaquā nos inserunt Deo, sed insitos gratisq; iustificatos necessariò consequuntur.

Tertiò ex uerbis Pauli colligitur, quæ pars hominis sit primum spiritualis regenerationis subiectum, nimirū mens ipsa & ratio quam omnium primū oportet corrigi, & cognitione lucis Christi per spiritum sanctum illustrari. Hac reformata manu Dei, sequitur mutatio in affectibus & uoluntate, quibus etiam externa membra obtemperant. De qua re posteà copiosius dicendum est.

Hactenus de interna regeneratione dictū est quæ occultè fit, & peragitur sine externo symbolo, qua Adam post lapsum restitutus est, Abel, Seth, Enoch, Noe & alij sancti Patres olī regeniti sunt,

&

& hodie quotquot nascũtur filij Dei necessariò regenerantur. Nam Deus eodem modo cùm in sanctis Patribus, tum in nobis salutem operatur. Nunc adijcienda sunt tria dicta, quæ uidentur regenerationem baptismo alligare.

Dominus Iohan: 3. ait: Nisi quis ex aqua & spiritu renatus fuerit, non potest introire in regnum cœlorum.

Ad Eph: 5. Christus dilexit Ecclesiam & seipsum tradidit pro ea, purgans eam lauacro aquæ in uerbo.

Ad Titum 3. Quando autem bonitas & Philanthropia apparuit seruatoris nostri Dei, non ex operibus, quæ sunt in iusticia, quæ fecimus nos, sed iuxta ipsius misericordiam saluauit nos, per lauacrum regenerationis, & renouationem spiritus sancti, quam effudit in nos opulentè, per Iesum Christum seruatorem nostrum, ut iustificati ipsius gratia hæredes fieremus iuxta spem uitæ æternæ.

Ex hisce locis aliud effici non potest, quàm

quam quòd uis regenerandi sit solius spiritus Dei per Iesum Christum, & quòd hæc regeneratio repræsentetur & efficiatur per baptismum, tanquam ordinariũ instrumentum huius sanctæ natiuitatis: non quòd sine baptismo, spiritualis regeneratio uirtute spiritus sola fieri nequeat. Quare locutiones istæ: Ex aqua & spiritu renasci, Deum purgare Ecclesiam lauacro aquæ, Eundem saluare per lauacrũ regenerationis, nihil aliud uolunt, quàm homines in baptismo recipere Spiritum Sanctum, qui regeneret, quę regeneratio manat ex uirtute mortis, sepulturæ & resurrectionis Christi, cuius uirtutis applicatæ efficax symbolum & pignus est baptismus, de quo idem licet nobis dicere, quod Paulus de circũcisione, cui baptismus noster successit, dixit: Baptismus quidem prodest, si legem baptismi seruaueris, at si transgressor legis huius (quæ est in Christum recumbere, mori peccato, & uiuere iustitiæ) fueris, baptismus tuus in sordes commutatur

tur

tur. Baptiſmus enim cordis in ſpiritu non litera, cuius laus non ex hominibus ſed ex Deo.

Hoc ita eſſe, uerbis Petri confirmatur, qui in prioris tertio ita ait: Cuius figuræ reſpondens baptiſmus, nos quocꝫ ſaluos reddit, non abiectio ſordium carnis, ſed bonæ conſcientiæ ſtipulatio apud Deum, per reſurrectionem Ieſu Chriſti. Hîc Petrus cum dicit: non abiectio ſordium carnis, ſatis oſtendit, nonnullis baptiſmum tantum literalem eſſe, at ijs eſſe ſpiritualem, quorum conſcientia reſponſum habet apud Deum, per reſurrectionem Ieſu Chriſti.

Hæc non à nobis dicuntur ad extenuandam uirtutem baptiſmi, quem ſcimus organum Dei eſſe, & ſalutare ſacramentum, in quo Chriſtus uerè adeſt, cuius corpus qui baptiſatur induit, cuiusꝗ ſanguine conſcientia eius abluitur à mortuis operibus. Verùm diſcerno inter uirtutē ſpiritualē & externū ſymbolū, quo illa uirtus ſpiritualis confertur, & obſigna-

obſignatur. Etſi Cornelius credens, fide induerat Chriſtum, & accepto ſpiritu ſancto, ante collatum baptiſmum, uerè erat regenitus, & filius Dei, per fidem effectus: nihilominus tamen idem beneficium collatum & conſignatum eſt per baptiſmum, in maius fidei incrementũ. Apoſtoli ſufflante in eos Chriſto, acceperunt ſpiritum ſanctum, eundem tamẽ poſtea ſacramentaliter acceperunt, ut uiſibili ſigno confirmaretur inuiſibile donũ. Qui credit in Chriſtum, alitur & ſuſtentatur in ſpem uitæ æternæ corpore & ſanguine Chriſti: uerè tamen in ſacra cœna eiſdem ſacramentaliter fruitur, ut ſint pabulum & potus animæ.

Sunt ergo duo in ſacramentis conſideranda, SIGNVM ET RES, ut ſupra quoq; dictum eſt. Signum ſumi poteſt ſine re, & res exhiberi interdũ ſine ſigno, ut in baptiſmo ſignum, ablutio corporis per aquam, res uerò eſt, ablutio animæ per ſanguinem Chriſti, mortificatio ueteris naturæ, & excitatio noui hominis.

Quôd autem signum interdum est inefficax, omni efficacia destitutum, fit hominum culpa, quæ non naturam tollit sacramenti.

Hæc eò pertinent, ut non temerè confundamus uirtutem, quæ solius Dei est, cum externis sacramentis, quibus Deus ut organis uti consueuit, nō quod sine illis nunquam agat, sed quòd ea sint ordinaria ipsius diuinæ actionis organa.

Ex his quæ hactenus dicta sunt facile est colligere, quænam sint salutaris huius REGENERATIONIS NOTAE, quarum Prima est uera Christi cognitio, quæ non solum noticiam Christi, sed etiā firmam in ipsum fiduciam complectitur. Hæc est, inquit Dominus, uita æterna, ut te cognoscant uerū Deum, & quem misisti Iesum Christum. Et Paulus. In Christo Iesu neq; circumcisio aliquid ualet, neq; præputium, sed noua creatura. Hi duo loci collati sensum & uitam adeoque uerissimam notam noui hominis, docent esse fidem in Iesum Christum, per caritatē efficacem.

Secunda nota regenerationis, est duci spiritu Christi, quemadmodum Paulus ait: Qui ducuntur spiritu Christi, hi sunt eius.

Tertia nota, quæ unumquemque certificat, est arrabo hęreditatis, qui est Spiritus Sanctus. Paulus enim ad Corinthios posterioris primo ita ait: Et dedit arrabonem spiritus in cordibus uestris. Et ad Galatas 4. Quia estis filij, misit Deus spiritum filij sui in corda uestra clamantem Abba pater.

Quarta nota, est assidua spiritus aduersus carnem pugna, & eiusdem spiritus uictoria.

Quinta, est patientia sub cruce spei, quæ fidei coniuncta est, uerus & germanus fructus. Hæ notæ nouæ creaturæ certissimi sunt indices, & ueluti noui fructus infallibiliter nouã mõstrãtes arborẽ.

Cæterum si placet ista breuius complecti, hæc noua creatura ex eo cognoscitur, si fides sentiatur, si uis domandæ carnis crescat, si timor Dei & aliæ uirtu-

tes cotidie ex noua hac arbore succrescant. Vel breuius adhuc: Si gaudium spiritus de salute per Christum parta, efficaciter sentitur, & inde prompti sumus & alacres, ad præstandam Deo perpetuò obedientiam. Periculosè errant, qui cùm noticiam Christi & fidem iactant, nullos tamen ædunt syncerae fidei fructus, sed ducuntur ueluti bestiæ, quocunq; uitiosæ carnis libido rapit.

Atq; hæc de secundo membro partionis nostræ sint dicta, nempe de definitione, & ueris nouæ creaturę notis. Nũc ut in partibus magis conspiciatur hæc salutaris natiuitas, partes eius sunt nobis exponendæ & declarandæ.

Sunt autem regenerationis PARTES duę, Mortificatio & Viuificatio. MORTIFICATIO est communio & societas mortis Christi, qua uitiositas naturæ castigatur, crucifigitur & occiditur. Et est duplex: Interior & exterior.

INTERIOREM Paulus interdũ uocat crucifixionẽ ueteris hominis, ut cũ ait: ad

Roman: 6. Vetus noſter homo ſimul crucifixus eſt &c. Hęc mortificatio habet fidem uitæ adiunctam: Iuxta illud: Si mortui ſumus in Chriſto, credimus quod & uiuemus cũ eo. Vt aũt hæc mortificatio ex uirtute mortis Chriſti proficiſcitur: Ita in abnegatione ea eſt ſita, quæ in uera contritione ſentitur, cùm uidelicet carni & concupiſcentijs eius ita renunciamus, ut ſtatuamus ex uiuo fidei ſenſu, non amplius iuxta carnis, ſed iuxta ſpiritus imperium uiuere. Hanc abnegationem Dominus commendat ſuis ſectatoribus Lucæ 9. Si quis uult poſt me uenire, abneget ſemetipſum, & tollat crucem ſuam, & ſequatur me. Ad hanc & Paulus hortatur ſuos Coloſſenſes inquiens: Mortificate membra ueſtra terreſtria, &c.

An non Chriſtus mortuus eſt pro peccato? Si ille pro peccato mortuus eſt, ſicuti reuerà eſt, cur nos iubemur idem mortificare? In peccato duo ſunt. Morbus & reatus. Morbi uim ac ueluti incendi-

cendium iubemur extinguere, quod tum tandem poterimus facere, ubi Christum uerè induerimus, infracta fiducia in ipsum recumbentes: At reatum ipsum solus Christus tollit, in cuius locum succedit Christi iustitia credenti imputata. Iuxta illud: Eum qui non nouit peccatū, fecit peccatum, ut nos fieremus iustitia Dei in ipso.

EXTERIOR mortificatio duo complectitur, nempè patientiam sub cruce & temperantiam. Illa spei effectus est, hæc interioris mortificationis comes.

Porro huius mortificationis, quę initium est regenerationis, hi sunt gradus. Primus est, quod mētis errores de Deo, de prouidentia, de promissionibus & minis, adeoq; de ipsius Dei natura, uoluntate & cultu, corrigat & prorsus iudicium carnis, & totum eiusdem φρόνημα in rebus salutis extinguat. Est enim, ut Paulus ait, sensus carnis inimicitia apud Deum.

Secundus, quòd motus aberrantes,

& affectus inordinatos reprimat, ac ueluti freno inhibeat, quos motus Paulus eleganti similitudine membra ueteris hominis appellat: Nam uetus homo, hoc est, ratio & uoluntas deprauata, perinde his motibus utitur, ac corpus suis membris uti consueuit in actionibus suis.

Tertius, quôd uoluntatem auersam refrenet, ut non amplius rebellis & contumax sit aduersus Deum.

Quartus & ultimus, quòd membris externis corporis imperet, ut non posteà, sicut antea fecerunt, peccatrici naturæ auscultent.

Atq; hactenus de mortificatione prima regenerationis parte, sequitur altera, quam Paulus uiuificationem appellat, quæ quid sit, & quos habeat gradus dicendum est.

Est itaq; VIVIFICATIO nouæ uitæ manantis ex uirtute resuscitati Christi per spiritum regenerationis excitatio.

Noua autem uita dicitur, quia est supernaturalis, nouæq; creaturę: sic appellata,

lata, Primum ut distinguatur ab uniuersali uita, quæ motu duntaxat & sensu cōstat, cuius etiam participes sunt bestiæ. Deinde etiam, ut distinguatur à uita humana, qua sumus filij Adæ. Dicitur hæc noua uita etiam gratiæ uita, quia gratis electis communicatur. Dicitur quoq; uita Dei per excellentiam, quoniā tunc propriè uiuit Deus in nobis, & nos fruimur eius uita, cùm Spiritu suo nos gubernat. Dicitur & uita Christi Galat: 2. Viuo autem non amplius ego, sed uiuit in me Christus. Quòd autem nunc uiuo in carne, in fide uiuo filij Dei, qui dilexit me, & tradidit se ipsum pro me. Hîc Paulus discernit uitam, qua corpus uiuit animale, ab ea uita qua Christus in nobis uiuit.

Viuit autem Christus in nobis dupliciter, Vna uita est cùm participatione suæ iustitiæ nos donat, ut quando in nobis nō possumus, in ipso accepti simus Deo. Altera uita est, qua uiuit in nobis Christus, cùm nos spiritu suo gubernat,

ſanctificat, atq; actiones noſtras omnes dirigit. Prior uita ad gratuitam iuſtitiæ acceptationem, poſterior ad regenerationem, de qua hic potiſsimum agitur, pertinet. Neutra conſtare poteſt ſine altera, tametſi diuerſæ ſunt. Vtraq; præterea uita gratiæ dicitur, & eſt uia ad uitam gloriæ, de qua Paulus Col: 3. Et uita ueſtra abſcondita eſt cum Chriſto, in Deo: ubi autem Chriſtus apparuerit uita ueſtra, tunc etiam uos cum ipſo apparebitis in gloria. Eſt autem imprimis obſeruandũ, quod hanc uitam cum Chriſto in Deo abſconditam eſſe dicat, quibus uerbis ſignificat noſtram uitam extra periculũ eſſe, etſi non appareat. Nam & Deus fidelis eſt, ideoq; non abnegabit depoſitum, nec fallet in ſuſcepta cuſtodia, & Chriſti ſocietas maiorem etiamnum ſecuritatem adfert.

Quid enim magis expetendũ, quàm uitam noſtram manere cũ ipſo uitæ fonte. Quare non eſt, quod terreamur, ſi undiq; circumſpicientes uitam nuſquam

cernamus, ſpe enim ſalui ſumus.

Ex his quidnam, & qualis ſit uiuificatio, quæ regenerationis altera pars eſt, liquet: nunc huius uiuificationis gradus conſiderandi ſunt. Nam ut uita, qua uiuificatur animans habet ſuos, iuxta actiones animæ, gradus.

Ita uita, qua fideles uiuunt, actuoſa eſt, ac ſuarum actionum (quas pietas ueluti anima regit) quoſdam gradus habet. vt igitur mortificationis gradus ſuprà conſtituimus quatuor, nempe mentis, affectuum, uoluntatis & externorum membrorũ corporis: Ita hic quoq; (quia mortificationis & uiuificationis eadẽ eſt relatio & proportio) eoſdem conſtituamus gradus, ut hæc uiuificatio cernatur in mente, in affectibus, in uoluntate & externis actionibus.

Mentis uiuificatio eſt, de qua Paulus Epheſiorũ 4. Renouamini ſpiritu mentis ueſtræ. Hæc renouatio mentis in eo ſita eſt, ut depoſita uanitate, mens uera intelligentia rerum diuinarum, de Deo,

de cultu Dei, de salute per Christū parta &c: ita sit illustrata, & spiritu Dei certificata, ut non amplius mens nostra fluctuetur, & circumferatur quouis uento doctrinæ: Sed iuxta Psalmū, noctè dieq; uersetur in lege Dei, meditetur diuina, nihilq; iucundius & antiquius habeat, quàm toto uitæ suæ cursu in noticia doctrinæ cœlestis proficere.

Deinde affectus purgandi sunt, ne quid affectemus aut appetamus, quod lege Dei nobis uetitū est. Sanctus Maximus primo libro de charitate, pulcerrima similitudine affectuum impetus & incursiones describit his uerbis: Quemadmodum passerculus pede alligatus, uolare incipiens, in terram funiculo detrahitur: sic mens hominis ad rerum cœlestium cognitionem uolare contendens, ab effectibus deducitur, & in terram detrahitur. Quoniam igitur omnia, quæ iniustè atq; improbè fiunt, ab affectibus, præsertim ira, cupiditate & libidine oriuntur: summo studio & conatu affecti-

bus

bus reluctandum est, ut ira effrenis cohibeatur, ut cupiditas iniusta compescatur, utque libido fœda refrenetur. Et quia affectuum inordinatorum mater est φιλαυτία, ipsa omniũ prima iugulanda est, & in eius locũ euehendus timor Domini, qui fons omnium bonorum existit: ueluti contrà inordinati motus, qui oriuntur ab ipsa φιλαυτία, omnium malorum sunt scaturigines. Hîc enim Dei timor facit, ut ames quæ amanda sunt, expetes quæ expetenda sunt, fugias quæ fugienda sunt, læteris in rebus sanctis & salutaribus, tristeris cùm aliquid contra Deum aut dilectionem proximi perpetratum sit, irascaris uitijs, speres cum patientia hæreditatem salutis promissam. Breuiter, efficit hic timor Dei, ut sanctè, iustè & modestè uitam totam transigas.

Deinde reprimit etiam inordinatos affectus uera pœnitentia, abnegatio sui, ardens inuocatio, sedula uerbi diuini meditatio, in officio diligentia sancta,

ſobria uita, rerum cientium affectus fuga &c. Præterà quoniam non ceſſant unquam affectus praui ſolicitare nos ad peccandum, etiam poſtquam regeniti ſumus, debemus nos contra ipſos armare ſpiritualibus armis, ut primis motibus fortiter occurramus: Nam ſi affectui, ad breuiſsimum tempus locũ feceris, mox ipſe uoluntatem ſecum trahit, ut ad affecutionem perueniatur.

Adhæc in uoluntate quoq; cernitur regenerationis uis, cùm nõ amplius auerſa eſt à Deo, ſed quæ rectè mens iudicat, & cor piè affectat, ea promta cõplectitur uoluntas, quã uoluntatẽ purgatam εὐταξία membrorum corporis ſequitur, ut illa quoq; purificata appareant.

De partibus regenerationis ſatis dictum eſt, & earum gradibus: Nunc cauſarum ad ſpiritualem hanc regenerationem concurrentium diſtinctio declaranda eſt: Nam harum cauſarum confuſio, maximorum errorum in tota Eccleſiæ doctrina fons eſt.

Cùm ergo in ſcriptura ſancta dicimur, nunc à Deo naſci, nunc è ſpiritu renaſci, interdum per uerbum, nonnunquam per fidem, aliquoties per lauacrum aquæ, ſeu per baptiſmum, & interdum etiam per miniſtros Euangelij: diligenter harum locutionum rationes explicandæ ſunt. Nam nequaquam eodem reſpectu, ſine contradictionis implicatione, hæ locutiones intelligi poſſunt. Quare ex cauſarum diuerſitate explicatio petenda eſt.

Primum itaq; rectè dicitur: Regenerat Pater, regenerat filius, regenerat Spiritus Sanctus. Sicut enim Deus pater creauit mundum, & Deus filius creauit mundum, & Deus Spiritus Sanctus creauit mundum: Ita idem unus & æternus Deus, Pater, Filius & Spiritus Sanctus, hominem peccato mortuum regenerat, ſed ſeruata cuiuſq; perſonæ proprietate: hoc eſt, ut Deus Pater creauit mundum, per filium in Spiritu Sancto: Ita rectè dicitur, Deus Pater per filium,

in

in Spiritu Sancto regenerat hominem. Pater enim autor & fons est, Filius medium & meritum, Spiritus Sanctus uim suam exerit in homine, ac eum nouam creaturam efficit & conseruat. Verùm quia Deus ad id utitur sensibilibus instrumentis fit, ut regeneratio nunc uerbo, nunc fidei, nunc baptismo, nunc ipsis ministris tribuatur.

Verbum à Petro semen incorruptibile huius natiuitatis nouæ prædicatur, sicuti suprà expositum est. Huius seminis uis ipse spiritus Dei est, qui in uerbo prædicato est efficax.

Verùm quia uerbum prædicatum inefficax manet, nisi fidei fructum producat, qua fide Christus apprehenditur & possidetur: dicuntur credentes filij Dei esse, ut qui à Deo geniti sunt. Iohannes filios Dei prædicat fieri, qui Christum recipiunt, hoc est, qui firma fiducia in eum recumbunt, uerùm eosdem mox non ex carne, & sanguinibus, sed ex Deo genitos esse dicit. Dignatur ergo

adop-

odoptionis honore Deus eos, qui in filium credunt, ſed quos ſuo ſpiritu iam genuerat, hoc eſt, quos ſibi in filios formauit, ſuos tandem eſſe declarat. Nam ſi filios Dei nos reddit fides, unde ipſa nobis detur, conſiderandum eſt. Siquidem ſpiritualis ſeminis fructus exiſtit, quo ſemine Deus nos in vitæ nouitatem regignit. Proinde quod efficit ſpiritus, hoc uerbum offert, atq; idem fides receptum declarat, id quod baptiſmus & figurat & obſignat. Dicimur enim renaſci per baptiſmum, quando per ſpiritum renaſcimur, qui ſpiritus nobis aſpectabili Sacramento teſtatur, & obſignat renaſcentiã, & ablutionem animæ, per ſanguinem Chriſti.

Sunt autem duo in BAPTISMO conſideranda, ſignũ & res. Signum eſt aqua & externa actio. Res eſt ablutio animæ per ſanguinem Chriſti, carnis mortificatio, & ſpiritus uiuificatio, ſicuti ſuprà dictum eſt. Diligenter igitur ut inter ſignum & rem diſtinguendum eſt, ne

hærea-

hæreamus in externo elemento: Ita rursus rem signatam à signo nequaquam diuellere licet. Quod autem sæpe signum inefficax esse apparet, id fit hominum culpa. Nam ut uerbum prædicatum: Ita sacramenta, quæ sunt ueluti aspectabiles conciones, fidem requirunt, sine qua inefficacia manent.

Hîc tamen hominum abusus & malicia nequaquam sacramenti naturam tollit. Ne igitur separemus quæ à Domino coniuncta sunt, agnoscamus in baptismo spirituale lauacrum, amplectamur illud ut testimonium remissionis peccatorum, & renouationis nostræ pignus. Ita tamen, ut relinquamus & Christo & Spiritui Sancto suum honorem, ut nulla pars salutis ad signum transferatur.

Iam de ministris dicendũ est, qui etiã spiritualiter homines gignere dicuntur. Paulus enim. 1. Cor: 4. apertè ait: In Christo Iesu, per Euangelium, uos ego genui. & ad Gal: 4. Filioli, quos iterum parturio, donec formetur in uobis Christus.

ſtus. Idem Timotheo ſcribens, germanũ eum filium appellat. Proprium quidem Dei eſt, quemadmodum aliquoties iam dictum eſt, ſpiritualiter gignere & parere. Sed quia inſtrumentis ad id utitur, miniſtro & prædicatione, quod ſuum eſt, illis asſcribit. Propterea quòd cum hominis opera Spiritus ſui uirtutem cõiungit. Ne igitur hîc confundentur cauſæ, tenenda eſt hæc diſtinctio.

Sine Deo miniſter nihil poteſt, imò organon eſt inutile, uerùm cùm efficaciter per ipſum, Spiritus Sanctus operatur: transfertur etiam ad ipſum laus & titulus agendi. Sed tunc non agitur quid per ſe aut ſeorſum à Deo ualeat miniſter, ſed quid per illum agat Deus uirtute immortalis ſeminis. Quia igitur uirtute uerbi diuini (quod Petrus immortale eius nouæ natiuitatis ſemen appellat) liberos Deo gignit, & eoſdem eiuſdem uerbi lacte & cibo paſcit, educat, fouet: dicitur miniſter uerbi pater eorum, qui ipſum audiunt, & ſpiritua-

liter gignuntur, sed excellentia potentię Dei est, & non ministri, apud quem semen hoc ueluti thesaurus in uase depositus est.

Cùm igitur thesaurus non à uase cōmendatur, aut ab eo precium mutuatur, sed à thesauro uas: ipse minister hunc titulum & laudē ab ipso uerbo, cuius prę‑co est, habet, & non uerbum ab ipso. Hæc sint de causis concurrentibus ad spiritualem regenerationem dicta: nunc quod Quinto loco propositum fuit excutiendum est.

Etsi autem unusquisq; in seipsum descendens sentiat magnam infirmitatē, ad præstandum Deo uerum obsequium, ac sæpe se carnis importunitate infestari experiatur, adeo ut quæ non uelit, ea agat, sicuti diuus Paulus iam iustificatus, & regeneratus de seipso conqueritur: nequaquam tamen desperandum est, sed fiducia mediatoris animus fouendus & erigendus. Nam hoc opus Dei, quod est regeneratio, non eo, quo in nobis in‑

coatur die, simul etiam perficitur: sed paulatim augescit, & cotidianis incrementis ad finem perducitur. Nemo enim unquam repertus est, qui suam carnem penitus crucifixit, & se ita totum spiritus imperio subiecit, ut iam nulla sit peccati reliqua uis, quæ ipsum molestet. Nemo unquam inuentus est, qui ita spiritu uiuificatus fuit, & se ita totum à carnis concupiscentijs uendicauit, ut iam plenum spiritui imperium, sine molestia, & cotidiana pugna, sit relictum.

Hoc testantur multi errores in omnibus sanctis. Hoc testatur omnium sanctorum precatio, ipsis à Christo domino commendata, qua cotidianos lapsus deprecantur. Hoc gemitus creber in electissimis Dei organis conuincit. Dauid grauissimas suas tentationes habuit, & cotidiana ignorantiæ delicta deplorat: Ab occultis meis munda me Domine. Paulus clamat: Infelix ego homo, quis liberabit me de corpore mortis huius?

Pugna itaq; aſsidua manebit carnis & ſpiritus, donec manendum nobis eſt in hac mortalitatis conditione. Sed quid hîc faciendum eſt?

Primũ, ſi Chriſtianus es, oportet in te ſignũ apparere cõmunionis cũ morte & reſurrectione Chriſti, cuius fructus eſt, ut crucifixa ſit caro tua, cũ omnibus ſuis concupiſcentijs, ut uiuificatus ſpiritu, iã nouam uitã mediteris. Nec hæc communio ideo nulla eſt, ſi reliquias carnis uiuere adhuc in te ſentias, ſi ſpiritus plenũ imperium non dum obtineat, adeò ut ſine contumacia carnis, liberè feratur in Dei obſequium: ſed meditandum eſt aſsiduè eius augmentum, donec ad metam peruentum ſit.

Deinde cum Paulo deploranda eſt hæc captiuitas, & pijs uotis optandum, ut ab ea feliciter tandem, iuxta uoluntatem Dei, liberari poſsis.

Tertio, indies conandum eſt, ut maiora incrementa facias, & adoleſcas in Chriſto, ut cibo uerbi Dei, & ſacratiſsi-

ma cœna, corpore & ſanguine Chriſti, animam recrees & foueas. Nam ut inde alitur, ita etiam incrementa cotidiana capit.

Quartò, non indulgendum eſt carni unquam, ſed ſtatim ſuborientes affectus praui iugulandi ſunt meditatione uerbi Dei & oratione. Quemadmodum Dauid iam poſt adulterium commiſſum in gratiam receptus & regenitus fecit. Iuxta illud: Cor mundum crea in me Deus, & ſpiritum firmum innoua intra me. Ne proijcias me à facie tua, & Spiritum Sanctum tuum ne auferas à me. Redde mihi læticiam ſalutis tuæ, & ſpiritu ſpontaneo ſuſtenta me.

Hîc Dauid regenitus iam petit incrementa, quæ fieri non poſſunt, niſi intus nos mundificet ſpiritus Dei. Quemadmodum enim ſpiritu regeneramur: Ita eodem regeniti incrementa capimus, quod quomodo fiat, tria ſpiritus Dei epitheta, quæ hîc à Dauide ponuntur declarant. Vocat enim eundem ſpiritum Dei

primo loco firmum, deinde sanctum, tũ uoluntarium seu spontaneũ, Idq; propter diuersos ipsius effectus in regeneratis.

Dicitur enim ideo hic spiritus FIRMVS, quia nos firmos reddit, ne circumferamur quouis uento doctrinæ, astu uel hominum uel diabolorum decepti: Sed ut constantes maneamus in uerbo nobis tradito, nec unquam de beneuolentia patris cœlestis, qui nos in Christo charos habet, dubitemus.

Deinde Spiritus Dei SANCTVS dicitur à Dauide, quia nos ut regenuit in nouos homines: ita regenitos magis magisq; sanctificat, quò perpetuam sanctimoniam uitæ, morumq; innocentiam meditemur. Hunc Sanctum Spiritũ petit Dauid à se non auferri, hoc enim ablato, mox ruit homo in quæuis scelera, prauis inhabitantis peccati concupiscentijs impulsus.

Tertio dicitur Spiritus VLTRONEVS seu uoluntarius, siue spontaneus, quia nos promtos & faciles reddit ad facien-

dum quod præcipit Deus. Hæc enim ſpontanea obedientia, qua pluris facimus obedientiam erga Deum, quàm omnia quæ in mundo ſunt, certiſsimũ ac pleniſſimũ regenerationis teſtimonium eſt, cui coniunctũ eſt gaudium ſalutis, quę à Deo eſt. Nã Spiritus Sanctus teſtimoniũ reddit ſpiritui noſtro quòd ſimus filij Dei & hæredes in Ieſu Chriſto. Hinc exhortationes illę Paulinę: Spiritu ferventes. Itẽ, Spiritum nolite extinguere, & ad Timotheum: Excita gratiam quæ in te eſt.

Hæc dicta teſtantur, quòd poſtquam regeniti ſumus, uires à ſpiritu Dei per gratiam inſtauratas habeamus, ut iã exercitijs pietatis, precibus & induſtria Spiritum, quo ferueamus in nobis ipſis, excitare uel excitanti nos accommodare poſsimus. Nã ut igni iam ſuccenſo poſſumus ligna & fomenta ſupponere, quibus magis ardeat: ita Spiritus Sanctus iam datus, exercitio doctrinæ exhortationis, ſumtionis cœnę Dominicæ, aſsiduarũ precũ, meditationis in uerbo Dei ex-

citari poteſt, ut magis ferueamus. Qui autem hoc exercitium negligunt, ſpiritũ ſinunt extingui.

Ex his quoq; VSVS REGENERATIONIS facile intelligi poteſt, qui maximè in tentationibus cernitur. Solicitaris à carne, ut hoc uel illud, contra interdictum Dei facias. Hîc cum Paulo reſponde: Si mortui ſumus peccato, quomodo uiuemus in eo? Tentant te legis comminationes, quibus opponito Pauli dictũ: Non ſumus ſub lege, ſed ſub gratia. Item, Nulla damnatio eſt ijs, qui ſunt in Chriſto Ieſu. Sæpe ſuborientium affectuum moleſtiam ſentis, qui ſpiritus imperium excutere conantur. At Pauli conſilio hic obtempera, qui ait. Ne igitur regnet peccatum in mortali ueſtro corpore, ut illi obediatis in cõcupiſcentijs ſuis. Tametſi enim peccatum in nobis reſidet, & ſua promit edicta, per prauas concupiſcentias: tamen nequaquam nobis nocebit, donec uirtus ſanctificationis emineat. Hæc enim nos uerè eſſe membra Chriſti teſta-

tur.

tur. Vexaris ſub cruce, cõfugito ad pauli conſolationem: Si cum illo patimur, cum illo quoq; regnabimus. Si mortis tentatio te ſolicitat, huic medebitur Pauli dictum, qui ait: Noſtra uita abſcondita eſt cum Chriſto in Deo. Si metus extremi iudicij te turbat, conſoletur te iudicis dictum: Qui credit in me non iudicabitur. Quomodo enim clientem ſuum patronus condemnaret? Breuiter, uſus huius ſanctæ regenerationis in eo conſiſtit, ut iam ſecurus de tua ſalute ea mediteris cotidie, cũ pio uoto, totam tuam uitã Deo approbãdi, donec tandẽ reſuſcitatis corporib', ęterno fruamur Dei cõſpectu.

Porro FINIS REGENERATIONIS duplex eſt. Propinquus, ut non amplius ſeruiamus peccato, ſed iuſtitiæ, ita ut noſtra uita, ſtudia, actiones, eò deſtinentur ut toti in Chriſtũ tranſeamus. Quatenus enĩ effecti ſumus Chriſto ſimiles, ſumus renati: ſed quo ſumus illi diſsimiles, non ſumus renati, ſed in nobis ueterem hominem retinemus. Vltimus finis eſt, ut

recuperata imagine Dei, in omni æternitate Deum prædicemus, fruentes ęterna uita, perfecta & æterna læticia, summa quoq; delectatione, in æterna regni Dei hæreditate, in qua tandem erit absoluta spiritualis hæc regeneratio, ubi non amplius molestabimur uitiosę carnis cōcupiscentijs. Nam corruptibile hoc induet incorruptibilitatē, adeo ut non amplius geramus imaginem primi Adami, qui est de terra terrenus: sed secundi potius, qui est è cœlo cœlestis, ut conformes simus Deo in omni æternitate, iuxta illud Iohannis in primę tertio: Charissimi filij Dei sumus, & non dum apparuit quid erimus, scimus quoniā cùm apparuerit, quòd similes ei erimus, quoniam uidebimus eum sicuti est. Et omnis qui habet hanc spem in eo, purificat se, sicut ille sanctus est. Huc & illud Pauli pertinet: Nos spiritu ex fide spem iustitiæ expectamus. Hæc expectata iustitia non est aliud quàm conformitas nostri cum Deo, habitatio Dei in nobis, ab-

soluta

ſoluta dilectio, breuiter, plena Sanctifi-
catio.

Hæc de regeneratione neceſſariò admonenda duxi. Nam cùm nemo niſi regenitus, poſsit intrare in regnum Dei, profectò operæpretium eſt, regenerationis doctrinam bene cognoſcere, ut ſciatur quæ ſit eius origo, quæ natura, quæ partes, quæ notæ & effecta, quæ ad illam cauſæ concurrunt, quæ eius incrementa, quis uſus, qui fines, quæ deniq; eius conſummatio. Hæc omnia, quantum licuit hoc tempore explanauimus, ſcripturis & exemplis illuſtrauimus, ut conſtet, quàm ſit neceſſaria ſanctificatio in iuſtificatis. Nã quemadmodum credentes iuſtificantur ſola fide, qua poſsidetur obedientia Chriſti, quæ noſtra eſt iuſtitia: Ita iuſtificati donantur Spiritu Sancto, ut Chriſtus ſit illis quoq; iuſtificatio, quod tum fit, quando uirtute mortis Chriſti morimur peccato, & uirtute reſurrectionis eiuſdẽ nouã uitã meditamur, ac nos ſpiritu Chriſti regi totos

expeti-

expetimus, ſentientes uim ſpiritus Chri-
ſti in nobis, cùm non ſecundum carnem
ambulamus, ſed ſecundum ſpiritum.

Hęc doctrina regenerationis mõſtrat
fontem, neceſsitatem ac uerũ finem bo-
norum operum. Paulus Rom: 6. Petrus
primæ primo & ſecundo. Et Dominus
ipſe Iohan: 3. hinc tanquam ex fonte hauri-
unt, Chriſtianorũ debitum officium eſſe,
bonis ſtudere operibus, quo in hoc mun-
do appareant noui homines, ut qui rena-
ti ex ſpiritu Dei, iam renunciârunt uete-
ri homini, cum concupiſcentijs eius.

Neceſsitas ergo bene operandi, eſt cõ-
ſequentiæ. Nam qui regenitus eſt, qui
ſpiritu Dei agitur, qui fide uiuificatur:
debet iam neceſſariò uitæ nouæ, quam
uiuit actiones ædere. Nam ubi apparent
nullæ nouæ uitæ actiones, ubi nullus
conſpicitur fidei fructus, ubi motus ſpiri-
tus nulli ſentiuntur: Ibi planè nulla ad-
huc noua uita eſt, ſed prorſus uetus ho-
mo, & uis peccati illic regnat. Proinde di
cere, opera nõ eſſe neceſſaria, perinde eſt,
ac ſi

ac si quis dicat, uitam animantis actuosam non esse, imò posse existere sine sensu & motu.

Hinc finis bonorum operum colligitur, nimirum, ut non amplius simus serui ueteris hominis, sed noui homines effecti, Deo placere noua uita studeamus. Vt homines conspicientes lucem nostram, hoc est, honestam & sanctam uitam, Deum nobiscum glorificent.

Verùm hîc multi ERRORES CIRCA BONA OPERA cauenda sunt, quorum præcipui sunt quinque.

Sunt enim qui bonis operibus, in causis iustificationis locum tribuunt.

Sunt qui tametsi in causis iustificationis opera non collocant, ea tamen necessaria ad salutem & uitam æternam prædicant.

Nonnulli supra modum extenuant benè operandi necessitatem.

Quidam normam bonorum operum, legem Dei siue decalogum, in Ecclesia Christi doceri nolunt.

Nec

Nec desunt, qui in locum operum, quæ Deus mandauit, humana somnia substituunt, non sine maxima unici legislatoris Dei contumelia.

Hi errores breuiter confutandi sunt. Quantum autem ad PRIMVM genus errorum attinet, sciendum est, quod eius sint quatuor formæ. Philosophica prima, Pharisaica secunda, Tertia sophistica, Quarta & postrema nuper nata Osiandrica.

Philosophicus error est, quem parit imaginatio Philosophica de iusticia. Philosophia enim non nouit iusticiam aliam, quam quæ est qualitas in homine, seu ἕξις reddendi unicuiq; quod suum est. Non intelligit hominem imputatione alienæ iusticiæ iustificari. At hic error apertissimis oraculis Dei refutatur, Dauid apertè clamat. Domine ne intres in iudicium cum seruo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens.

Et Paulus Rom: 1. Propter hoc ex operibus legis, non iustificabitur in conspectu tuo omnis caro.

Et

Et ad Gal: 3. Quotquot ex operibus legis ſunt, ſunt ſub maledictione.

Item ad Gal: 2. Si iuſticia eſt ex lege, Chriſtus fruſtra mortuus eſt. Hoc Pauli dictum ualidum argumentum continet, contra eos qui diſtinguunt inter opera ceremonialia & moralia, & concedunt hominem per ceremonialia opera nequaquam iuſtificari, & contra ea tantum Paulum diſputationem inſtituiſſe, cùm ad Romanos, tum ad Galatas, contendunt, & interim moralia opera in cauſis iuſtificationis numerant, imò illis ſolis iuſtificari homines docent. Nam ſi homines iuſtificarentur moralibus operibus, ſequeretur idem abſurdum, nimirũ Chriſtum fruſtra mortuum eſſe. Ideò Paulus dixit: Si iuſticia eſſet ex lege, uel tota, uel ulla eius parte, Chriſtus fruſtrà mortuus eſt. Præterea iuſticia Chriſtiana eſt obedientia ſolius Chriſti, ſicuti Paulus apertiſsimè teſtatur ad Rom: 5. Sed Chriſti obedientia nequaquam eſt noſtra operatio. Igitur iuſticia qua iuſtificantur

coram

coram Deo, nullo pacto in nostris operibus posita est. Est igitur eorum dogma manifestè falsum, qui hominem operibus iustificari Philosophicè contendunt, iustificatione uitæ. Verum ad huius iustificationis declarationem, operum requiri iusticiam, hoc est, incoatam obedientiam requiri, cum Iacobo agnoscimus.

Secunda forma erroris eorum, qui opera inter iustificationis causas ponunt, Pharisaica est, quam describit Paulus ad Rom: 10. & simul confutat. Pharisæi enim fide & operibus simul constare dicunt iusticiam, qua coram Deo iustificatur impius. Hæc forma admodum speciosa & plausibilis uidetur. Dicunt fidem iustitiæ initium esse, & opera eiusdem complementum, quorum errorem confutat Paulus his rationibus, Rom: 10. Testificor enim illis, quod zelum Dei habent, sed non secundum scientiam. Ignorantes enim Dei iusticiam & propriã iusticiam quærentes stabilire, iustitiæ Dei non subiecti fuerunt. Finis enim legis

legis Christus in salutem omni credenti.

Hîc Paulus reiectionis Iudæorum causas ponit, nempe quòd uoluerint & suam iustitiam, quæ est ex lege, & Dei iustitiam quæ est ex fide coniungere.

Deinde Rom: 11. Si gratia, non amplius ex operibus, alioqui gratia amplius non est gratia. Si autem ex operibus, nõ amplius ex gratia. Alioqui opus nõ amplius est. Hîc Paulus Primum duas ponit propositiones immediatè contrarias. Si ex operibus est dilectio & salus, non est ex gratia. Si ex gratia, non ex operibus. Sentit igitur Paulus iustitiam, qua Deo accepti sumus, non conflatam esse ex fide & operibus tanquam partibus seu causis, cùm debitum & donum ita repugnent, ut neutrum de altero, nec ambo de tertio dici posſint. Aut igitur fide sola seu gratia iustificamur & saluamur, aut operibus. Sed operibus non iustificari quemquam, Paulus in eadem Epistola, capitibus tertio, quarto & quinto apertisſimè ostendit.

Deinde si iustitia Christiana constaret fide & operibus simul, inepta erat argumentatio Pauli Rom: 4. operanti merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum. At credenti in eum qui iustificat impium, imputatur fides eius in iustitiam. Hîc Paulus duas iustitiæ formas ponit, quæ simul stare nõ possunt. Nam habent contrarias causas, fidei enim iustitia qua iustificatur credẽs, imputatur & gratis donatur. Sed operũ iustitia nequaquam est gratuita. Prætereà si una pars fidei, altera pars operibus, in iustificatione hominis tribuenda esset, duo sequerentur absurda: Vnum, quod promissio fieret incerta, quæ certa esse debet. Alterum, quod Christi satisfactio non satisfecerit, nisi stabiliretur nostris operibus. Quare Augustini dictum amplectamur, qui dicit: Gratia est nullo modo, nisi gratuita omni modo.

Sophistica forma, quam tertio loco in primo genere posui, admodum est tortuosa, nec se eodem modo habet; sed serpentis

pentis instar in multas spiras & catastrophas se torquet. Nā sophistę ut illudāt ueritatem Dei, uarias sine uerbo Dei, excogitant distinctiones, quibus ueritati tenebras offundere conantur. Quidam commenti sunt opera, quę uocârunt merita de congruo, digno & condigno: quidam adminicula iustitiæ in antecedentibus, coniunctis & consequentibus operibus statuerunt. Nonnulli his non contenti, supererogationis figmenta excogitârunt, atqꝫ alij alia monstra pepererunt. Priusquam autem quid sibi uelit meritū congrui, digni & condigni exponam, quasdam demonstrationes colligam, quę omnia merita humana in genere euertāt, ut sophistica ista figmenta sponte corruere uideantur.

Prima, Iustitiam consequimur per remissionem peccatorum. At hęc donū Dei. Rom: 3. Igitur non est nostri meriti. Nam meritum & donum contrarias causas habent.

Secunda, Si iustitia esset ex meritis

operum, non exclusa esset gloriatio, at hæc exclusa est. Rom: 3. Igitur ex meritis non est iustitia. Propositio probatur, quia tantum gloriationis quislibet haberet, quantum meritorum.

Tertia, Quicunque operatur, accipit mercedem non ex gratia, sed ex debito. At qui fide iustificatur, accipit iustitiã ex gratia, non ex debito: Igitur non ex nostris meritis pendet iustitia. Rom: 4.

Quarta, Quemadmodum per inobedientiam unius hominis, peccatores sunt multi constituti: sic per obedientiã unius multi constituuntur iusti. Rom: 5. Quis igitur non uidet excludi meritum?

Quinta, Quod impossibile erat legi, eo quod per carnem infirmabatur, hoc præstitit Deus, misso filio in similitudine carnis peccati, & pro peccato, damnauit peccatum, ut in nobis iustificatio legis impleretur. Rom: 8. Igitur impletio legis non est in nobis, sed quod Christo proprium est, nobis imputatur: quare penitus omnia excluduntur merita.

Sexta, Si per legem eſt iuſtitia, Chriſtus fruſtrà eſt mortuus: Eſſet ſanè per legem, ſi ex meritis eſſet. Quare cùm lex excluditur à iuſtitia, merita quoq; excludi neceſſe eſt.

Septima, Paulus ad Philip. 3. Ita ait de ſeipſo: Verùm quæ mihi lucro erant, ea exiſtimaui, propter Chriſtum iacturam, quinetiam omnia exiſtimo iacturã propter eminentiam cognitionis Chriſti Ieſu Domini mei, propter quem omniũ iacturam feci, & exiſtimo reiectamenta eſſe, ut Chriſto lucrifaciam, & inueniar in ipſo, non habens meam iuſtitiam, quæ ex lege eſt, ſed quæ eſt per fidem Chriſti.

Hinc duo colliguntur, non poſſe ſtare iuſtitiam legis, ut partem aut cauſam, cum iuſtitia fidei. Deinde longè aliã eſſe fidei, quàm legis iuſtitiam. Quare cùm ex meritis dicitur iuſtitia Chriſtiana eſſe, mera eſt inſania.

Hæ demonſtrationes etſi ſatis omne meritum, quocunq; tandem nominetur nomine, deſtruunt; Tamen ſophiſticam

distinctionem suprà notatam, definitionibus illorum adhibitis, adiungam & refutabo. Vocant itaque meritum congrui, in quo peccator dicitur gratiam mereri, dum ad gratiam se disponit. Siue, quo impius meretur in gratiam recipi, quando facit quod in se est, & hoc tribuunt illis operibus quæ reuerà non merentur salutem ex sua natura, nisi quantum ex bonitate Dei illis promittitur, rigore & acerbitate iuris remissis, & definiunt ea esse morales actiones, quæ à multis fiunt ante iustificationem. Hoc ergo meritum non renatis, sed inimicis Dei tribuunt. Quod etsi suprà in destructione meriti in genere refutatum est, in specie tamen hisce quatuor rationibus refellitur.

Prima. Ante regenerationem sumus filij iræ, & non percipimus ea, quæ sunt spiritus Dei, ad Ephe: 2. Et 1. ad Corint: 2. Tales quæso quid mereri nisi mortem possunt?

Secunda. Non conuersus uiuit secundum carnem, quia spiritu destituitur. Iam

sensus

ſenſus carnis inimicitia eſt, coram Deo. Quid ergo inimicitia merebitur niſi damnationem?

Tertia. Ante regenerationem ſumus malæ arbores, quæ iuxta ſententiã Chriſti, nõ poſſunt, niſi malos producere fructus, ubi ergo meritum congrui?

Quarta. Impoſsibile eſt placere Deo ſine fide, & quicquid non eſt ex fide peccatũ eſt. Proinde cùm non regenitus fidẽ nõ habeat, atq; ideo Deo nõ placeat, quale quęſo congrui meritũ habere poterit?

Meritum digni iuxta ſophiſtas, eſt in quo uir iuſtus pro alio orans, meretur exaudiri. Fateor ego ſanè, uirum fide iuſtum, efficaciter pro alio orare poſſe, quia & mandatum & promiſsionem habet: ſed ipſum ſua dignitate quicquam mereri pernego. Non enim in ſuo nomine quicquam petit iuſtus, ſed in nomine Chriſti precatur & exauditur, iuxta promiſsionis uerbum: Quicquid petieritis patrem in nomine meo, hoc dabit uobis.

Meritũ ex condigno eſt, cuius cauſã

omnino debetur merces, seu est meritum pro quo exigitur præmium ex debito. Hoc asscribunt operibus quæ à pijs fiũt post regenerationem. Porro hoc debitũ duplex faciunt, pacti & rigoris iustitiæ. Verùm quicquid ex pacto pijs promittitur, mercedis quidem nomine promittitur, quæ est compensatio obedientiæ seu crucis, sed meritum nusquam in scriptura inuenitur. Huc accedit, quòd ad meritum cõdigni requiratur proportio æqualitatis meriti ad præmium. Lucæ: 17. Sic ait Dominus: Cùm omnia feceritis, quæcunq; præcepta sunt uobis, dicite inutiles serui sumus.

Isai: 64. Quasi pannus menstruatæ, uniuersæ iustitiæ uestræ.

Et Rom: 8. Non sunt condignæ passiones huius temporis, ad futuram gloriam quæ reuelabitur erga nos.

Iam eorum quoq; errores facilè diluuntur, qui opera antecedentia fidem, coniuncta cum fide, & eandẽ consequentia in causis uel partibus iustificationis

col-

collocant. Si antecedentia fidem opera requiruntur ad iuſtificationem, aut bona aut mala requiruntur. Mala autem nequaquam requiri, in confeſſo eſt. Nulla autem bona ſunt, ſi Chriſto credimus, qui ait: Non poteſt mala arbor bonos fructus edere. Et quicquid ex carne natum eſt, caro eſt. Neqꝫ coniuncta requiruntur, ut partes aut cauſæ ad iuſtificationem. Quia Paulus de reiectis Iudæis ait: Volentes ſtabilire propriam iuſtitiam, iuſtitiæ Dei non fuerunt ſubiecti. Huc facit integra diſputatio Pauli in Epiſtola ad Rõ: Itẽ ad Gal: 2. 3. 4. capitibus. Præterea conſequentia opera nõ requiri ad iuſtificationẽ, ex eo patet, quia tũ effectus eſſet ſua cauſa prior, aut pars ſuo toto poſterior, quo nihil abſurdius fingi poteſt. Peræque abſurdũ eſt, quod dicunt, bona opera eſſe formã iuſtitiæ, quia fides per charitatẽ agit, & fides ſine operibus à Iacobo mortua dicitur. Quaſi uerò uel corpus animæ forma propterea dici debeat, quia anima per corpus agit, uel

fides posſit ſine operibus eſſe, quam cū Iacobus mortuam ſine operibus facit: ex eorum hypotheſi loquitur, qui noticiam hiſtoriæ nudam pro uiua & efficaci fide iactârunt, cùm tamen eius uis non conſpiciebatur in externis moribus. Horū errorem confutat Iacobus.

Porrò illi, qui ſupererogationis opera iactant, hac refutantur demonſtratione. Quęcunq; opera ſub lege Dei cōprehenduntur, falſò uocantur ſupererogationis: nam omnia ſunt debita, iuxta illud quod ſcriptum eſt: Cùm omnia feceritis, quæ præcepta ſunt, dicite, inutiles ſerui ſumus, quod debuimus facere fecimus. Atqui nullum opus bonum eſt, nec Deo acceptū, quod lege Dei comprehenſum non ſit. Sunt enim duo ordines bonorum operum: Aut enim ad Dei cultum, aut ad charitatem proximi referuntur. Nullum autem ad Dei cultum pertinet, quod nō continetur ſub hoc capite: Dilige Dominum Deum tuum. Et nullum etiam officium eſt charitatis, quod non requiratur

ratur illo præcepto: Dilige proximum tuum ſicut teipſum.

Cùm ergo iſti opera ſupererogationis uocant opus conſilij, uel quod ſit ultra id quod quis debet: ſatis oſtendunt hac ſua definitione, quod nec ſub cultu Dei, nec ſub charitate proximi continetur illud opus, quod illi ſupererogant. Quòd autem Samaritani dictum ad hoſpitem huc torqueant, uiolenter faciunt. Non enim ualet allegoria, ubi facem apertæ ſcripturæ non ſequatur.

Quòd autem Paulus abſtinuerit à ſtipendio, quod licuiſſet, iuxta ordinariam paſtorum uocationem accipere: in eo nihil facit Paulus, quod non debuerit, debuit autem, quantum in ſe fuit cauere offendiculum, quod & uera Dei dilectio & charitas proximi requirit. Quare non eſt, quòd facto Pauli ſuum ſtabiliri errorem exiſtiment.

Iam ad ſententiam Oſiandri ueniamus, qui iuſtitiam Chriſtianam dicit eſſe eſſentialem Dei iuſtitiam in nobis, cùm

tamen apertiſsimis Pauli uerbis conſtet, eam iuſticiam, qua iuſti ſumus coram Deo, non eſſe aliud quàm obedientiam Chriſti. Sic enim ait Paulus Rom: 5. Per obedientiam unius, iuſti conſtituentur multi. Obedientiam intelligit Paulus, ut ſeipſum interpretatur Phil: 2. qua humiliauit ſeipſum, & factus eſt obediens uſq; ad mortem crucis. Hanc Chriſti iuſticiam ſeu obedientiam, dicit Paulus imputari credentibus. Ergo non eſt illis uel inhærens ſubſtantia, uel qualitas, qua formaliter homo ſit iuſtus. Quare firmiter tenenda eſt hæc aſſeueratio, quòd iuſticia Chriſtiana ſit obedientia filij imputata credenti.

Verùm interea & hoc tenendum eſt, quòd ſcriptura TRIPLICEM IVSTICIAM nobis commendet, quarum Prima Fidei eſt, qua conſiſtimus coram Deo & hæc eſt perfecta, ut Chriſti obedientia eſt perfecta. Nec minuitur aut augetur decremento aut incremento fidei. Nam hanc plenam habuit & Magdalena & Petrus,

tametſi Petri fides fuit multo illuſtrior.

Alia eſt iuſtitia, quæ dicitur incoatio obedientiæ, ſeu nouitas uitæ, quam uulgo bonæ conſcientiæ iuſtitiam appellare ſolemus. Hæc non opponitur iræ Dei, quia non eſt perfecta legis obedientia, ſed ſolummodô ſanctificationis in credentibus initium eſt.

Alia eſt iuſtitia, quam non conſequimur in hac mortali uita, ſed eam expectamus de qua Paulus ad Gal: 5. Nos ſpiritu ex fide ſpem iuſtitiæ expectamus: Et Ioh: in Primæ tertio: Chariſsimi filij Dei ſumus, & nondũ apparuit, quid erimus. Scimus quoniã quãdo apparuerit, ſimiles ei erimus, quoniã uidebimus eum ſicuti eſt, & omnis qui habet hanc ſpẽ, in eo, purificat ſe, ſicuti ipſe ſanctus eſt. Hęc proinde iuſtitia erit conformitas noſtri cum Deo, habitatio Dei in nobis; plena fruitio Dei, abſoluta dilectio.

Quamquam autem fatendum eſt, corda credentium eſſe templa Spiritus Sancti, Et Chriſtus dicit Ioh: 14: Si quis dili-

diligit me, sermonem meum seruabit, & pater meus diliget eum, & ad eum ueniemus, & mansionem apud ipsum faciemus: Tamen ex eo non sequitur, hanc habitationem Dei in nobis, esse iustitiã qua consistimus coram Deo, sed est præsentia diuina in nobis, per quam magis magisq; renouamur, & consolationem sentimus, ac uitam æternam incoamus. Nam si hîc homines iustificarentur iustitia essentiali, non esset discrimen inter iustitiam, qua in hac uita sumus iusti, & eam, qua conformes erimus Deo, in omni æternitate. Sed Paulus manifestè discernit inter hanc & illam, nam fidei iustitiam dicit, nos nunc in hac uita habere, sed expectare aliam iustitiam, qua similes Deo erimus, quæ similitudo inde emanabit, quod uidebimus eum, sicuti est.

Hæc sint dicta de ijs, qui bonis operibus in causis iustificationis locum tribuunt. Nunc ad SECVNDVM errorum genus transeamus. Sũt enim, qui tametsi in causis iustificationis bona opera non

numerant, ea tamen neceſſaria ad ſalutẽ & uitam æternam prædicent. Quanquã autem opera omnino neceſſaria eſſe in conuerſis, ex dictis manifeſtum eſt: tamen diligenter cauendum eſt, ne ita neceſsitas doceatur, ut uideatur neceſsitas ſalutis conſequendæ in operibus ſtatui. Nam dicere, opera neceſſaria ad ſalutem & uitam æternam, modò proprietas ſermonis ſeruetur, eſt dicere, opera cauſas & merita ſalutis eſſe. Verùm huius propoſitionis autor, id nequaquam uoluiſſe uidetur, ſed hoc potius: Vidit frigere ſtudium bene operandi inter homines, quẽadmodũ & Iacobus ſuo tempore: at cùm huic malo mederi uellet, opera omnino ad ſalutẽ & uitam æternam neceſſaria defendere cœpit: cùm tamen iſta hyperbole nihil aliud uoluerit autor eius propoſitionis pius & doctus, quàm opera neceſſariò cohærere fidei, ſine qua nemo ſaluatur & conſequitur uitã ęternã. Quę ſanè ſententia uerîſsima eſt, fieri enim nõ poteſt, ut fides deſtituatur bene agendi ſtudio.

Etſi

Etsi autem hanc sententiam & interpretationem libenter cũ illo recipimus, tamen istam loquendi rationem omnino reijcimus, nec uolumus cum illo dicere, opera esse necessaria ad salutem & uitam æternam.

Cur autem ab ista propositione abstinendum esse iudicamus grauissimas habemus causas, quarum Prima est, quod illa propositio proprijssimè accepta, pugnet cum fundamentis ac primis axiomatis fidei nostræ. Quare ut falsa, ita omnino absurda & fugienda est. Nam illud propriè necessarium ad aliquid dicitur, quod est propria & necessaria causa alicuius ut sit. Iam autem ex Paulo constat, quod opera hominum nec sint causæ salutis, nec uitæ æternæ. Paulus enim Ephe: 2. de salute ita ait: Gratia saluati estis per fidem (& hoc non ex uobis, Dei donum est) non ex operibus, ne quis glorietur. Nec dubium est, quin Paulus totius nomine omnes eius partes complectatur. Cùm igitur salutem nominat,

non ſolum iuſtificationem, ſed etiam glo-rificationem intelligit, quæ duæ ſalutis partes ſunt.

De uita æterna ita ait Paulus, Rom: 6. Donum Dei eſt uita æterna in Chriſto Ieſu Domino noſtro.

Secunda cauſa eſt, Improprietas. Nã cùm ex priori cauſa conſtet, propriè nõ poſſe accipi illam propoſitionem, fugienda eſt tanquam impropria.

Etſi autem multæ ſunt locutiones in ſcriptura & in ſanctis patribus figuratæ, tamen omnino impropriæ dicendæ non ſunt. Non enim impropriæ ſunt, quo ad uerum intellectum attinet. Nam ſunt ueluti picturæ, orationem aliquo tropo aut ſchemate ornantes. At hæc oratio, opera ſunt neceſſaria ad ſalutem & uitam æternam, cùm nullo tropo excuſari poſsit, quin ſecundum uerum intellectum impropria ſit, merito fugienda eſt.

Tertia cauſa eſt, Periculum in rudioribus. Nam hæc propoſitio à rudibus audita, tanquam breuis gnoma retinetur, ac

ita in desperationem hominē legis comminationibus tentatū facilè adigit. Quare ne quis periclitetur, hac noua loquendi forma deceptus, periculi ratio merito habenda est.

Quarta causa est, quòd hæc locutio propriè accepta consolationem Euangelij tollit, & non parum obscurat beneficium mediatoris, cuius solius merito & uirtute saluamur & uitam consequimur æternam.

Propter has causas, profuerit abstinere ista loquendi forma, falsa, impropria periculosa & quodammodo in sanguinē mediatoris contumeliosa, si modò orationis proprietas seruetur. Cùm igitur propter enumeratas causas, autor huius propositionis ab ea iam abstineat à fratribus admonitus, meritò laudandus est, ut qui animaduerso periculo, pluris salutem Eccesiæ fecerit, quàm ut eam aliqua impropria & incommoda loquendi ratione offenderet.

TERTIVS ERROR sequitur, qui eorum

rum eſt, qui nimiū extenuant benè operandi neceſsitatem, cùm ex ſcriptura neceſsitas bene operandi, multiplex colligi poſsit, ut eſt conuerſionis & regenerationis, deinde neceſsitas mandati Dei, cultus debiti Deo, fidei retinendæ, & uitationis pœnarum.

Neceſsitas conuerſionis inde comprobatur, quòd Dominus apud Prophetam dicat: Viuo ego, nolo mortem peccatoris, ſed ut conuertatur & uiuat. Hîc coniungit Dominus conuerſionem & uitam, qua uiuificatur conuerſus ad Deum per ueram pœnitentiam: Nam cùm fit conuerſio, ſimul uiuificatur homo fide per Spiritum Sanctum, quæ uiuificatio nunquā à conuerſione ſeparari poteſt. Nec hæc uiuificatio aliud eſt, quàm incoatio nouæ uitæ (cuius uitę actiones ſunt opera legi Dei cōgruētia) noua lux, ſapientia, iuſtitia, & renouatio imaginis Dei in nobis. Quis nō uidet, hāc conuerſionis & regenerationis neceſsitatē maximā eſſe, ut merito culpādi ſint, q̧ nimis le-

 uiter-

uiter de bene operandi ſtudio docent & concionantur.

Deinde cogitetur neceſsitas mandati, quæ eſt, quòd Deus obedientiam erga ſuam legem ſeriò & ſeuerè mandat, In præceptis, inquit, meis ambulate. Et Paulus: Hæc eſt uoluntas Dei, ſanctificatio ueſtra.

Huc accedit neceſsitas cultus debiti Deo. Rom: 8. debitores ſumus Dei, non carnis. Nō enim noſtri iuris ſumus, ſed eius qui redemit nos ſuo ſanguine.

Quarto loco cogitetur neceſsitas fidei retinendæ. Si quis, inquit Paulus, ſuorum & maximè domeſticorum curam non habet, fidem abnegat, & eſt infideli deterior. Et rurſus: Milita militiam honeſtam, habens fidem & bonam conſcientiam: quarum neutra retineri poteſt, dum quis ſciens & uolens in peccata ruit.

Poſtrema neceſsitas eſt, ut uitentur pœnæ, iuxta illud Dauidis: propter iniquitatem corripis filios hominum. Huic multiplici neceſsitati accedunt duæ aliæ

grauiſ-

grauiſsimæ cauſæ, nempe dignitas & præmium. Dignitas in hoc ſita eſt, quod homo conuerſus, factus ſit noua creatura nempe Filius Dei. Iuxta illud: Dedit dignitatem hanc, ut filij Dei fierent, quotquot credunt in illum. Quanta, queſo, dignitas, quòd credentes ſint templũ Spiritus Sancti uiuentis, quòd Chriſtus in ipſis habitet per fidẽ, quòd pater, filius & Spiritus Sanctus ad illos ueniant, & in eis manſionem ſibi deligant?

Contrà perpendendum eſt, quantum ſit ſcelus, filios Dei imaginem hoſtis referre, quantum periculum ſit templũ Dei Satanæ fœtore conſpurcare ac prophanare, quàm deniq; immane ſit, Deum è ſuo hoſpitio exturbare. Quare filios Dei decet imitari cœleſtem patrem, qui dicit: Sãcti eſtote, quia ego ſanctus ſum. Hinc Paulus dicit nos uocatos ad Sanctificationem, non ad immunditiem.

Altera cauſa eſt præmium, hoc eſt, compenſatio patientię & obedientiæ credentium. Quod ſane præmium non da-

tur, propter operis in se qualitatem, sed propter paternam clementissimi patris promissionem, eamque gratuitam.

Deinde ad acre benè operandi studium inuitabunt nos promissiones diuinæ, quæ bonis operibus passim in scripturis adijciuntur. Etsi enim bona opera piorum sunt & debita seruorum officia, & multis modis, omissione & commissione contaminata: tamen Deum ijs promissiones, ob multas adiecisse causas sciendũ est, quò magis excitemur ad benè operandi studium.

Causæ autem precipuæ cur Deus bonis operibus paternas suas promissiones adiecerit, quinque numerari possunt: quarum PRIMA est, ut sint testimonia prouidentiæ Dei. Vult enim Deus nos scire, & bona corporalia res esse ab ipso creatas, & non casu spargi, sed ab ipso Ecclesię dari & conseruari. Iuxta dictum: Ipse est uia tua, & longitudo dierum tuorum, in diebus famis saturabuntur, Diuites esurierunt, timenti autem

Do-

Dominum non deerit ullum bonum. Esurientes impleuit bonis, & diuites dimisit inanes.

SECVNDA, ut sint testimonia, quòd Deus uelit etiam in hac uita seruare Ecclesiam. Quare Paulus 1. Timoth: 4. inquit, Pietas babet promissiones præsentis uitæ & futuræ. Quia enim uult Deus immensa sua bonitate colligere Ecclesiã, propter filium mediatorem seruat hunc naturæ ordinem, fœcundat terrã, ut alat Ecclesiã in hac uita. Et cùm propter Ecclesiam cæteros pascat, nos qui ciues Ecclesiæ sumus, precipuè gratos esse decet.

TERTIA, quia uult Deus, necessitatem corporalem esse commonefactionẽ de fide, inuocatione, spe, gratiarum actione. Ideò promissiones ædidit, & quidẽ uult hæc ipsa bona fide peti & expectari, & in hac petitione & expectatione, fidem, spem, patientiam & cæteras uirtutes crescere.

QVARTA, ut sint commonefactiones de promissione gratię. Quia fidẽ quę

agnoscit filium & accipit reconciliatio-
nem, oportet semper prælucere in pe-
titione corporalium rerum, & quidem
propter filium cæteræ promissiones edi-
tæ & ratæ sunt. Hæc omnia comprehen-
duntur in dicto: Quicquid petieritis pa-
trem in nomine meo, dabit uobis.

QVINTA, quia Deus uult nos u-
trunque scire, & Ecclesiam cruci subiectā
esse, & eandem inter ipsa pericula mira-
biliter seruari in hac uita, contra furores
diabolorum & impiorum hominum, qui
perpetuò se Ecclesiæ Christi, quæ admo-
dum exigua est in hac uita, se opponunt,
quam Deus nihilominus mirabiliter ser-
uat, ut uniuersa admiranda Ecclesiæ con-
seruatio, & omnes miraculosæ liberatio-
nes sint testimonia præsentiæ Dei in Ec-
clesia, ut dicitur Numer: 14: Vt sciant
Ægyptij, quòd tu Domine sis in hoc
populo.

Iosuæ: 3. Scietis quòd Dominus
Deus in medio uestri sit.

Reg: 17. Vt sciat omnis terra, quòd sit
Deus in Israel.

Isaię: 37. Ecce nunc Domine Deus salua nos de manu Senacherib, ut cognoscant omnia regna terræ, quod tu solus sis Dominus.

Atq; hæc dicta sint aduersus errorem eorum, qui nimium extenuant benè operandi studium, & importunis hyperbolis, in multis augent securitatem carnis, quibus opponamus necessitatem benè operandi, causas & promissiones, quæ sine grandi sacrilegio contemni non possunt. Iam ad QVARTVM ERROREM accedamus, qui est eorum qui normam bonorum operum, legem Dei siue decalogum reijciunt, asserentes ipsum ad renatos minimè pertinere, quorum error apertissimis scripturę testimonijs refellitur.

Primum itaq; cùm decalogus nihil aliud sit, quàm certa, immota & expressa Dei uoluntas, perpetuaq; iustitiæ norma, qua clarè & perspicuè comprehenditur & promulgatur, quid iustum & iniustum sit, & quid Dei cultores per-

petuò agere aut omittere debeāt: magnus furor est, hāc iustitiæ diuinæ normā abijcere. Tametsi autem per Mosen, certo tempore decalogus est promulgatus: Tamen manifestum est legem ipsam ab ipsa mundi origine patefactam fuisse. Nā & ipsi patriarchæ, qui ante Mosen uixerunt, uerum Deū coluerunt Idololatriam damnantes, parentes honorandos esse docuerunt, prohibuerunt cædes, libidines, furta, & prauas cupiditates, quæ omnia decalogi præceptis, tanq̃ aptissima epitome continentur. Nec alio modo uult Deus coli à populo noui Testamēti, quàm olim in ueteri colebatur, perpetuo enim dilectionem erga se requirit, uultq; ut mutua officia ex fide inter se homines colant.

Cùm igitur decalogus sit perpetua uitæ regula, qui eum abijciunt, Deum ipsum legis autorem abijciūt. Quis enim non uidet, cùm obedientiam æternam esse deceat, legem obedientiæ regulam perpetuam, quoq; esse oportere?

Dein-

Deinde cùm uita Christiana esse non possit, sine perpetua quadam pœnitentia, qua & dolemus ob admissa à nobis peccata, & desiderio ardenti capimur nostrã totam uitam ad uoluntatis Dei regulam conformare: quis non uidet legis doctrinam omnino in Ecclesia Dei retinendam esse. Quæ enim pœnitentia esse potest, sine peccati agnitione? Vnde quæso agnoscitur peccatum? An non Paulus apertè clamat, per legẽ est agnitio peccati? Concupiscentiam peccatum esse nõ scirem, nisi lex diceret, non concupisces. Agnitionem ergo peccati nolunt, qui legem tollunt: imò uolunt homines securè uiuere sine pœnitentia.

Huc accedit autoritas Christi qui & legem ipse interpretatus est, & suos Discipulos ad legem, tanquam ad uitæ piè transigendæ normam, misit. Paulus similiter legem, pædagogum ad Christum docet, & iustificatos fide ad legem uitæ regulã mittit, asserens finẽ legis charitatem esse, ex corde puro, conscientia bona,

& fide carente hypocrisi. Breuiter, Paulus ex lege agnitionem peccati petendam monet, & uitæ piæ regulam in eadem statuit. Prætereà cùm Dominus dicit: Spiritus Sanctus arguet mundum de peccato, significat uocem legis debere in Ecclesia sonare, unde homines in peccati & meritæ damnationis sensum ueniunt, ut posteà fide iustificati, cultum Deo iuxta legis normam, præstare incipiant.

Verùm cùm isti legis hostes obijciunt, legem abolitam & abrogatam esse, idq; non secundum unam aliquam partẽ, sed secundum totam legem intelligendũ esse. Respondemus, id non simpliciter & omnino uerum esse, In lege enim morali, (de qua hìc agimus, nam cæremonialem omnino, & iudicialem, quatenus non est naturalis, abolitã esse fatemur) duo consideranda sunt: Primum ipsa doctrina in se. Deinde rigor & appendix legis.

Quantum autem ad doctrinam attinet. Decalogus est perpetua uoluntatis Dei regula, quæ nunquam abrogabitur.

Sem-

Semper enim Deus requirit dilectionē erga se & erga homines, in quibus duobus capitibus obedientia legis posita est.

Verùm quantū ad rigorem & appendicē legis attinet, credentibus & iustificatis fide, lex abrogata est. Nulla est dānatio ijs qui sunt in Christo Iesu. Nō enī sub lege sunt, hoc est, sub maledictione, sed sub gratia, hoc est, diuina misericordia propter Filium, condonatum est ipsis peccatum.

QVINTVM ERROREM eorum esse diximus, qui in locum operū, quæ Deus mandauit, humana somnia, & humanas traditiones Ecclesiæ Dei obtrudunt. Quemadmodum olim Pharisæi, & hodie Papistarū factio impudenter facit, contra manifestā uocē Dei, Ieremię:33. Speculatorē dedi te domui, Israel audiens ergo ex ore meo sermonē annunciabis ijs ex me.

Ezech:30. In præceptis meis ambulate, & iudicia custodite, & facite ea.

Isaiæ: 48. Ego Dominus Deus tuus docens te utilia, ambulare faciēs te in uia qua ambulas.

Hæc teſtimonia manifeſtè conuincunt, legem Dei præſcribere ea opera, quæ Deus à nobis requirit. Verùm ſi quis obijciat Eccleſiæ autoritatem, ac dicat ea opera quæ Eccleſia præſcribit, hoc eſt, traditiones Papæ & Epiſcoporum nequaquam contemni debere. Reſpondeo, diſcernendum eſſe inter opera cultus, & diſciplinæ ſeu regiminis externi Eccleſiæ. Quantum autem ad opera cultus attinet, non ſolum extat mandatum Dei, quò præcipitur uera colendi Deum ratio: uerumetiam prohibitio ne quis ἐθελοθρησκείας ſectetur. Manifeſtè enim Col:2. ἐθελοθρησκεία damnatur. Et Chriſtus poſt Iſaiam dicit, fruſtra me colunt docentes doctrinas hominũ. Et Ezech: cap:20. In præceptis Patrum ueſtrorum nolite incedere, nec iudicia eorum cuſtodiatis, nec idolis eorum polluamini, ego Dominus Deus ueſter. Contra has manifeſtas prohibitiones, regnũ Antichriſti ſuas miſſas, roſaria, inuocationẽ ſãctorũ, delectũ ciborum, impurũ cœlibatũ, ſtata

ieiu-

ieiunia, monachiſmũ &c. mundo obtrudit, in contumeliã unici legislatoris Dei.

At quantum ad diſciplinam & externæ politiæ Eccleſiæ conſeruationem attinet, ſciendum eſt piorum antiſtitum eſſe, ut & diſciplinam conſeruare utilibus conſtitutionibus ſtudeant, & ceremonias pias ordinent, ut omnia in Eccleſia ordine & decenter iuxta dictum Pauli, fiant. Verùm hîc cauendnm ne labefactetur libertas Chriſtiana, qua liberi ſumus quo ad conſcientiam attinet à traditionibus humanis, modò contemtus & ſcandalum abſit. Deinde obſeruandum quòd tales eſſe debent traditiones, ut reuerà faciant ad conſeruandam diſciplinam ſanctam & Eccleſiaſticam politiam ſynceram, quæ ſine certis legibus in hac plurimorũ hominum petulantia regi nequit, & optandum eſſet, ut aliquis diſciplinæ rigor Eccleſiæ reſtitueretur, quo ferocia & contumacia hominũ nonnihil coherceri poſſet.

Hæc de erroribus eorum, qui de bonis operibus docent, admonenda duxi,

simul ostendens claris scripturæ pronũciatis, quo in loco bona opera habenda sint, quæ homines renati, nouæ uitæ & fidei necessitate, facere debeant, modò in Dei familia uerè censeri uelint. Non quisquis, inquit Dominus, dicit mihi Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum, sed qui fecerit uoluntatem patris mei qui est in cœlis. Itaq; quisquis inter Discipulos Christi numerari cupit, danda illi est opera, ut ex fide sincerè & ex animo, ad meditandam uitæ nouitatem se addicat. Nam is demum uoluntatem patris facit, qui in Christum credit, Ioh: 6. Et sanctitatem eius imitatur, hoc est, ex uera fide uitam & mores suos ad legis normam, quantum quidem id fieri potest, formare studet. Id quod Paulo est, fructus iustitiæ ædere. Bona etenim arbor, iuxta Christi sententiam, non nisi bonos fructus producere potest.

Hinc Paulus ad Timotheum: Milita honestam militiam, retinens fidem &

bonam

bonam conſcientiam, quam poſtquam quidam repulerunt, circa fidem fecerunt naufragium. Hæc Pauli uerba teſtantur uaſtata conſcientia fidem amitti, poſtquam enim fide Chriſto duci nomina dedimus, opus eſt bona conſcientia, qua nulla res alia iucundior, nulla precioſior eſſe poteſt.

Retinetur autem BONA CONSCIENTIA hoc pacto: primum ſi firmiter ſtatuis peccatum remiſſum eſſe fiducia mediatoris. Deinde ſi bonum habes propoſitum, quo peccandi uoluntas abijcitur, ubi enim hoc propoſitum nõ fuerit, ibi nec ſpiritus Chriſti, nec fides eſſe poteſt. Tertiò, ſi incoatio nouæ obedientiæ accedit, ardens Dei inuocatio, feruens deſiderium approbandi Deo omnem noſtram uitam, & aliæ uirtutes quæ fidei fructus ſunt. Poſtremò, ſi ſuperioribus additur diligens & ſancta in uocatione noſtra cura, qua officium noſtrum in gloriam Dei, in Eccleſiæ, politiarum & œconomiarum ædificationem & conſer-

uationem præſtare conamur. Quicunq; igitur ueram ſuæ ſalutis curam habet, iuxta hanc regulam Pauli uitam formet: retineat fidem & bonam conſcientiam fidiſsimos theſauri Euangelij & ſalutis per Chriſtum partæ cuſtodes.

HVC QVASDAM DE OBEDIENTIA ERGA DEVM SENTENTIAS adiecimus, ne hæc poſtrema folia uacua eſſent.

PRouerb: 5. Mens iuſti meditabitur obedientiam.

1. Ioh: 3. Qui facit iuſtitiam, iuſtus eſt.

1. Ioh: 4. Deus eſt charitas, & qui manet in charitate in Deo manet, & Deus in eo.

Lucæ: 6. Quid autē uocatis me Domine Domine, & non facitis quæ dico.

Hiere: 7. Bonas facite uias ueſtras, & ſtudia ueſtra, & habitabo uobiſcum in loco iſto.

Matth: 5. Sic luceat lux uestra coram ohminibus, ut uideāt opera uestra bona.

Ioh: 8. Filij Abrahæ faciunt opera Abrahæ.

Ephe: 1. Quemadmodum elegit nos per spiritum, antequam iacerentur fundamenta mundi, ut essemus sancti & irreprehensibiles coram illo.

Tit: 2. Apparuit gratia Dei salutaris omnibus hominibus, erudiens nos ut abnegantes impietatem, & humanas concupiscentias, sobriè & iustè & piè uiuamus in præsenti seculo, expectantes beatam spem, & apparitionem gloriæ magni Dei, & saluatoris nostri Iesu Christi, qui dedit seipsum pro nobis, ut liberaret nos ab omni iniquitate, & purgaret sibi populum peculiarem, sectatorem bonorum operum.

1. Corinth: 3. Vnusquisq; propriam mercedem accipiet, secundum suum laborem.

Apocal: 14. Beati mortui, qui in Domino moriuntur, opera enim illorum sequuntur illos.

Gal: 6. Dum tempus habemus, operemur bonum erga omnes.

1. Pet. 1. Quapropter fratres magis ſatagite, ut per bona opera certam ueſtrã uocationem faciatis.

Matth: 7. Non omnis qui dicit mihi Domine Domine, intrabit in regnum cœlorum, ſed qui facit uoluntatem patris mei, qui in cœlis eſt, ipſe intrabit in regnum cœlorum.

1. Corinth: 15. Itaq; fratres mei dilecti ſtabiles eſtote, & immobiles abundantes in omni opere Domini ſemper, ſcientes, quòd labor ueſter non eſt inanis in Domino.

Gal. 6. Bonum autem facientes non deficiamus. Tempore enim ſuo metemus non deficientes.

2. Theſſ: 3. Vos autem fratres nolite deficere benefacientes.

Rom: 6. Quid igitur, peccabimus quia non ſumus ſub lege? Abſit. An neſcitis, quòd cui accommodatis uos ipſos ſeruos ad obediendum, eius ſerui eſtis

cui obeditis, siue peccati ad mortem siue obedientiæ ad iustitiam.

Rom: 8. Nulla igitur nunc est condemnatio his qui insiti sunt Christo Iesu qui non iuxta carnem uersantur, sed iuxta spiritum.

Item: Debitores sumus non carni ut secundum carnem uiuamus: nam si secundum carnem uixeritis, moriemini. Quod si spiritu facta corporis mortificetis, uiuetis. Etenim quicunque spiritu Dei ducuntur, hi sunt filij Dei.

Lucæ: 12. Seruus sciens uoluntatem Domini & non faciens, uapulabit plagis multis.

Matth: 12. Aut facite arborem bonã & fructum eius bonum, aut facite arborẽ uitiosam, & fructum eius malum.

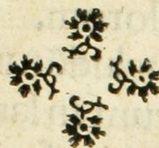
Lucæ 9. Nemo admittens manum suam ad aratrum, & respiciens retrò, aptus est regno cœlorum.

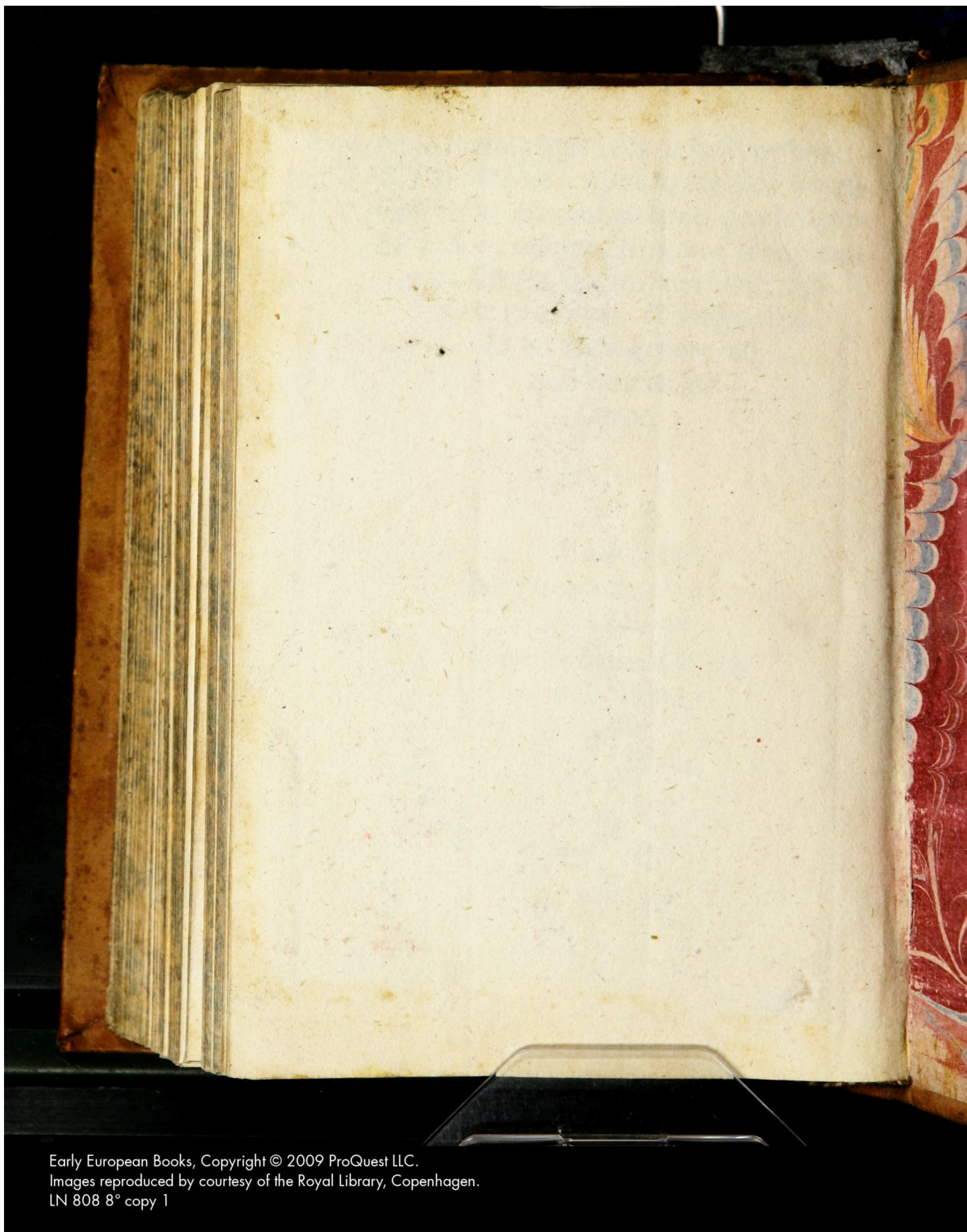
Matth. 25. Excludũtur uirgines fatuę non habentes oleum in lampadibus suis.

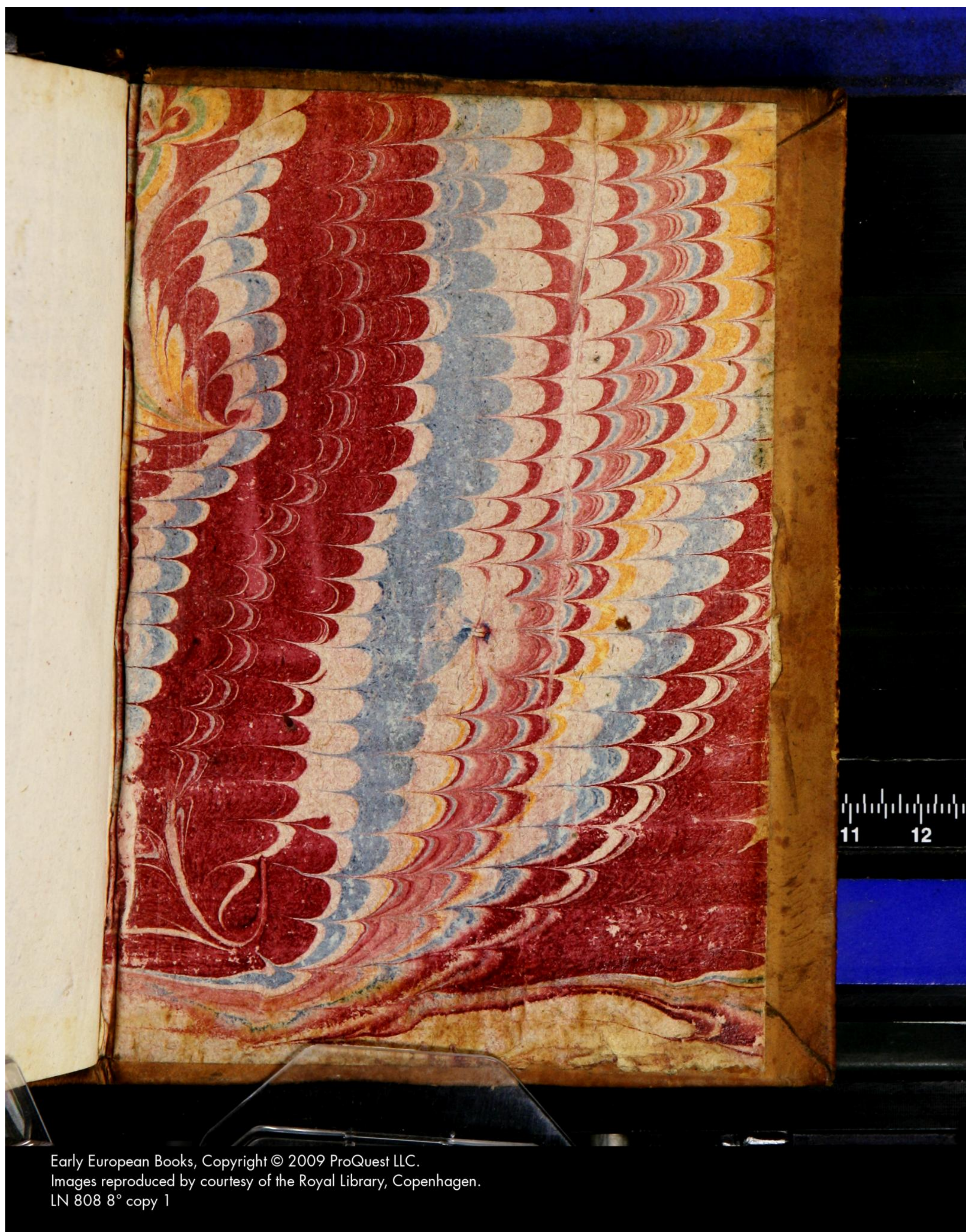
Hæc testimonia scripturæ, qualia

penè infinita reperiuntur in Propheticis & Apostolicis scriptis, quàm sint necessaria bona opera ostendunt, quæ ad quatuor capita referre soleo, quæ sunt pietas erga Deum, sanctificatio uitæ, charitas proximi, & sancta cura in eo uitæ genere ad quòd uocati sumus.

HAFNIÆ
EXCVDEBAT IOHANNES
XYLANDER
Impensis Baltazari Kaus,
mense Martio,
Anno
1 5 6 3.






11
12